

PRAVOSUDNI FORUM za Bosnu i Hercegovinu

PRAVO NA SUĐENJE U RAZUMNOM ROKU

Treća godišnja konferencija najviših sudova u Bosni i Hercegovini
Jahorina, 14. i 15. 11. 2019. godine
Zbornik radova

ПРАВО НА СУЂЕЊЕ У РАЗУМНОМ РОКУ

Treća godišnja konferencija najviših sudova u Bosni i Hercegovini
Jahorina, 14. i 15. 11. 2019. godine
Зборник радова

RIGHT TO A TRIAL WITHIN A REASONABLE TIME

Third Annual Conference of the Highest Courts in Bosnia and Herzegovina
Jahorina, 14 and 15 November 2019
Conference Proceedings

**PRAVO NA SUĐENJE U RAZUMNOM ROKU
ПРАВО НА СУЂЕЊЕ У РАЗУМНОМ РОКУ
RIGHT TO A TRIAL WITHIN A REASONABLE TIME**

Izdavači/Publishers:

USTAVNI SUD BOSNE I HERCEGOVINE/CONSTITUTIONAL COURT OF BIH
THE AIRE CENTRE

Za izdavače/For Publishers:

ZLATKO M. KNEŽEVIĆ
BILJANA BRAITHWAITE

Urednik/Editor:

MIRSAD ĆEMAN

**Prijevod, lektura i korektura/
Translation, Editing and Proofreading:**

USTAVNI SUD BOSNE I HERCEGOVINE/CONSTITUTIONAL COURT OF BIH
i/and
THE AIRE CENTRE

Prijelom teksta/Layout:

USTAVNI SUD BOSNE I HERCEGOVINE/CONSTITUTIONAL COURT OF BIH

Dizajn naslovnice/Cover design:

KLIKER DIZAJN - MARKO MILIČEVIĆ

Štampa/Printed by:

SAVART M, SARAJEVO

Tiraž/Print run:

400

ISBN 978-9926-464-03-5 (Ustavni sud Bosne i Hercegovine)

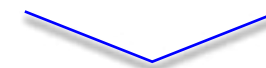
ISBN 978-1-9999891-5-6 (The Aire Centre)

Štampanje ove publikacije je finansirala Vlada Ujedinjenog Kraljevstva. Stavovi izneseni u ovoj publikaciji, međutim, ne odražavaju nužno zvaničnu politiku Vlade Ujedinjenog Kraljevstva.

Printing of this publication has been funded by UK government. However, the views expressed in publication do not necessarily reflect the UK government's official policies.

Sadržaj - Садржај - Contents

Mirsad Ćeman	
Predgovor urednika	5
Foreword by the Editor	9
Biljana Braithwaite	
Predgovor AIRE centra	13
Foreword by the AIRE Centre	15
Zlatko M. Knežević	
Uvodna riječ	17
Keynote Address	21
Milan Tegeltija	
Uvodna riječ	25
Keynote Address	31
Lord Robert Reed	
The Courts and the Public: Accessibility and Communication	37
Sudovi i javnost: Pristup i komunikacija	43
Faris Vehabović	
Dužina postupka – prava i obaveze, posljedice i rješenja	49
Andrej Auersperger Matić	
Duljina sudskog postupka i strukturna analiza pravosudnih sustava	77
Mato Tadić	
Pravo na suđenje u razumnom roku - predmeti i praksa Ustavnog suda BiH	99
Jadranka Stanišić	
Pravo na pravično suđenje u građanskim postupcima s posebnim osvrtom na suđenje u razumnom roku	113
Emira Hodžić	
Pravo na suđenje u razumnom roku: analiza međunarodnog i domaćeg pravnog okvira, uz poseban osvrt na Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine	149

Страхиња Ђурковић	
Право на правично суђење у разумном року - узроци кашњења	171
Dragana Tešić	
Ostvarenje standarda prava na suđenje u разумном року u парничним поступцима пред судовима Дистрикта	193
Mr Božidarka Dodik	
Krivičnopravni aspekti prava na suđenje u разумном року	205
Др Драгољуб Рељић	
Улога државе у обезбјеђивању услова за суђење у разумном року из члана 6 Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода	225
ZAKLJUČCI	239
CONCLUSIONS	241
P R I L O G	
Pravo na suđenje u разумном року u пракси Европског суда за људска права	243
1. Standardi Европског суда за људска права u односу на суђење u разумном року	245
2. Odabrani slučajevi iz праксе Европског суда за људска права u односу на суђење u разумном року	257
Ђурић и остали против Босне и Херцеговине	257
Друштво за Варство упника против Словеније	260
Grzinčič protiv Slovenije	264
Jeličić protiv Bosne i Hercegovine	268
Kaić i ostali protiv Hrvatske	270
Kahriman protiv Bosne i Hercegovine	273
Lukenda protiv Slovenije	274
Oršuš i ostali protiv Hrvatske	276
Petrović protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije	281
Kunić i ostali protiv Bosne i Hercegovine i Spahić i ostali protiv Bosne i Hercegovine	283
Stanka Mirković i ostali protiv Crne Gore	287
Vučeljić protiv Crne Gore	290
Vujović protiv Crne Gore	292

PREGOVOR UREDNIKA

Polazeći od toga da je neovisni čuvar Ustava i institucionalni garant za zaštitu људских права i основних слобода ustanovljenih Ustavom Bosne i Hercegovine i instrumentima Aneksa I. Ustava, Ustavni sud Bosne i Hercegovine, svjestan svoje uloge, misije, pa i odgovornosti za ostvarivanje људских права i слобода, uz podršku i pomoć AIRE centra iz Londona, a u saradnji sa Visokim sudskim i tužilačkim vijećem Bosne i Hercegovine – VSTVBiH (u okviru Правосудног форума за Босну i Херцеговину), organizirao je Трећу годишњу конференцију највиших судова u Босни i Херцеговини o теми „Право на суђење u разумном року“. Конференција је одржана од 15. до 18. новембра 2019. године на Јаборини.

Na Konferenciji je učestvovalo više od 70 eminentnih učesnika: судија Европског суда за људска права из Босне i Херцеговине Faris Vehabović, lord Robert Reed, потпредседник Врховног суда Уједињеног Краљевства Велике Британије i Ирске, председници, односно представници уставних i највиших редовних судова из БиХ (Суд БиХ, врховни судови ентитета, Апелациони суд Брчко дистрикта БиХ), Visokог судског i туžилачког вјећа БиХ, министри i други представници министарства правде БиХ i ентитета, те представници једног броја међународних организација i други истакнути правници.

Pravo na suđenje u разумном року обухваћено је правом на правично суђење u грађанским i кривичним стварима из члана II/3.e) Устава БиХ i члана 6. EKLJP. Интерес i право странака u судским i другим поступцима да u разумном року добију коначну одлуку, што укључује i њихово извршење, јесу неспорни. То су, заправо, основни смисао i крајњи циљ сваког судског, управног i другог поступка. Међутим, велики број неријеšenih i/или neblagovремено ријеšenih предмета пред судовима i другим органима u Босни i Херцеговини, поред осталогa i због неспособности „државе“ на свим нивоима да оптимално организира i подржи правосудни систем, озбиљно доводи u питање ефективно остваривање овога права u нашој земљи. Право на суђење u разумном року се, зато, врло често крши, понекада i драстично. То је већ препознато као „системски проблем“ на који је наш Уставни суд раније указао. Наиме, Уставни суд је u више својих одлука, поред оцјене да је ријеч о системском проблему, обавезао судове i друге надлежне органе (законодавне i извршне власти) да организирано, координирано i системски дјелују на отклањање овога проблема. I Европски суд за људска права је u

posljednje vrijeme donio više odluka kojim je utvrdio povredu ovoga prava građana Bosne i Hercegovine koji su mu se obratili za zaštitu.

Poštivanje prava na pravično suđenje u razumnom roku, kao što je na Konferenciji istakla **Biljana Braithwaite**, menadžerka Programa za Zapadni Balkan AIRE centra, jeste „u interesu svih“. Menadžerka Braithwaite je naglasila da je poštivanje ovog prava u interesu građana koji žele blagovremenu zaštitu svojih prava, da je u interesu države koja izbjegava stvaranje loše slike o zaštiti ljudskih prava i nadoknadu troškova kojim može biti izložena, te da je u interesu i samoga suda u Strazburu, koji stremi što djelotvornijoj primjeni Evropske konvencije za ljudska prava na nacionalnom nivou.

Inače, Konferencija je temom i pristupom koje je odabrala primarno bila usmjerena na to kako putem već izgrađenih standarda Evropskog suda za ljudska prava i prakse u Bosni i Hercegovini unaprijediti stanje u ovoj oblasti, odnosno kako otkloniti ovaj sistemski problem koji svi vide, ali se ne rješava. To je naglasio i predsjednik Ustavnog suda **Zlatko M. Knežević** istakavši da „današnji pravosudni forum o ovoj temi daje doprinos u dva pravca: *prvi pravac* daje mogućnost domaćim sudijama da izlaganjem prakse Evropskog suda i komparativne prakse izlože i svoje stavove o rješavanju ovog problema, dok *drugi pravac* omogućava da se, uz učešće ministara pravde, prikazom mogućih zakonodavnih rješenja raspravi mišljenje sudija o mogućim rješenjima“.

Podršku Konferenciji je dao i Nj.e. **Matthew Field**, ambasador UK u Bosni i Hercegovini. Ambasador Field je u pozdravnoj riječi, pored ostaloga, istakao da je vladavina prava „ključna u bilo kojem demokratskom društvu“ zbog čega je Ujedinjeno Kraljevstvo „ponosno što vladavinu prava stavlja u središte svojih odnosa s Bosnom i Hercegovinom, jer je od krucijalnog značaja za njene građane, njene kompanije i njene potencijalne investitore da vide da niko nije iznad zakona“.

Zapažene referate i poglede na stanje, uzroke i moguće pravce rješavanja ovoga sistemskog problema, ali i osvrt na širi aspekt unapređenja vladavine prava i ostvarivanja principa pravne države, prezentirali su: **Faris Vehabović**, sudija ESLJP iz BiH, **Andrej Auersperger Matić**, član Pravne službe Evropskog parlamenta (EP), **Mato Tadić**, potpredsjednik Ustavnog suda BiH, **Jadranka Stanišić**, VSTVBiH, sutkinja Vrhovnog suda Republike Srpske, **Emira Hodžić**, registrar Suda BiH, **Strahinja Ćurković**, sudija Vrhovnog suda Republike Srpske, **Dragana Tešić**, sutkinja Apelacionog suda Brčko distrikta BiH, **Božidarka Dodik**, sutkinja Vrhovnog suda Federacije BiH, i **Dragoljub Reljić**, savjetnik za ustavnopravna pitanja u Predsjedništvu BiH. **Lord Reed**, zamjenik predsjednika Vrhovnog suda Velike Britanije, dao je veoma zanimljiv osvrt na iskustva u Velikoj Britaniji u obnašanju časne sudijske funkcije, o vladavini prava, odnosno općenito o ostvarivanju principa pravne države, posebno o odnosu sudova i javnosti.

Zbornik koji je pred vama sadrži sve izložene referate. Nadamo se, zapravo uvjereni smo, da će analize, ocjene i stavovi sadržani u njemu (iako Konferencija nije usvajala

obavezujuće zaključke) pomoći u rješavanju problema koji je, zbog svoje ozbiljnosti, aktuelnosti i posljedica, uzet kao tema Konferencije. Redoslijed referata u Zborniku slijedi redoslijed njihove prezentacije na samoj Konferenciji. Sadržajno referati su objavljeni u obimu i u konačnoj redakciji kako su ih dostavili referenti. Kad je riječ o jeziku i pismu, poštovan je izbor samih autora, pa su referati objavljeni onako kako su prezentirani, odnosno kako su u konačnici dostavljeni.

S obzirom na prirodu skupa i namjenu publikacije, uvodna i pozdravna obraćanja, te sažeci uz referate štampani su i na engleskom jeziku.

Tehničku pripremu i lektoriranje tekstova uradili su Ustavni sud BiH i AIRE centar. Zahvaljujemo svima koji su pomogli organiziranju Foruma, odnosno Konferencije (stručne službe AIRE centra i Ustavnog suda BiH), svim učesnicima, a posebno suorganizatoru AIRE centru iz Londona, kao i Ambasadi Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Sjeverne Irske u Bosni i Hercegovini, bez čije pomoći ne bismo mogli realizirati ovaj projekt. Naime, Pravosudni forum za Bosnu i Hercegovinu, u okviru kojega se organiziraju ovakve konferencije, organiziran je uz pomoć britanske vlade s ciljem poboljšanja primjene Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama i podrške pravosudnom sistemu Bosne i Hercegovine u procesu harmonizacije sudske prakse i pripreme za evropske integracije. Tema ove konferencije, sasvim sigurno, uklapa se u navedeni široko postavljeni cilj i motiv.

Sarajevo, 8. januar 2020. godine

Potpredsjednik
Ustavnog suda Bosne i Hercegovine
Mirsad Ćeman

FOREWORD BY THE EDITOR

As an independent guardian of the Constitution and as an institution that guarantees the protection of human rights and fundamental freedoms as established by the Constitution, the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina is aware of its role and mission, including the responsibility in exercising human rights and freedoms. To that end, the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina organized the Third Annual Conference of the Highest Courts in Bosnia and Herzegovina on the topic “Right to a Trial within a Reasonable Time” with the support and assistance of the AIRE Centre in London, and in cooperation with the High Judicial and Prosecutorial Council of Bosnia and Herzegovina. The conference was held from 15 to 18 November 2019 on the mountain of Jahorina.

The Conference was attended by more than 70 eminent participants: Faris Vehabović, Judge of the European Court of Human Rights in respect of Bosnia and Herzegovina, Lord Robert Reed, Vice-President of the Supreme Court of the United Kingdom of Great Britain and Ireland, Presidents and representatives of the constitutional and highest ordinary courts of BiH (the Court of BiH, the Supreme Courts of the Entities, the Appellate Court of Brčko District of BiH), the High Judicial and Prosecutorial Council of BiH, ministers and other representatives of the Ministries of Justice of BiH and the Entities, as well as representatives of a number of international organizations and other prominent lawyers.

The right to a trial within a reasonable time is encompassed by the right to a fair trial in civil and criminal matters under Article II(3)(e) of the Constitution of BiH and Article 6 of the ECHR. It is an indisputable interest and right of the parties to judicial and other proceedings to reach a final decision within a reasonable time, including the enforcement of decisions. This is, in fact, the basic purpose and ultimate goal of any judicial, administrative and other proceedings. However, the large number of pending and/or untimely resolved cases before the courts and other authorities in Bosnia and Herzegovina, including, among other things, the inability of the “state” at all levels to organize and support the judicial system in an optimum manner, seriously questions the effective exercise of this right in our country. Therefore, the right to a trial within a reasonable time is often violated, and sometimes it is severely violated. This has already

been recognized as a “universal problem” that our Constitutional Court has pointed to earlier. Namely, in a number of its decisions, the Constitutional Court, in addition to assessing that it was a universal problem, obliged the courts and other competent authorities (legislative and executive authorities) to act in an organized, coordinated and systematic manner to remedy this problem. The European Court of Human Rights has also recently issued several decisions finding a violation of this right of the citizens of Bosnia and Herzegovina who have appealed to it for a protection.

A compliance with the right to a fair trial within a reasonable time, as emphasized at the Conference by Biljana Braithwaite, Program Manager for the Western Balkans AIRE Center, is “in the interest of all”. Ms. Braithwaite pointed out that it is in the interest of citizens who want timely protection of their rights and in the interest of the state that avoids creating a bad image of the protection of human rights and the costs to which it may be exposed. It is also in the interest of the Court of Human Rights in Strasbourg that seeks to apply the European Convention on Human Rights at a national level as effectively as possible.

In all other respects, through the selected topic and approach, the Conference was primarily focused on how to, through already established standards of the European Court of Human Rights and case-law in Bosnia and Herzegovina, improve the situation in this area or how to remedy the universal problem that is visible to all but no one tries to solve. Zlatko M. Knežević, President of the Constitutional Court also emphasized that “today’s judicial forum dealing with this topic gives contributions in two directions: the first direction enables domestic judges to present their views on solving this problem by presenting the case-law of the European Court and comparative practice. The second direction is that, with the participation of the Ministers of Justice, the judges’ views on possible solutions can be discussed by way of presenting possible legislative provisions”.

The conference was also supported by H.E. Matthew Field, UK Ambassador to Bosnia and Herzegovina. Ambassador Field said in his welcome address that the rule of law is “crucial in any democratic society”. That is why the United Kingdom is “proud to place the rule of law at the heart of its relations with Bosnia and Herzegovina because it is crucial for its citizens, its companies and its potential investors so that everyone can see that no one is above the law.”

The remarkable reports and views on the state of things, causes and possible directions of solving this problem, as well as an overview of the broader aspect of improving the rule of law and the realization of the rule of law, were presented by: **Faris Vehabović**, ECtHR Judge in respect of BiH, **Andrej Auersperger Matić**, Member of the Legal Office of the European Parliament (EP), **Mato Tadić**, Vice-President of the Constitutional Court of BiH, **Jadranka Stanišić**, HJPC BiH - Judge of the Supreme

Court of Republika Srpska, **Emira Hodžić**, Registrar of the Court of BiH, **Strahinja Ćurković**, Judge of the Supreme Court of the Republika Srpska, **Dragana Tešić**, Judge of the Court of Appeal of Brčko District of BiH, **Božidarka Dodik**, Judge of the Supreme Court of the Federation of Bosnia and Herzegovina and **Dragoljub Reljić**, Advisor in the BiH Presidency for Constitutional and Legal Issues. **Lord Reed**, Deputy President of the UK Supreme Court, gave a very interesting overview of the experience in the UK when it comes to the exercise of an honorary judicial duty, to the rule of law, or to the exercise of the rule of law in general and in particular on the relations between the courts and the public.

The Conference Proceedings before you contain all the papers presented. We hope, in fact, we are convinced that the analysis, evaluations and views contained therein (although the binding conclusions were not adopted at the Conference) will help resolve the problem that, because of its gravity, relevance and consequences, has been taken as a topic of the Conference. The order of papers in the Conference Proceedings follows the order of their presentation at the Conference itself. The papers were published as submitted in terms of size and final revisions. As far as language and alphabet are concerned, the choice of the authors themselves was complied with, so the papers were published as presented, or as they were finally submitted.

Given the nature of the paper and the purpose of the publication, the introductory and welcoming remarks and abstracts of the papers were also printed in English.

Technical preparations and proofreading were done by the Constitutional Court of BiH and the AIRE Centre. We would like to thank all those who helped organize the Forum or Conference (relevant departments of the AIRE Centre and the Constitutional Court of BiH), all participants, especially the co-organizer, the AIRE Centre from London, as well as the Embassy of the United Kingdom and Northern Ireland in Bosnia and Herzegovina, whose assistance made this project possible. Namely, the Bosnia and Herzegovina Judicial Forum, within which such conferences are organized, was organized with the assistance of the British Government with the aim of improving the implementation of the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms and supporting the judicial system of Bosnia and Herzegovina in the process of harmonization of the case-law and preparation for the European integration. The theme of this Conference certainly corresponds to the stated broad goal and motive.

Sarajevo, 8 January 2020

Mirsad Ćeman
Vice-President
Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina

PREDGOVOR AIRE CENTRA

Poštovani,

Obraćam vam se u ime AIRE centra (The AIRE Centre – Advice on Individual Rights in Europe), jednog od osnivača Pravosudnog foruma za Bosnu i Hercegovinu i suorganizatora Treće godišnje konferencije Pravosudnog foruma o temi „Pravo na suđenje u razumnom roku“ održane 14. i 15. novembra 2019. godine na Jahorini.

Cilj Pravosudnog foruma za Bosnu i Hercegovinu je unapređenje saradnje među najvišim sudskim instancama i ujednačavanje sudske prakse u Bosni i Hercegovini. Pravosudni forum je dio širih aktivnosti koje AIRE centar sprovodi u Bosni i Hercegovini usmjerenih ka jačanju implementacije Evropske konvencije za ljudska prava i njenih standarda u Bosni i Hercegovini, a koje finansira Vlada Velike Britanije.

Pravo na suđenje u razumnom roku jedno je od prava zajemčenih Evropskom konvencijom o ljudskim pravima (EKLJP), a pitanje njegovog poštovanja se često otvara u mnogim sferama. Zahtjevi u vezi sa suđenjem u razumnom roku utiču na sve aspekte pravosudnog sistema, a propisane garancije su od suštinskog značaja za obezbjeđivanje da prava zajemčena Konvencijom budu praktična i djelotvorna, a ne samo teoretska i iluzorna, kao što Sud u Strazburu često napominje. Obezbjedivanje suđenja u razumnom roku svima predstavlja kontinuirani izazov ne samo za pravosudni sistem Bosne i Hercegovine već i za sve pravosudne sisteme širom Evrope.

Poštovanje prava na pravično suđenje u razumnom roku na nacionalnom nivou je u interesu svih. Prvo, ono je u interesu građana koji žele blagovremenu zaštitu svojih prava koja su povrijeđena, naročito ako duže kršenje njihovih prava ima nepopravljive posljedice, na primjer u porodičnim stvarima, kada je zakašnjela pravda nepravda. Drugo, ono je u interesu države Bosne i Hercegovine, koja izbjegava stvaranje loše slike o zaštiti ljudskih prava koju pruža i troškove kojima može biti izložena kada izgubi na Sudu u Strazburu. I, konačno, ono je u interesu samog Suda u Strazburu koji se bori s velikim brojem neriješenih predmeta kojih bi, logično, bilo manje da je primjena odredbi EKLJP i njegovih presuda u državama članicama djelotvornija.

Pred vama se nalazi peta publikacija nastala u okviru Pravosudnog foruma za Bosnu i Hercegovinu. Nakon Prve godišnje konferencije o temi „Pravo na obrazloženu

odluku – obavezan standard u postupku pred sudom“ nastali su Zbornik radova „Pravo na obrazloženu sudsku odluku – obavezan standard u postupku pred sudom“ i „Vodič za obrazloženu sudsku odluku“. Nakon Druge godišnje konferencije o temi „Posebne istražne radnje“ nastao je Zbornik radova „Posebne istražne radnje“ i „Posebne istražne radnje – Praktikum“. Ove publikacije su distribuirane široj stručnoj javnosti u Bosni i Hercegovini kojoj su, nadam se, korisno štivo.

I na kraju, želim zahvaliti svima koji su omogućili održavanje Treće godišnje konferencije u okviru Pravosudnog foruma za BiH: predsjedniku i osoblju Ustavnog suda BiH na sjajnoj saradnji u organizaciji Forumu i pripremi Zbornika, Visokom sudskom i tužilačkom savjetu i Sekretarijatu VSTS BiH na podršci Pravosudnom forumu, te Vladi Velike Britanije i Britanskoj ambasadi u Sarajevu što su prepoznali značaj ovog projekta i pružili svoju podršku. Takođe zahvaljujem i svim sudovima, institucijama i ekspertima koji su učestvovali na Pravosudnom forumu i pripremili radove za ovaj zbornik.

Biljana Braithwaite
Menadžerka Programa za Zapadni Balkan
AIRE centra u Londonu

FOREWORD BY THE AIRE CENTRE

Dear All,

I address you on behalf of the AIRE Centre (Advice on Individual Rights in Europe), one of the founders of the Judicial Forum for Bosnia and Herzegovina and co-organizer of the Third Annual Conference of the Judicial Forum on the Right to a Trial within a Reasonable Time held on 14 and 15 November 2019 on Jahorina.

The objective of the Judicial Forum for Bosnia and Herzegovina is to enhance co-operation among the highest courts and to harmonize case-law in Bosnia and Herzegovina. The Judicial Forum is a part of the wider activities undertaken by the AIRE Centre in Bosnia and Herzegovina with a view to strengthening the implementation of the European Convention on Human Rights and its standards in Bosnia and Herzegovina, funded by the UK Government.

The right to a trial within a reasonable time is one of the rights guaranteed by the European Convention on Human Rights (ECHR), and the issue of compliance with it is often raised in many areas. Reasonable time requirements have an effect on all aspects of the judicial system, and the prescribed safeguards are essential to ensuring that the rights guaranteed by the Convention are practical and effective, not just theoretical and illusory, as the Strasbourg Court often notes. Providing a trial within a reasonable time is a continuing challenge for everyone, not only for the judicial system of Bosnia and Herzegovina but for all judicial systems throughout Europe.

A compliance with the right to a fair trial within a reasonable time at the national level is in everyone's interest. First, it is in the interest of citizens who want timely protection of their rights that have been violated, especially where a persistent violation of their rights causes irreparable consequences, for example in family matters. Where, as the saying goes, 'justice delayed is justice denied.' Second, it is in the interest of the state of Bosnia and Herzegovina, which avoids giving a bad image of the human rights protection and the costs it may be exposed to if it loses a case in Strasbourg. Finally, it is in the interest of the Strasbourg Court itself, which deals with a large number of pending cases, the number of which would logically be fewer if the application of the

provisions of the ECHR and its judgments in the Member States were indeed more effective.

This is the fifth publication produced within the framework of the Judicial Forum for Bosnia and Herzegovina. After the First Annual Conference on “The Right to a Reasoned Judgment - A Mandatory Standard in Court Proceedings”, a Conference Proceedings titled “The Right to a Reasoned Judgment - A Mandatory Standard in Court Proceedings” and “A Guide to a Reasoned Judgement” were published. After the Second Annual Conference on “Special Investigative Measures”, the Conference Proceedings titled “Special Investigative Measures” and “Special Investigative Measures – Practicum” were published. These publications have been distributed to the general and professional public in Bosnia and Herzegovina and, hopefully represent a useful reading material.

Finally, I would like to thank everyone who facilitated the Third Annual Conference within the framework of the BiH Judicial Forum: the President and staff of the Constitutional Court of BiH for their excellent cooperation in organizing the Forum and preparing the Conference Proceedings, the High Judicial and Prosecutorial Council and the HJPC’s Secretariat for their support to the Judicial Forum, and the Government of the United Kingdom and the British Embassy in Sarajevo, which have recognized the importance of this project and provided their support. I also thank all the courts, institutions and experts who participated in the Judicial Forum and prepared the papers for this Conference Proceedings.

Biljana Braithwaite
AIRE Centre Western Balkans
Programme Manager

Златко М. Кнежевић

Предсједник Уставног суда Босне и Херцеговине

УВОДНА РИЈЕЧ

Поштоване колегинице и колеге, драги гости,

Изузетна ми је част и задовољство да вас поздравим и отворим Правосудни форум у Босни и Херцеговини који Уставни суд Босне и Херцеговине, у сарадњи са AIRE центром из Велике Британије, одржава већ трећу годину.

Дозволите ми прво да поздравим наше драге и поштоване госте, Његову екселенцију лорда Reeda, замјеника предсједника Врховног суда Уједињеног Краљевства, Његову екселенцију амбасадора Уједињеног Краљевства Велике Британије и Сјеверне Ирске у БиХ Matthewa Fielda, менаџерку AIRE центра за Западни Балкан Biljanu Braithwaite, те члана Правне службе Европског парламента Andreja Auerspergera Maticā.

Такође, поздрављам предсједника ВСТСБиХ Милана Тегелтију, као и чланове ВСТСБиХ, те предсједницу Врховног суда Републике Српске Весну Антонић, предсједника Врховног суда Федерације БиХ Милорада Новковића, предсједника Апелационог суда Брчко дистрикта БиХ Дамјана Кауриновића, представнике Суда БиХ, предсједницу Уставног суда Федерације БиХ Александру Мартиновић, судије Уставног суда Републике Српске, као и све колегинице и колеге, судије највиших судова у Босни и Херцеговини.

Нарочито желим да поздравим министре правде у Босни и Херцеговини који су препознали потребу учешћа и расправе о нашој овогодишњој теми, и то министра правде БиХ Јосипа Грубешу, министра правде Републике Српске Антона Касиповића и министра правде Федерације БиХ Мату Јозића, те да им захвалим на доласку и учешћу.

Такође, желим да поздравим и захвалим на учешћу др Драгољубу Рељићу, савјетнику за уставна питања у Предсједништву БиХ.

Поздрављам и захваљујем на пажњи свим представницима медија који су данас присутни.

Поштоване колегинице и колеге,

Тема нашег овогодишњег скупа је „Заштита права на суђење у разумном року“ као једно од права које је гарантовано Уставом БиХ, али и Европском конвенцијом.

Управо учешће наших гостију говори да се о овом праву не може говорити, односно оно се не може спроводити на начин као да се ради само о обавези редовних судова да га поштују. Наиме, ради се о дубоко уграђеном системском праву које захтијева бригу свих нивоа власти, али и о заједничком дјеловању тзв. јавне власти у најширем смислу ријечи.

Уставни суд Босне и Херцеговине је по природи ствари и својим надлежностима коначан арбитар и у овој области, те је стога препознао и означио непоштовање суђења у разумном року не само као проблем у раду редовног судства већ и као системски структурални проблем који редовни судови не могу у потпуности сами да отклоне јер нису сами ни створили проблем. Овај пут нећу да говорим о промјенама и реформама у правосудном систему БиХ у посљедњих двадесетак година, нити о позитивним и негативним ефектима, али морам напоменути да се показало да се правосудни систем не може формално, математички укалупити у моделе број – производ јер се ради о врло дубоком задирању у однос права и могућности, обавеза и реализација, однос системских закона и њиховог спровођења и о још многим другим елементима који су потребни да се ово право омогући не само формално већ и да се оно спроведе у животу.

Вашу пажњу усмјеравам и на излагања наших гостију који ће говорити о проблемима, али и о рјешењима.

Данашњим излагањем председник ВСТС-а ће нас упознати са обухватном анализом коју је независно правосудно тијело, какво је ВСТС, извршило у претходном периоду.

Излагања судија даће нам увид у проблеме с којима се они свакодневно сусрећу у овој области, те ће нам указати на стварност и животност проблема који смо често склони да посматрамо формално. Очекујем да ће дискусија усмјерити нашу пажњу на рјешавање проблема, а не на пуко набрајање.

Поштоване колегинице и колеге,

Уставни суд БиХ је у својим многобројним одлукама наглашавао и наглашава обавезу поштовања права на суђење у разумном року, што је вама добро познато. Међутим, суочен с бројем и обимом кршења овог права, Уставни суд је препознао кључни проблем и назвао га правим именом – системско кршење

овог права које се више не може ставити на терет само судовима, већ се ради о структуралном проблему који мора да отклони јавна власт.

Управо због тога, данашње учешће у расправи министара правде у БиХ даје сасвим други квалитет нашем раду. Подјела власти јесте један од аксиома нашег политичког система, али постојање синергије у дјеловању свих нивоа власти не оспорава овај аксиом, напротив, код структуралних системских проблема нужно је бити уједињен у њиховом отклањању.

Због тога, посебно захваљујем министрима који су, заједнички, припремили законска рјешења о заштити права на суђење у разумном року и који су, прије него што су их доставили владама и парламентима у процедуру, препознали потребу да и вама изнесу могућа рјешења и моделе.

Поштоване колегинице и колеге,

И овај Правосудни форум потврђује потребу за његовим постојањем, за мјестом годишњег окупљања и за мјестом заједничког дјеловања. Стога, морам изразити посебну захвалност AIRE центру, Влади Уједињеног Краљевства, а нарочито Biljani Braithwaite која је својом посвећеношћу, енергијом и подршком у највећој мјери омогућила одржавање овог данашњег форума.

И на крају, свима нама желим успјешан рад и пуно професионално дјеловање у заштити права на суђење у разумном року.

Zlatko M. Knežević
President of the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina

KEYNOTE ADDRESS

Dear colleagues, dear guests,

It is my great pleasure and honor to welcome you and to open this Judicial Forum in Bosnia and Herzegovina, which the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina has held for the third year now, in cooperation with the AIRE Centre from Great Britain.

Please allow me first to welcome our dear and esteemed guests, His Excellency Lord Reed, Deputy President of the Supreme Court of the United Kingdom, His Excellency Matthew Field, Ambassador of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to BiH, the AIRE Centre Western Balkans Program Manager Biljana Braithwaite, and Member of the Legal Office of the European Parliament Andrej Ausperger Matic.

Also, I am using this opportunity to welcome the President of the BiH HJPC Milan Tegeltija, as well as members of the BiH HJPC, the President of the Supreme Court of the Republika Srpska Vesna Antonić, the President of the Supreme Court of the Federation of BiH Milorad Novković, the President of the Appellate Court of the Brčko District of BiH Damjan Kaurinović, representatives of the Court of BiH, the President of the Constitutional Court of the Federation of BiH Aleksandra Martinović, judges of the Constitutional Court of the Republika Srpska, as well as all colleagues, judges of the highest courts in Bosnia and Herzegovina.

I wish to extend special welcome to the justice ministers in Bosnia and Herzegovina who have recognized the need to take part in and to discuss our this year's topic, namely the Minister of Justice of BiH Josip Grubeša, the Minister of Justice of the Republika Srpska Anton Kasipović, and the Minister of Justice of the Federation of BiH Mato Jozić. I would like to thank them for coming and participating.

Also, I wish to welcome and thank Dragoljub Reljić, PhD, Constitutional and Legal Affairs Advisor in the Presidency of BiH for taking part in the Conference.

I welcome and thank all the media representatives who are present today.

Dear colleagues,

The topic of this year's Conference is "The Protection of the Right to a Trial within a Reasonable Time" as one of the rights guaranteed by the Constitution of BiH, as well as by the European Convention.

The attendance of our guests shows that this right cannot be talked about or more precisely this right cannot be implemented as if it were solely an obligation of ordinary courts to respect it. Namely, this is a deeply embedded universal right, which requires attention of all levels of the government, as well as a joint operation of the so-called public authority in the broadest sense of the word.

The Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina, by the nature of things and its responsibilities, is the final arbiter in this area. It therefore identified and marked the failure to respect the right to a trial within a reasonable time not only as a problem in the work of the ordinary courts, but as an overall structural problem. Indeed, the ordinary courts are not fully able to redress it themselves, because they were not the ones who created the problem. This time I will not talk about the changes and reforms in the judiciary system of BiH over the past twenty years, or about positive and negative effects. However, I do have to mention that it turned out that the judiciary system cannot formally, mathematically be molded into the number-product models. This is so as this concerns a rather profound interference with the relationship between rights and possibilities, obligations and realizations, the relationship between systemic laws and the enforcement thereof, and numerous other elements that are necessary for this right to be rendered possible not only in formal terms but for this right to be exercised in real life.

I draw your attention to the presentations to be given by our guests who will talk about problems as well as about solutions.

In his today's presentation, the HJPC President will acquaint us with a comprehensive analysis that an independent judicial body, as HJPC is, has carried out in the recent period.

The presentations to be given by judges will introduce us to the problems that they encounter in this area on a daily basis, and will show us the reality and life of problems, which we oftentimes tend to view formally. I anticipate that the discussion will direct our attention toward problems resolution, and not mere account of problems.

Dear colleagues,

The Constitutional Court of BiH had and has emphasized in its numerous decisions the obligation to respect the right to a trial within a reasonable time, which you are well aware of. However, being faced with the number and scope of violations of this

right, the Constitutional Court has identified the key problem and called it by its right name – an overall violation of this right, which can no longer be blamed solely on the courts, rather it is a structural problem that has to be remedied by the public authority.

For that reason exactly, today's participation of the BiH justice ministers in the discussion gives a completely different quality to our work. Separation of powers is one of the axioms of our political system. However, the existence of synergy in the operation of all levels of the government does not contest this axiom. On the contrary, when it comes to structural overall problems, it is necessary to be united in the removal thereof.

Therefore, my special appreciation goes to the ministers who have prepared together the legal solutions on the protection of the right to a trial within a reasonable time and who, before submitting them to the governments and parliaments, have recognized the need to present you the possible solutions and models.

Dear colleagues,

This Judicial Forum affirms the need for its existence, for a place of annual gathering and for a place of joint action. Therefore, I have to extend special thanks to the AIRE Centre, the United Kingdom Government, in particular Biljana Braithwaite who, due to her dedication, energy and support, made it largely possible for us to hold the today's Forum.

Finally, I wish us all success in the work and full professional commitment in the protection of the right to a trial within a reasonable time.

Milan Tegeltija
Predsjednik Visokog sudskog i tužilačkog savjeta Bosne i Hercegovine

UVODNA RIJEČ

Uvaženi predsjedniče Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
Vaša ekscelencijo Field,
poštovana gospođo Braithwaite,
poštovane kolegice i kolege,

Prije svega, iskoristiću priliku da vas sve srdačno pozdravim i izrazim zadovoljstvo što imam priliku da vam se obratim u ime Visokog sudskog i tužilačkog savjeta Bosne i Hercegovine.

Pravosudni forum za Bosnu i Hercegovinu, svakako, predstavlja dobru platformu i priliku za izlaganja o ključnim pitanjima koja se odnose na efikasno funkcionisanje pravosudnog sistema, uključujući i temu koja će biti okosnica ove godišnje konferencije.

Pravo na pravično suđenje predstavlja jedno od osnovnih ljudskih prava koje je zagarantovano članom 6 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Takođe, članom 8 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima proklamovano je pravo na efikasno pravno sredstvo pred nacionalnim sudovima, a član 10 Deklaracije predviđa pravo na pošteno suđenje pred nezavisnom i nepristrasnim sudom.

Dodatno, načelo pravičnog suđenja propisano je članom 14 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, te članom 26 Američke deklaracije i članom 7 Afričke povelje. To je internacionalna perspektiva normativnog osnova ovog ljudskog prava.

Posmatrano iz nacionalne perspektive, dokumenta koja garantuju pravo na pravično suđenje, prije svih, jesu: Ustav Bosne i Hercegovine u kojem je u članu II stav 1 propisano da će Bosna i Hercegovina i oba entiteta obezbijediti najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda. Istovremeno, članom II stav 2 propisano je da će se prava i slobode predviđeni Evropskom konvencijom za ljudska prava i njenim protokolima direktno primjenjivati u Bosni i Hercegovini, pri čemu će imati prioritet nad svim ostalim zakonima.

Iz navedenog proizilazi i posebna napomena da je pitanje zaštite ljudskog prava na suđenje u razumnom roku, kao sastavnog dijela prava na pravično suđenje, u našem pravnom sistemu riješeno na specifičan i *sui generis* način. Naime, ustavotvorac se opredijelio za dvostruko djelovanje ljudskih prava u BiH. Prema tome, ljudska prava imaju internacionalnu dimenziju proklamacije i zaštite u bh. pravnom sistemu a, ujedno, i striktno nacionalnu ustavnu dimenziju. To znači da zaštita ljudskih prava ima posebnu imperativnost u pravnom sistemu zbog čega je ovo pitanje neophodno posmatrati sa naročitim senzibilitetom i porivom ka prioritetoj zaštiti.

Član 6 stav 1 Evropske konvencije dodjeljuje svakome pravo na to da se njegov spor o određenom pravu okonča u razumnom roku. To pravo je posebno značajno za valjano funkcionisanje pravosuđa i ono štiti od neopravdanog otezanja postupka koje može da ugrozi djelotvornost i vjerodostojnost dobrog pravosuđa.

Tokom 2017. godine i u periodu koji je potom uslijedio veliki broj stranaka se žalio tako što je podnosio apelacije Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine zbog nerješavanja predmeta u razumnom roku, a Ustavni sud Bosne i Hercegovine u meritornim odlukama kojima je usvajao apelacije naložio je, između ostalog, i VSTS BiH da preduzme odgovarajuće mjere iz svoje nadležnosti radi otklanjanja sistemskog kršenja prava na suđenje u razumnom roku i manjkavosti sudskog sistema. Sudovima je, svakako, naloženo da odmah postupe po odlukama Ustavnog suda sa ciljem poštivanja zahtjeva za razumni vremenski rok u okviru ustavnog prava na pravično suđenje.

Svim odlukama u kojima je utvrđena povreda prava na suđenje u razumnom roku Ustavni sud je naložio vladama onog nivoa vlasti iz kojeg se finansira rad redovnog suda da isplati određeni novčani iznos apelantima na ime naknade nematerijalne štete, što predstavlja teret budžetima. Ozbilnost navedenog problema potvrđuje i činjenica da je samo u toku 2018. godine ukupan iznos sredstava koji je isplaćen apelantima bio oko 2,9 miliona konvertibilnih maraka, te da se od ukupnog iznosa oko 2,5 miliona konvertibilnih maraka odnosi na Kantonalni sud u Sarajevu.

VSTS BiH, svjestan značaja pitanja ostvarivanja prava na pravično suđenje u razumnom roku, već 2011. godine, dakle i prije donošenja odluka Ustavnog suda BiH o ovom pitanju, počeo je da primjenjuje Uputstva za izradu planova rješavanja predmeta u sudovima. Rezultat toga je bio da je danas u velikoj mjeri smanjen broj starih predmeta iako ovaj problem nije u potpunosti riješen. Zbog toga, VSTS BiH i dalje insistira na implementaciji ove aktivnosti. Bitno je istaći da primjena ovog uputstva ne nameće sudijama nikakvu dodatnu obavezu, već se samo postojeća zakonska obaveza rješavanja predmeta prema redosljedu dodatno potencira aktom VSTS sa ciljem efikasnije praktične primjene.

U skladu sa nalogima Ustavnog suda BiH upućenim VSTS BiH, VSTS BiH je postupio promptno.

Savjet je i sistemski pristupio rješavanju ovog pitanja, i to tako što je na sjednici održanoj 14. i 15. juna 2017. godine formirao radnu grupu za izvršenje odluke Ustavnog suda BiH u vezi sa kršenjem prava na suđenje u razumnom roku. Dodatno tome, na sjednici VSTS BiH 25. i 26. oktobra 2017. godine razmatran je i usvojen Akcioni plan za provođenje odluka Ustavnog suda BiH, a radna grupa kontinuirano prati realizaciju aktivnosti sadržanih u Akcionom planu.

Odmah u junu 2017. godine VSTS BiH preuzeo je sve statističke podatke o broju neriješenih predmeta u prvostepenim i drugostepenim sudovima, a koji su inicirani 2011. godine i ranije, te za period od 2012. do 2015. godine. Na osnovu izvršene analize predloženo je da se preduzmu kratkoročne i dugoročne mjere sa ciljem poštivanja naloga Ustavnog suda. Ustanovljene kratkoročne mjere su bile:

1. Da sudovi u roku prema odluci Ustavnog suda riješe neriješene predmete a u kojima je podnesena apelacija pred Ustavnim sudom.
2. Da se kod sudova kod kojih je utvrđen veliki broj neriješenih predmeta iniciranih 2011. godine trenutni plan rješavanja predmeta stavi van snage, a da se sudovima dâ rok od tri, šest, devet i 12 mjeseci da riješe sve neriješene predmete inicirane 2011. godine i ranije.
3. Izvršiti uvid i analizu zahtjeva Ustavnog suda BiH iz Odluke broj AP 303/16 koja je dostavljena VSTS u martu 2016. godine.
4. Da, shodno odlukama Ustavnog suda BiH, VSTS BiH pripremi odgovor Ustavnom sudu BiH koji će sadržavati informacije o aktivnostima usmjerenim ka unapređenju efikasnosti pravosuđa sa jasno naznačenim ostvarenim rezultatima i zakonskim ograničenjima.
5. Da VSTS BiH održi sastanak sa predsjednikom Ustavnog suda BiH na kojem će upoznati sudije Ustavnog suda sa aktivnostima koje VSTS preduzima i problemima sa kojima se suočavaju sudovi u pogledu rješavanja predmeta.

Dugoročne mjere:

1. Obavezati predsjednike sudova da vode računa o ujednačenoj preraspodjeli predmeta između sudija unutar suda, te predložiti određene sankcije u slučaju nepoštivanja ove mjere.
2. Da Kancelarija disciplinskog tužioca analizira rad sudija koje su postupale u predmetima na koje je uložena apelacija.

Do februara 2018. godine izvršena je sveobuhvatna analiza odluka Ustavnog suda BiH uslijed povećanog trenda podnošenja apelacija Ustavnom sudu povodom ovog pitanja. Iz analiza je vidljivo da je kvantitativno najveći problem nepoštivanje vremenske ažurnosti rješavanja predmeta, i to po broju apelacija u Kantonalnom sudu

u Sarajevu i Kantonalnom sudu u Tuzli. Ovaj rezultat je direktna posljedica činjenice da navedeni sudovi imaju najveći problem sa obimom neriješenih predmeta.

U smislu navedenog, utvrđeni su zaključci prema kojima su predsjednici sudova obavezani da vode računa o ujednačenoj preraspodjeli predmeta između sudija unutar suda, naloženo je da se dosljedno poštuje plan rješavanja predmeta prema redosljedu starosti inicijalnog akta, odnosno uzimanje u rad najstarijih predmeta iz plana i kontinuirani nadzor nad realizacijom planova, te da Kancelarija disciplinskog tužioca analizira rad sudija koji su postupali u predmetima na koje je uložena apelacija.

Radna grupa za izvršenje odluka Ustavnog suda BiH u vezi sa kršenjem prava na suđenje u razumnom roku u februaru 2018. godine zatražila je podatke o svim predmetima u kojima je donesena odluka Ustavnog suda BiH, kao i o predmetima za koje je Ustavni sud BiH tražio izjašnjenja sudova, ali odluke još nisu donesene.

Na narednom sastanku usvojeni su i zaključci: da se svim sudovima uputi dopis da održe zajedničke sastanke (sudovi viših instanci sa sudovima nižih instanci u okviru svoje teritorijalne nadležnosti), kao i da se sudovima uputi dopis da višestepenom sudu na razmatranje dostave listu predmeta koji se u planu ponavljaju dva ili više puta.

Naknadnom analizom podataka koje su dostavile sudije, kao i analizom nasumično odabranih predmeta i njihovom provjerom u sistemu CMS-a došlo se do zaključka da sudovi prilikom rješavanja predmeta ne poštuju starost inicijalnog akta, te da se predmeti ne rješavaju hronološki po datumu stvarnog početka. To potvrđuje i činjenica da je provjerom kroz sistem CMS utvrđeno da su rješavani predmeti koji imaju znatno mlađi inicijalni akt u odnosu na predmete koji su sadržani u odlukama Ustavnog suda BiH.

VSTSBiH je kreirao Akcioni plan za ubrzanje sudskih postupaka, kako bi se to pitanje sistemski riješilo. U tom smislu zauzet je stav da sudovi prioritarno treba da poštuju rokove Ustavnog suda u rješavanju predmeta u kojima je podnesena apelacija pred Ustavnim sudom i, s tim u vezi, sudovima je poslan dopis, a postupajući po dopisu, sudovi su obavezni da kvartalno podnose izvještaje o preduzetim aktivnostima.

Dalje, sudovima je naloženo da dosljedno poštuju plan rješavanja predmeta prema redosljedu starosti inicijalnog akta, odnosno da uzimaju u rad najstarije predmete iz plana i da vrše kontinuirani nadzor realizacije planova. Zaključeno je da je potrebno da predsjednici sudova i šefovi odjeljenja vrše stalni nadzor nad poštivanjem realizacije plana rješavanja predmeta prema starosti inicijalnog akta.

Dodatno tome, VSTS radi na promovisanju kolektivnog rada i odgovornosti za rad sudova i sudskih odjeljenja. Uspostavljena je praksa periodičnih sastanaka između sudova viših i nižih instanci. Ti sastanci podrazumijevaju praksu koja je postojala u prethodnom sistemu, a cilj sastanaka je utvrđivanje problema sa kojima se susreću i

jedna i druga instanca, razmjena stavova iz sudske prakse, poboljšanje međusobne komunikacije i sva druga tekuća pitanja, problemi i dileme.

Posebna pažnja se posvećuje unapređenju upravljačkih vještina u pravosudnim institucijama, te unapređenju efikasnijeg upravljanja sudskim postupcima u smislu otklanjanja subjektivnih slabosti koje dovode do odugovlačenja postupka.

Posebno bih izdvojio aktuelni Projekat unapređenja kvaliteta pravosuđa, koji finansira Norveška, implementiran u partnerstvu sa Sudskom administracijom Norveške i Sudskim vijećem Holandije, koji se provodi u periodu od 2019. do 2021. godine. Ovim projektom VSTSBiH prvi put na sveobuhvatan način stavlja u fokus pitanje kvaliteta u pravosuđu, a projekat obuhvata nekoliko veoma bitnih aktivnosti kao što su efikasnost i kvalitet parničnog postupka, uvođenje mentorstva u sudove, analizu i unapređenje kvaliteta sudskih odluka u parničnom postupku. U tom smislu, u sklopu aktivnosti saradnje sa ekspertima iz Holandije i Norveške, sačinjene su Smjernice za postupanje u parničnim postupcima sa namjerom jačanja procesne discipline i harmonizovanja postupanja sudija i sudova. Takođe, kreirani su Plan pripremnog ročišta i Kontrolna lista za ispitivanje tužbe, čiji je cilj pomoć sudijama u potpunoj koncentraciji činjenične i dokazne građe sa ciljem odvajanja bitnog od nebitnog.

Prema tome, ovi alati obezbjeđuju veću efikasnost, kvalitet i standardizaciju u postupanju, te imaju cilj da ujednače tumačenje nedorečenih odredaba ZPP. Takođe, sudovi uvode praksu rješavanja tzv. pilot-predmeta, odnosno velikog broja predmeta istog ili bitno sličnog činjeničnog i istog pravnog osnova, što uveliko doprinosi efikasnosti, a samim tim i ostvarivanju prava na suđenje u razumnom roku. Štaviše, izrađene su Smjernice za imenovanje predsjednika sudskih odjeljenja od VSTSBiH, čiji je cilj da predsjednicima sudova omoguće objektivniji i transparentniji proces izbora predsjednika odjeljenja, koji imaju direktnu ulogu u efikasnosti i kvaliteti postupanja odjeljenja.

Svjесni smo da se, i pored svih navedenih mjera, ne mogu očekivati značajni rezultati u kratkom vremenskom periodu, uzimajući u obzir obim i različite uzroke problema suđenja u razumnom roku, ali, svakako, da će ove mjere doprinijeti unapređenju ove oblasti i, dugoročno gledano, obezbjeđenju suđenja u razumnom roku kao, kako smo naveli, osnovnom ljudskom pravu zagarantovanom međunarodnim i domaćim pravnim aktima.

Zahvaljujem za pažnju.

Milan Tegeltija
President of the High Judicial and Prosecutorial Council of
Bosnia and Herzegovina

KEYNOTE ADDRESS

Distinguished President of the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina,
Your Excellency, Mr. Field,
Dear Madam Braithwaite,
Dear colleagues,

First, I would like to greet you all cordially and take this opportunity to address you on behalf of the High Judicial and Prosecutorial Council of Bosnia and Herzegovina.

The Judicial Forum for Bosnia and Herzegovina certainly represents a good platform and opportunity to discuss key issues related to the effective functioning of the judicial system, including the topic that will be the backbone of this annual conference.

The right to a fair trial is one of the fundamental human rights guaranteed by Article 6 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. In addition, Article 8 of the Universal Declaration of Human Rights proclaims the right to an effective remedy before national courts, while Article 10 of the Declaration provides for the right to a fair trial before an independent and impartial tribunal.

Furthermore, the principle of fair trial is laid down in Article 14 of the International Covenant on Civil and Political Rights, Article 26 of the American Declaration and Article 7 of the African Charter. It is an international perspective of the normative basis of the human right in question.

Viewed from a national perspective, the documents safeguarding the right to a fair trial are primarily the Constitution of Bosnia and Herzegovina, which provides in Article II, paragraph 1, that Bosnia and Herzegovina and both Entities will ensure the highest level of internationally recognized human rights and fundamental freedoms. At the same time, Article II, paragraph 2 stipulates that the rights and freedoms provided for in the European Convention on Human Rights and its Protocols will be applied directly in Bosnia and Herzegovina and have priority over all other laws.

In view of the above, it should be noted that the issue of protecting the human right to a trial within a reasonable time, as an integral part of the right to a fair trial, has been resolved in our legal system in a specific and *sui generis* manner. Namely, a framer of the Constitution opted for a double effect of human rights in BiH. Therefore, human rights have an international dimension of proclamation and protection in the BiH legal system, and a strictly national constitutional dimension. This means that the protection of human rights has a particular imperativeness in the legal system and, for that reason, it is necessary to look at this issue with particular sensitivity and an urge towards priority protection.

Article 6(1) of the European Convention grants everyone the right to have his/her dispute over a particular right completed within a reasonable time. This right is particularly important for the proper functioning of the judiciary and the protection against unreasonable delays in proceedings that could undermine the efficiency and credibility of a good judiciary.

During 2017 and in the subsequent years, a large number of parties lodged appeals with the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina for a failure to have their cases resolved within a reasonable time. The Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina, granting the appeals in its decisions on the merits, ordered, *inter alia*, the HJPC BiH to take adequate measures within its jurisdiction to remedy a systemic violation of the right to a trial within a reasonable time and the deficiencies of the judicial system, in addition to the orders given to the courts to act promptly in accordance with the decisions of the Constitutional Court in order to comply with the reasonable time requirement within the constitutional right to a fair trial.

In all decisions finding a violation of the right to a trial within a reasonable time, the Constitutional Court ordered the governments at the level of government that finances the operation of ordinary courts to pay the appellants a certain amount of money in respect of non-pecuniary damages, which is a burden to the budgets. The graveness of this problem is further corroborated by the fact that in 2018 alone, the total amount of money paid to the appellants was about 2.9 million Convertible Marks, and that about 2.5 million Convertible Marks out of the total amount refers to the Cantonal Court in Sarajevo.

The HJPC BiH, aware of the importance of exercising the right to a fair trial within a reasonable time, already in 2011, *i.e.* before the decisions of the Constitutional Court of BiH on this issue, started to apply the Instruction for drawing up the plans for resolution of cases before the courts. As a result, the number of old cases has been considerably reduced, although this problem has not been fully resolved. For that reason, the HJPC BiH continues to insist on the implementation of this activity. It is important to emphasize that the application of this Instruction does not impose any additional obligation on judges, but the act of the HJPC only strengthen further the

existing legal obligation to resolve cases in sequential order for the purpose of more effective practical application.

In accordance with the orders given to the HJPC BiH by the Constitutional Court of BiH, the HJPC BiH acted promptly.

The Council took a systematic approach to resolving this issue and, at its session held on 14 and 15 June 2017, set up a Working Group to enforce the decisions of the Constitutional Court of BiH related to a violation of the right to a trial within a reasonable time. In addition, at the session of 25 and 26 October 2017, the HJPC BiH considered and adopted the Action Plan for Implementation of Decisions of the Constitutional Court of BiH. Furthermore, the Working Group continuously monitors the implementation of the activities contained in the Action Plan.

In June 2017, the HJPC BiH collected all statistical data related to the number of cases pending before the first and second instance courts, which were initiated in 2011 and earlier, and the cases related to the period between 2012 and 2015. Based on the analysis conducted, it was suggested that short-term and long-term measures be taken in order to comply with the orders issued by the Constitutional Court. The short-term measures identified by the HJPC BiH were:

1. The courts, within the time-limit set in the decision of the Constitutional Court, should resolve pending cases in which an appeal was lodged with the Constitutional Court.
2. The courts having a large number of pending cases initiated in 2011 should set aside the current plans for resolution of cases and be given three, six, nine and twelve months to resolve any outstanding cases initiated in 2011 and earlier.
3. To examine and assess the request of the Constitutional Court of BiH in its decision No. AP 303/16 submitted to the HJPC in March 2016.
4. That the HJPC BiH, in accordance with the decisions of the Constitutional Court of BiH, prepare a response to the Constitutional Court of BiH, which will contain information about the activities aimed at improving the efficiency of the judicial system, including specific results achieved and legal restrictions.
5. To hold a meeting with the President of the Constitutional Court of BiH, where the HJPC BiH will inform the judges of the Constitutional Court about the activities undertaken by the HJPC and the issues faced by the courts in resolving cases.

The long-term measures:

1. To obligate court presidents to ensure an even distribution of cases among judges within the court, and to propose certain sanctions in case of non-compliance with this measure.

2. The Office of the Disciplinary Prosecutor will analyse the work of the judges who acted in the cases in which an appeal was lodged.

Given an increasing trend in appeals submitted to the Constitutional Court with regard to this issue, a comprehensive analysis of the Constitutional Court's decisions was performed by February 2018. The analysis demonstrates that, quantitatively, the major problem is a failure to meet the standards on timely resolution of cases, as shown by the number of appeals in the Cantonal Court in Sarajevo and the Cantonal Court in Tuzla. This result is a direct consequence of the fact that the main problem of the courts in question is the volume of pending cases.

In view of the above, the conclusions were made based on which court presidents were obligated to observe an even distribution of cases among judges within the court. It was ordered that the plans for resolution of cases before the courts must be complied with according to the order of time of the initial acts, i.e. that the cases having the earliest filing date had to be dealt with urgently and that the implementation of the plans had to be under a continuous supervision. In addition, they were ordered that the Office of the Disciplinary Prosecutor should analyse the work of the judges in the cases in which an appeal was lodged.

In February 2018, the Working Group to enforce the decisions of the Constitutional Court of BiH related to a violation of the right to a trial within a reasonable time requested information about all cases in which the decision of the Constitutional Court of BiH was passed. In addition they requested information about the cases as to which the Constitutional Court of BiH requested comments and observations by the courts and in which no decisions had been made yet.

At the subsequent meeting, the following conclusions were adopted: a letter should be sent out to all courts to hold joint meetings (higher instance courts with lower instance courts within their territorial jurisdiction) and a letter should be sent out to the courts to submit a list of cases to the higher instance court for consideration of the cases which appear two or more times in the plan.

Subsequent analysis of the data submitted by the judges as well as the analysis of randomly selected cases and the verification thereof in the Case Management System ("the CMS") led to the conclusion that the courts, when resolving the cases, did not abide by the filing date of the initial act and that the cases were not resolved chronologically based on the date of actual filing. This is confirmed by the fact that a check through the CMS system showed that the cases that had been dealt with were those in which the initiating documents had been filed considerably later than in the cases contained in the decisions of the Constitutional Court of BiH.

The HJPC BiH made an Action Plan for expediting court proceedings systematically to address this issue. In this sense, the position was taken that the courts, in resolving

cases in which an appeal was lodged before the Constitutional Court, as a matter of priority, should comply with the deadlines set forth by the Constitutional Court. In this connection, a letter was sent to the courts, obligating them to submit quarterly reports on the activities undertaken.

In addition, the courts were ordered strictly to adhere to the plan for resolution of cases in accordance with the date of filing a case-initiating document with the court, meaning that the oldest cases stated in the plan had to be dealt with and that a continuous supervision over the implementation of the plans had to be carried out. Furthermore, it was concluded that court presidents and heads of court departments should constantly monitor compliance with the implementation of the plan for resolution of cases according to the filing date of the initial act.

In addition, the HJPC is working to promote a collective work and accountability for the work of courts and court departments. The practice of periodic meetings between higher and lower instance courts has been established. These meetings imply the practices that existed in the previous system, and the purpose of the meetings is to identify problems encountered by courts of all instances, to exchange views presented in the case-law, to improve mutual communication and all other current issues, problems and dilemmas.

Particular attention is paid to improving management skills in judicial institutions and the more efficient management of court proceedings in order to remove subjective shortcomings leading to delays in the proceedings.

In particular, I would like to single out the current Judicial Quality Improvement Project, funded by Norway and implemented in association with the Norwegian Court Administration and the Dutch Council for the Judiciary in the period between 2019 and 2021. This is the first time that the HJPC BiH, through the aforementioned project, puts focus on the issue of quality in the judiciary in a comprehensive way. The project includes a number of very important activities such as the efficiency and quality of civil proceedings, the introduction of judicial mentoring, the analysis and improvement of the quality of judicial decisions in civil proceedings. In this connection, within the framework of cooperation activities with experts from the Netherlands and Norway, Guidelines on procedures in civil proceedings have been made with a view to strengthening procedural discipline and harmonizing the conduct of judges and courts. Furthermore, a Plan for Preliminary Hearings and a Checklist for the Examination of Complaints have been designed to assist the judges in full concentration of factual and evidentiary material, aimed at separating the relevant from the irrelevant.

Therefore, these tools ensure greater efficiency, quality and standardization in proceedings and consistency in the interpretation of the ambiguous provisions of the Civil Procedure Code. In addition, courts introduce the practice of dealing with the

so-called pilot cases, *i.e.*, a large number of cases of the same or substantially similar factual and same legal basis, which greatly contributes to efficiency and, therefore, to the exercise of the right to a trial within a reasonable time. Furthermore, Guidelines for the Appointment of Heads of Court Departments by the HJPC BiH have been developed, intended to allow court presidents to have a clear, objective and transparent appointment process of heads of court departments, who are directly involved in the efficient and quality conduct of court departments.

We are aware that despite all these measures, no significant results can be expected in a short period of time, given the scope and different causes associated with the issue of a trial within a reasonable time. However, these measures will certainly contribute to the advancement of this field and, in the long term, will secure a trial within a reasonable time, which is, as we have already stated, a basic human right guaranteed by international and domestic legal acts.

Thank you for your attention.

Lord Robert Reed

Deputy President of the Supreme Court of the United Kingdom

THE COURTS AND THE PUBLIC: ACCESSIBILITY AND COMMUNICATION

It is great honour for me to join you this morning. I have been asked to talk about a subject which is different from the main theme of the conference, but I hope that you will find it interesting.

Although I work in a legal system which is different from yours, there is a great deal that we share. In particular, we in Britain share with you a commitment to building public confidence in the courts, which involves communicating effectively with the public. We also face similar opportunities and challenges to you, such as those presented by the internet and social media. So this is an opportunity for me to share with you our ideas and experience in the UK's Supreme Court, in the hope that you may find something which is of value to you when thinking about how matters might be taken forward in this country.

I am going to focus on four topics: physical access to the Court, online access, communication with the public via traditional media, and communication via social media.

Why do accessibility and communication matter?

But first I want to consider why accessibility and communication are important. If you ask why the public accept decisions made by the judiciary, the answer, I would suggest, depends on confidence or trust. But trust in the judiciary cannot be taken for granted. In Britain, our educational system rightly encourages questioning and sometimes critical attitudes towards those in authority, and our media can encourage scepticism about the motives and standards of judges and lawyers. Our society is also increasingly diverse, but that diversity is not yet reflected on the bench, particularly at its highest levels. Our society now includes many people who come from cultures where judges have been neither independent nor impartial. So an effort has to be made to ensure that all parts of the community have confidence in the administration of

justice, especially when the courts have to deal with cases involving issues on which public opinion is divided. That means that the courts have to be accessible to the public and to communicate effectively with the public, so as to build public understanding and trust.

Physical access

I will begin with physical access to the Court. One of the consequences of establishing the Supreme Court was to make Britain's highest court much more accessible to members of the public walking through the doors than was previously the case when our highest court sat in a room deep inside the Houses of Parliament. We actively encourage visits, and have become a recognised tourist attraction. We have a public café and an exhibition centre, and souvenirs are on sale. We also have a front of house team who organise visits, open days and other events to encourage members of the public to visit the Court and learn about what it does. The open days have proved to be very popular. We also hold many events outside court hours, some of them intended for adults [and others intended for schoolchildren and students. Bearing in mind the need to provide access to people with additional needs, we also hold tours designed for people with hearing problems, using sign language, and are looking at ways to do more, for example for people with visual impairments.

Physical access to the Court was until recent years confined to people who could visit the Court in London. But we have established a practice of having the Court sit outside London for a week each year. This is important because the UK is a union of four older nations, and the Supreme Court must have the confidence of the people of all of those nations. So the Court sat in Scotland in 2017, in Northern Ireland in 2018 and in Wales this year. The judges of the Court also make frequent visits to the different parts of the UK to give lectures and take part in events there. In addition, we provide people in the rest of the UK with electronic access to the Court through the internet, as I will explain later.

Our sittings outside London have required us to obtain the use of suitable premises. When the Court sat in Edinburgh, we were able to use the headquarters of the local council. When we sat in Belfast, we sat in a legal library. This year, in Cardiff, we sat in the building of the Welsh legislature, which was not in session at that time. On each occasion, the Court was well attended by local people, and our viewing figures on the internet also increased. Each of our visits was accompanied by a programme of events involving local legal organisations, universities and other bodies. We engaged with local media, and there was coverage of our presence in the local newspapers, television and radio as well as online.

We feel that the sittings outside London have been successful. They show that we are a court of the UK as a whole, and not only of England or indeed London. They have drawn attention to the Court's role in the different parts of the UK and allowed people there to see us "live". They have also allowed us to meet the legal and academic community locally, as well as other local institutions.

Online access

What has made the biggest impact on public accessibility, however, is our website. It is much the most effective means by which the Court can communicate with the public.

A particularly important feature is that we live stream all our hearings. The Court itself arranges and controls the filming. The proceedings are broadcast live, subject to a delay of a few seconds in case anything confidential is accidentally mentioned, for example in a case involving children. Footage from our proceedings is used by the media, both on television and on newspaper websites, subject to conditions which limit the ways in which it can be used. It is also uploaded on to the Supreme Court website, so that there is a film archive of all our proceedings which can be viewed at any time.

The importance of filming our proceedings was illustrated recently when we heard an appeal about whether the Government could suspend Parliament during the crucial period of negotiations before the deadline for the UK's withdrawal from the EU. The hearing was live streamed on our website in the usual way, and, with our permission, media organisations also live streamed the proceedings on their own websites. Our website was accessed almost 5 million times during the hearing, and a much greater number of people saw highlights on the television news. At the opening of the hearing, which was shown on television, the President of the Court explained to people watching that the appeal was not concerned with the political questions concerning the UK's withdrawal from the EU, but with legal questions concerning the powers of the Government in relation to Parliament. When we issued our judgment, the President of the Court explained it live to camera, and that was broadcast on our television news programmes. This helped to improve public understanding, and will have played a part in public acceptance of the Court's decision. The case illustrates the potential of filming court proceedings to promote public understanding of our work.

In fact, we always give a short explanation of our judgments, live to camera, when a judgment is handed down, and these presentations are available on our website and also on YouTube. The judge who has written the lead judgment gives a short explanation of the decision to camera, in lay language. The aim is to explain the essence of the decision

to the general public in five minutes. The judges are given professional training in how to do this, and also media training of a wider kind.

There is another important way in which we use the Internet. There are many schools which are too far away to visit the Court. So we have established a scheme called “Ask A Justice”, under which pupils can have a discussion with one of the judges of the Court using Skype, directly from their classroom. The pupils submit a list of questions in advance, and a judge spends 30 minutes discussing them with the pupils before the Court sits in the morning. These discussions have proved very popular. This scheme enables the Court to make direct contact with young people and their families and may be their only direct contact with the judiciary.

Communication via traditional media

Turning next to communication with the public via traditional media, the Supreme Court recognises the importance of the media as a means by which the public obtain information about the work of the courts, and as a source of criticism and comment about the courts which can influence public opinion. The Court’s approach to the media has three elements: informing the media about court business, considering media requests for access to the judges, and rebuttals and corrections of media coverage.

In relation to the first of these, we recognise that the Court operates in an intensive media environment. Our communications team seek to develop good relationships with the journalists who cover our work, and to assist them in reporting it accurately. So they give journalists lists of future decisions, highlighting those which are likely to be of the greatest interest to the public. The communications team then issue the judgments to journalists as soon as they are delivered in court. The journalists also receive summaries of the appeals and of our judgments. All this material, together with information about future hearings, is also published on social media and on our website. Shortly before we hand down a judgment in which there is likely to be media interest, our communications team may hold a confidential media briefing, explaining the judgment and its implications and answering the journalists’ questions. We do this because we recognise the pressure that the media are under to provide an instant response to our judgments. The confidentiality has never been broken, but we would not follow that practice in high profile or price-sensitive cases. There, we may provide a media briefing simultaneously with the delivery of the judgment.

We also inform the media about important events, such as sittings outside London, celebratory events, the recruitment of new judges or major speeches. For important events a media plan is prepared by our communications team, identifying objectives, the target audience and the key messages. Coverage is evaluated after the event. Our

communications team also inform the media about the outreach activities of the Court, such as tours and the Ask a Justice scheme.

I said that the second element of our media strategy was the consideration of media requests for access to the judges. It is not unusual for the Court to receive one or two requests per week from the national media. These are considered on a case by case basis, and only a few are granted. It is very important that judges should not become celebrities, and that justice should continue to be regarded as impersonal. Consideration is of course also given to the appropriateness of the subject for interview – for example, whether it is non-political, and in line with the Court’s values – and to its timing. For example, this year we have given interviews which marked the Court’s tenth anniversary, and the centenary of women’s entry into the legal professions in Britain. The communications team also guide the judges through the interview process.

The third element of our media strategy involves our communications team in correcting mistaken assertions by the media or defending the reputation of the Court. If there is an article that misrepresents a judgment or the views of the Court, we will consider with the communications team whether it is worth taking the matter up. If there is inaccuracy, that may well be pointed out. If a judge is misquoted or misrepresented in the media, that can also be handled by the Court’s communications team in consultation with the judge.

Communication via social media

Turning finally to communication via social media, the Court recognises that social media enable it to communicate more widely with members of the public, particularly younger people. So, through our communications team, we tweet and post images on Instagram. We currently have over a quarter of a million followers on Twitter and several thousand on Instagram. The tweets contain news about the Court and are informal in style. Almost all the illustrations I have been using this morning have been taken from our Twitter account. Our Instagram account contains pictures of our activities outside the Court, for example when speaking to students. It enables the public to see that the judges mix with a wide range of people of all ages and backgrounds. Our communications team also maintain relationships with bloggers who cover our work, recognising the significance of their role.

The question of whether judges should make personal use of social media is different. Helpful guidelines on this issue were issued earlier this month by the Global Judicial Integrity Network of the United Nations Office on Drugs and Crime. They support my own view that it would not be appropriate, even if it were practicable, to prohibit the use of social media by judges. Judges are not expected to become isolated

from the ordinary life of the community in which they live, and social media platforms have become a part of ordinary life. Indeed, it is only through active participation in social life that judges acquire direct experience of its problems: problems which they may be called upon to confront in their professional capacity. Our Court heard an appeal recently, for example, concerned with defamation on Facebook, where an understanding of the nature of Facebook communication was relevant to the interpretation of the words used. Nevertheless, there are aspects of social media which present risks to a judicial user: risks to their perceived independence and impartiality, reputational risks, and risks to their personal wellbeing and safety. It is important that judges should understand those risks, and that their behaviour on social media should reflect that understanding.

Judges also need to be aware of potential problems arising from other people's social media accounts. In the UK, the media have examined the social media accounts of judges' wives, children and grandchildren, and even those of people more remotely connected to the members of the Supreme Court, for any comments which they might have made about Brexit. Those comments have then been used to question the impartiality of the judge concerned.

Conclusion

In relation to all the topics I have discussed this morning, I do not suggest that there are direct parallels between Britain and Bosnia and Herzegovina. But, in both countries, we are aware of the importance of public access to the courts, and of communication with the public, in promoting understanding of our role and our work, and in maintaining public confidence in the judiciary. I hope you have found something of interest in what I have told you about how these matters are developing on the UK Supreme Court.

Lord Robert Reed

Zamjenik predsjednika Vrhovnoga suda Velike Britanije

SUDOVI I JAVNOST: PRISTUP I KOMUNIKACIJA

Velika mi je čast što sam s vama jutros. Zamolili su me da govorim o temi koja se razlikuje od glavne teme Konferencije, ali se nadam da će vam biti zanimljiva.

Iako radim u pravnom sustavu koji se razlikuje od vašeg, postoji mnogo toga što dijelimo. Mi, u Britaniji, osobito dijelimo s vama opredjeljenje za izgradnju povjerenja javnosti u sudove, što uključuje efikasnu komunikaciju s javnošću. Mi se, također, suočavamo sa sličnim prilikama i izazovima, kao što su oni koje donose internet i društvene mreže. Dakle, ovo je prilika da s vama podijelim ideje i iskustva koja smo mi stekli na Vrhovnom sudu u Velikoj Britaniji s nadom da ćete možda naći nešto što će vam biti dragocjeno dok razmišljate o tome kako se stvari mogu pokrenuti naprijed u ovoj zemlji.

Usredotočit ću se na četiri teme: Fizički pristup Sudu, Mrežni pristup, Komunikacija s javnošću putem tradicionalnih medija i Komunikacija putem društvenih mreža.

Zašto su važni pristup i komunikacija?

Najprije želim razmotriti zašto su pristup i komunikacija važni. Ako pitate zašto javnost prihvaća odluke koje donosi pravosuđe, odgovor, ja bih sugerirao, ovisi o pouzdanosti i povjerenju. Ali, povjerenje u pravosuđe se ne može uzeti zdravo za gotovo. U Britaniji naš obrazovni sustav s pravom ohrabruje postavljanje pitanja i ponekad kritička stajališta prema osobama koje su na vlasti, a naši mediji znaju poticati skepticizam prema motivima i standardima sudaca i pravnika. Naše društvo je, također, raznoliko, ali ta se raznolikost još ne odražava u pravosuđu, posebice na najvišim razinama. Naše društvo sada uključuje veliki broj ljudi koji dolaze iz kultura u kojima suci nisu bili ni neovisni, ni nepristrani. Dakle, treba uložiti napor da se osigura da svi dijelovi zajednice imaju povjerenje u provedbu pravde, posebice kada sudovi moraju rješavati slučajeve koji uključuju pitanja o kojima je javno mišljenje podijeljeno. To znači da sudovi moraju biti dostupni javnosti i učinkovito komunicirati s javnošću, kako bi se izgradili javno razumijevanje i povjerenje.

Fizički pristup

Počet ću s fizičkim pristupom Sudu. Jedan od rezultata uspostave Vrhovnog suda bio je da najviši sud u Britaniji postane dostupniji građanima koji prolaze kroz njegova vrata nego što je to ranije bio slučaj, kada je naš najviši sud zasjedao u jednoj prostoriji koja se nalazila duboko u domovima Parlamenta. Aktivno potičemo posjete i postali smo prepoznatljiva turistička atrakcija. Imamo kafeteriju i izložbeni centar, a suveniri se prodaju. Također, imamo i članove domaćeg tima koji organiziraju posjete, dane otvorenih vrata i druge događaje kako bismo potaknuli javnost da posjeti Sud i sazna o čemu se radi. Dani otvorenih vrata su se pokazali vrlo popularnim. Također, organiziramo veliki broj događaja izvan sudskih sati od kojih su neki namijenjeni odraslima, a drugi školskoj djeci i studentima. Imajući u vidu želju da se osobama s posebnim potrebama osigura pristup, također, organiziramo izlete za osobe sa oštećenjem sluha, koristeći znakovni jezik, i tražimo načine kako bismo učinili više, primjerice za osobe s oštećenjem vida.

Sve do posljednjih godina fizički pristup Sudu u Londonu bio je ograničen. Ali, uspostavili smo praksu da Sud zasjeda izvan Londona tjedan dana svake godine. To je važno jer je Ujedinjeno Kraljevstvo unija četiri starije nacije, a Vrhovni sud mora imati povjerenje ljudi svih tih naroda. Dakle, Sud je zasjedao u Škotskoj 2017. godine, u Sjevernoj Irskoj 2018. godine i u Walesu ove godine. Suci Suda često posjećuju različite dijelove Ujedinjenog Kraljevstva kako bi održali predavanja i sudjelovali u tamošnjim događajima. Pored toga, ljudima u ostatku Ujedinjenog Kraljevstva pružamo elektronički pristup Sudu putem interneta, kao što ću objasniti kasnije.

Za naša zasjedanja izvan Londona morali smo osigurati odgovarajuće prostorije. Kad je Sud zasjedao u Edinburghu, mogli smo koristiti sjedište mjesnog vijeća. Kad smo zasjedali u Belfastu, sjednica je održana u pravnoj knjižnici. Ove godine smo zasjedali u zgradi velške zakonodavne vlasti u Cardiffu u kojoj se tada nisu održavale sjednice. Svaki put veliki dio lokalnog pučanstva je bio nazočan zasjedanju Suda, a gledanost naših sjednica na internetu se povećavala. Svaki naš posjet propratio je program u kojem su prikazivana događanja u kojima su sudjelovale lokalne pravne organizacije, sveučilišna i druga tijela. Surađivali smo sa lokalnim medijima i u lokalnom tisku, na televiziji i radiju, kao i *online* bilo je izvješća o našoj nazočnosti.

Smatramo da su sjednice održavane izvan Londona bile uspješne. One pokazuju da smo sud Ujedinjenog Kraljevstva u cjelini, a ne samo Engleske ili, zapravo, Londona. One su skrenule pozornost na ulogu Suda u različitim dijelovima Ujedinjenog Kraljevstva i dozvolile ljudima da nas vide „uživo“. To je omogućilo i nama da se upoznamo sa pravnom i akademskom zajednicom na lokalnoj razini, kao i sa drugim lokalnim institucijama.

Online pristup

Međutim, ono što je najviše utjecalo na dostupnost široj javnosti je naša web-stranica. To je, odista, najefikasnije sredstvo putem kojeg Sud može komunicirati s javnošću.

Posebice važna značajka je da uživo prenosimo sve rasprave. Sud sâm uređuje i kontrolira snimanje. Postupak se emitira uživo uz odgodu od nekoliko sekundi u slučaju da se spomene bilo što povjerljivo, primjerice slučaj koji uključuje djecu. Mediji koriste snimke iz našeg postupka kako na televiziji, tako i na web-stranicama novina pod uvjetima koji ograničavaju načine na koje se one mogu koristiti. Također se te snimke prenose na web-stranicu Vrhovnog suda, tako da postoji filmska arhiva naših postupaka koji se mogu pogledati u bilo kojem trenutku.

Važnost snimanja našega postupka prikazana je nedavno kada smo razmatrali priziv o tome može li Vlada suspendirati Parlament tijekom ključnoga razdoblja pregovora prije roka za izlazak Ujedinjenog Kraljevstva iz Europske unije. Rasprava je išla uživo na našoj web-stranici na uobičajeni način, a s našim dopuštanjem medijske organizacije su uživo prenosile postupak na vlastitim web-stranicama. Naša web-stranica je imala gotovo pet milijuna pregleda tijekom rasprave, a mnogo veći broj ljudi vidio je na televizijskim vijestima obavijesti o najnovijim događajima. Na otvaranju rasprave prikazane na televiziji predsjednik Suda je objasnio gledateljima kako se priziv ne bavi političkim pitanjima koja se tiču izlaska Ujedinjenog Kraljevstva iz EU, već pravnim pitanjima koja se tiču ovlasti Vlade u svezi sa Parlamentom. Kad smo donijeli presudu, predsjednik Suda ju je uživo obrazložio pred kamerama i to je emitirano na našim televizijskim informativnim programima. To je pomoglo da se unaprijedi razumijevanje javnosti i ono će imati ulogu u javnom prihvatanju odluke Suda. Slučaj ilustrira mogućnost snimanja sudskih postupaka kako bi se promoviralo razumijevanje javnosti našeg rada.

U stvari, uvijek dajemo kratko objašnjenje naše presude uživo pred kamerom kada se donosi presuda, a ove prezentacije su dostupne na našoj web-stranici, kao i na *YouTubeu*. Sudac koji je napisao vodeću presudu daje kratko objašnjenje odluke pred kamerama, na jednostavnom jeziku. Svrha je objasniti suštinu odluke široj javnosti za pet minuta. Suci se profesionalno usavršavaju kako to učiniti a, također, pohađaju i medijsku obuku šire vrste.

Postoji još jedan važan način na koji koristimo internet. Veliki je broj škola koje su predaleko od Suda da bismo ih posjetili. Dakle, uspostavili smo shemu pod nazivom „Pitaj suca“ u okviru koje učenici mogu razgovarati sa jednim od sudaca Suda koristeći *Skype*, izravno iz svoje učionice. Učenici unaprijed podnose listu pitanja, a sudac provodi 30 minuta razgovarajući s učenicima o tim pitanjima prije nego što ujutro Sud

počne zasjedati. Te su se rasprave pokazale vrlo popularnim. Ta shema omogućava Sudu da ostvari izravan kontakt sa mladima i njihovim obiteljima i može biti njihov jedini neposredni kontakt sa pravosuđem.

Komunikacija putem tradicionalnih medija

Osvrćući se na komunikaciju s javnošću putem tradicionalnih medija, Vrhovni sud prepoznaje važnost medija kao načina na koji javnost dobiva informacije o radu sudova i kao izvora kritika i komentara o sudovima koji mogu utjecati na javno mnjenje. Način na koji Sud pristupa medijima ima tri elementa: informiranje medija o sudskom poslovanju, razmatranje zahtjeva medija za pristup sucima i osporavanja i ispravci medijskog izvješćivanja.

U odnosu na prvi od ovih elemenata, potvrđujemo da Sud djeluje u intenzivnom medijskom okruženju. Naš tim za komunikacije nastoji razviti dobre odnose s novinarima koji pišu o našem radu i pomoći im da o tome izvješćivaju na točan način. Tako oni novinarima daju spiskove odluka koje trebaju biti donesene, stavljajući naglasak na one koje bi najvjerojatnije mogle biti najzanimljivije javnosti. Komunikacijski tim, potom, daje presude novinarima čim se one donesu na Sudu. Novinari dobivaju i sažetke priziva i sažetke naših presuda. Sav taj materijal, zajedno s informacijama o budućim raspravama, također se objavljuje na društvenim mrežama i na našoj web-stranici. Prije nego što donesemo presudu za koju smatramo da postoji interes medija, naš komunikacijski tim može održati povjerljivi brifing za medije, objašnjavajući presudu i njezine posljedice, te odgovarati na pitanja novinara. To radimo zato što prepoznajemo pritisak pod kojim se nalaze mediji od kojih se traži da daju trenutačni odgovor na naše presude. Povjerljivost nikada nije bila narušena, ali mi ne bismo pratili tu praksu u predmetima od posebne važnosti ili u osjetljivim slučajevima. U takvim slučajevima možemo osigurati medijski brifing istodobno s donošenjem presude.

Također, obavještavamo medije o važnim događajima, kao što su sjednice izvan Londona, proslave, angažiranje novih sudaca ili glavni govori. Za važne događaje naš komunikacijski tim priprema medijski plan koji identificira ciljeve, ciljnu publiku i ključne poruke. Pokrivenost se procjenjuje nakon događaja. Naš komunikacijski tim, također, obavještava medije o aktivnostima Suda na terenu, poput obilaska i sheme „Pitaj suca“.

Rekao sam da je drugi element naše medijske strategije bio razmatranje zahtjeva medija za pristup sucima. Nije neuobičajeno da Sud primi jedan ili dva zahtjeva tjedno od državnih medija. Zahtjevi se razmatraju od slučaja do slučaja, a obično se usvaja samo nekoliko. To je veoma važno kako suci ne bi dobili medijsku popularnost i kako bi se pravosuđe i dalje smatralo profesionalnim. Kada se treba obaviti intervju, u obzir se uzima i prikladnost predmeta -primjerice, je li taj predmet nepolitičan i sukladan

vrijednostima Suda – i vremenskog razdoblja. Primjerice, ove godine smo davali intervju koji su obilježili desetu godišnjicu Suda i stogodišnjicu ulaska žena u pravnu profesiju u Britaniji. Komunikacijski tim je zadužen za vođenje sudaca kroz postupak razgovora.

Treći element naše medijske strategije uključuje naš tim za komunikaciju koji sudjeluje u ispravljanju pogrešnih tvrdnji medija, ili u obrani ugleda Suda. Ako postoji članak koji pogrešno predstavlja presudu ili stajališta Suda, razmotrit ćemo s timom za komunikacije vrijedi li to pitanje pokrenuti. Ako postoji netočnost, onda bi se to pitanje moglo pokrenuti. Ako se ono što je naveo sudac pogrešno citira, ili ako se pogrešno predstavlja u medijima, tim pitanjem može se pozabaviti i komunikacijski tim Suda u dogovoru sa sucem.

Komunikacija putem društvenih mreža

Konačno, osvrćući se na komunikaciju putem društvenih mreža, Sud potvrđuje da društvene mreže omogućavaju širu komunikaciju sa javnošću, posebice mladim ljudima. Dakle, posredstvom našeg tima za komunikaciju *tweetujemo* i objavljujemo slike na *Instagramu*. Trenutačno imamo više od četvrt milijuna pratitelja na *Twitteru* i nekoliko tisuća na *Instagramu*. *Tvitovi* sadrže vijesti o Sudu i po svom stilu su neformalni. Gotovo sve ilustracije koje sam jutros koristio preuzete su s našeg *Twittera*. Naš *Instagram* račun sadrži slike naših aktivnosti izvan Suda, primjerice, kada razgovaramo sa studentima. To omogućava javnosti da vidi kako se suci miješaju sa širokim krugom ljudi svih starosnih skupina i profila. Naš tim za komunikaciju, također, održava odnose s *bloggerima* koji pišu o našem radu, prepoznajući značaj njihove uloge.

Pitanje trebaju li suci osobno koristiti društvene mreže je nešto drugo. Korisne smjernice o ovom pitanju izdala je ovog mjeseca Globalna mreža sudskog integriteta Ujedinjenih naroda - Ured za drogu i kriminal. Oni podržavaju moje stajalište da ne bi bilo prikladno, čak i kad bi to bilo izvodivo, zabraniti sucima uporabu društvenih mreža. Ne očekuje se da suci budu izolirani od svakodnevnog života zajednice u kojoj žive, a platforme društvenih mreža postale su dio svakodnevnog života. Zapravo, samo aktivnim sudjelovanjem u društvenom životu suci stječu izravno iskustvo kada je riječ o problemima tog društva: problemima s kojima se mogu susresti u svom profesionalnom radu. Naš sud je nedavno razmatrao priziv, primjerice, koji se odnosi na klevetu iznesenu na *Facebooku*, gdje je razumijevanje naravi komunikacije *Facebooka* bilo relevantno za tumačenje riječi koje se koriste. Ipak, postoje aspekti društvenih mreža koji predstavljaju rizike za korisnika koji se bavi sudstvom: rizici po njegovu percipiranu neovisnost i nepristranost, rizici po ugled i rizici kada je riječ o njihovoj osobnoj dobrobiti i sigurnosti. Važno je da suci razumiju te rizike i da njihovo ponašanje na društvenim mrežama odražava to razumijevanje.

Suci, također, moraju biti svjesni potencijalnih problema u svezi sa tuđim korisničkim računima na društvenim mrežama. U Velikoj Britaniji su mediji pregledali korisničke račune na društvenim mrežama supruga sudaca, njihove djece i unuka, pa čak i korisničke račune onih ljudi koji su vrlo malo povezani sa članovima Vrhovnog suda u svezi sa bilo kakvim komentarima o *Brexitu*. Ti komentari su tada korišteni za ispitivanje nepristranosti određenog suca.

Zaključak

U svezi sa svim temama o kojima sam jutros diskutirao ne sugeriram da postoje izravne paralele između Britanije i Bosne i Hercegovine. Ali, u obje zemlje svjesni smo važnosti pristupa javnosti sudovima i komunikacije s javnošću u promoviranju razumijevanja naše uloge i našeg rada, te u održavanju povjerenja javnosti u pravosuđe. Nadam se da ste pronašli nešto zanimljivo u ovome što sam vam ispričao o tome kako se stvari odvijaju na Vrhovnom sudu u Velikoj Britaniji.

Faris Vehabović
Sudija Evropskog suda za ljudska prava

DUŽINA POSTUPKA – PRAVA I OBAVEZE, POSLJEDICE I RJEŠENJA

Sažetak: Dužina trajanja postupaka u svakoj državi je pitanje koje zadire u srž funkcioniranja pravnog sistema jedne države uz pitanje izvršavanja pravosnažnih i izvršnih odluka sudova. Bosna i Hercegovina se, uz sve nagomilane probleme u ustavnom funkcioniranju, ali i pitanju procesuiranja predmeta ratnih zločina i borbe protiv korupcije, suočava i sa problemom izvršavanja presuda domaćih sudova, ali i sa dugim trajanjem postupaka pred sudovima. Zbog očitog nedjelovanja drugih sudskih nivoa, Ustavni sud BiH je došao u situaciju da dovede u pitanje rješavanje drugih predmeta zbog velikog priliva predmeta koji se tiču dužine trajanja postupaka. Kao mogući izlaz iz nastale situacije, na prvi pogled se nameću dva rješenja: donošenje zakona koji bi regulirao ovo pitanje i dao procesnu mogućnost postupanja u ovim predmetima redovnim sudovima, ili direktna primjena Evropske konvencije od redovnih sudova, kako je to utvrđeno Ustavom BiH. Ukoliko i dođe do izmjene zakonodavstva, kako bi i da li bi to zaista pomoglo Ustavnom sudu BiH da rastereti svoj rad? U svakom slučaju, vrijedi pokušati. Međutim, čini se da je jedino ispravno rješenje ono koje podrazumijeva restrukturiranje sudske vlasti na način da se ubrzaju postupci (ne na štetu kvaliteta) pred redovnim sudovima, što zahtijeva izmjenu cijelog seta procesnih zakona, a ne donošenje samo jednog koji bi dodatno usporio ionako spore postupke pred redovnim sudovima pri čemu bi, kao i do sada, Ustavni sud BiH, u skladu sa svojim nadležnostima, i dalje ostao nadležan za konačnu odluku u ovim predmetima.

Uvod

Pitanje dužine trajanja postupaka u svakoj državi je pitanje koje zadire u srž funkcioniranja pravnog sistema jedne države uz pitanje izvršavanja pravosnažnih i izvršnih odluka sudova. Bosna i Hercegovina, uz sve nagomilane probleme u ustavnom funkcioniranju, ali i pitanju procesuiranja predmeta ratnih zločina i borbe

protiv korupcije, suočava se i sa problemom izvršavanja presuda domaćih sudova, ali i sa dugim trajanjem postupaka pred sudovima. Još bih dodao, a što se često zaboravlja, nepravovremenim i neefikasnim reagiranjem na sve loše društvene pojave, kao što je propuštanje procesuiranja predmeta koji se tiču korupcije i onoga što nazivamo „političkim kriminalom“. Naravno, uvijek će se naći statistika koja će opovrgnuti ove tvrdnje, ali ono što statistika ne uzima u obzir jeste suština postupka koji bi trebalo da pruži nadu građanima u pravdu i vrati poljuljano (ako ne i potpuno urušeno) povjerenje u sudski sistem. Kada ovome svemu dodamo i sudske postupke koji traju niz godina, onda stanje izgleda još gore.

U svom sivilu, koje je evidentno, moramo primijetiti da se ne radi o problemu koji je specifičan za Bosnu i Hercegovinu, kada se govori o dužini postupaka, već da je to problem velikog broja zemalja u Evropi. Najbolji dokaz za to je veliki broj predmeta koji se rješava na Evropskom sudu za ljudska prava (u daljnjem tekstu: ESLJP), a koji se tiče dužine trajanja postupaka na osnovu člana 6, ali i drugih članova Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljnjem tekstu: Evropska konvencija). Međutim, ono što je potrebno jeste stvoriti mehanizme da se ti problemi ne reflektiraju na međunarodnom nivou ne radi zaštite ESLJP, već isključivo zbog onih zbog kojih pravo i postoji – građana koji treba da koriste sudski sistem kako bi ostvarili svoja prava, a ne da taj isti sistem ta prava dodatno krši. Ustav Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Ustav BiH) daje pravni osnov za djelovanje, ali ono što ostaje kao otvoreno pitanje jeste: Da li su svi spremni da ga i poštuju?

USTAV BOSNE I HERCEGOVINE

Ono što je za Bosnu i Hercegovinu i sve njene organe, počevši od zakonodavne preko izvršne, a posebno sudske vlasti, bilo jasno od momenta stupanja na snagu Aneksa 4.¹ kao Ustava BiH jeste da se odredbe Ustava moraju poštovati dosljedno i u punom smislu značenja tih odredaba. Ako ovo pitanje suzimo na temu današnjeg izlaganja, odnosno na poštivanje obaveze zaštite ljudskih prava na način kako to Ustav BiH definira, moramo izdvojiti nekoliko ustavnih odredaba koje reguliraju ovo pitanje.

U članu II. Ustava BiH je utvrđeno:

¹ S obzirom na to da je bio dio mirovnog ugovora, Ustav BiH je izrađen i usvojen bez učešća građana BiH i bez primjene procedura koje bi dale demokratski legitimitet. To predstavlja jedinstven slučaj ustava koji nikada nije zvanično objavljen na zvaničnim jezicima zemlje na koju se odnosi, već je usvojen i objavljen na stranom – engleskom jeziku.

„Član II.

Ljudska prava i osnovne slobode

2. Međunarodni standardi

Prava i slobode predviđeni u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i u njenim protokolima su direktno primjenjivi u Bosni i Hercegovini. Ovi akti imaju prioritet nad svakim drugim pravom.²

3. Katalog prava

e) Pravo na pravično saslušanje u građanskim i krivičnim stvarima i druga prava u vezi sa krivičnim postupkom.

...

4. Nediskriminacija

Uživanje prava i sloboda, predviđenih u ovom članu ili u međunarodnim sporazumima navedenim u Aneksu I ovog ustava, osigurano je svim licima u Bosni i Hercegovini bez diskriminacije po bilo kojem osnovu kao što su spol, rasa, boja, jezik, vjera, političko i drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, povezanost sa nacionalnom manjinom, imovina, rođenje ili drugi status.

8. Saradnja

Svi nadležni organi vlasti u Bosni i Hercegovini će saradivati i osigurati neograničen pristup: svim međunarodnim posmatračkim mehanizmima ljudskih prava koji se uspostave za Bosnu i Hercegovinu; nadzornim tijelima koja se uspostave bilo kojim međunarodnim sporazumom navedenim u Aneksu I ovog ustava; Međunarodnom tribunalu za bivšu Jugoslaviju (a naročito će se pridržavati naredbi koje su izdate prema članu 29. Statuta Tribunala) i bilo kojoj drugoj organizaciji koju je ovlastilo Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda sa mandatom koji se tiče ljudskih prava ili humanitarnog prava.“

Zašto sve citiram u uvodnim napomenama? Razlog je vrlo jednostavan ukoliko prihvatimo činjenicu da su principi iz Evropske konvencije u samom Ustavu BiH prih-

² Prijevod autora jer službeni prijevod ne postoji i tekst Ustava nije dostupan na službenim jezicima Bosne i Hercegovine. Drugi prijevodi koji su u upotrebi, prema mom mišljenju, potpuno su ravnopravni u neautentičnosti, pa i onaj koji koristi Ustavni sud Bosne i Hercegovine, koji je dostupan na web-stranici, a koji svoje korijene očito vuče iz ustavnih tekstova koje je izdao Ured Visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu. Kao ilustracija može poslužiti i objašnjenje dato u predgovoru bivšeg Visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu Carla Bildta u Ustavnim tekstovima OHR-a, izdanje Sarajevo, 1996, kada je objasnio način potvrđivanja autentičnosti prijevoda na domaće jezike sa originalnog engleskog jezika: „The English language contained in this booklet is the agreed text contained in the Peace Agreement. The Bosniac, Serb and Croat texts which the parties have been using themselves. A legal expert from Sarajevo has looked at these texts, and believes that each of them represents an accurate translation of the English” (sic!).

vaćeni na dva načina: direktnom primjenom Evropske konvencije, čiji sastavni dio čini i njen član 6. koji se odnosi na pravo na pravično suđenje, odnosno suđenje u razumnom roku i samim ustavnim odredbama kao što je odredba člana II/3.e) Ustava, te da je, i pored toga, Evropska konvencija, kao međunarodni ugovor, ratificirana prilikom prijema BiH u Vijeće Evrope, onda govorimo o veoma bitnoj obavezi za sve državne institucije da poštuju prava koja su propisana Evropskom konvencijom bilo da se radi o Ustavu BiH ili samoj Evropskoj konvenciji kao međunarodnom ugovoru, a time i prava na suđenje u razumnom roku. To predstavlja obavezu, ako govorimo o sudskoj vlasti, za sve sudove u BiH, da direktno primjenjuju Evropsku konvenciju i da direktno štite prava iz člana 6. i da suđenja okončaju u razumnom roku. Međutim, razlog zbog kojeg danas jesmo ovdje i zbog kojeg raspravljamo o ovoj temi je očit: ta prava se krše pred domaćim sudovima i postavlja se pitanje kako odgovoriti na taj izazov.

PRAVO NA SUĐENJE U RAZUMNOM ROKU

Ipak, moramo da podsjetimo na to šta se podrazumijeva pod „pravom na suđenje u razumnom roku“.

Član 6. stav 1. Evropske konvencije:

„Svako tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom uspostavljenim zakonom.“

Član 5. stav 1. Evropske konvencije:

„Svako ko je uhapšen ili lišen slobode shodno odredbama stava 1. ovog člana bit će bez odgađanja izveden pred sudiju ili drugo službeno lice zakonom određeno da obavlja sudske funkcije i imat će pravo da mu se sudi u razumnom roku, ili da bude pušten na slobodu do suđenja.“

Pored ovih odredaba, i domaći zakoni predviđaju niz obaveza za sudove da se predmeti okončaju u razumnom roku.

Zahtjevom da se postupak u predmetima provede u „razumnom roku“ u Evropskoj konvenciji je naglašena važnost postupanja pravosudnih organa bez odugovlačenja koje bi moglo ugroziti djelotvornost pravosudnog sistema i povjerenje u taj sistem (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *H. protiv Francuske*, tačka 58, *Katte Klitsche de la Grange protiv Italije*, tačka 61). Član 6. stav 1. Evropske konvencije države potpisnice obavezuje da organiziraju svoje pravne sisteme na način koji sudovima omogućava postupanje u skladu s različitim zahtjevima tog člana.

ESLJP je u više navrata naglašavao važnost postupanja organa pravosudnog sistema bez odugovlačenja koje bi moglo ugroziti njegovu djelotvornost i povjerenje u taj

sistem (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Scordino protiv Italije* (broj1), tačka 224). Ukoliko ESLJP utvrdi da u nekoj državi potpisnici postoji praksa nespojiva sa odredbama Konvencije, koja proizlazi iz nagomilavanja povreda zahtjeva „razumnog roka“, to predstavlja „otežavajuću okolnost povrede člana 6. stav 1.“ (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Bottazzi protiv Italije*, tačka 22, *Scordino protiv Italije* (broj1), tačka 225).

Utvrđivanje dužine postupka

Kad je riječ o početnoj tački relevantnog perioda, rok obično počinje teći od trenutka kada je postupak u predmetu pokrenut pred nadležnim sudom (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Poiss protiv Austrije*, tačka 50, *Bock protiv Njemačke*, tačka 35), osim kad je podnošenje zahtjeva upravnom organu preduvjet za pokretanje sudskog postupka. U tom slučaju u taj period se može uračunati i obavezni prethodni upravni postupak (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *König protiv Njemačke*, tačka 98, *X. protiv Francuske*, tačka 31, *Kress protiv Francuske*, tačka 90).

Tako, u određenim okolnostima razuman rok može početi da teče čak i prije donošenja odluke kojom započinje postupak pred sudom na kojem podnosilac zahtjeva pokreće postupak (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, tačka 32, *in fine*, *Erkner i Hofauer protiv Austrije*, tačka 64, *Vilho Eskelinen i drugi protiv Finske*, tačka 65). Međutim, to je izuzetak koji je prihvaćen kad su, naprimjer, određeni prethodni koraci bili nužan uvod u postupak (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Blake protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, tačka 40).

Član 6. stav 1. može se primijeniti i na postupke koji, iako nisu u potpunosti pravosudne prirode, ipak, jesu usko povezani s nadzorom koji provodi sudski organ. To je, naprimjer, bio slučaj sa postupkom za podjelu imanja koji je proveden u vanparničnom postupku pred dva notara, ali ga je naložio i potvrdio sud (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Siegel protiv Francuske*, tač. 33-38). Stoga je trajanje postupka pred notarima uračunato prilikom utvrđivanja razumnog roka.

Kad je riječ o završetku tog perioda, on obično obuhvata cijeli predmetni postupak, uključujući i žalbeni postupak (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *König protiv Njemačke*, tačka 98, *in fine*), i proteže se sve do donošenja konačne odluke o sporu (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Poiss protiv Austrije*, tačka 50). Stoga se zahtjev razumnog roka odnosi na sve faze sudskog postupka čiji je cilj rješavanje spora, ne isključujući faze nakon presude o meritumu (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Robins protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, tač. 28-29).

Izvršenje presude koju je donio bilo koji sud, stoga, mora se smatrati sastavnim dijelom postupka u svrhu utvrđivanja relevantnog perioda (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Martins Moreira protiv Portugala*, tačka 44, *Silva Pontes protiv Portugala*,

tačka 33, *Di Pede protiv Italije*, tačka 24). Period ne prestaje teći dok se ne ostvari pravo koje se traži u postupku (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Estima Jorge protiv Portugala*, tač. 36-38).

Postupci pred ustavnim sudom uzimaju se u obzir, iako sud nema ovlaštenja da odlučuje o meritumu, kada njegova odluka može utjecati na ishod spora pred redovnim sudovima (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Pammel protiv Njemačke*, tač. 51-57, *Süßmann protiv Njemačke*, tačka 39). Ipak, obaveza provođenja postupka u predmetu u razumnom roku ne može se tumačiti na isti način kao kod redovnih sudova (*ibid.*, tačka 56, vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Oršuš i drugi protiv Hrvatske*, tačka 109).

Konačno, kad je riječ o miješanju trećih strana u parnični postupak, potrebno je napraviti sljedeću razliku: kada aplikant intervenira u domaćem postupku samo u svoje ime, period koji će se uzeti u obzir počinje teći od tog datuma, a ako je aplikant iznio svoju namjeru da nastavi postupak kao nasljednik, može se žaliti na cjelokupno trajanje postupka (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Scordino protiv Italije* (broj1), tačka 220).

Ocjena zahtjeva koji se odnosi na razuman rok

a. Načela

Obaveza država potpisnica: one su dužne organizirati svoj pravosuđni sistem na takav način da njihovi sudovi mogu svakom garantirati pravo na pravosnažnu odluku u sporovima koji se vode u pogledu građanskih prava i obaveza u razumnom roku (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Comingersoll S.A. protiv Portugala*, tačka 24, *Lupeni Grkokatolička parohija i drugi protiv Rumunije*, tačka 142).

Ocjena u konkretnom predmetu: U kojoj je mjeri razumna dužina postupka koji se ubraja u opseg člana 6. stav 1. mora se ocjenjivati u svakom predmetu u skladu sa konkretnim okolnostima (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Frydlender protiv Francuske*, tačka 43) za šta može biti potrebna opća ocjena (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Obermeier protiv Austrije*, tačka 72, *Comingersoll S.A. protiv Portugala*, tačka 23).

Mora se uzeti u obzir postupak u cjelini (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *König protiv Njemačke*, tačka 98, *in fine*).

- Iako različita kašnjenja sama po sebi ne moraju nužno predstavljati problem, posmatrana zajedno i kumulativno, ona mogu dovesti do prekoračenja razumnog roka. Dakle, iako dužina svake faze postupka (oko godinu i po dana) sama po sebi možda neće biti smatrana nerazumnom, ukupno trajanje, ipak, može biti prekomjerno (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Satakunnan Markkinapörssi Oy i Satamedia Oy protiv Finske*, tač. 210-211).

- Kašnjenje za vrijeme pojedine faze postupka može biti dopustivo pod uvjetom da ukupno trajanje postupka nije pretjerano dugo (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Preto i drugi protiv Italije*, tačka 37).

- „Dugi periodi za vrijeme kojih postupak ... stagnira“ bez pružanja ikakvih objašnjenja nisu prihvatljivi (*Beaumartin protiv Francuske*, tačka 33).

Primjenjivost člana 6. stav 1. na prethodni postupak ovisit će o tome da li su ispunjeni određeni uvjeti (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Micallef protiv Malte*, tač. 83-86).

Postupci za odlučivanje o prethodnim pitanjima Suda Evropske unije ne uzimaju se u obzir pri ocjenjivanju dužine postupka pred domaćim organima (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Pafitis i drugi protiv Grčke*, tačka 95, *Satakunnan Markkinapörssi Oy i Satamedia Oy protiv Finske*, tačka 208).

Ukoliko je država uvela pravni lijek kojim se može nadoknaditi kršenje načela o razumnom roku i ukoliko taj pravni lijek, ispitan u cijelosti, nije lišio aplikanta statusa „žrtve“ u smislu člana 34. Konvencije, to predstavlja „otežavajuću okolnost“ u kontekstu povrede člana 6. stav 1. za prekoračenje razumnog roka (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Scordino protiv Italije* (broj1), tačka 225).

b. Kriteriji

Koliko je trajanje postupka razumno mora se ocijeniti u svjetlu sljedećih kriterija utvrđenih u praksi ESLJP: složenost predmeta, ponašanje aplikanta i nadležnih organa i šta je u sporu dovedeno u pitanje za aplikanta (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Comingersoll S.A. protiv Portugala*, *Frydlender protiv Francuske*, tačka 43, *Sürmeli protiv Njemačke*, tačka 128, *Lupeni Grkokatolička parohija i drugi protiv Rumunije*, tačka 143).

i. Složenost predmeta

Složenost predmeta može se odnositi kako na činjeničnu, tako i na pravnu složenost (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Katte Klitsche de la Grange protiv Italije*, tačka 55, *Papachelas protiv Grčke*, tačka 39). Može se, naprimjer, odnositi na činjenicu da je uključeno u predmet nekoliko stranaka (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *H. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, tačka 72), ili na različite dokaze koje treba pribaviti (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Humen protiv Poljske*, tačka 63). Predmet može biti pravno složen zbog malog broja presedana na nivou države, ili potrebe da se traži odluka Suda Evropske unije o pitanjima koja se tiču tumačenja evropskog prava (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Satakunnan Markkinapörssi Oy i Satamedia Oy protiv Finske*, tačka 212).

Složenost domaćeg postupka može objasniti dužinu njegovog trajanja (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Tierce protiv San Marina*, tačka 31). Međutim, iako je priznao složenost stečajnog postupka, ESLJP je utvrdio da njegovo trajanje u periodu od oko dvadeset i pet godina i šest mjeseci ne zadovoljava kriterij „razumnog roka“ (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Cipolletta protiv Italije*, tačka 44).

Čak i u slučaju da predmet sam po sebi nije složen, nejasnoća i nepredvidivost u domaćem zakonu mogu otežati ispitivanje predmeta i odlučujuće doprinijeti dužem trajanju postupka (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Lupeni Grkokatolička parohija i drugi protiv Rumunije*, tačka 150).

ii. Aplikantovo ponašanje

Članom 6. tačka 1. aplikantima se ne nalaže da aktivno sarađuju sa pravosudnim organima, niti se mogu kriviti za korištenje svih raspoloživih pravnih lijekova koji su im dostupni prema domaćim zakonima (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Erkner i Hofauer protiv Austrije*, tačka 68).

Lice o kojem je riječ samo treba pokazati revnost u provođenju procesnih radnji koje se na njega odnose, suzdržati se od korištenja taktika odugovlačenja i koristiti sredstva koja domaći zakoni pružaju za skraćivanje postupka (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Unión Alimentaria Sanders S.A. protiv Španije*, tačka 35).

Aplikantovo ponašanje predstavlja objektivnu činjenicu koja se ne može pripisati tuženoj državi i koja se mora uzeti u obzir u svrhu utvrđivanja da li je prekoračen razuman rok iz člana 6. stav 1. (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Poiss protiv Austrije*, tačka 57, *Wiesinger protiv Austrije*, tačka 57, *Humen protiv Poljske*, tačka 66). Aplikantovo ponašanje ne može se samo po sebi koristiti kao opravdanje za periode neaktivnosti.³

Neki primjeri koji se tiču aplikantovog ponašanja:

- neažurnost u dostavljanju podnesaka stranaka u postupku može značajno doprinijeti usporavanju postupka (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Vernillo protiv Francuske*, tačka 34);
- učestala/višestruka promjena opunomoćenika (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *König protiv Njemačke*, tačka 103);
- zahtjevi ili propusti koji utječu na vođenje postupka (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Acquaviva protiv Francuske*, tačka 61);

- pokušaj postizanja prijateljske nagodbe (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Pizzetti protiv Italije*, tačka 18, *Laino protiv Italije*, tačka 22);
- postupak koji je greškom pokrenut pred nenadležnim sudom (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Beaumartin protiv Francuske*, tačka 33);
- sklonost parničanju, što pokazuje veliki broj aplikacija i drugih zahtjeva (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Pereira da Silva protiv Portugala*, tač. 76-79).

Iako se domaći organi ne mogu smatrati odgovornim za ponašanje optuženog, taktika odugovlačenja koju koristi jedna stranka ne oslobađa organe vlasti dužnosti da osiguraju provođenje postupka u razumnom roku (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Mincheva protiv Bugarske*, tačka 68).

iii. Ponašanje nadležnih organa

Samo kašnjenja koja se mogu pripisati državi mogu opravdati utvrđenje da zahtjev za „razumni rok“ nije ispunjen (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Buchholz protiv Njemačke*, tačka 49, *Papageorgiou protiv Grčke*, tačka 40, *Humen protiv Poljske*, tačka 66). Država je odgovorna za sva svoja tijela: ne samo za pravosudne organe već i za sve javne ustanove (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Martins Moreira protiv Portugala*, tačka 60).

Čak i u pravosudnim sistemima koji primjenjuju načelo da je inicijativa za vođenje postupka odgovornost stranaka, ponašanje tih stranaka sudove ne oslobađa obaveze da osiguraju brzo suđenje kakvo je predviđeno članom 6. stav 1. (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Pafitis i drugi protiv Grčke*, tačka 93, *Tierce protiv San Marina*, tačka 31, *Sürmeli protiv Njemačke*, tačka 129).

Isto važi i kada je tokom postupka potrebna saradnja vještaka: odgovornost za pripremu predmeta i brzo vođenje postupka je na sudiji (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Capuano protiv Italije*, tač. 30-31, *Versini protiv Francuske*, tačka 29, *Sürmeli protiv Njemačke*, tačka 129).

Iako se obaveza donošenja odluke u „razumnom roku“ odnosi i na ustavni sud, ova obaveza se u odnosu na ovaj sud ne može tumačiti na isti način kao za redovne sudove. Njegova uloga čuvara ustava čini naročito nužnim da ustavni sud ponekad uzme u obzir i druge okolnosti osim samog hronološkog redoslijeda kojim su predmeti primljeni, poput prirode predmeta i njegove važnosti u političkom i društvenom pogledu (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Süßmann protiv Njemačke*, tač. 56-58, *Voggenreiter protiv Njemačke*, tač. 51-52, *Oršuš i drugi protiv Hrvatske*, tačka 109). Dalje, iako član 6. nalaže da sudski postupak bude brz, u ovom članu je, također, naglašeno općenitije načelo pravilnog rada pravosudnog sistema (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Von Maltzan i drugi protiv Njemačke*, tačka 132). Ipak, hronično preopterećenje ne može

³ Vodič kroz član 6. Konvencije – Pravo na pravično suđenje (građanskopravni aspekt), Evropski sud za ljudska prava 70/85. Ažurirano: 31.8.2018. god.

opravdati pretjeranu dužinu postupka (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Probstmeier protiv Njemačke*, tačka 64).

S obzirom na to da država potpisnica mora organizirati svoj pravni sistem na način koji garantira pravo na sudsku odluku u razumnom roku, preopterećenost predmetima se ne može uzeti u obzir (*Vocaturu protiv Italije*, tačka 17, *Cappello protiv Italije*, tačka 17). Ipak, privremeni zaostatak u rješavanju predmeta ne podrazumijeva odgovornost države pod uvjetom da je ona preduzela razumno brze korektivne mjere kako bi riješila izuzetnu situaciju te vrste (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Buchholz protiv Njemačke*, tačka 51). Metode koje je moguće razmotriti kao privremeno sredstvo uključuju rješavanje predmeta određenim redoslijedom, ne samo na osnovu datuma kad su pokrenuti već i njihovog stepena hitnosti i važnosti, te, naročito, s obzirom na to šta se dovodi u pitanje za stranke u postupku. Međutim, ako ovakvo stanje stvari potraje i ako postane problem strukturne organizacije, takve metode više nisu dovoljne, te država mora osigurati donošenje djelotvornih mjera (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Zimmermann i Steiner protiv Švajcarske*, tačka 29, *Guincho protiv Portugala*, tačka 40). Činjenica da su takve pojave neriješenih predmeta postale uobičajene ne opravdava pretjeranu dužinu postupka (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Unión Alimentaria Sanders S.A. protiv Španije*, tačka 40).

Dalje, uvođenje reformi osmišljenih za ubrzavanje razmatranja predmeta ne može opravdati kašnjenja s obzirom na to da države imaju dužnost da organiziraju stupanje na snagu i provođenje takvih mjera na način kojim se izbjegava produženje razmatranja predmeta koji su u toku (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Fisanotti protiv Italije*, tačka 22). S tim u vezi, primjerenost ili neprimjerenost domaćih pravnih lijekova koje je država članica uvela kako bi spriječila ili pružila zadovoljštinu zbog problema pretjerano dugog postupka potrebno je ocijeniti s obzirom na načela koja je utvrdio ESLJP (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Scordino protiv Italije* (broj 1), tač. 178 et seq. i 223).

Država se, također, smatra odgovornom zbog neispunjavanja zahtjeva za razumni rok u predmetu u kojem je proveden pretjerano veliki broj sudskih aktivnosti usredstavljenih na aplikantovo psihičko stanje. Domaći sudovi su i dalje imali nedoumice u tom pogledu uprkos postojanju pet izvještaja kojima je potvrđena aplikantova uračunljivost i odbacivanju dva zahtjeva za starateljstvo; štaviše, postupak je trajao duže od devet godina (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Bock protiv Njemačke*, tačka 47).

Štrajk članova advokatske komore sam po sebi ne može državu potpisnicu učiniti odgovornom u pogledu zahtjeva za „razumni rok“. Međutim, treba uzeti u obzir napore koje je država uložila kako bi smanjila sva odgađanja koja su nastala zbog tog razloga radi utvrđivanja da li je zahtjev ispunjen (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Papageorgiou protiv Grčke*, tačka 47).

Kad višestruke promjene sudija usporavaju postupak, jer se svaki novi sudija mora upoznati s predmetom, to državu ne oslobađa obaveze u pogledu zahtjeva za razumni rok s obzirom na to da je zadatak države da osigura da rad pravosudnog sistema bude pravilno organiziran (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Lechner i Hess protiv Austrije*, tačka 58).

Iako nije u nadležnosti ESLJP da analizira način na koji domaći sudovi tumače i primjenjuju domaće zakone, ESLJP, ipak, smatra da do presuda kojima se ukidaju prethodna utvrđenja i predmet vraća na ponovno odlučivanje obično dolazi zbog grešaka koje su počinili niži sudovi, te da višestruko donošenje takvih presuda može ukazivati na nedostatke u pravosudnom sistemu (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Lupeni Grkokatolička parohija i drugi protiv Rumunije*, tačka 147).

iv. Šta se dovodi u pitanje u sporu

Primjeri kategorija predmeta koji po svojoj prirodi zahtijevaju naročitu ekspeditivnost:

- Posebna ekspeditivnost potrebna je u predmetima koji se odnose na građanski status i poslovnu sposobnost (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Bock protiv Njemačke*, tačka 49, *Laino protiv Italije*, tačka 18, *Mikulic protiv Hrvatske*, tačka 44).
- Predmeti koji se tiču starateljstva nad djecom moraju da se rješavaju ubrzano (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Hokkanen protiv Finske*, tačka 72, *Niederböster protiv Njemačke*, tačka 39) tim više što protek vremena može da ima nepopravljive posljedice na odnos između roditelja i djeteta (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Tsikakis protiv Njemačke*, tač. 64. i 68). Isto tako, predmeti koji se tiču roditeljske odgovornosti i prava na kontakte nalažu posebnu ekspeditivnost (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Paulsen-Medalen i Svensson protiv Švedske*, tačka 39, *Laino protiv Italije*, tačka 22).
- Radni sporovi po svojoj prirodi nalažu ekspeditivno donošenje odluke (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Vocaturu protiv Italije*, tačka 17) bilo da je u pitanju pristup slobodnoj profesiji (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Thlimmenos protiv Grčke*, tač. 60. i 62), aplikantova cijela profesionalna egzistencija (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *König protiv Njemačke*, tačka 111), nastavak aplikantovog zaposlenja (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Garcia protiv Francuske*, tačka 14), žalba zbog otkaza (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Buchholz protiv Njemačke*, tačka 52, *Frydlender protiv Francuske*, tačka 45), suspenzija aplikanta (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Obermeier protiv Austrije*, tačka 72), njegov premještaj (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Sartory protiv Francuske*, tačka

34) ili njegovo vraćanje na posao (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Ruotolo protiv Italije*, tačka 117), ili kada je potraživani iznos od životne važnosti za aplikanta (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Doustaly protiv Francuske*, tačka 48). Ta kategorija uključuje sporove koji se odnose na penzije (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Borgese protiv Italije*, tačka 18).

- Izuzetna revnost traži se od vlasti u predmetu aplikanta koji ima „neizlječivu bolest“, te „kraći očekivani životni vijek“ (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *X. protiv Francuske*, tačka 47, *A. i drugi protiv Danske*, tač. 78-81).

Drugi presedani:

- Posebna revnost nadležnih pravosudnih organa je nužna pri ispitivanju prigovora koji je podnio pojedinac navodeći da je bio izložen nasilju policijskih službenika (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Caloc protiv Francuske*, tačka 120).
- U predmetu u kojem je aplikantova invalidska penzija predstavljala većinu sredstava koje je imao na raspolaganju, postupak kojim je tražio da mu se penzija poveća s obzirom na pogoršanje njegovog zdravstvenog stanja bio mu je od posebne važnosti, što je zahtijevalo posebnu revnost domaćih vlasti (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Mocié protiv Francuske*, tačka 22).
- U predmetu u vezi sa tužbom za naknadu štete koju je podnijela aplikantica koja je pretrpjela tjelesne povrede i koja je imala 65 godina kad je podnijela zahtjev za učestvovanje u postupku kao parnična stranka, predmetni problem je nalagao posebnu revnost domaćih vlasti (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Codarcea protiv Rumunije*, tačka 89).
- Pravo na obrazovanje, također, može biti ono što se dovodi u pitanje za aplikanta (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Oršuš i drugi protiv Hrvatske*, tačka 109).

c. Izvršni postupak

U parničnim postupcima koji uključuju pitanje dužine postupka postupak izvršenja je druga faza postupka o meritumu i pravo koje se zahtijeva ne može se smatrati ostvarenim do izvršenja (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Di Pede protiv Italije*, tač. 22-26, *Zappia protiv Italije*, tač. 18-22). Stoga, nerazumno dugo kašnjenje u izvršenju pravomoćne presude može predstavljati povredu Konvencije (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Burdov protiv Rusije* (broj 2), tačka 66).

U kojoj je mjeri razumna dužina izvršnog postupka utvrđuje se s obzirom na različite kriterije, uključujući složenost predmeta, ponašanje samog aplikanta i ponašanje nadležnog organa, kao i visinu i prirodu dosuđene naknade (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Vasilchenko protiv Rusije*, tačka 48).

Iako ESLJP s dužnom pažnjom uzima u obzir zakonski propisane rokove za izvršne postupke, nepridržavanje tih rokova ne predstavlja automatski kršenje Evropske konvencije. Neka kašnjenja se mogu opravdati posebnim okolnostima, ali ni u kojem slučaju ne smiju biti takva da narušavaju suštinu prava zaštićenog članom 6. stav 1. Dakle, ESLJP u predmetu *Burdov protiv Rusije* (broj 2) smatrao je da neizvršenje presude u periodu od šest mjeseci nije samo po sebi nerazumno (tačka 85). Međutim, treba naglasiti da ta razmatranja ne čine izlišnom potrebu za ocjenom postupka u cjelini s obzirom na već navedene kriterije i sve druge relevantne okolnosti (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Burdov protiv Rusije* (broj 2), tačka 67).

ESLJP je naveo da bi, u slučaju kad su javni organi u pogledu presude koju je trebalo izvršiti trebali preduzeti određene radnje od izuzetne važnosti za aplikanta (naprimjer, zato što bi to utjecalo na uvjete aplikantovog života), kašnjenje u izvršenju koje traje više od šest mjeseci bilo u suprotnosti sa zahtjevom Konvencije za naročito ažurno postupanje.

U pogledu pravnog lijeka u vidu dosuđivanja kompenzacije predviđene u domaćem zakonu s ciljem obeštećenja za posljedice pretjerano dugog trajanja postupka, period za isplatu, u pravilu, ne bi trebalo da bude duži od šest mjeseci od datuma kada odluka o isplati kompenzacije postane izvršna.

KOLIKI JE VREMENSKI PERIOD TRAJANJA SUDSKIH PROCESA U EU I BOSNI I HERCEGOVINI

Danas se mnoge države suočavaju s problemom prekomjernog trajanja sudskih postupaka. O tome svjedoče podaci koje u redovnim ciklusima od dvije godine prikuplja Evropska komisija za efikasnost pravosuđa (u daljnjem tekstu: CEPEJ), tijelo koje je 2002. godine osnovano pod okriljem Vijeća Evrope. CEPEJ provodi evaluaciju i upoređuje pravosudne sisteme 47 država članica Vijeća Evrope. Izvještaje periodično objavljuje i u izvještajima su podaci o pravosudnim sistemima tokom određenog perioda. Poređenja radi, korisno je navesti podatak o vremenu potrebnom za rješavanje građanskih parničnih predmeta na prvostepenim sudovima. Na evropskom nivou prosječno su potrebna 282 dana da sud prvog stepena riješi predmet. Prema podacima CEPEJ-a (koji su prikupljeni za 35 država), države s najboljim indikatorima vremena rješavanja parničnih predmeta su Litva, Austrija i Češka. U Litvi sudu prvog stepena potrebno je 55 dana da riješi predmet, dok je sudu u Austriji potrebno 129, a u Češkoj 154 dana.⁴ Francuska i Španija trebaju neznatno više dana od prosjeka za rješavanje prvostepenih građanskih predmeta. Države koje imaju najviše indikatore

⁴ <https://rm.coe.int/1680748245>, pristupljeno 7. novembra 2019. godine u 16.15. Izvještaj CEPEJ-a usvojen 7. decembra 2012. godine.

vremena rješavanja parničnih predmeta su Portugal, Slovenija, Hrvatska, Italija i Malta. Latvija i Slovačka trebaju više od 300 dana, a Bugarska i Slovenija više od 400 dana. Hrvatskoj je potrebno 498 dana, a Italiji 533 i Malti 889 dana. Na ove podatke treba dodati i vrijeme trajanja postupka povodom žalbe, te eventualne postupke povodom revizije pravosnažnih odluka. No već iz navedenih podataka indikativno je koje su članice EU suočene s problemom dugotrajnosti sudskih postupaka. Još indikativniji zaključci o državama suočenim s prekomjernim trajanjem sudskih postupaka mogu se iščitati iz broja povreda koje je utvrdio ESLJP. Od članica EU prednjače Grčka, Mađarska, Slovenija, Bugarska, Luksemburg i Kipar, pri čemu govorimo o razmjernom broju utvrđenih kršenja na broj stanovnika. Poljska i Italija su imale relativno velik broj utvrđenih kršenja u 2008. godini, ali ukoliko se taj broj stavi u odnos razmjernan s brojem stanovnika, onda situacija nije tako zabrinjavajuća. Svakako vrijedi istaći da se broj predmeta koji se rješavaju pred Evropskim sudom a koji se tiču dužine postupka smanjuje, uzimajući u obzir vremenski period od 2010. i 2018. godine, a prema izvještajima CEPEJ-a.⁵ Potrebno je istaći da prekomjerno trajanje sudskih postupaka, osim što predstavlja kršenje individualnog ljudskog prava, povlači za sobom dalekosežniju posljedicu - narušavanje povjerenja građana u pravosudni sistem. Osim toga, svako utvrđeno kršenje prava na suđenje u razumnom roku povlači obavezu države da plati novčanu kompenzaciju, koja dodatno opterećuje državni budžet. Zbog toga je za države koje su opterećene dugotrajnim sudskim postupcima od izuzetne važnosti da preduzmu konkretne mjere kojima će se svi sudski postupci svesti u razumne okvire na način kako ih indicira sudska praksa ESLJP.⁶

Prema istraživanju objavljenom na internetskoj stranici *eu-monitoring.ba*, suđenje u parničnim postupcima u BiH u prosjeku traje 354 dana. U sporovima na osnovu diskriminacije prosječna dužina suđenja je 718 dana, te, konačno, 313 dana u radno-pravnim sporovima.

Štaviše, postoji veliki broj slučajeva u kojima sudski sporovi traju duže i od nekoliko godina, a u nekim slučajevima duže i od 10 godina. U velikom broju takvih slučajeva građani koji pokušavaju da dobiju pravdu putem suda ulažu žalbe Ustavnom sudu BiH zbog neprimjereno dugog sudskog postupka. Po osnovu tih žalbi taj sud je donio više od 1.400 odluka u proteklih 10 godina, čime su nadležne vlasti na različitim nivoima bile obavezne da isplate 1,8 miliona KM na ime odštete podnosiocima žalbe.

Još jedan važan segment je provođenje odluka. Konačne i izvršne odluke sudova, bez obzira na to da li se radi o općinskom, vrhovnom ili ustavnom sudu, moraju da se

provedu bez odgađanja. O njima se ne daju komentari, one se jednostavno provode, bez obzira na to da li ih neko odobrava ili ne.⁷

EFEKTIVNOST PRAVNOG SREDSTVA ZA ZAŠTITU PRAVA NA SUĐENJE U RAZUMNOM ROKU

Preporuka Komiteta ministara Vijeća Evrope Rec (2010)³⁸ o efektivnim pravnim sredstvima za predugo trajanje postupaka od 24. februara 2010. godine državama članicama, između ostalog, ukazuje da prekomjerna kašnjenja u provođenju pravde predstavljaju ozbiljnu opasnost, posebno kada je riječ o poštovanju vladavine prava i pristupu pravdi, da je pretjerano dugo trajanje postupaka, često uzrokovano sistemskim problemima, najčešći razlog za pokretanje postupaka pred ESLJP, što predstavlja neposrednu prijetnju efikasnom radu Suda, a samim tim utječe i na sistem zaštite ljudskih prava zasnovan na EKLJP. Državama članicama se, stoga, preporučuje:

1. Da preduzmu sve neophodne korake kako bi osigurale da se sve faze domaćih postupaka, bez obzira na njihovu karakterizaciju u domaćem pravu (građansko ili u vezi sa krivičnom optužbom), provode u razumnom roku;
2. Da, u tu svrhu, osiguraju da postoje mehanizmi za identifikaciju postupaka kod kojih postoji opasnost da će dugo trajati i koji su osnovni razlozi za to s ciljem sprečavanja budućih kršenja člana 6;
3. Da priznaju da su, kada sistemski problem uzrokuje prekomjerno trajanje postupka, potrebne mjere za rješavanje ovog problema i koji su njegovi efekti u pojedinačnim slučajevima;
4. Da osiguraju da postoje pravna sredstva za ubrzanje postupaka kod kojih postoji rizik da će dugo trajati radi sprečavanja pretjerano dugog trajanja postupka;
5. Da preduzmu sve neophodne korake kako bi se osiguralo da postoje efikasni pravni lijekovi pred nacionalnim vlastima za sve sporne tvrdnje o kršenju prava na suđenje u razumnom roku;
6. Da utvrde da postoje takvi pravni lijekovi u pogledu svih faza postupaka u kojima može biti utvrđivanje građanskih prava i obaveza ili u vezi sa bilo kakvom krivičnom optužbom;
7. Da, u tu svrhu, kada su postupci postali pretjerano dugi, osiguraju da povreda bude prepoznata ili izričito ili suštinski i da se:
 - a) postupak ubrzava, tamo gdje je to moguće, ili

7 <https://euinfo.ba/bs/eu-agenda/vladavina-zakona/49>

8 http://vm.ec/sites/default/files/content-editors/Rec_2010_3%20_2_eng.pdf

b) žrtvama pruža naknada za bilo koju pretrpljenu štetu, ili da se, što je najpoželjnije, propisuje

c) kombinacija ovih dviju mjera;

8. Da osiguraju da nadležni organi brzo rješavaju zahtjeve za ubrzanje postupaka ili davanje naknade i da predstavljaju efikasan, adekvatan i dostupan pravni lijek;

9. Da osiguraju da su iznosi naknade koji se mogu dodijeliti razumni i kompatibilni sa sudskom praksom ESLJP i, u tom kontekstu, da priznaju jaku, ali oborivu pretpostavku da dugotrajni postupci rezultiraju uvijek naknadom nematerijalne štete;

10. Da razmotre mogućnost pružanja određenih oblika nenovčanih naknada, kao što je umanjene sankcija ili prekid postupka, gdje je to adekvatno, u krivičnom ili upravnom postupku koji je bio pretjerano dug;

11. Da, tamo gdje je to moguće, osiguraju retroaktivnost novih mjera preduzetih radi rješavanja problema prekomjerne dužine trajanja postupka, tako da prijave koje su u postupku pred ESLJP mogu biti riješene na nacionalnom nivou.⁹

NAKNADA ŠTETE U POSTUPKU ZAŠTITE PRAVA NA SUĐENJE U RAZUMNOM ROKU

Komitet ministara Vijeća Evrope usvojio je 18. septembra 2013. godine Vodič za dobru praksu u pogledu domaćih pravnih lijekova¹⁰ sa osnovnim pravnim načelima koja se odnose na djelotvoran pravni lijek uopće i koje karakteristike pravni lijek mora da ima da bi bio djelotvoran. U Vodiču se navodi da je pravno sredstvo kojim se štiti pravo na suđenje u razumnom roku djelotvorno ako je dostupno stranci i pogodno da „spriječi povredu prava koja može da nastupi, ili da osigura odgovarajuće obeštećenje za povredu koja je već nastupila“. Pravna sredstva kojima se sprečava povreda prava na suđenje u razumnom roku moraju biti takva da mogu da se podnesu u svakoj fazi postupka, čime se pri određivanju dužine postupka uzima u obzir ukupno trajanje postupka. Vodič daje prikaz dobre sudske prakse, koja može da posluži kao inspiracija državama članicama kada uređuju ovo pitanje.

PRAKSA ESLJP U VEZI SA NAKNADOM ŠTETE

EKLJP štiti pravo na suđenje u razumnom roku u sklopu prava na pravično suđenje (član 6), te propisuje pravo svakog lica u građanskom ili krivičnom postupku

⁹ <https://rm.coe.int/kriterijumi-za-ocenu-povrede-prava-na-sudjenje-u-razumnom-roku/16808c5848>, pristupljeno 7. novembra 2019. godine u 14 sati.

¹⁰ <https://rm.coe.int/vodic-za-dobru-praksu-u-pogledu-domacih-pravnih-lekova/1680695aaa>, pristupljeno 6. novembra 2019. godine u 10 sati.

na „pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku“. Pravo na suđenje u razumnom roku jedno je od osnovnih ljudskih prava čija se povreda najčešće utvrđuje u presudama ESLJP. Praksa ESLJP u vezi sa povredom prava na suđenje u razumnom roku može da se sagleda kroz veoma značajnu presudu *Skordino protiv Italije* 189 od 29. marta 2006. godine, što bi sumirano bilo prepoznato putem sljedećih principa:

1. Država treba da organizira svoj pravni sistem tako da sudovi mogu da ispune obaveze iz člana 6. EKLJP, uključujući i obavezu da se postupci provode u razumnom roku (stav 183);
2. Pravni lijek treba da bude djelotvoran, adekvatan i dostupan (stav 195);
3. Država treba da osigura djelotvorne pravne lijekove za zaštitu ljudskih prava, pa tako i za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku. Naime, ESLJP je zaključio da je najbolja zaštita kombinacija pravnih lijekova – za sprečavanje i zaustavljanje dalje povrede i odgovarajuće i dovoljno zadovoljenje, što podrazumijeva i isplatu naknade bez nepotrebnog odgađanja nakon pravosnažnosti odluke o naknadi (stav 198);
5. Principi „pravičnosti“ iz člana 6. EKLJP treba da se poštuju i u postupku odlučivanja o pravičnom zadovoljenju (stav 200);
6. U slučajevima kada domaći sudovi ne dosude uopće ili dosude znatno manji iznos obeštećenja, takvu odluku moraju uverljivo da obrazlože (stav 204);
7. Prilikom određivanja visine iznosa naknade na nacionalnom nivou kao mjere za ubrzanje postupka domaći sudovi mogu da odstupe od iznosa koje ESLJP uobičajeno dodjeljuje, ali oni ne mogu da budu nerazumni, uzimajući u obzir pravnu tradiciju i standard života u državi (stav 206).

Dakle, možemo da zaključimo da, imajući u vidu navedene principe iz presude *Skordino protiv Italije*, ESLJP može da dosudi naknadu štete podnosiocu predstavke koja se odnosi na period trajanja postupka pred domaćim organima, pretrpljeni stres, psihički ili fizički bol ili patnju, ili osjećanje nesigurnosti prouzrokovano dužinom postupka. Kada odlučuje o visini nematerijalne štete, ESLJP uzima u obzir ekonomsku situaciju i visinu standarda u konkretnoj državi. Prema dobro ustaljenoj praksi ESLJP, nacionalni sudovi imaju široko polje slobodne procjene kada odlučuju o tome kojom će vrstom mjera ubrzati postupke, ili koliki će iznos naknade biti dodijeljen, ali naknada koja se isplaćuje mora biti razumna po svojoj visini. ESLJP priznaje da naknada može da se razlikuje zavisno od životnog standarda i pravne tradicije u svakoj visokoj strani ugovornici. Važno je da nacionalni sudovi osiguraju da se pravni lijek koji je podnosiocima na raspolaganju smatra djelotvornim, adekvatnim i dovoljnim prema standardima ESLJP.

UTVRĐIVANJE VISINE NAKNADE NEMATERIJALNE ŠTETE

Kada je riječ o visini naknade, članom 41. EKLJP propisano je da ESLJP može pružiti pravično zadovoljenje oštećenoj stranci kada utvrdi povredu Konvencije ili protokola uz nju, ako unutrašnje pravo strane ugovornice koja je u pitanju omogućava samo djelimično odštetu.

Dakle, kada utvrdi povredu prava na suđenje u razumnom roku, ESLJP će dosuditi, po pravilu, pravično zadovoljenje u vidu naknade nematerijalne štete. Naime, postoji snažna, ali oboriva pretpostavka da je pretjerano dugo trajanje postupka uzrokovalo nematerijalnu štetu.

ESLJP je utvrdio obrazac za izračunavanje nadoknade nematerijalne štete u slučaju povrede prava na suđenje u razumnom roku. Naime, ESLJP je utvrdio kao opću smjernicu da podnosioci predstavke koji dokažu da je došlo do povrede prava na suđenje u razumnom roku iz člana 6. stav 1. Evropske konvencije treba da dobiju između 1.000 i 1.500 eura na ime nadoknade za svaku godinu od donošenja odluke domaćih sudova, odnosno dvostruki iznos u predmetima koji zahtijevaju posebnu hitnost, i to bez obzira na to da li su podnosioci predstavke dobili ili izgubili postupak pred domaćim sudovima, ili je postignuto prijateljsko poravnanje. Pri tome ESLJP može da uveća ili umanjí osnovni iznos od 1.000 do 1.500 eura u odnosu na osnovicu za svaku godinu odgađanja, i to:

Osnovni iznos se uvećava ako postoje sljedeći činioci:

- Ukupan iznos se povećava za 2.000 eura ako je odlučivanje u predmetu od izuzetnog značaja za podnosioca predstavke, odnosno ako zahtijeva hitnost u postupanju;
- Ako su u postupku po pravnim lijekovima zanemarene faze u postupku koje ESLJP uzima u obzir;
- Kada je postupak po pravnom lijeku zbog kršenja prava neefikasan bilo u fazi prije utvrđivanja povrede i dobivanja obeštećenja, ili u fazi izvršenja odluke o obeštećenju.

Osnovni iznos se umanjuje u odnosu na:

- Broj sudskih instanci koje su postupale u predmetu;
- Odgađanje u postupku koje je izazvao podnosilac predstavke;
- Izostanak posebnog značaja odlučivanja u predmetu za podnosioca predstavke;
- Životni standard u državi;
- Naknadu koja je dosuđena pred domaćim organima.¹¹

¹¹ <https://rm.coe.int/kriterijumi-za-ocenu-povrede-prava-na-sudjenje-u-razumnom-roku/16808c5848>, pristupljeno 4. novembra 2019. godine u 16 sati.

BOSNA I HERCEGOVINA I DUŽINA POSTUPKA

Važnost nezavisnog i nepristrasnog sudskog sistema u zaštiti ljudskih prava je posebno naglašena upravo zbog činjenice da primjena svih drugih prava zavisi od pravičnog rada pravosuđa, kao i da su nezavisnost i nepristrasnost sudova od izuzetnog značaja za obavljanje njihove funkcije u zaštiti načela vladavine prava. U preambulama svih instrumenata polazi se od načela da je povjerenje javnosti u pravosudni sistem, kao i u moralni autoritet i integritet sudija od najveće važnosti za moderno demokratsko društvo.¹²

Sudija kao pojedinac predstavlja oličenje sudske vlasti u očima stranaka i javnosti i stoga je nužno da sudije, individualno i kolektivno, poštuju sudsku dužnost kao javno dobro, te da nastoje ojačati i održati povjerenje u pravosudni sistem. Ujedno, glavna odgovornost za uspostavljanje i održanje visokih standarda ponašanja sudija leži upravo na sudstvu svake države.

Biti sudija u modernom društvu, stoga, podrazumijeva da to bude osoba visokih moralnih kvaliteta, visokog nivoa poznavanja pravnih normi, širokoumnih shvatanja i spremnosti da putem svojih odluka razvija demokratska načela i štiti ljudska prava. To, također, podrazumijeva osobu visokih menadžerskih sposobnosti i visoko razvijene svijesti o njegovoj/njenoj ulozi u sistemu sudske vlasti i prema društvu. Odgovornost sudija prema vlastitoj profesiji i društvu u cjelini je izuzetna.

Prema osnovnim načelima nezavisnosti sudstva, sudije imaju pravo i obavezu, u skladu sa načelom nezavisnosti, da osiguraju pravedno suđenje i poštivanje prava svih stranaka u postupku. Dalje, Evropska povelja o statutu sudija indirektno upućuje na obavezu poštivanja razumnog roka putem zahtjeva za pokazivanje spremnosti sudije za „... poštivanje prema pojedincu i oprez radi očuvanja visokog nivoa kompetencije ... od kojih zavisi garancija prava pojedinaca ...“ (tačka 1.5). Povelja direktno upućuje na obavezu države da „...osigura sudijama neophodna sredstva za ispravno ispunjenje njihovih zadataka, a posebno onih koji se tiču rješavanja predmeta u razumnom vremenskom roku“ (tačka 1.6). Te zahtjeve sadrži i Preporuka Komiteta ministara država-ma članicama Vijeća Evrope o nezavisnosti, djelotvornosti i ulozi sudija. Bangalorska načela ponašanja sudija posebno se bave deontološkim aspektom njihovog djelovanja. Između ostalog, u odjeljku „Kompetentnost i marljivost“ navedeno je da su „za sudiju sudske dužnosti važnije (...) od svih drugih aktivnosti“ (6.1), te da će „sudija obavljati sve sudske dužnosti, uključujući i donošenje ograničenih odluka, na efikasan i pravedan način i u razumnom vremenskom roku“ (6.5) i da će sudija „... revnosno izvršavati sudske dužnosti“ (6.7). U obrazloženju je, također, naglašeno da je neophodno da im

¹² <https://www.bih-pravo.org/rjesavanje-sudskih-predmeta-razumnom-roku-bih-t719.html>, pristupljeno 3. novembra u 13 sati.

se osiguraju potrebna sredstva, oprema i pomoć. Prema Mišljenju Konsultativnog vijeća evropskih sudija (u daljnjem tekstu: KVES) o načelima profesionalnog ponašanja sudija (a posebno etici, nekompatibilnom ponašanju i objektivnosti), sudije bi trebale da imaju visok nivo profesionalne svijesti i da pristanu na obavezu da budu marljivi radi poštivanja zahtjeva za donošenje presuda u razumnom vremenskom roku. Preporuka Komiteta ministara Vijeća Evrope broj R (86) 12 o mjerama preventivnog djelovanja i smanjenja broja zaostalih predmeta u sudovima, pozivajući se na činjenicu da se povećao broj predmeta pred sudovima, te prepoznajući potrebu da se reduciraju „nesudske“ aktivnosti sudija na najmanju moguću mjeru, poziva vlade država članica da, pored osiguranja sredstava za efikasno djelovanje pravosuđa u suočavanju sa ovim izazovima, razmotre i druge mjere pružanja „vladine“ podrške. Između ostalog, predlaže se da se sudijama, kao jedna od ključnih dužnosti, povjeri mjera odgovornosti da svoje postupanje kontinuirano usmjeravaju na rješavanje predmetnog spora „prijateljskim putem“ u svim za to odgovarajućim predmetima „...u početnoj fazi postupka ili u bilo kojoj drugoj adekvatnoj fazi postupka“. Dalje, da se u formi kreiranja etičkog načela ustanovi načelo prema kojem advokati treba da traže mogućnost mirnog rješavanja sporova sa suprotnom stranom prije pokretanja postupka i u bilo kojoj adekvatnoj fazi takvog postupka.

Kada je u pitanju odgovornost sudija, potrebno je naglasiti da se načela djelovanja sudstva ne mogu štititi samo etičkim načelima ponašanja, te da svoju ulogu, svakako, imaju zakonske i proceduralne norme. Standarde profesionalnog ponašanja treba posmatrati odvojeno od zakonskih i disciplinskih pravila, jer su to samoregulatorni standardi koji označavaju „svijest da primjena zakona nije mehanička vježba, da ona uključuje stvarno diskreciono ovlaštenje i da stavlja sudije u odnos odgovornosti prema sebi samima i prema građanima“.

U nekim evropskim državama sudija može snositi građansku odgovornost za pogrešne odluke ili druge ozbiljne prekršaje. U Republici Češkoj, naprimjer, država se može smatrati odgovornom za štetu nanesenu ozbiljnim nemarom koji je pokazao sudija (uključujući i prekomjerno odgađanje postupka). U Italiji, suprotno preporukama KVES-a, država ima pravo da traži odštetu od sudije koji joj je štetu prouzrokovao namjernom prevarom ili „ozbiljnim nemarom“. Iako KVES, u suštini, ne izražava suprotan uopćeni stav u pogledu ustanovljavanja građanske odgovornosti za npr. prekomjernu dužinu postupka, on smatra da nije prikladno za sudiju da bude izložen bilo kakvoj ličnoj građanskoj odgovornosti osim u slučaju namjernog prekršaja, te da bi građanska odgovornost trebalo da bude isključivo na državi.

Iz ugla disciplinske odgovornosti KVES smatra da listu disciplinskih prekršaja treba definirati na način dovoljno jasan da konkretizira ponašanje koje podliježe sankcijama, ali koji ostavlja mogućnost da se razmotre i sankcioniraju slučajevi koji u osnovi dovode u pitanje ključna načela djelovanja sudstva uz načelo proporcionalne

primjene sankcija. U nekim državama uspostavljeni su odvojeni sistemi odgovornosti. U Sloveniji, naprimjer, nepoštivanje određenih profesionalnih standarda može da povlači sankcije pred „Sudom časti“ udruženja sudija, a ne pred disciplinskim organom.

ZAKONI O PARNIČNOM POSTUPKU U BOSNI I HERCEGOVINI

Pitanje efikasnog procesuiranja predmeta usko je povezano i sa vještinom organizacije rada sudija, deontološkim (etičkim) načelima djelovanja, te poznavanjem ključnih načela koja je definirao ESLJP u ovoj oblasti. „Menadžerski“ aspekt efikasne kontrole postupka počinje upravo u najranijoj fazi sa ciljem da olakša sudiji kontrolu postupka i rad u narednim fazama. Razvijanje menadžerskih vještina kontrole vremenskog okvira procesuiranja predmeta trebalo bi da bude kontinuirani prioritet kako sudija kao pojedinaca, tako i suda kao institucije. Inercija u postupanju u predmetima koja je dijelom „naslijeđena“ iz perioda primjene „starog“ zakona, uz dodatnu otežavajuću okolnost povećanog broja zaostalih predmeta u sudovima, može do izvjesne mjere derogirati vrijednosti pojedinih zakonskih instrumenata.

Zanimljivo je napomenuti da je u Studiji kompatibilnosti zakonodavstva i prakse u BiH sa Evropskom konvencijom iznosen stav da dosadašnje mjere nisu dale očekivane rezultate, te da se primjećuje da u Zakonu o parničnom postupku nedostaje pravni lijek usmjeren na ubrzanje parničnog postupka.

U provođenju načela zakoni definiraju četiri vrste instrumenata čijom primjenom sud/sudije kontroliraju dužinu trajanja postupka, i to:

1. Poštivanjem rokova za provođenje i preduzimanje ključnih procesnih radnji definiranih zakonom;
2. Pažljivim definiranjem rokova čiju dužinu utvrđuje sud prema diskrecionoj ocjeni u odnosu na relevantnost, obim i procjenu razumnog vremenskog perioda u kojem se konkretna procesna radnja treba izvršiti kako bi se utvrdile relevantne činjenice predmeta i izložili argumenti strana u sporu;
3. Kontrolom efikasnog provođenja procesnih radnji na pripremnom ročištu i glavnoj raspravi i
4. Pažljivim pristupom primjeni mjera i radnji usmjerenih na onemogućavanje zloupotrebe prava koja stankama pripadaju u postupku, uključujući i krivične mjere stranama i drugim licima uključenim u postupak zbog kršenja načela djelovanja stranaka.

Također je moguće interno predmete klasificirati i na taj način, već u ranoj fazi postupka, dati naznaku o mogućoj dužini trajanja postupka i omogućiti sudiji da efikasno kontrolira proces.

- a) Jednostavan predmet - (među strankama nema spornih činjenica, zbog jednostavnosti predmeta, nije potrebno pripremno ročište, jedno ili dva sporna pravna pitanja koja su jasna, pravna pitanja ne zahtijevaju značajniji angažman sudije u analizi zakonodavstva, manji broj stranaka, manji broj pisanih dokaza, manji broj svjedoka, nepotrebno vještačenje, inozemni element nije uključen, tužba ne ističe više tužbenih zahtjeva koji nisu povezani činjeničnim i pravnim osnovom, postupak bi se mogao okončati u roku manjem od pet dana suđenja, predmet bi po svojoj prirodi mogao biti podoban za upućivanje na medijaciju, ili riješen sudskom nagodbom i sl.);
- b) Složeniji predmet - (više od dva sporna pravna pitanja od kojih pojedina nisu jasno definirana, protivtužba podnesena, više od tri stranke uključene u postupak, moguć zahtjev za prihvatanje umješača, više od pet svjedoka, predloženo vještačenje, veći broj pisanih dokaza, prethodno pitanje, druge vrste dokaza, procjena da bi suđenje zahtijevalo više od pet dana raspravljanja i sl.);
- c) vrlo složen predmet - (veći broj i kompliciranija pravna pitanja, više od deset svjedoka, više vještaka, veliki broj dokaza, više od pet stranaka, procjena da bi suđenje trajalo više od 15 radnih dana raspravljanja).

Ovakav pristup mjerama kontrole vremenskog trajanja postupka mogu se primijeniti i na drugostepeni postupak, a djelimično i na postupak revizije. Na ovaj način sudija i sudski sistem doprinose postizanju četiri ključna rezultata:

- 1) poštivanje osnovnog prava na poštivanje razumnog roka,
- 2) očuvanje integriteta suda i sudije,
- 3) sa aspekta ESLJP doprinosi pravilnom funkcioniranju sudskog sistema,
- 4) doprinosi jačanju povjerenja javnosti.

Predložene mjere predstavljaju moguće ideje koje treba razmotriti. Primjena ovakvih mjera nikako ne povlači za sobom odsustvo potrebe da se država angažira u pružanju pomoći sudijama i sudskom sistemu kako bi omogućila pravosuđu da na pravilan način ispunjava svoje zadatke. Nakon nekoliko godina provođenja pravosudnih reformi autor ne može a da ne zapazi da biti sudija u BiH iz lične perspektive najvećeg broja sudija predstavlja i nešto više od profesije. Naime, to je emotivna veza sa nastojanjem da se vrši pravda prema svima.¹³

¹³ <https://www.bih-pravo.org/rjesavanje-sudskih-predmeta-razumnom-roku-bih-t719.html>, pristup 1. novembra 2019. godine u 16 sati.

PRAKSA USTAVNOG SUDA BiH

Iz prakse Ustavnog suda BiH proizlazi slijed primjene načela koja je utvrdio ESLJP, te se posebna pažnja poklanja koracima koje sud/sudija preduzima radi kontrole postupanja postupka, uključujući i mjere koje su preduzete radi otklanjanja procesnih smetnji, kao i mjere za racionalno i efikasno provođenje dokaza. Nedavno je Ustavni sud BiH odlučio da neće postupati u postupcima koji su pokrenuti u vezi sa dužinom trajanja postupka. Radi se o potezu koji će epilog, svakako, imati pred ESLJP. Međutim, ostaje pitanje nadležnosti Ustavnog suda, kako je to utvrđeno Ustavom BiH, pa čak ukoliko i dođe do promjene procesnih normi u Bosni i Hercegovini koje bi „omogućile“ redovnim sudovima da se bave ovim predmetima. Smatram da, i pored nepostojanja zakonskog uporišta za procesno postupanje, redovni sudovi i svaki sudija ponaosob moraju, prije svega, da se staraju da građani ostvaruju svoja ustavna prava, uključujući i pravo na postupak u razumnom roku. Također, smatram da i postojeći zakonski akti daju mogućnost za postupanje koje bi bilo na tragu prakse Ustavnog suda u nekim predmetima.

Član VI. Ustava utvrđuje:

„Ustavni sud

3. Jurisdikcija

b) Ustavni sud također ima apelacionu nadležnost u pitanjima koja su sadržana u ovom Ustavu, kada ona postanu predmet spora zbog presude bilo kojeg suda u Bosni i Hercegovini.“

Ova odredba je, kada su u pitanju predmeti koji su se odnosili na situacije u kojima nije postojala sudska odluka ili u kojima je postupak trajao predugo, prvi put protumačena u predmetu Ustavnog suda BiH broj U 23/00 od 2. februara 2001. godine podnosioca M.V. Tada je Ustavni sud BiH prvi put usvojio stav da svoju nadležnost iz člana VI/3.b) Ustava BiH ima tumačiti tako da uključuje i problem trajanja dužine postupka i onemogućavanje pristupa sudu, kada, također, nema sudske odluke zbog neaktivnosti sudova. Od tada pa do danas Ustavni sud BiH je donio veliki broj odluka kojima je rješavao pitanje trajanja dužine postupka pred sudovima. Međutim, zbog očitog nedjelovanja drugih sudskih nivoa, Ustavni sud BiH je došao u situaciju da dovede u pitanje rješavanje drugih predmeta zbog velikog priliva predmeta koji se tiču dužine trajanja postupaka. Kao rezultat Ustavni sud BiH je donio odluku da neće više rješavati ove predmete i na taj način izvršio pritisak na druge sudske organe u Bosni i Hercegovini.

Naravno, prvo pitanje koje se postavlja jeste da li je uopće moguće ovo pitanje riješiti na nižim sudskim nivoima. Odgovor je jasan i nedvosmislen – da, i to upravo

zbog ustavne obaveze iz člana II/2. Ustava BiH, jer je obaveza svih da poštuju Ustav BiH i da direktno primjenjuju Evropsku konvenciju. Prvo i logično pitanje jeste: Da li je to moguće uraditi u situaciji kada ne postoji procesni osnov za njihovo postupanje? Moj stav je da je to ne samo moguće već i obavezujuće. Podsjetit ću na još jednu odluku Ustavnog suda BiH u predmetu koji je pokrenulo PP „Gana“ broj U 10/03. U tom predmetu nije postojala pravna mogućnost propisana zakonom da se osigura sudska zaštita nakon okončanja carinskih postupaka. Drugim riječima, apelantu je bio onemogućen pristup sudu, kako je to propisano članom 6. Evropske konvencije. Međutim, i pored nepostojanja procesnih propisa da se osigura sudska zaštita, Ustavni sud je usvojio stav da, s obzirom na direktnu primjenu Evropske konvencije, kao ustavnog principa, Vrhovni sud Republike Srpske mora omogućiti apelantima sudska zaštitu, što je rezultiralo održavanjem sudske rasprave pred Vrhovnim sudom Republike Srpske i donošenjem odgovarajućih odluka. Dakle, postoji i sudska praksa u direktnoj primjeni Evropske konvencije i na nivou Ustavnog suda BiH, kroz njegovu sudska praksu, ali i sudska praksa redovnih sudova u sličnim situacijama. Naravno, u Bosni i Hercegovini sudska praksa ne predstavlja obavezujući izvor prava, ali niti se može, niti smije zanemariti, jer, u konačnici, i ESLJP funkcioniše na principu „neobavezujuće“ sudske prakse. Zbog toga, smatram da je gotovo nemoguće u kratkom vremenskom roku očekivati usvajanje izmjena i dopuna postojećih procesnih zakona, ili usvajanje posebnog zakona koji bi regulirao mjere za ubrzanje sudske postupaka i riješio pitanje nematerijalne štete nastale zbog dugog trajanja postupaka, ali jeste moguće nastaviti putem koji su prije 16 godina ucrtali Ustavni sud BiH i Vrhovni sud Republike Srpske u direktnoj primjeni Evropske konvencije.

Dalje, ostaje, također, otvoreno i pitanje uloge Ustavnog suda BiH ukoliko se „učvrsti“ sudska praksa, ili ukoliko dođe do promjene relevantnih zakona, ili usvajanja potpuno novog zakona na mnogo različitih nivoa. Da li Ustavni sud BiH može na ovaj način jednostavno prebaciti odgovornost na niže sudove i pored obaveze da štiti Ustav BiH? Odgovor ne leži u stavu Ustavnog suda BiH, već u samom tekstu Ustava BiH. Sve dok postoji član II. Ustava BiH (a s obzirom na tekst člana X/2. prema kojem „Nijednim amandmanom na ovaj Ustav ne može se eliminisati, niti umanjiti bilo koje od prava i sloboda iz člana II ovog Ustava, niti izmijeniti ova odredba“, ovaj član se čini vječnim) i nadležnosti Ustavnog suda BiH iz člana VI. Ustava BiH, da se djeluje ukoliko dođe do kršenja prava, jasno je da Ustavni sud BiH mora imati svoju ulogu, kao posljednja instanca, da djeluje u ovim slučajevima.

Konačno, kao logično se postavlja pitanje, ukoliko i dođe do izmjene zakonodavstva, kako bi i da li bi to zaista pomoglo Ustavnom sudu BiH da rastereti svoj rad? U svakom slučaju, vrijedi pokušati.

Lista citiranih predmeta ESLJP

A

A. i drugi protiv Danske, 8.2.1996, Izvještaji o presudama i odlukama 1996-I
Acquaviva protiv Francuske, 21.11.1995, Serija A br. 333-A

B

Beaumartin protiv Francuske, 24.11.1994, Serija A br. 296-B
Blake protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 68890/01, 26.9.2006.
Bock protiv Njemačke, 29.3.1989, Serija A br. 150
Borgese protiv Italije, 26.2.1992, Serija A br. 228-B
Bottazzi protiv Italije, br. 34884/97, ESLJP 1999-V
Buchholz protiv Njemačke, 6.5.1981, Serija A br. 42
Burdov protiv Rusije, br. 59498/00, ESLJP 2002-III
Burdov protiv Rusije (br. 2), br. 33509/04, ESLJP 2009.

C

Caloc protiv Francuske, br. 33951/96, ESLJP 2000-IX
Cipolletta protiv Italije, br. 38259/09, 11.1.2018.
Codarcea protiv Rumunije, br. 31675/04, 2.6.2009.
Comingersoll S.A. protiv Portugala, br. 35382/97, ESLJP 2000-IV

D

Di Pede protiv Italije, 26.9.1996, Izvještaji o presudama i odlukama 1996-IV
Doustaly protiv Francuske, 23.4.1998, Izvještaji o presudama i odlukama 1998-II

E

Erkner i Hofauer protiv Austrije, 23.4.1987, Serija A br. 117
Estima Jorge protiv Portugala, 21.4.1998, Izvještaji o presudama i odlukama 1998-II

F

Fisanotti protiv Italije, 23.4.1998, Izvještaji o presudama i odlukama 1998-II
Frydlander protiv Francuske, br. 30979/96, ESLJP 2000-VII

G

Garcia protiv Francuske, br. 41001/98, 26.9.2000.
Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 21.2.1975, Serija A br. 18
Guincho protiv Portugala, 10.7.1984, Serija A br. 81

H

H. protiv Francuske, 24.10.1989, Serija A br. 162-A
H. protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 8.7.1987, Serija A br. 120
Hokkanen protiv Finske, 23.9.1994, Serija A br. 299-A
Humen protiv Poljske, br. 26614/95, 15.10.1999.

K

Katte Klitsche de la Grange protiv Italije, 27.10.1994, Serija A br. 293-B
König protiv Njemačke, 28.6.1978, Serija A br. 27
Kress protiv Francuske, br. 39594/98, ESLJP 2001-VI

L

Laino protiv Italije, br. 33158/96, ESLJP 1999-I
Lechner i Hess protiv Austrije, 23.4.1987, Serija A br. 118
Lupeni Grkokatolička parohija i drugi protiv Rumunije, br. 76943/11, ESLJP 2016.

M

Martins Moreira protiv Portugala, 26.10.1988, Serija A br. 143
Micallef protiv Malte, br. 17056/06, ESLJP 2009.
Mikulić protiv Hrvatske, br. 53176/99, ESLJP 2002-I
Mincheva protiv Bugarske, br. 21558/03, 2.9.2010.
Mocié protiv Francuske, br. 46096/99, 8.4.2003.

N

Niederböster protiv Njemačke, br. 39547/98, ESLJP 2003-IV

O

Obermeier protiv Austrije, 28.6.1990, Serija A br. 179
Oršuš i drugi protiv Hrvatske, br. 15766/03, ESLJP 2010.

P

Pafitis i drugi protiv Grčke, 26.2.1998, Izvještaji o presudama i odlukama 1998-I
Pammel protiv Njemačke, 1.7.1997, Izvještaji o presudama i odlukama 1997-IV
Papachelas protiv Grčke, br. 31423/96, ESLJP 1999-II
Papageorgiou protiv Grčke, 22.10.1997, Izvještaji o presudama i odlukama 1997-VI
Paulsen-Medalen i Svensson protiv Švedske, 19.2.1998, Izvještaji o presudama i odlukama 1998-I
Pizzetti protiv Italije, 26.2.1993, Serija A br. 257-C

Poiss protiv Austrije, 23.4.1987, Serija A br. 117-III

Preto i drugi protiv Italije, 8.12.1983, Serija A br. 71

Probstmeier protiv Njemačke, 1.7.1997, Izvještaji o presudama i odlukama 1997-IV

R

Robins protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 23.9.1997, Izvještaji o presudama i odlukama 1997-V

Ruotolo protiv Italije, 27.2.1992, Serija A br. 230-D

S

Sartory protiv Francuske, br. 40589/07, 24.9.2009

Satakunnan Markkinapörssi Oy i Satamedia Oy protiv Finske, br. 931/13, ESLJP 2017.

Scordino protiv Italije (br.1), br. 36813/97, ESLJP 2006-V

Silva Pontes protiv Portugala, 23.3.1994, Serija A broj 286-A

Sürmeli protiv Njemačke, br. 75529/01, ESLJP 2006-VII

Süßmann protiv Njemačke, 16.9.1996, Izvještaji o presudama i odlukama 1996-IV

Thlimmenos protiv Grčke, br. 34369/97, ESLJP 2000-IV

Tierce protiv San Marina, br. 69700/01, ESLJP 2003-VII

Tsikakis protiv Njemačke, br. 1521/06, 10.2.2011.

U

Unión Alimentaria Sanders S.A. protiv Španije, 7.7.1989, Serija A br. 157

V

Vasilchenko protiv Rusije, br. 34784/02, 23.9.2010.

Vernillo protiv Francuske, 20.2.1991, Serija A br. 198

Versini protiv Francuske, br. 40096/98, 10.7.2001.

Vilho Eskelinen i drugi protiv Finske, br. 63235/00, ESLJP 2007-II

Vocaturu protiv Italije, 24.5.1991, Serija A br. 206-C

Voggenreiter protiv Njemačke, br. 47169/99, ESLJP 2004-I

Von Maltzan i drugi protiv Njemačke, br. 71916/01 i 2 druga, ESLJP 2005-V

X

X protiv Francuske, 31.3.1992, Serija A br. 234-C

Z

Zappia protiv Italije, 26.9.1996, Izvještaji o presudama i odlukama 1996-IV

Zimmermann i Steiner protiv Švajcarske, 13.7.1983, Serija A br. 66

Faris Vehabović

Judge of the European Court of Human Rights

**LENGTH OF PROCEEDINGS – RIGHTS AND OBLIGATIONS,
CONSEQUENCES AND SOLUTIONS**

Summary: *The issue of the length of proceedings in any state is an issue that interferes with the core of the functioning of a legal system of a state, along with the issue of the enforcement of legally binding and enforceable court decisions. Along with all the piled up problems in the constitutional functioning as well as the issue of the prosecution of war crimes cases and the fight against corruption, Bosnia and Herzegovina faces the problem of the enforcement of judgments of domestic courts as well as the issue of lengthy proceedings before courts. Due to the apparent inaction of other judicial levels, the Constitutional Court of BiH has found itself in a situation where it may bring into question the resolution of other cases, because of great influx of cases concerning the length of proceedings. As a possible way out of that situation, two solutions appear at first sight. The first one is the passing of a law to regulate this issue and to provide a procedural possibility for ordinary courts to act in these cases, or the direct application of the European Convention by ordinary courts, as set forth in the Constitution of BiH. Even if the legislation was amended, would that indeed be of help, and how, to the Constitutional Court of BiH in easing the workload? In any case, it is worth a try. However, it appears that the sole correct solution is the one that includes the restructuring of judicial authority so as to speed up the proceedings (not to the detriment of the quality though) before ordinary courts. This, however, requires amendments to the entire set of procedural laws, and not only the passing of one law that would additionally slow down the already slow proceedings before ordinary courts, with the Constitutional Court of BiH, as has been the case so far, in accordance with its responsibilities, remaining competent to render a final decision in these cases.*

Andrej Auersperger Matić

Član Pravne službe Evropskog parlamenta

**DULJINA SUDSKOG POSTUPKA I STRUKTURNA
ANALIZA PRAVOSUDNIH SUSTAVA**

Sažetak: *U članku se razmatra pitanje trajanja građanskih sudskih postupaka u međunarodnoj i komparativnoj perspektivi u dvije povezane teme. Najprije su predstavljeni temeljni elementi sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava u Strasbourgu, u kojoj se pravi razlika između obrade pojedinačnih slučajeva i doktrine sistemske povrede prava na suđenje u razumnom roku. Taj drugi aspekt je najzanimljiviji s teorijskog gledišta jer dobro pokazuje granice moguće intervencije Evropskog suda u nacionalne pravosudne sustave. U drugom dijelu članka se, utvrđivanjem nekih od dostupnih empirijskih podataka i preispitivanjem problema u pravnoj literaturi, analiziraju mogući sistemski uzroci za dugotrajne sudske postupke, naročito u zemljama Jugoistočne Europe, i moguće korektivne mjere.*

Ključne riječi: *pravo na suđenje u razumnom roku, efikasnost pravosuđa, sistemski uzroci kašnjenja, Evropski sud za ljudska prava, komparativna analiza problema kašnjenja*

Pravosuđe i trajanje sudskog postupka

Jedna od najčešćih žalbi ljudi o pravosuđu, kako u razvijenim zemljama tako i u zemljama u razvoju, veže se za činjenicu da sudski postupci često traju vrlo dugo, ponekad čak i apsurdno dugo.¹ Kašnjenje u sudskom postupku dobro je poznat fenomen, iako mnogi misle da se njegov obični uzrok, nenormalno visok broj sudskih sporova, pojavio tek u posljednjim decenijama zbog povećanog individualizma i „kulture prava“. Poznata rečenica na engleskom jeziku *Justice delayed is justice denied* (pravo koje kasni je pravo koje se odriče) potvrđuje povijesnu svijest o vrijednosti brze sudske odluke. O njoj možemo čitati i u raznoj literaturi. Charles Dickens je, na primjer, da bi upozorio na problem predugog postupanja pred sudovima, u svojem radu *Bleak*

¹ CH van Rhee (ur.), *Within a Reasonable Time: The History of Due and Undue Delay in Civil Litigation* (Duncker i Humboldt 2010.).

House opisivao izmišljeni slučaj *Jarndyce protiv Jarndyce*, spor koji je na engleskom sudu trajao beskonačno dugo.² Taj opis je star više od sto godina, ali i danas dobro prikazuje vjerojatno najveću problematiku parničnog i svakog drugog sudskog postupka. Dugotrajan postupak ne stvara samo nezadovoljstvo u javnosti, nego za stranke u sporu može biti izvor velike frustracije, pa i osjećaja nepravde, patnje i ekonomske štete. Poznati engleski sudac lord Woolf u svojoj analizi pravosuđa prije dvije decenije taj problem je opisao kao dodatni izvor stresa za strane koje su već pretrpjele štetu, naročito zbog činjenice da se odugovlačenjem postupka može odgoditi konačno pravno rješenje i otežati s utvrđivanjem činjenica.³

Trajanje građanskog sudskog postupka, od trenutka kad se podnosi tužba pred sudom do izvršenja pravomoćne presude, istodobno je i kriterij efikasnosti koji je često napomenut u ekonomskim analizama pravnog sustava, naročito što se tiče uvjeta za poslovanje poduzeća. U raznim studijama, npr. u izvješću Svjetske banke *Doing Business*, smatra se da je efikasno pravosuđe institucionalni čimbenik koji može otežati ulaganja u određenim zemljama,⁴ pa čak i kao društvenu okolnost koja može mijenjati organizaciju poslovnih struktura.⁵ Prema jednom dokumentu OECD-a, pravosudni sustav koji dobro funkcionira „ključna je odrednica gospodarske uspješnosti“.⁶ Razlog za takve tvrdnje je procjena da pravosudni sustav koji dobro funkcionira jamči sigurnost vlasničkih prava i realizaciju ugovora, čime se jačaju poticaji za investicije i ekonomske aktivnosti. Ima i pozitivan učinak na gospodarski rast jer se njime promiče tržišno natjecanje, potiče specijalizacija u inovativnije industrije, doprinosi razvoju finansijskih i kreditnih tržišta te olakšava rast poduzeća.⁷ Znatno kašnjenje u sudskom postupku je zbog toga aspekt pravde koji se vrlo često nalazi u općem tisku, gdje se često osuđuje kao velik problem moderne državne uprave.⁸

U ovom tekstu razmatra se pitanje trajanja građanskih sudskih postupaka u međunarodnoj i komparativnoj perspektivi u dvije povezane teme. Najprije su predstavljeni temeljni elementi sudske prakse Europskog suda za ljudska prava u Strasbourgu, u kojoj se pravi razlika između obrade pojedinačnih slučajeva i doktrine sistemske povrede prava na suđenje u razumnom roku. Taj drugi aspekt je najzanimljiviji s teorijskog gledišta jer dobro pokazuje granice moguće intervencije Europskog suda

u nacionalne pravosudne sustave. U drugom dijelu članka se, utvrđivanjem nekih od dostupnih empirijskih podataka i preispitivanja problema u pravnoj literaturi, analiziraju mogući sistemski uzroci za dugotrajne sudske postupke, naročito u zemljama Jugoistočne Europe, i moguće korektivne mjere.

Sudska praksa u Strasbourgu

Sudska praksa koju je Europski sud za ljudska prava u Strasbourgu razvio u skladu s odredbom članka 6. Europske konvencije o ljudskim pravima, koji garantira „pravo na pravično suđenje i javnu raspravu u razumnom roku“ za sve Europljane, jedno je od najopsežnijih područja međunarodnog prava o ljudskim pravima koje je taj sud do sada razvio. U terminologiji koju je razvio Sud odugovlačenje se naziva „prekomjernim trajanjem postupka“ i, naročito u posljednje tri decenije, Sud je uložio iznimne napore u analizu tog problema. Prema informativnom dokumentu Suda u Strasbourgu, broj povreda prava na suđenje u razumnom roku koji je Sud utvrdio u razdoblju 1959–2014. veći je od broja povreda na temelju svih drugih razloga u Konvenciji i veći je i od ukupnog broja svih povreda koje se odnose na pravednost postupka (4198).⁹ Dostupni podaci upućuju na to da je predug postupak izvor povrede ljudskih prava uglavnom u zemljama Južne i Istočne Europe. U nekima od njih, osobito u Italiji, problem je toliko ozbiljan da je doveo do velikog sistemskog problema i za funkcioniranje samog suda u Strasbourgu. Broj predavki podnesenih Sudu na toj osnovi dosegao je vrhunac u razdoblju oko 2003. kada su predmeti povezani s trajanjem postupka činili više od polovine svih donesenih presuda, nakon čega se smanjio na još uvijek visok udio od otprilike trećine ukupnog broja presuda.¹⁰

S obzirom na općenitost odredbe članka 6. Konvencije i važnost pitanja za mnoge podnositelje prijave, Sud je u više navrata morao protumačiti značenje i opseg „razumnog roka“. Od ranih izjava o važnosti brzog rješavanja sporova može se možda izdvojiti, na primjer, konstatacija u predmetu *Vernillo* u kojem je Sud naveo da se u Konvenciji ističe važnost suđenja bez odugovlačenja u postupku, što bi moglo ugroziti efikasnost i vjerodostojnost.¹¹ Međutim, Sud u svom daljnjem radu nije razradio opću teoriju o predugom sudskom postupku, njegovim uzrocima ili mogućim rješenjima. Umjesto toga, kao tijelo koje razmatra pojedinačne prijave u svezi sa slučajevima koje su prethodno obradili nacionalni sudovi razvio je sveobuhvatan okvir analize o tome kako treba razmotriti pitanje razumnog roka za donošenje odluke.

2 Charles Dickens, *Bleak House* (Wordworth Classes, 1997.).

3 Harry Woolf, *Civil Justice in the United Kingdom* (1997.) 45 *The American Journal of Comparative Law* 709, 715.

4 The World Bank, *Doing Business 2016* 91.

5 Silvia Giacomelli i Carlo Menn, 'Firm size and judicial efficiency: evidence from the neighbour's Court' Working Paper 898 (Banca d'Italia 2013.).

6 Organisation for Economic Co-operation and Development, 'What makes civil justice effective?' OECD Economics Department Policy Notes, No 18 (2013.).

7 *Ibid.*

8 Npr. 'Justice denied?' *The Economist* (19. srpnja 2014.).

9 European Court of Human Rights, *Overview 1959-2014* (2015.) 7.

10 European Court of Human Rights, *Annual Report 2003* (Council of Europe Publishing 2004.) 71.

11 *Vernillo/Francuska*, predstavka br. 11889/85 (ESLP, 20. siječnja 1991.), točka 38.

a) Pojedinačni slučajevi

Analiza koju Sud provodi ima dvije komponente. Prva se odnosi na pojedinosti pojedinačnog građanskog spora, na broj primjera i prirodu spora. Druga je faza procjena o tome je li pojedini slučaj procesuiran toliko dugo da se može govoriti o povredi Konvencije. Razumnost trajanja postupka mora se procijeniti u svakom slučaju posebno, ovisno o posebnim okolnostima svakog slučaja, uzimajući u obzir kriterije navedene u sudskoj praksi Suda. To znači da je odluka o tome je li postupak trajao predugo diskrecijska i djelomično subjektivna, iako je ograničena određenim objektivnim čimbenicima koji se mogu izvesti iz svakog spisa predmeta. Čini se da je Sud izbjegao zahtjeve da precizira kriterije procjene o tome što je „razumno“ u građanskim sporovima, ali i zahtjevi država u postupcima pred Sudom u tom smislu nisu bili uspješni.¹² To je možda i posljedica činjenice da Sud zapravo ne mora utvrditi „običan“ ili „optimalan“ rok za sudske postupke, nego se ustvari bavi situacijom „prekomjernog“ razdoblja koje predstavlja povredu ljudskih prava. No, ipak je na temelju sudske prakse moguće donijeti određene zaključke o maksimalnom trajanju postupka. U izvještaju CEPEJ-a navodi se, na primjer, da su „faze predmeta za koje se smatra da su u skladu sa zahtjevom razumnog roka u načelu kraće od dvije godine.“¹³ U slučajevima u kojima je taj rok prekoračen obično se radi o situaciji gdje je uzrok dugog trajanja postupanje podnositelja predstavke. Što se tiče samog suda, njegova stajališta o tom pitanju ostala su neodređena. Standardno gledište, ponovljeno u mnogim slučajevima, jeste sljedeće:

„Razumnost trajanja postupka određuje se s obzirom na okolnosti slučaja i s obzirom na kriterije koji se odnose na [...] složenost predmeta, ponašanje podnositelja predstavke i relevantnih organa, te važnost predmeta za podnositelja predstavke.“¹⁴

Neki od kriterija koje je Sud utvrdio kao potporu u tumačenju pojma „okolnosti“ zaslužuju daljnji pregled. Najočitija je priroda, odnosno pravne i činjenične karakteristike samog parničnog predmeta, što se u praksi Suda naziva „složenost“. Drugi čimbenik koji može biti relevantan za određivanje „razumnosti“ je „ponašanje podnositelja prijave“. U tom pogledu je bitno da se podnositelju ne može prigovoriti da je koristio pravne mogućnosti za vođenje postupka koji su mu bili dostupni u određenom pravnom poretku. Određene poteškoće u tom pogledu proizlaze iz toga što Sud nije precizno razgraničio razliku između legitimnog i neprihvatljivog ponašanja stranaka u kontradiktornom građanskom postupku.¹⁵ Sud je stajališta da „iako tužitelj ima pravo koristiti procesna prava, on mora snositi posljedice u slučaju odugovlačenja.“¹⁶ Zato

bi mogli utvrditi određenu ambivalentnost u načinu na koji se Sud ophodio prema odnosima između stranaka i sudova. Treći čimbenik koji ima ulogu pri procjeni je pitanje u kojoj se mjeri trajanje postupka može pripisati državi. Nije sporno da se neke odluke, kao što su odugovlačenje u vođenju ročišta ili pri predstavljanju dokaza od države ili odugovlačenja administracije suda ili drugih upravnih tijela, mogu pripisati državnim organima. Ali, s obzirom na to da države za takva razdoblja neaktivnosti često navode kao razlog pretjerano velik broj predmeta na sudovima, Sud je u više navrata morao odlučiti da se „radno opterećenje nacionalnih sudova ne može smatrati kao okolnost koja može opravdati dugo trajanje postupka.“¹⁷ Naravno, to je stajalište logično jer bi, s obzirom na prekomjerni broj sudskih slučajeva u mnogim državama, prihvaćanje takvog opravdanja značilo da kriterij razumnog roka ne bi imao smisla.

Sud je prihvatio da sudovi ponekad mogu imati nepredviđene neriješene zaostatke. Smatra da se zbog privremenih zaostataka neće preuzeti odgovornost države tako dugo dok se poduzimaju koraci kako bi se riješio taj problem.¹⁸ No, Sud nekad koristi riječi kao što su „strukturna organizacija“ i „učinkovite mjere“ pod implicitnom pretpostavkom da postoje moguća organizacijska rješenja za problem prevelikog broja predmeta. U tom kontekstu, neka proceduralna svojstva predmetnog pravnog sustava mogu imati važnu ulogu, pri čemu je istaknut primjer poništenje presuda i vraćanje na ponovno suđenje na prvom stupnju. Iako obično ne komentira specifičnosti određenih sustava građanskog pravosuđa, Sud u Strasbourgu je nekada poduzimao neobičan korak u kritici takve prakse i izričito navodio da „ponavljanje takvih odluka unutar jednog postupka otkriva ozbiljan nedostatak u pravosudnom sustavu.“¹⁹ Međutim, takvo je stajalište iznimka od pravila. Sud u Strasbourgu je u većini slučajeva ozbiljno razmatrao kašnjenje vrlo generalizirano: država je obvezna organizirati svoj pravni sustav kako bi svojim sudovima omogućila da poštuju razuman rok iz članka 6. Konvencije.²⁰ Time Sud ustvari ponavlja ono što je općenito poznato i ne ukazuje ni na moguće izvore odugovlačenja u predmetnom pravnom poretku, niti navodi moguće mjere kojima bi se možda mogao ublažiti sistemski problem.

b) Doktrina sistemske povrede

Sud u Strasbourgu počeo se aktivnije baviti pitanjem predugog sudskog postupka otprilike 1990. godine kada je stalno povećanje broja prijava iz Italije primoralo Vijeće Europe da to pitanje uzme u obzir kao europski problem. Nakon pristupanja bivših

12 *Scordino/Italija (br. 1)* predstavka br. 36813/97 (ESLP, 29. ožujka 2006.), točka 157.

13 Françoise Calvez, 'Length of court proceedings in the member states of the Council of Europe based on the case law of the European Court of Human Rights' CEPEJ (2006.) 66.

14 *Comingersoll SA/Portugal*, predstavka br. 35382/97 (ESLP, 6. travnja 2000.), točka 19.

15 *Unión Alionala Sanders SA/Španjolska*, predstavka br. 11681/85 (ESLP, 7. srpnja 1989.), točka 35.

16 *Peryt/Poljska*, predstavka br. 42042/98 (ESLP, 2. prosinca 2003.), točka 56.

17 *Dumanovski/Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija*, predstavka br. 13898/02 (ESLP, 8. prosinca 2005.), točka 45.

18 *Zimmermann i Steiner/Švicarska*, predstavka br. 8737/79 (EKLP, 13. srpnja 1983.), točka 29.

19 *Wierzezewski/Poljska*, predstavka br. 41431/98 (ESLP, 25. studenog 2003.), točka 46.

20 *Süßmann/Njemačka*, predstavka br. 20024/92 (ESLP, 16. rujna 1996.), točka 55.

socijalističkih zemalja i transformacije kontrolnog mehanizma u Strasbourgu u pravni sustav koji omogućuje izravno podnošenje predstavki, broj prigovora o predugom sudskom postupku je naglo porastao, što je potaknulo Vijeće Europe da još aktivnije reagira. U tom je pogledu najproblematičnije stanje bilo u Italiji, o kojem je Vijeće ministara raspravljalo u više navrata i tijekom godina prihvatilo nekoliko rezolucija kojima je željelo potaknuti Vladu Italije na provedbu ozbiljnih pravosudnih reformi.²¹ Unatoč dramatičnim pozivima na djelovanje, konkretniji rezultati nisu bili ostvareni. Sud u Strasbourgu je zatim shvatio da je za poticanje daljnjih reformi potrebna promjena njegove sudske prakse da bi se spriječila neugodna situacija u pogledu obveza država u odnosu na Sud. Naime, ako bi se zadržao *status quo*, svaka tužena država mogla bi i u slučaju sistematičnih povreda prava Konvencije samo platiti određenu naknadu podnositeljima predstavki u Strasbourgu, a ne bi trebala pronaći odgovarajuća rješenja za problem koji je doveo do tih povreda.

Prvi koraci u tom pravcu napravljeni su u više predmeta i o njima je odlučilo Veliko vijeće Suda nakon nalaza rezolucija Vijeća ministara. Za građanskopravne predmete su važne, na primjer, presude *Ferrari* i *Di Mauro*,²² u kojima je Sud izričito uputio na jednu od rezolucija i na svoju izjavu da „prekomjerna odugovlačenja u sudovanju predstavljaju važnu opasnost, naročito za poštovanje vladavine prava“.²³ U daljnjem razvoju Sud je 2002. godine za jedan dan donio 133 presude u svezi s predstavkama podnositelja iz istog grada u Italiji²⁴ na način da je proveo najjednostavniji mogući pregled slučaja. Sud se tako zadovoljio samo isticanjem početne i završne točke postupka, a zatim je utvrdio povredu zbog predugog postupka, pri čemu je svakome od podnositelja dodijelio naknadu za nematerijalnu štetu i troškove. Taj pristup stvorio je nove probleme jer je postavio pitanje o svrsi mehanizma zaštite prava u Strasbourgu, naročito kad se radi o građanskopravnim sporovima male vrijednosti. U tim slučajevima vrlo formaliziran tretman predstavki vodio bi do rizika da podnositelji ostvare financijske koristi s malo truda, i to i u slučaju kada je izvorna povreda bila neznatna ili čak zanemariva. Ta i druga pitanja o primjerenosti pristupa Suda ostala su otvorena do stupanja na snagu Protokola broj 14 kojim je Sudu dopušteno više manevarskog prostora za odlučivanje o predstavkama koje treba uzeti u pregled.

U pogledu obveza nacionalnih sudova i državnih vlasti, velika promjena, mogli bismo reći i revolucionarna, dogodila se već 2000. godine kada je Sud saslušao i odlučio o zahtjevu u svezi s kaznenim postupkom iz Poljske, koji je dao osnovu za jednu od najbitnijih odluka u Strasbourgu, s važnim posljedicama za postupanje u svim

predmetima u kojima se postavlja pitanje predugog sudskog postupka. Slučaj *Kudła*²⁵ predstavljao je novi pokušaj Suda da potiče države da reformiraju svoje pravosuđe na način da se osigura ažurno procesuiranje i odlučivanje. Sud je u tom slučaju ponovio svoje stajalište da rastući broj predstavki u kojima se utvrđuje povreda razumnog roka predstavlja opasnost za vladavinu prava. Na toj osnovi je prihvatio novu interpretaciju Konvencije, prema kojoj se zahtjev iz članka 13. o pravnom sredstvu za povrede Konvencije može primijeniti i za povredu prava do presude u razumnom roku. Ključni dio presude *Kudła* je rečenica u kojoj Sud tvrdi da će pravo pojedinca na suđenje u razumnom roku biti manje učinkovito ako ne postoji mogućnost da se prvi zahtjev na temelju Konvencije podnese nacionalnom tijelu.²⁶ Sud je time odbio tvrdnju države da takvo tumačenje Suda podrazumijeva *de facto* novo pravo na žalbu i produljivanje postupka.

S gledišta pojedinca, takva interpretacija sigurno je pozitivna, iako bi mogla voditi do dodatnog birokratskog tereta za pravosuđe. Ali, ona donosi i novi problem. Naime, u situacijama gdje je broj odgođenih predmeta mali uvođenje posebnih pravnih lijekova vjerojatno će, barem u apstraktnom smislu, pomoći pogođenim pojedincima, na primjer, ako sudovi daju prednost nekim osjetljivim slučajevima. S druge strane, ako je broj neriješenih predmeta u pogledu razumnog roka velik, konačni bi rezultat mogao biti ili znatan dodatni trošak za državni proračun, što bi značilo i odljev već tako vrlo ograničenih resursa pravosudnog sustava, a istodobno i umnožavanje sudskih postupaka. U skladu s logikom Suda, mnoge su države ugovornice donijele zakonodavne akte, ustavne promjene ili druge sustavne izmjene da bi stvorile neku vrstu „pravnog lijeka“ za ubrzanje dugotrajnog sudskog postupka.²⁷ Najpoznatiji zakon je u tom smislu donesen u Italiji i poznat je kao „Zakon Pinto“ (*legge Pinto*). Taj zakon, prema mišljenju stručnjaka, ipak nije riješio temeljni problem, već je, kako bi se moglo očekivati, povećao broj predmeta pred drugostupanjskim sudovima u Italiji, kao i državni deficit.²⁸

Daljnji korak u praksi Suda poduzet je u 2005. godini kada je Sud odlučio o slučaju *Lukenda*.²⁹ Tužitelj u tom predmetu bio je slovenski državljanin koji je ozlijeđen u rudnicima lignita i pokrenuo je parnični postupak kako bi zatražio povećanje invalidnine na temelju nalaza stručnog medicinskog mišljenja. Postupak pred prvostupanjskim

25 *Kudła/Poljska*, predstavka br. 30210/96 (ESLP, 26. listopada 2000.).

26 *Ibid.*

27 European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), 'Report on the effectiveness of national remedies in respect of excessive length of proceedings' (2007) CDL-AD (2006.) 036rev.

28 Marco Fabri, 'The Italian maze towards trials within reasonable time' in *The right to trial within a reasonable time and short-term reform of the European Court of Human Rights* (Council of Europe 2009.) 17.

29 *Lukenda/Slovenija*, predstavka br. 23032/02 (ESLP, 6. listopada 2005.).

sudom trajao je više od četiri godine, dok je ukupno trajanje žalbenog postupka bilo više od pet godina. Sud u Strasbourgu utvrdio je da tužena vlada nije mogla dokazati postojanje adekvatnih mjera ili pravnih lijekova za ubrzanje postupka. Procijenio je da se upravna tužba, tužba za naknadu štete, „zahtjev za nadzor“ (posebna pritužba Ministarstvu pravosuđa) ili ustavna žalba, odvojeno ili zajedno, ne mogu smatrati kao efikasni pravni lijek, zbog čega je utvrdio povredu članka 13. Međutim, Sud je potom utvrdio da trajanje sudskih postupaka u tuženoj državi „ostaje velik problem“ i da „povreda prava podnositelja predstavke na suđenje u razumnom roku nije izolirani slučaj, već sistemski problem koji je posljedica neodgovarajućeg zakonodavstva i neefikasnosti pravosudnog sustava“.³⁰ Prema mišljenju Suda, presuda kojom se utvrđuje povreda prava Konvencije donosi obvezu države da prihvati „opće odnosno pojedinačne mjere koje treba donijeti u svom nacionalnom pravnom poretku, s ciljem okončanja povrede koju je utvrdio Sud, i da se u najvećoj mogućoj mjeri uklone učinci“.³¹ To je formula koju je Sud razvio u važnoj presudi *Broniowski*, samo što je ovdje zahtjev za provedbu općih mjera sada primijenio u slučaju pitanja predugog trajanja postupka. Kako bi se spriječile buduće povrede prava na suđenje u razumnom roku, Sud je izjavio da „potiče državu ispitanika na izmjenu postojećih pravnih lijekova ili dodavanje novih pravnih sredstava kako bi se osigurala istinski učinkovita pravna zaštita zbog povreda tog prava“.³² Sličan pristup primijenjen je kasnije u pogledu više drugih europskih pravnih sustava.

Nekoliko godina kasnije Sud je nijansirao svoju doktrinu, naročito u 2006. godini u slučaju *Scordino*,³³ u kojem je nadležni talijanski žalbeni sud u skladu sa Zakonom Pinto oštećenima dodijelio 2.450 eura za neimovinsku štetu za postupak koji je trajao 18 godina. U ovom slučaju Sud je utvrdio da je, kad se uzmu u obzir pravni troškovi, stvarna naknada štete na temelju Zakona Pinto iznosila oko 175 eura po tužitelju i da taj iznos čini oko 10% onoga što općenito dodjeljuje u sličnim talijanskim predmetima. Na temelju toga, Sud je naveo da je rezultat očito nerazuman i da bi tužitelji zato i dalje mogli tvrditi da su žrtve povrede načela razumnog roka. Ali Sud je, u načelu, prihvatio mogućnost da naknade koje dodjeljuju nacionalna tijela mogu biti niže od iznosa dodijeljenog u Strasbourgu. Osim u iznimnim slučajevima kao što je *Scordino*, osobe koje su godinama morale čekati da se njihovi građanski sporovi riješe moraju biti spremne prihvatiti prilično niske iznose kao naknade ako njihova država tako odluči. Na taj način došlo je do znatnog smanjenja poticaja za države da ulažu u svoje pravosudne sustave, a istodobno ne moraju platiti značajne naknade štete osobama kojima su povrijeđena prava.

³⁰ *Ibid.*, točka 93.

³¹ *Ibid.*, točka 97.

³² *Ibid.*, točka 98.

³³ *Scordino/Italija (broj 1)*, predstavka br. 36813/97 (ESLP, 29. ožujka 2006.).

Rezultat doktrinarnog razvoja od slučaja *Kudla* do slučaja *Scordino* tako je skup fleksibilnih zahtjeva koji ne stvara konkretne obveze da se provode konkretne reforme. Osim apstraktnog zahtjeva da države organiziraju svoj pravosudni sustav na adekvatan način, Sud u Strasbourgu traži posebne pravne lijekove protiv predugih sudskih postupaka u zemljama gdje se taj problem javlja na sistemskoj razini, iako eventualna naknada štete može biti samo simbolična.

Strukturalna analiza problema predugog sudskog postupka

Vremenska dimenzija sudskog postupka je, iz više razloga, teška tema i za pravne stručnjake. Razlike u sustavima postupka i praksama te nedostatak pouzdanih empirijskih informacija u velikoj mjeri otežavaju objektivnu procjenu o tome što je brzo ili sporo u pravnom smislu, posebno kad se uzimaju u obzir složene strukture u suvremenim civilnim pravosudnim sustavima. Najprije se postavlja pitanje kada možemo uopće govoriti o „prekomjernom“ odnosno „neopravdanom“ kašnjenju. Poznati slučaj *McLibel*, koji je za samo nekoliko godina parničenja postao najdulje suđenje u engleskoj pravnoj povijesti, bio je izniman, dok je u talijanskom pravosudnom sustavu višegodišnje trajanje postupka prilično uobičajeno.³⁴ Čak i pomoću empirijskih podataka koji su sada dostupni zbog sve većeg broja međunarodnih usporedbi u pogledu organizacije pravosuđa u različitim pravnim sustavima, utvrđivanje temeljnih razloga za velike razlike u rezultatima koje ostvaruju pravosudni sustavi ostaje teško. Korelacija između određenih čimbenika, kao što su broj sudaca ili broj podnesenih predmeta, ne znači da postoji uzročna veza.

a) Pojedinačno i sistemsko kašnjenje

S obzirom na to da je vremenski aspekt građanskog postupka složeno pitanje, možda je najprije bitno, slijedeći analitičku strukturu koju je razvio Uzelac,³⁵ da se razlikuju dvije razine analize. Prva se odnosi na situaciju u pojedinačnom slučaju kada postupak u nekom predmetu traje predugo u usporedbi s onim što bi se razumno moglo očekivati s obzirom na njegovu prirodu i složenost. Druga razina je analiza cjelokupne situacije u određenom pravnom sustavu, koja se obično ocjenjuje na temelju prosječnog trajanja građanskih postupaka ili na temelju uzorka najreprezentativnijih pravnih sporova. U tom kontekstu, možemo govoriti o „sistemskom“ kašnjenju koje se ne može pripisati posebnostima određenog predmeta, nego nedostacima u organiza-

³⁴ *Steel i Morris/Ujedinjeno Kraljevstvo*, predstavka br. 68416/01 (ESLP, 15. veljače 2005.).

³⁵ Alan Uzelac, 'Accelerating Civil Proceedings in Croatia - A History of Attempts to Improve the Efficiency of Civil Litigation' u CH van Rhee (ur.), *The Law's delay. Essays on undue delay in civil litigation* (Intersentia 2004.), 283-331, 4.

ciji, izradi proračuna, postupku ili nekom drugom općem aspektu pravosudnog sustava. Naravno, te dvije razine nije uvijek lako razlikovati jer se svaki pojedinačni slučaj odvija u određenom sustavu institucija, a istodobno opseg parničenja u bilo kojem pravnom sustavu sastoji se od pojedinačnih slučajeva koji imaju svoje specifičnosti. To znači da i u efikasnom sustavu civilnog procesnog prava može doći do neopravdanih kašnjenja ako dođe do iznenadnog povećanja broja neuobičajeno složenih predmeta, a s druge strane i jednostavan slučaj može trajati vrlo dugo ako se opći institucionalni uvjeti pogoršaju.

U analizi treba početi od pretpostavke da svaki sudski postupak, jednostavan ili složen, po definiciji mora trajati neko vrijeme prije nego što se riješi na neki način, na temelju konačne presude, izvršenja, nagodbe ili dobrovoljnog povlačenja zahtjeva, odnosno tužbe. Nakon podnošenja tužbe sudu, brzom završetku postupka uvijek na putu stoji nekoliko neizbježnih prepreka kao što su rokovi za podnošenje podneska, razmjena podneska ili dužnost održavanja usmene rasprave. Čak i najjednostavniji građanski predmeti koji se vode u vrlo efikasnom sudskom sustavu moraju trajati najmanje nekoliko tjedana prije konačne presude. Isto tako ne može se očekivati da obični sudski postupak u slučaju bitnog predmeta, koji pretpostavlja, na primjer, barem jednu razmjenu podneska i najmanje jednu raspravu, može trajati manje od nekoliko mjeseci. Zato je sasvim normalno da u većini europskih zemalja sudski postupci u prvom stupnju traju najmanje šest mjeseci, a u mnogima od njih i znatno dulje.³⁶ Za usporedbu može se uzeti u obzir situacija u Kini, gdje je čak 95% prvostupanjskih građanskih parnica riješeno za manje od šest mjeseci, što postavlja pitanje dolazi li visoka efikasnost na štetu slabe kvalitete pravosuđa.³⁷ Dulje trajanje postupka, koje je potrebno zbog procesnih rokova, opravdano je tako da ne smijemo smatrati kao odugovlačenje. Rasprava o kašnjenju, a to se posebno odnosi na međunarodni kontekst, pretpostavlja neki referentni okvir, dakle standard koliko dugo neki određeni tip građanskog predmeta normalno traje. Tvrdnja da je u nekom predmetu došlo do odugovlačenja postupka tako se ustvari uvijek temelji na subjektivnoj procjeni, koja je obično na očekivanjima o normalnom trajanju postupka. Umjesto o kašnjenju, bolje je govoriti o normalnom, odnosno prekomjernom trajanju sudskog postupka.

Prigovor neopravdanog odgađanja, u načelu, može se valjano istaknuti ako postupanje suda dovodi do nerazumnih nedostataka u obradi predmeta, na primjer ako sud čeka previše vremena prije nego što obavijesti stranke o spisu ili ako propusti obaviti neko saslušanje koje je obvezno prema procesnim pravilima. Međutim, ako takve pogreške ili propusti ne postoje, postupak može biti dugotrajan i zbog njegove inherentne složenosti, na primjer zbog toga što se zahtijeva rad stručnjaka ili zbog toga

što se dokazi moraju prikupiti u inozemstvu. Produljenje trajanja obrade predmeta tako može biti i znak točnog i pravilnog postupanja, osobito ako uzmemo u obzir da su u parnici često potrebne mnogobrojne procesne odluke. Kritike pojedinačnih slučajeva kašnjenja ili odgađanja rasprava zato često nisu opravdane i ustvari najpouzdanije su kada se radi o analizama dužne pažnje sudova u obradi predmeta u različitim fazama.

Većina znanstvenih radova i političkih aktivnosti danas se tako bavi drugom razinom analize, dakle situacijom pravosudnog sustava u kojem se sudski postupci sistematski odvijaju vrlo sporo i u kojima većina podnesenih slučajeva traje iznimno dugo, čak ako se radi o jednostavnim predmetima.³⁸ U takvoj situaciji sudsko kašnjenje smatra se „sistemskim“, što znači da se ne može pripisati posebnosti pojedinačnog spora ili radnji sudova, nego karakteristikama pravosudnog sustava u cjelini. U tom slučaju dalje možemo razlikovati dva scenarija. U prvom scenariju broj predmeta sudova razmjernan je broju predmeta koje sudovi mogu obrađivati u određenom trenutku, ali obrada predmeta ipak traje vrlo dugo, što znači da se prekomjerno trajanje može povezati s procesnim ograničenjima i pravilima. Na primjer, ako se u procesnim pravilima predviđaju dva ili čak više stupnjeva odlučivanja, posebne procesne faze kao što je odvojeni izvršni postupak ili brojne mogućnosti prekida rasprava, što se često događa u takozvanom mediteranskom parničnom postupku, sudovi ustvari ne mogu napraviti mnogo za ubrzanje postupka, naročito ako stranke iskoriste svoja procesna prava.³⁹ U takvom sustavu i uz najbolje napore samo povećanjem produktivnosti, dobrom koordinacijom između sudionika i izvršnim organizacijskim mjerama, obično nije moguće značajno skratiti vrijeme postupka ispod određenog minimuma. U toj situaciji sistemsko kašnjenje ukazuje na to da se u strukturi parničnog postupka previše naglašavaju administrativni formalizam i procesna prava stranaka, što se najbolje vidi u nepotrebnim saslušanjima, višestrukim fazama preispitivanja predmeta ili baziranju postupka na pismenim dokumentima. Proceduralni formalizam u praksi obično daje prednost tuženicima, čime se smanjuju poticaji za dobrovoljno ispunjavanje civilnopravnih obveza. Nadalje, treba napomenuti da u „nekontradiktornom“ postupku, zbog administrativne prirode postupka i aktivnije uloge sudaca, stranke nemaju snažne poticaje za racionalno i odgovorno ponašanje, na primjer za smanjenje opsega spornih činjeničnih pitanja. Postupak s tim karakteristikama zato odražava i neravnotežu između načela pravednosti i načela efikasnosti u sustavu pravosuđa.

38 Alan Uzelac, 'Reforming Mediterranean Civil Procedure: Is There a Need for Shock Therapy?' in CH van Rhee and Alan Uzelac (eds), *Civil Justice between Efficiency and Quality: From Ius Commune to the CEPEJ* (Intersentia 2008) 71-99; Vincenzo Varano, 'Civil Procedure Reform in Italy' (1997) 45 *The American Journal Of Comparative Law* 657, 659; CH van Rhee (ed), *The Law's delay. Essays on undue delay in civil litigation* (Intersentia 2004.).

39 Alan Uzelac, 'Reforming Mediterranean Civil Procedure: Is There a Need for Shock Therapy?' in CH van Rhee and Alan Uzelac (eds), *Civil Justice between Efficiency and Quality: From Ius Commune to the CEPEJ* (Intersentia 2008.) 71-99, 74.

Zadatak politike u ovoj situaciji je procijeniti može li se struktura procesnog prava reformirati tako da se postigne bolja ravnoteža između prava stranaka u sporu, s jedne strane, i obveza pravosudnih tijela da efikasno vode postupak, s druge strane.

Drugi scenarij javlja se, kako bismo mogli reći u ekonomskom jeziku, u slučaju neravnoteže između „potražnje“ i „ponude“ usluga rješavanja sporova koje pružaju sudovi. Može se javiti bilo zbog toga što se broj civilnopravnih tužbi podnesenih na sudovima povećava i prelazi njihovu realnu sposobnost procesuiranja ili zbog toga jer pravosuđe ne raspolaže adekvatnom infrastrukturom, dovoljno visokim proračunom, dovoljnim brojem osoblja, odgovarajućim prostorijama i IT opremom. U bilo kojoj od tih situacija rezultat je „kašnjenje“ i u konsekvenciji „zaostatak“ sudskih predmeta. Zaostatak može biti ili privremen zbog iznenadnog priljeva novih predmeta ili trajan ako je broj podnesenih predmeta trajno veći od sudskog kapaciteta. U tom slučaju možda nije pravilno govoriti o kašnjenju *stricto sensu* jer se njime ne opisuje situacija koja bi bila neuobičajena u odnosu na unaprijed zamišljenu normu, već trajno stanje koje je postalo obično. U takvom pravnom sustavu rješavanjem sporova se jednostavno „upravlja“ sudskim zagušenjem, tako da stranke u postupku normalno očekuju da će postupci trajati vrlo dugo i da moraju „čekati na red“, a u mnogim slučajevima jednostavno i ne traže sudske zaštite. Europski podaci pokazuju da je velika potražnja za sudskim sporovima barem djelomično odgovorna za dugotrajne građanske postupke s obzirom na to da je broj novih predmeta po stanovniku znatno veći u europskim zemljama (posebno u zemljama Sredozemlja i Istočne Europe) u kojima su pravosudni sustavi često povezani s odugovlačenjima.⁴⁰ Osim toga, značajno je da je u mediteranskim zemljama broj odvjetnika po stanovniku znatno veći od prosjeka.⁴¹ Te dvije činjenice upućuju na to da je u pitanju sistemsko prekomjerno korištenje javnih i privatnih sredstava povezanih s pravosuđem, odnosno da nema realnih poticaja za izbjegavanje sudskog postupka.

U takvoj situaciji, u kojoj je potražnja za rješavanjem sporova veća od ponude, politika u osnovi ima dvije mogućnosti na raspolaganju. Jedna mogućnost je rješavanje problema „ponude“ i poboljšanje stanja resursa koji nedostaju, na primjer povećanje financiranja sudova, povećanje broja sudaca i osoblja ili povećanje produktivnosti. S druge strane, država može umjesto toga posvetiti pažnju i „potražnji“ za sudskim postupcima, na primjer uvođenjem „mehanizma filtriranja“, izmjenom poticaja za stranke u sporu u pogledu pokretanja i vođenja postupka (na primjer, sudske pristojbe) ili promjenom poticaja za druge sudionike u sudskom postupku, osobito odvjetnike (naročito putem uređivanja sustava odvjetničkih honorara). Glavnu ulogu u tom smislu imaju troškovi postupka koji zajedno sa visinom potraživanog

iznosa predstavljaju najbitniju okolnost koju stranke uzimaju u obzir kad odlučuju o korištenju pravnih procedura. Mjerama racionalizacije (na primjer, smanjenjem obveza suda u pogledu održavanja rasprava ili pisanja detaljne presude) značenje tog elementa može se unekoliko smanjiti, iako se obično ne može nikada sasvim izbjeći. Svaki trošak u postupku može u nekom smislu „ograničiti“ opseg pravne zaštite u građanskopravnom sporu, no, ustvari cilj takvih mjera je poboljšati stvarnu zaštitu stranaka koje imaju utemeljene zahtjeve. Na taj način resursi pravosuđa se bolje koriste za one predmete gdje je sudska zaštita stvarno potrebna.

U tom kontekstu analize poticaja za racionalne odluke stranaka iznimno važnu ulogu igra predvidivost sudskih odluka, dakle onaj aspekt pravnog sustava koji upotpunjuje duljinu i troškove postupaka kao ključne varijable u razumijevanju problema efikasnosti pravosuđa. Obična intuicija nam može reći da kada se pravne odluke donose na nedosljedan način vjerodostojnost pravnog sustava u cjelini može biti ozbiljno narušena. Najozbiljniji negativni efekt je praktične prirode jer osobe s pravnim zahtjevima ne mogu unaprijed dovoljno procijeniti kakav je njihov pravni položaj. U parničnom postupku to znači da uz nedostatak prakse dosljednog tumačenja zakona, posebno na razini apelacijskih i vrhovnih sudova, za stranke je vrlo teško racionalno donositi važne odluke, na primjer o tome ima li smisla početi postupak, protiviti se zahtjevu ili uložiti žalbu. Štoviše, također im postaje teže iznijeti argumente na temelju prethodnog iskustva i ograničiti pravna pitanja za sud u smislu relevantnosti. Zbog toga predvidivost nije samo idealna interna karakteristika pravnog sustava, već praktična potreba u svakodnevnom djelovanju pravosuđa koja bi trebala biti dio svakog razmatranja efikasnosti pravosudnih institucija.

U području građanskog prava najvažniji institucionalni mehanizam koji osigurava ostvarenje ideala predvidljivosti je formiranje i dosljedno poštovanje sudske prakse od sudova i drugih sudionika u postupku. Ova praksa podrazumijeva dva glavna institucionalna uvjeta. Prvi je formiranje i objavljivanje presuda ili odluka u obliku koji pruža dovoljno informacija o razlozima zbog kojih sudovi donose svoje odluke kako bi se i opseg pravnog tumačenja i obrazloženje mogli dobro razumjeti. To je, naravno, mnogo lakše kad najviši sudovi donose samo ograničen broj žalbenih presuda s detaljnim obrazloženjem i gdje je bitne presude moguće lako naći, na primjer ako su objavljene s imenima stranaka u postupku kao što je to obično u sudovima Europske unije. Drugi je uvjet stvarna interpretativna praksa sudova koja mora uključivati usporedbu relevantnog činjeničnog stanja u različitim slučajevima i sistematično pridržavanje prošlih odluka ako je činjenično stanje u novom predmetu dovoljno slično. Iako je praksa sljedeće sudske prakse očito najrazvijenija u angloameričkim pravnim sustavima, i kontinentalni pravni sustavi ustvari, iako možda u manjoj mjeri, naglašavaju bitni značaj konzistentnosti u suđenju. Čini se da problematičnija situacija prevladava u Istočnoj Europi, u zemljama gdje važnost slijedenja sudske prakse još

⁴⁰ European Commission, 'The 2019 EU Justice Scoreboard' 5.

⁴¹ *Ibid.*, 34.

uvijek nije dovoljno razvijena. U takvim sustavima suci i pravni stručnjaci podcjenjuju važnost pravne interpretacije u rješavanju građanskih sporova i sudsku praksu ne smatraju kao pravno obveznu.

Kada se raspravlja o pravu na suđenje u razumnom roku, potrebno je dakle razumjeti te temeljne strukturne elemente koji utječu na cjelokupni rezultat u smislu funkcioniranja pravosuđa. Na razini pojedinačnih slučajeva dugotrajni postupak može se obično pripisati radnjama određenog suda (ili eventualno ponašanju stranaka) kao dijela državnog aparata, koji može biti odgovoran za povredu ljudskog prava na suđenje u razumnom roku. S druge strane, na razini cijelog pravosudnog sustava efekt sistemskog kašnjenja obično je uzrokovan neadekvatnom infrastrukturom ili, češće, neravnotežom između pravosudnog modela (i naročito procesnog prava) i postojećih resursa. U svezi s tim, važno je imati u vidu temeljne čimbenike koji bitno utječu na odluke stranaka da koriste pravne postupke, a to su sustav procesnih pravila, troškovi postupka i predvidivost odluka.

b) Komparativne procjene

Kako bi se razumio opseg problema predugog sudskog postupka u građanskopravnim predmetima, dovoljno je pogledati neke temeljne podatke. U jednoj recentnoj međunarodnoj studiji navodi se da je u području OECD-a prosječno trajanje parničnih postupaka u prvom stupnju oko 240 dana, ali u nekim zemljama može trajati gotovo dvaput dulje.⁴² U Japanu je za rješenje predmeta potrebno samo 107 dana, u Sloveniji i Portugalu oko 420 dana, a u Italiji čak 564 dana. Prosječno trajanje građanskih sporova koji se vode na tri stupnja iznosilo je 788 dana, a kreće se od 368 dana u Švicarskoj do gotovo osam godina u Italiji.⁴³ U skladu s izvješćem o procjeni CEPEJ-a iz 2018., koje sadržava podatke iz 2016., prosječno vrijeme potrebno za donošenje odluke u građanskim predmetima u toj godini bilo je 610 u Grčkoj, 574 u Bosni, 514 u Italiji, 432 na Malti, 364 u Hrvatskoj, 353 u Francuskoj, 298 u Portugalu i 282 u Španjolskoj.⁴⁴ Usporedba s prethodnim procjenama u 2010., 2012. i 2014. pokazuje da se radi o dugotrajnom problemu jer se podaci za najkritičnije zemlje tijekom tog razdoblja nisu mnogo promijenili. Nadalje, očito je da je vrijeme potrebno za rješavanje građanskih i gospodarskih predmeta u nekim europskim zemljama (kao što su Grčka ili Italija) gotovo četiri puta dulje od tog razdoblja u nekim drugima (kao što su Au-

strija, Nizozemska ili Estonija).⁴⁵ U europskom kontekstu te razlike mogu biti osnova za razlikovanje između dvije skupine država. U zemljama Sjeverne Europe problem predugog postupanja uglavnom se ne pokazuje ili je dosta rijedak, dok u Južnoj i Istočnoj Europi često predstavlja sistemsku karakteristiku pravnog sustava. Razlika između sjevera i juga temelj je i za utvrđivanje nekih značajnih svojstava građanskog pravosuđa u zemljama Južne i Istočne Europe, koji su u literaturi dobro okarakterizirani kao „mediteranski parnični postupak“.⁴⁶

Kao jedna od najvažnijih pojava koja obilježava današnji praktični rad građanskog pravosuđa, pitanje predugih sudskih postupaka, posebno u posljednjoj deceniji, stvorilo je veliku literaturu i obilje različitih pogleda na uzroke i moguća rješenja. U studiji CEPEJ-a⁴⁷ koju su proveli Fabri i Langbroek, na primjer, utvrđeno je da se u skladu sa sudskom praksom Europskog suda za ljudska prava u Strasbourgu uzroci kašnjenja u pojedinačnim slučajevima mogu naći u interakcijama među različitim akterima u pravosudnom lancu ili u neaktivnosti sudova.⁴⁸ Na temelju empirijskih istraživanja autori utvrđuju nekoliko ključnih čimbenika za razvoj uspješnog programa smanjenja trajanja postupka, a to su (i) angažman sudova, njihovo vodstvo i odgovarajući mehanizmi odgovornosti; (ii) uključenost različitih subjekata u sustavu; (iii) sudski nadzor nad napretkom predmeta, (iv) definicija ciljeva i standarda; (v) praćenje slučajeva na temelju informacijskog sustava; (vi) pristup koji se temelji na upravljanju predmetima; (vii) politika protiv neopravdanih odlaganja ročišta kao što su preciziranje datuma rasprava i sustav „rezervnog suca“, (viii) sustav raspoređivanja predmeta; i (ix) obrazovanje i osposobljavanje uposlenih.⁴⁹ Drugo izvješće CEPEJ-a na sveobuhvatan način analizira više moguće uzroke kašnjenja koji su utvrđeni u sudskoj praksi u Strasbourgu.⁵⁰ Prije pokretanja postupka oni uključuju teritorijalnu raspodjelu nadležnosti sudova, prijenos sudaca ili njihov nedovoljan broj, sustav suđenja u senatima više sudaca, veliki broj zaostalih predmeta, potpunu neaktivnost pravosudnih tijela i sustavne nedostatke u procesnim pravilima.⁵¹ Dodatni problemi tijekom postupka mogu pridonijeti kašnjenju, uključujući propust suda da pozove

45 *Ibid.*

46 Alan Uzelac, 'Reforming Mediterranean Civil Procedure: Is There a Need for Shock Therapy?' in CH van Rhee and Alan Uzelac (eds), *Civil Justice between Efficiency and Quality: From Ius Commune to the CEPEJ* (Intersentia 2008.) 71-99.

47 Marco Fabri and Philip M. Langbroek, 'Delay in judicial proceedings: a preliminary inquiry into the relation between the demands of the reasonable time requirements of article 6, 1 ECHR and their consequences for judges and judicial administration in the civil, criminal and administrative justice chains' CEPEJ (2003.) 20 rev.

48 *Ibid.*, točka 3.

49 *Ibid.*, točka 4.

50 Françoise Calvez, 'Length of court proceedings in the member states of the Council of Europe based on the case law of the European Court of Human Rights' CEPEJ (2006).

51 *Ibid.*, 5.

stranke ili svjedoke, sporovi oko nadležnosti, kasna dostava spisa sudu, postupanje odvjetnika ili drugih tijela, pravosudna inercija, sudjelovanje stručnih svjedoka, često odgađanje rasprava ili pretjerani razmak među njima.⁵²

U svom savjetodavnom svojstvu CEPEJ je prihvatio Okvirni program o smanjenju kašnjenja u sudskim postupcima, koji predstavlja analizu na temelju šire europske perspektive i predložio program mogućih mjera koje bi vlade mogle poduzeti.⁵³ Kad je riječ o općim načelima, u dokumentu se naglašava potreba da se osigura ravnoteža između različitih ciljeva pravosuđa i njegove opće kvalitete, kao i potreba za usklađivanjem svih zahtjeva koji pridonose poštenom suđenju. Kad je riječ o posebnim mjerama, u njemu se od država članica traži da povećaju efikasnost resursa dostupnih za pravosuđe, da poboljšaju kvalitetu zakonodavstva, da poboljšaju predvidljivost rokova, da poboljšaju statističke analize, da identificiraju sudove za pokretanje pilotskih projekata čiji je cilj smanjenje zaostataka, da utvrde prioritete u upravljanju predmetima, da postignu bolju organizaciju rasprava, da postave fleksibilnija pravila o teritorijalnoj nadležnosti prvostupanijskih sudova, te da osiguraju odgovarajuće osposobljavanje sudaca.⁵⁴ Među mogućim procesnim mjerama u dokumentu se navode ograničenja mogućnosti žalbe, ograničavanje prekida postupka, sankcioniranje u slučaju neopravdanog izostanka ili odgađanja i uvođenje mehanizma filtriranja.⁵⁵ Zanimljivo je da se u njemu predlaže i osnivanje ili jačanje funkcije suca zaduženog za pripremu predmeta za raspravu (*juge de la mise en état*) i zahtjev da prvostupanijske sudske odluke moraju biti dobro obrazložene.⁵⁶

Među akademskim autorima, Van Rhee je grupirao moguće razloge u tri kategorije: (a) vanjski čimbenici, (b) čimbenici povezani s akterima uključenima u građanski postupak, organizaciju sudova i sudski proračun, te (c) procesni čimbenici.⁵⁷ Vanjski su čimbenici oni koji ne proizlaze iz strukture pravnog sustava, nego iz šireg društvenog i gospodarskog okruženja, poput dostupnosti sustava osiguranja (čimbenik koji se posebno pojavljuje u Sjedinjenim Američkim Državama), političkih ili zemljopisnih okolnosti ili širine zakonskih propisa.⁵⁸ Organizacijski čimbenici uključuju stavove odvjetnika i sudaca, kvalitetu sudske osoblja, učinkovitu sudsku organizaciju i dovoljne resurse.⁵⁹ Među procesnim pitanjima upućuje se na nadležnost,

postupkovne i druge okolnosti kao što je dostupnost mehanizma za alternativno rješavanje sporova.⁶⁰ U odnosu na talijanski sustav građanskog pravosuđa, Varano je u smislu uzroka naglasio prevladavanje pismenih u odnosu na usmene elemente u sudskom postupku, nepostojanje neposrednosti između izvora dokaza i sudskog vijeća, epizodičan karakter glavne rasprave, činjenicu da prvostupanijske presude nisu izvršive dok traje žalbeni postupak i činjenicu da proces žalbe ima značaj *de novo* suđenja.⁶¹ U kontekstu engleskog pravnog sustava, lord Woolf je kritizirao pretjerano kontradiktoran način postupanja, napominjući da je odugovlačenje u postupku od veće koristi odvjetnicima nego strankama i da može biti u interesu odvjetnika da se dogovore o mnogim prekidima u postupku.⁶²

Uzelac o hrvatskom iskustvu u borbi protiv predugog postupka naglašava pravnu i procesnu tradiciju u kojoj djeluje pravosudni sustav, te povijesne okolnosti u kojima se temelji, tvrdeći da bi za poboljšanje stanja bile potrebne značajne strukturne promjene, a ne samo zakonodavne reforme.⁶³ U analizi uzroka kašnjenja ističe procesne karakteristike „mediteranskog građanskog postupka“, kao što je visoki stupanj proceduralnog formalizma. Kao moguće rješenje predlaže „šok terapiju“, što znači sveobuhvatnu reformu građanskog postupka s mjerama kao što je filtriranje očito neutemeljenih zahtjeva, odgovornost stranaka za predstavljanje dokaza, strogo planiranje postupka, jačanje usmenog elementa u postupku, izvršivost prvostupanijskih presuda, ograničavanje žalbi i isključenje mogućnosti vraćanja predmeta na prvi stupanj.⁶⁴ Te preporuke imaju veliku važnost za sve pravne sustave država bivše Jugoslavije jer su sistemski uzroci kašnjenja u njima vrlo slični. Naime, za tradiciju tih pravnih sustava karakterističan je bio vrlo visoki stupanj birokratizacije i administrativnog formalizma – višestupanijsko odlučivanje i složeni postupak, suspenzivni efekt odluka, iznimno duga obrazloženja presuda, često vraćanje odlučivanja na prvi stupanj od apelacijskih sudova, nepostojanje konzistentne sudske prakse i vrlo restriktivan sustav izvršenja. Za potrebe takvog procesnog uređenja, koje je bilo utemeljeno na etatičkoj viziji uloge države u odnosu do pojedinca, bila bi naravno potrebna vrlo jaka pravosudna infrastruktura, no, ona ustvari nije nikad postojala. Javna percepcija rada pravosuđa zato je utemeljeno mogla konstatirati veliku razliku između ideala i realnih mogućnosti.

52 *Ibid.*

53 CEPEJ, 'A new objective for judicial systems: the processing of each case within an optimum and foreseeable timeframe' (Framework Programme) CM (2004.) 119.

54 *Ibid.*, točke 38–90.

55 *Ibid.*, točke 69–75.

56 *Ibid.*, točke 73–76.

57 CH van Rhee, 'The Law's delay: An Introduction' u CH van Rhee (ur.), *The Law's delay. Essays on undue delay in civil litigation* (Intersentia 2004.).

58 *Ibid.*, 5.

59 *Ibid.*, 6.

60 *Ibid.*, 11.

61 Vincenzo Varano, 'Civil Procedure Reform in Italy' (1997) 45 *The American Journal Of Comparative Law* 657, 659.

62 Harry Woolf, 'Civil Justice in the United Kingdom' (1997) 45 *The American Journal of Comparative Law* 709, 715–716.

63 Alan Uzelac, 'Accelerating Civil Proceedings in Croatia - A History of Attempts to Improve the Efficiency of Civil Litigation' u CH van Rhee (ur.), *The Law's delay. Essays on undue delay in civil litigation* (Intersentia 2004.), 283–331.

64 Alan Uzelac, 'Reforming Mediterranean Civil Procedure: Is There a Need for Shock Therapy?' in CH Van Rhee and Alan Uzelac (eds), *Civil Justice between Efficiency and Quality: From Ius Commune to the CEPEJ* (Intersentia 2008.) 71–99.

Komparativni pogled stavova o problematici predugog suđenja potvrđuje da su sistemski uzroci predugih sudskih postupaka obično povezani s karakteristikama pravosudnog sustava i konkretnije modelom parničnog postupka i da su često vrlo slični u sustavima s visokim stupnjem procesnog formalizma. Zato osim poboljšanja stanja infrastrukture i financiranja pravosuđa pravo rješenje može biti racionalizacija sudskog postupka s ciljem smanjenja administrativnog tereta za sudove i u pogledu onih elemenata koji najbitnije utječu na ponašanje stranaka. Za pravne sustave država bivše Jugoslavije može biti u tom smislu vrlo interesantno iskustvo Slovenije koja je u toku dvije decenije s više reformi značajno racionalizirala svoj parnični postupak i modernizirala sustav izvršnog postupka. Istodobno, ipak treba naglasiti da reforme postupka same po sebi nisu dovoljne ako ih ne prati i promjena kulture u radnji sudova što se tiče procesne discipline i, što je možda još bitnije, poseban napor u smislu stvaranja i transparentnosti konzistentne sudske prakse.

Zaključak

Pregled sudske prakse suda u Strasbourgu u pogledu prava na suđenje u razumnom roku u građanskopravnim predmetima pokazao je da je Sud razvio sofisticiranu, ali prilično apstraktnu sudsku praksu za obje razine analize kašnjenja. U pogledu pojedinačnih slučajeva Sud je utvrdio kriterije za razlikovanje različitih vrsta sporova, uzimajući u obzir njihovu prirodu, ponašanje stranaka i radnje sudova. U okviru te ocjene Sud se vrlo rijetko bavio strukturom pravosudnog sustava i određenim procesnim praksama. Isto tako, Sud nije iznio konkretne stavove o odnosu između procesnog prava i problema predugog postupka, niti je identificirao moguće uzroke tog problema. U prosjeku su utvrđeni kriteriji za procjenu povreda ljudskog prava na suđenje u razumnom roku prilično povoljni, tako da se „razumno“ trajanje postupka računa u godinama, a ne u mjesecima. Ipak, Sud je poduzeo daljnje korake u pogledu sistemskog kašnjenja tako da je naložio državama da predvide posebna pravna sredstva, koja bi povrijeđenim strankama mogla pomoći da ubrzaju postupak. Kasnije je dalje razvio tu doktrinu u smislu općih zahtjeva u svezi sa „sistemskim poteškoćama“ usmjerenim na politiku konkretnih država. Unatoč toj važnoj promjeni, jezik i formulacija presuda Suda i dalje pokazuju oslanjanje na apstraktna stajališta. Konačni efekt sudske prakse u Strasbourgu je prilično ograničen zato što temeljna odgovornost za reformske mjere ostaje na razini država članica Vijeća Europe.

S druge strane, strukturnom analizom moguće je identificirati najbitnije uzroke predugog sudskog postupka ako se radi o sistemskom problemu koji karakterizira cijeli pravni sustav. Takva analiza može pokazati da velikom broju sudskih predmeta i prekomjernom trajanju postupka bitno doprinose visoko birokratizirane i zastarjele procesne strukture u određenim zemljama, posebno ako postoji evidentna neravnoteža

između ponude i potražnje po korištenju sudske zaštite. Na temelju komparativne analize podataka moguće je dalje konstatirati da je ta situacija česta i posebno zabrinjavajuća u mediteranskim i istočnoeuropskim pravnim sustavima. Uvažavanjem jednostavnih ekonomskih parametara i činjenice da su iznimno dugi sudski postupci u velikoj mjeri povezani s objektivno pretjeranim brojem predmeta, bolji rezultati u smislu cjelokupnog rješavanja problema mogli bi se ostvariti ukidanjem strukturnih proturječja u okviru sustava građanskog pravosuđa. To konkretno znači da se mjere politike moraju usmjeriti na problem nedostatne pravosudne infrastrukture i neadekvatne raspodjele sudskih resursa, koju stvara prekomjerno složeno procesno pravo s naglašenim administrativnim karakteristikama ili nepostojanjem poticaja za stranke da izbjegnú nepotrebne sporove. U prvom planu, u tom smislu bi tako morala biti racionalizacija i modernizacija parničnog postupka kojom bi mogli, kako pokazuju provedene reforme u nekim zemljama, značajno skratiti trajanje sudskih postupka. S druge strane, dovoljne napore za promjenu prakse moraju uložiti i sami sudovi uz inzistiranje na procesnoj disciplini i boljoj koordinaciji sudske prakse.

Literatura

- Françoise Calvez, ‘Length of court proceedings in the member states of the Council of Europe based on the case law of the European Court of Human Rights’ CEPEJ (2006).
- CEPEJ, ‘A new objective for judicial systems: the processing of each case within an optimum and foreseeable timeframe’ (Framework Programme) CM (2004).
- Council of Europe, ‘Length of proceedings in Italy - a persistent structural problem’ (2002) Council of Europe, ‘European judicial systems’ 250.
- CM/Inf(2002)47 Addendum.
- Charles Dickens, *Bleak House* (Wordworth Classes, 1997).
- The Economist*, ‘Justice denied?’ (19. 7. 2014).
- European Commission, ‘The 2019 EU Justice Scoreboard’.
- European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), ‘Report on the effectiveness of national remedies in respect of excessive length of proceedings’ (2007) CDL-AD(2006)036rev.
- European Court of Human Rights, *Overview 1959-2014* (2015).
- European Court of Human Rights, *Annual Report 2003* (Council of Europe Publishing 2004).
- Marco Fabri and Philip M. Langbroek, ‘Delay in judicial proceedings : a preliminary inquiry into the relation between the demands of the reasonable time require-

ments of article 6, 1 Marco Fabri, 'The Italian maze towards trials within reasonable time' in *The right to trial within a reasonable time and short-term reform of the European Court of Human Rights* (Council of Europe 2009).

ECHR and their consequences for judges and judicial administration in the civil, criminal and administrative justice chains' CEPEJ (2003) 20 rev.

Silvia Giacomelli i Carlo Menn, 'Firm size and judicial efficiency: evidence from the neighbour's Court' Working Paper 898 (Banca d'Italia 2013).

Organisation for Economic Co-operation and Development, 'Judicial performance and its determinants: a cross-country perspective' OECD Economic Policy Papers no 5 (2013).

Organisation for Economic Co-operation and Development, 'What makes civil justice effective?' OECD Economics Department Policy Notes, No 18 (2013).

Alan Uzelac, 'Reforming Mediterranean Civil Procedure: Is There a Need for Shock Therapy?' in CH van Rhee and Alan Uzelac (eds), *Civil Justice between Efficiency and Quality: From Ius Commune to the CEPEJ* (Intersentia 2008) 71-99.

Alan Uzelac, 'Accelerating Civil Proceedings in Croatia - A History of Attempts to Improve the Efficiency of Civil Litigation' u CH van Rhee (ur.), *The Law's delay. Essays on undue delay in civil litigation* (Intersentia 2004), 283-331.

Vincenzo Varano, 'Civil Procedure Reform in Italy' (1997) 45 *The American Journal Of Comparative Law* 657.

CH van Rhee (ed), *The Law's delay. Essays on undue delay in civil litigation* (Intersentia 2004).

CH van Rhee (ur.), *Within a Reasonable Time: The History of Due and Undue Delay in Civil Litigation* (Duncker i Humboldt 2010).

Wang Yaxin i Fu Yulin, 'China: Mainland. Efficiency at the Expense of Quality?' u C.H. van Rhee i Fu Yulin (ur.), *Civil litigation in China and Europe* (Springer 2013) 11-37.

Harry Woolf, „Civil Justice in the United Kingdom“ (1997) 45 *The American Journal of Comparative Law* 709.

The World Bank, *Doing Business 2016*.

Andrej Auersperger Matić

Member of the Legal Service of the European Parliament

LENGTH OF PROCEEDINGS ECHR

Abstract: *The article discusses the issue of delay in judicial proceedings by outlining the main elements of the case law of the European Court of Human Rights and juxtaposing it with a structural analysis of civil justice, coupled with some comparative data. The European Court of Human Rights has developed a sophisticated though rather abstract case law on both levels of analysis of delay, individual and systemic, so its approach indicates a move from the examination of individual complaints to the establishment of a more general claim of 'systemic dysfunctions'. Its approach has however had rather limited effects, which is not surprising given the profound structural reasons for systemic delay, notably as regards the economic variables that come into play, which is especially evident in legal systems based on so-called "Mediterranean civil procedure". A systemic solution to tackle the problem of delay in judicial proceedings would thus have to deal with the problems of insufficient judicial infrastructure or inadequate apportioning of judicial resources, which is in turn usually caused by excessively formalistic procedural law or the lack of incentives for parties to avoid litigation.*

Keywords: *Right to trial within reasonable time, effectiveness of justice, systemic reasons for delay, European Court of Human Rights, comparative analysis of delay*

Mato Tadić
Dopredsjednik Ustavnog suda BiH

PRAVO NA SUĐENJE U RAZUMNOM ROKU - PREDMETI I PRAKSA USTAVNOG SUDA BIH

Sažetak: Rad se bavi jednim od prava na pravično suđenje iz članka II/3.(e) Ustava BiH i članka 6. stavak 1. Europske konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda. Izneseni su standardi koji se primjenjuju za ocjenu postojanja ove povrede (duljina trajanja postupka, složenost predmeta, ponašanje strana tijekom postupka, ponašanje javne vlasti/suda, značaj za same sudionike postupka). Dani su ogleadni primjerci stajališta Europskog suda za ljudska prava i Ustavnog suda BiH. Posebice je obrađeno pitanje razumnog roka glede trajanja samog postupka, od podnošenja tužbe/optužnice do okončanja, a posebice pitanja izvršenja pravomoćnih sudskih odluka i kršenja ovog prava. Na koncu su dani određeni zaključci i preporuke što bi trebalo uraditi da se smanji kršenje prava na suđenje u razumnom roku.

Ključne riječi: Pravo na pravično suđenje, razuman rok, odluke, Europski sud, Ustavni sud, zaključci, preporuke.

UVOD

Ustav Bosne i Hercegovine u članku II/3.(e) utvrđuje pravo na pravično suđenje. Ovo pravo je vrlo kompleksno i obuhvaća više aspekata prava na pravično suđenje. Jedno od tih prava jeste i suđenje u razumnom roku. Mi ćemo se danas baviti samo pravom na donošenje odluke u razumnom roku kao aspektom prava na pravično suđenje.

Imajući u vidu odredbu iz članka II/2. Ustava BiH, kojom se Europskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (u daljnjem tekstu: EK) daje ustavni status, te da ona ima izravnu primjenu u našem ustavnopravnom sustavu i supremaciju nad svim zakonima, u daljnjem elaboriranju ovog prava koristit ćemo se standardima iz EK koje je razradio Europski sud za ljudska prava, a koje je u cijelosti prihvatio i Ustavni sud.

Članak 6. stavak 1. EK u svojoj prvoj rečenici glasi:

„Prilikom utvrđivanja njegovih građanskih prava i obveza ili kaznene optužbe protiv njega, svatko ima pravo na pravičnu i javnu raspravu **u razumnom roku** pred neovisnim i nepristranim sudom ustanovljenim zakonom.“

Dakle, EK odmah u stavku 1. članka 6. potencira pravo na suđenje u razumnom roku, što predstavlja temeljno ljudsko pravo, odnosno čini jedan od elemenata prava na pravično suđenje. Vođenje postupka u okviru razumnog vremena je za cjelokupan pravni sustav od fundamentalne važnosti, jer svako nepotrebno odugovlačenje često dovodi do, *de facto*, lišavanja pojedinca njegovih prava i gubitka efikasnosti i povjerenja u pravni sustav. Člankom 6. EK štiti se ne samo interes strana u postupku već i interes pravne izvjesnosti.

Pored članka 6, u članku 5. stavak 3. EK se kaže da:

„Svatko tko je lišen slobode uhićenjem ili pritvaranjem, ima pravo pokrenuti postupak **u kojem će sud brzo odlučiti** o zakonitosti njegova pritvaranja i naložiti puštanje na slobodu ako je pritvaranje bilo nezakonito.“

Pravo na pravično suđenje u razumnom roku propisano je i u nekim zakonima Bosne i Hercegovine. Primjera radi, Zakon o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine **u članku 10. (1)** propisuje da stranka ima pravo da sud odluči o njezinim zahtjevima i prijedlozima **u razumnom roku**.

Pravila Ustavnog suda BiH, člankom 18. stavak 2, u svrhu zaštite ovog prava garantiraju strankama koje vode postupke pred redovitim sudovima (u nekim situacijama i pred tijelima uprave) da i **bez ispunjavanja ostalih uvjeta neophodnih za dopustivost** apelacije (kao npr. postojanje meritorne odluke redovitog suda, rok, iscrpljivanje pravnih lijekova i dr.) mogu podnijeti apelaciju u tijeku trajanja postupka pred redovitim sudovima. Smisao ove odredbe jeste omogućavanje Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Ustavni sud BiH) da razmatra apelaciju samo glede duljine postupka kako bi svojom odlukom omogućio apelantima da u razumnim rokovima dođu do konačne odluke o meritumu spora, što je temeljni smisao i krajnji cilj svakog sudskog postupka.

Ustavni sud se duljinom trajanja postupka u ovakvim situacijama prvi put bavio u Odluci broj **U 23/00** donesenoj 2. veljače 2001. godine. U navedenoj odluci Ustavni sud je, razmatrajući pitanje dopustivosti, naveo da u kontekstu apelacijske nadležnosti, definirane člankom VI/3.(b) Ustava Bosne i Hercegovine, izraz „presuda“ se mora široko tumačiti. Prema mišljenju Ustavnog suda, taj izraz ne treba samo uključivati sve vrste odluka i rješenja već i nedostatak donošenja odluke kada se za takav nedostatak utvrdi da je neustavan. U smislu navedenog članka Ustavni sud je u Odluci broj **AP 992/04** od 13. rujna 2005. godine zaključio da u Bosni i Hercegovini, u konkretnom slučaju u Federaciji Bosne i Hercegovine, ne postoji efektivno pravno sredstvo koje

bi apelantu omogućilo da se žali zbog predugog trajanja postupka, te da nedostaci u ustrojstvu pravosudnog sustava entiteta, odnosno države, ne smiju utjecati na poštivanje individualnih prava i sloboda utvrđenih Ustavom Bosne i Hercegovine, kao i zahtjeva i garancija iz članka 6. EK. Ustavni sud je, dalje, istaknuo da se na pojedinca ne može staviti pretjeran teret u otkrivanju koji je najefikasniji put kojim bi se došlo do ostvarivanja njegovih prava.

KRATAK OSVRT NA STANDARDE OCJENE POSTOJANJA POVREDE RAZUMNOG ROKA

Sukladno praksi Europskog suda, razumnost duljine postupka treba procijeniti u svjetlu posebnih okolnosti slučaja, pri čemu osobitu pozornost treba posvetiti sljedećim kriterijima: *razdoblje koje se uzima u obzir, složenost predmeta, ponašanje strana u postupku i nadležnog suda ili drugih javnih vlasti i značaj koji konkretna pravna stvar ima za apelanta*¹. Europski sud, također, kontinuirano ističe da je u određenim postupcima u kojima je prema domaćem zakonu propisano da su žurne naravi potrebna naročita marljivost nadležnih vlasti. Takav je slučaj npr. s predmetima koji se tiču osobnog statusa i svojstva ili npr. u radnim sporovima².

a) Razdoblje koje se uzima u obzir

Kada je riječ o razdoblju koje treba uzeti u obzir, u građanskim parnicama početak roka uglavnom se poklapa s datumom obraćanja nadležnom sudu, odnosno pokretanjem postupka pred sudom, a završava na dan donošenja konačne presude.

Početak relevantnog razdoblja u kaznenim stvarima vezuje se za trenutak u kojem je osoba koja je u pitanju postala svjesna da je osumnjičena za kazneno djelo, jer od tog momenta ima interes da sud donese odluku o postojanju te sumnje. Ovakvo određivanje relevantnog razdoblja očigledno je u slučajevima u kojim je uhićenje prethodilo formalnoj optužbi³. Dalje, kao konac relevantnog razdoblja uzima se trenutak u kojem je okončana nesigurnost glede pravne pozicije osobe koja je u pitanju. U tom smislu, Europski sud primjenjuje jednake kriterije i u kaznenim i u građanskim stvarima. Pri tome u kaznenom postupku odluka o optužnici, odnosno oslobađanje od optužbe ili odbacivanje optužbe moraju biti konačni. Najzad, konačno odlučivanje o optužbi može predstavljati i odustajanje od daljeg vođenja kaznenog postupka⁴.

1 Vidi, Europski sud, Mikulić *protiv Hrvatske*, aplikacija broj 53176/99 od 7. veljače 2002. godine.

2 Vidi, Europski sud, *Borgese protiv Italije*, presuda od 26. veljače 1992. godine.

3 Vidi, Europski sud, *Wemhoff protiv Njemačke*, presuda broj 2122/64 od 27. lipnja 1968. godine, stavak 19.

4 *Ibid.*, stavak 18.

Kriterije za ocjenu razumnosti duljine postupka koje je u svojoj praksi razvio Europski sud na isti način koristi i Ustavni sud.

Glede **izračunavanja duljine postupka, odnosno razdoblja koje se uzima u obzir**, Ustavni sud uzima u obzir samo vrijeme od dana stupanja na snagu Ustava Bosne i Hercegovine - 14. prosinca 1995. godine, koje se računa kao dan zasnivanja vremenske nadležnosti Ustavnog suda Bosne i Hercegovine. Međutim, trajanje postupka prije tog datuma ne zanemaruje se u potpunosti. To je vrijeme od velike važnosti kako bi se utvrdilo u kojoj fazi se 14. prosinca 1995. godine postupak nalazio i koliko je vremena do tada prošlo.

b) Složenost predmeta

Kada je riječ o složenosti predmeta, Europski sud je npr. u predmetu *C.P. protiv Francuske* utvrdio da trajanje postupka od sedam godina i tri mjeseca ne predstavlja kršenje, jer se kazneni postupak odnosio na složenu istragu o prevari kompanije. U predmetu *Debbasch protiv Francuske* radilo se o složenom slučaju međunarodne prevare oko umjetničkih djela koji je trajao skoro osam godina uz traženje pomoći velikog broja drugih sudova. Ni u ovom predmetu Europski sud nije utvrdio povredu. U predmetu iz građanske oblasti *Katte Klitsche protiv Italije* Europski sud je ustanovio da osam godina ne predstavlja kršenje bez obzira na tri neodređena razdoblja nenormalnog kašnjenja obzirom na to da je predmet, pitanje planiranja razvoja građevinskog zemljišta, bio složen i na temelju činjenica i prava, imajući u vidu važnost ekoloških interesa, te važnost za talijansku sudsku praksu. Međutim, u predmetu *Ferrantelli i Santangelo protiv Italije* u kojem se radilo o suđenju za teško ubojstvo Europski sud je istaknuo da je predmet složen, da se radi o osjetljivom problemu u svezi sa maloljetnicima, da je postupak bio aktivan, ali da, promatrano u cjelini, razdoblje od 16 godina (koliko je prošlo do osude) nije razumno.

Složeni predmeti traže više vremena, ali složenost postupka nije uvijek dostatna da opravda duljinu postupka. Složenost postupka Ustavni sud razmatra u svjetlu činjeničnog i pravnog aspekta konkretnog spora, tj. dokaza koje sud treba izvesti (osobito broja svjedoka koje treba saslušati), te procjene pravnih pitanja koja treba riješiti. Od bitnog je značaja i broj stranaka u postupku. U jednoj od svojih odluka Ustavni sud je zaključio da ne postoji kršenje prava na donošenje odluke u razumnom roku iz članka II/3.(e) Ustava Bosne i Hercegovine i članka 6. stavak 1. EK iako je istraga u predmetnom kaznenom postupku trajala više od četiri godine budući da se radilo o veoma opsežnoj i složenoj istrazi kojom je bio obuhvaćen veći broj osoba među kojima je bio i apelant (**Odluka broj AP 4340/10 od 15. siječnja 2014. godine**).

c) Ponašanje strana u postupku

Glede pitanja ponašanja podnositelja predstavke, Europski sud je npr. u predmetu *Monnet protiv Francuske* zaključio da je podnositelj predstavke znatno doprinio produljenju postupka podnoseći dva zahtjeva za odgađanje, kašnjenjem u podnošenju dokumenata i odgađanjem rasprave u prizivnom postupku. S druge strane, u predmetu *Beaumartin protiv Francuske* u kojem su podnositelji predstavke doprinijeli duljini trajanja postupka podnoseći predmet pogrešnom sudu i dajući podneske četiri mjeseca nakon uloženog priziva, domaća tijela su učinila veći propust jer je sudu trebalo više od pet godina da održi prvu raspravu, a nadležnom ministru 20 mjeseci da dostavi svoje podneske. Kada je riječ o ponašanju sudskih tijela, bitno je, između ostalog, napomenuti da Europski sud ne prihvaća opravdanja poput neriješenih predmeta ili administrativnih teškoća, jer su države obvezne organizirati svoje sudske sustave na način koji će omogućiti da njihovi sudovi ispunjavanju zahtjeve EK.

U predmetima u kojima je Ustavni sud zaključio da nije prekršen članak 6. čak i kad je duljina postupka bila očigledno pretjerana, jedan od razloga za ovakvo odlučnje bila je činjenica da je apelant doprinio duljini postupka. Tako je npr. Ustavni sud u predmetu broj **AP 2240/05 od 9. studenog 2006.** godine zaključio da, „i pored evidentne neažurnosti sudova koji su doprinijeli odugovlačenju postupka, apelantov propust da podnese urednu tužbu, odnosno da po rješenju suda tužbu potpuno uredi, u dostatnoj mjeri opravdava duljinu trajanja predmetnog postupka“. U jednom od predmeta koji se odnosio na duljinu trajanja parničnog postupka zbog isplate autorske naknade Ustavni sud je utvrdio da je postupak trajao 16 godina i pet mjeseci, od toga 10 godina i četiri mjeseca se ubrajaju u relevantno razdoblje nakon stupanja na snagu Ustava Bosne i Hercegovine, ali kršenje prava na pravično suđenje u razumnom roku nije utvrđeno, jer je odgovornost za nedonošenje meritorne odluke u relevantnom razdoblju pretezala na apelantovu stranu (**Odluka o dopustivosti i meritumu broj AP 519/04 od 22. srpnja 2005. godine**).

d) Ponašanje suda i javnih vlasti

Država je obvezna organizirati svoj pravosudni sustav na način da zadovolji zahtjeve članka 6. EK. Prema praksi Europskog suda za ljudska prava, koju je prihvatio i Ustavni sud,⁵ preopterećenost pravosuđa se općenito ne može prihvatiti kao opravdanje za duljinu postupka, budući da su države ugovornice dužne organizirati administriranje pravde tako da razni sudovi ispunjavaju zahtjeve članka 6. EK⁶. Generalno gledajući, sudovi u Bosni i Hercegovini imaju veliki broj neriješenih predmeta. Međutim,

5 Vidi, Ustavni sud BiH, Odluka broj AP 1097/04 od 17. studenog 2005. godine.

6 Vidi, Europski sud, *Francesco Lombardo protiv Italije*, presuda od 25. veljače 1994. godine.

treba podsjetiti da EK čini sastavni dio pravnog sustava Bosne i Hercegovine, pa je, dosljedno tome, država obvezna svim osobama pod svojom jurisdikcijom osigurati prava i slobode utvrđene u Europskoj konvenciji, te svoj pravni sustav organizirati tako da osigura usklađenost sa zahtjevima iz članka 6. stavak 1. EK, uključujući i zahtjev za suđenje u razumnom roku. U Odluci broj **AP 1410/05** Ustavni sud je istaknuo da propusti u ustrojstvu pravnog i sudskog sustava države, u konkretnom slučaju entiteta, koji ugrožavaju zaštitu individualnih prava ne mogu se pripisati pojedincu, niti posljedice tih propusta može snositi pojedinac. Na redovitim sudovima, prema mišljenju Ustavnog suda, jeste obveza ukazati nadležnim tijelima javnih vlasti, a na Visokom sudbenom i tužiteljskom vijeću obveza osigurati neovisno, nepristrano i profesionalno pravosuđe, te uspostaviti profesionalan i učinkovit sudski sustav. I pored činjenice što apelanti u određenoj mjeri mogu pridonijeti produljenju trajanja postupka u cjelini, sud koji ima ulogu učinkovito kontrolirati postupak ima presudnu i najvažniju ulogu. Ustavni sud često napominje da je Europski sud u odluci *Uljar i ostali protiv Hrvatske* zaključio da redoviti sudovi moraju učinkovito kontrolirati postupak, jer odlučuju kako voditi postupak, kako izvesti dokaze i kako ocijeniti djelovanje i propuste stranaka, pri čemu moraju voditi računa o svim zahtjevima zajamčenim člankom 6. stavak 1. EK. Kada je riječ o ponašanju suda u postupku, navest ću samo kao primjer slučaj u kojem je Ustavni sud u cijelosti stavio teret nedonošenja odluke u razumnom roku na redoviti sud u situaciji kada u parničnom postupku, u svrhu naknade materijalne i nematerijalne štete, u razdoblju od četiri godine i sedam mjeseci redoviti sud nije održao niti jedno ročište (**AP 1319/08** od 29. lipnja 2010. godine).

e) Važnost onoga što se za apelanta dovodi u pitanje u sporu

U praksi Ustavnog suda prema ovom kriteriju, pored predmeta koji se odnose na slobodu i sigurnost ličnosti, izdvajaju se i predmeti u radnim i obiteljskim pravnim sporovima koji imaju i prioritet pri rješavanju. Ustavni sud je u više predmeta utvrdio da postupak u kojem se odlučivalo o apelantovom tužbenom zahtjevu da se vrati na posao i da mu se isplati plaća i ostala prava iz rada predstavlja postupak koji je iznimno važan za apelanta, zbog čega se treba što žurnije riješiti (**AP 3007/07** od 14. travnja 2010. godine). Također, u predmetu broj **AP 3013/06** od 29. travnja 2009. godine Ustavni sud je utvrdio da se radi o predmetu iznimno važnom za apelanta kada tužbeni zahtjev glasi na tražbinu značajnog novčanog iznosa.

PREDMETI PRED USTAVNIM SUDOM BiH I EUROPSKIM SUDOM

Treba naglasiti da postoje dvije skupine predmeta koje se odnose na pitanja razumnog roka. To su redoviti sudski postupci povodom tužbi u kojima nije donesena

konačna sudska odluka i postupci koji su okončani, ali pravomoćna i izvršna sudska odluka nije izvršena.

Osvrnut ćemo se kratko na obje situacije i sa aspekta odluka Europskog suda i Ustavnog suda BiH.

A) Trajanje sudskog postupka po tužbi (postupci po tužbi ili u istrazi, odnosno optužnici)

Glede pitanja duljine trajanja postupka u predmetima protiv Bosne i Hercegovine od lipnja 2017. godine Europski sud je donio nekoliko odluka protiv Bosne i Hercegovine u kojima je utvrdio povredu prava na pravično suđenje u razumnom roku (*Kahriman, Damjanović, Dorić i dr.*). U presudi *Kahriman* Europski sud je naveo: „Prema dobro utvrđenoj praksi u predmetima koji se odnose na duljinu postupka, donošenje odluke ili mjere povoljne za aplikanta u načelu nije dostatno da ga liši statusa ‘žrtve’, osim ukoliko su domaća tijela vlasti priznala povredu bilo izričito ili u suštini, a potom pružila obeštećenje za tu povredu (vidi načela utvrđena u presudi *Cocchiarella protiv Italije* [GC] broj 64886/01, toč. 69-98, ESLJP 2006-V). Da je aplikant propustio zatražiti obeštećenje pred Ustavnim sudom, priznanje povrede bi, samo po sebi, predstavljalo primjerenu i dostatnu pravnu zaštitu u smislu članka 34. Konvencije (vidi, analogno, *Lukić protiv Bosne i Hercegovine* (odl.) broj 34379/03, 18.11.2008). Međutim, budući da je aplikant zatražio obeštećenje zbog povrede zahtjeva o ‘razumnom roku’ (vidi točku 6. ove presude), a Ustavni sud, ipak, nije dosudio bilo kakvu odštetu, aplikant i dalje može tvrditi da je ‘žrtva’ (vidi, *mutatis mutandis*, *Kudić protiv Bosne i Hercegovine*, broj 28971/05, točka 18, 9. 12. 2008).“ U ovom predmetu riječ je bila o tome da je Ustavni sud utvrdio povredu prava na pravično suđenje u razumnom roku, ali da nije dodijelio naknadu štete.

U praksi Ustavnog suda postoji niz eklatantnih primjera kršenja prava na pravično suđenje u razumnom roku. Primjera radi, u predmetu broj **AP 6162/18** utvrđena je povreda iz članka 6. EK, jer je kazneni postupak protiv apelanta trajao dulje od 17 godina. U predmetu broj **AP 1774/12** postupak za utvrđivanje prava vlasništva/suvlasništva na nekretninama koje potječu od ostavine trajao je ukupno 17 godina od čega *ratione temporis* 16 godina i tri mjeseca u nadležnosti Ustavnog suda. U praksi Ustavnog suda postoji primjer u kojem je postupak za naknadu štete započeo 1969. godine, a okončan je u studenom 2011. godine (42 godine). Relevantno (*ratione temporis*) razdoblje koje je Ustavni sud uzeo u razmatranje pri ocjeni duljine trajanja postupka je bilo nešto više od 15 godina i deset mjeseci i Ustavni sud je utvrdio povredu prava na pravično suđenje u razumnom roku. U predmetu broj **AP 2373/11** parnični postupak trajao je skoro 25 godina od čega 16 godina i pet mjeseci ulazi *ratione temporis* u nadležnost Ustavnog suda.

Zbog činjenice da su mnogi od postupaka pred redovitim sudovima trajali više od 10 godina, Ustavni sud je, prepoznajući problem duljine trajanja postupka u Bosni i Hercegovini, u odluci koju je donio 2010. godine (AP 575/07) istaknuo da u pravnom sustavu Bosne i Hercegovine pred redovitim sudovima nije osigurana zaštita u svezi s duljinom postupka koja nije razumna. Imajući u vidu situaciju pred redovitim sudovima i duljinu postupka koja često prelazi granice „razumnog roka“, Ustavni sud je u ovom predmetu istaknuo da je odluku u navedenom predmetu potrebno dostaviti svim relevantnim vlastima na teritoriju Bosne i Hercegovine. S tim u svezi, Ustavni sud se pozvao na članak II/6. Ustava Bosne i Hercegovine, kojim je propisano da „Bosna i Hercegovina i svi sudovi, agencije, vladini organi i institucije kojima upravljaju entiteti ili koji djeluju u okviru entiteta, podvrgnuti su, odnosno primjenjuju ljudska prava i temeljne slobode iz stavka 2“. Odluka je dostavljena svim relevantnim vlastima na svim razinama na teritoriju Bosne i Hercegovine u svrhu poduzimanja odgovarajućih koraka u svezi sa zaštitom i osiguranjem efikasnog pravnog lijeka glede duljine postupka koja nije razumna pred redovitim sudovima u nacionalnom sustavu Bosne i Hercegovine. Međutim, problem ostaje neriješen. U Odluci broj AP 303/16 iz 2016. godine Ustavni sud je istaknuo „da su problemi koji se nalaze u osnovi kršenja prava na pravično suđenje iz članka II/3.(e) Ustava Bosne i Hercegovine i članka 6. stavak 1. Europske konvencije širokog opsega i kompleksne naravi. Oni, stoga, zahtijevaju implementaciju opsežnih i kompleksnih mjera, po mogućnosti zakonodavnog ili administrativnog karaktera, koje bi uključile različita tijela kako na državnoj, tako i na entitetskoj, odnosno razini Brčko distrikta Bosne i Hercegovine. U tom pravcu Ustavni sud podsjeća da već cijelo desetljeće odluke Ustavnog suda kojima se utvrđuju drastična kršenja prava na donošenje odluke u razumnom roku dostavlja i Visokom sudbenom i tužiteljskom vijeću Bosne i Hercegovine. U svezi s tim, Ustavni sud smatra kako, svakako, treba cijeliti dosadašnje napore Visokog sudbenog i tužiteljskog vijeća Bosne i Hercegovine, kao neovisnog i samostalnog tijela koje ima zadatak osigurati neovisno, nepristrano i profesionalno pravosuđe, te unaprijediti efikasnost pravosuđa u Bosni i Hercegovini. Ipak, imajući u vidu njegove ovlasti i nadležnosti utvrđene Zakonom o Visokom sudbenom i tužiteljskom vijeću Bosne i Hercegovine [...], Ustavni sud smatra da je neophodno da Visoko sudbeno i tužiteljsko vijeće Bosne i Hercegovine poduzme daljnje mjere kojima bi se otklonile manjkavosti sudskog sustava u Bosni i Hercegovini glede poštivanja zahtjeva za razumni vremenski rok u okviru ustavnog prava na pravično suđenje. Stoga je Ustavni sud odlučio i ovu odluku dostaviti Visokom sudbenom i tužiteljskom vijeću Bosne i Hercegovine u svrhu poduzimanja mjera iz njegove nadležnosti sukladno ovoj odluci“.

Dvije godine nakon donošenja ove odluke Ustavni sud je u Odluci broj AP 4101/15 od 10. svibnja 2018. godine istaknuo da VSTV nije obavijestilo Ustavni sud o bilo kakvoj mjeri koju je u svezi sa ovim pitanjem poduzelo čak ni kada je za to istekao rok

ostavljen u Odluci broj AP 303/16. Dalje je istaknuo da se iz predmeta ove vrste vidi i ozbiljan problem nepoštivanja rokova za postupanje, ili nepoštivanje drugih postupovnih pravila koji su propisani zakonima koji bi, kad bi se dosljedno primjenjivali, nedvojbeno imali pozitivan utjecaj na ukupnu duljinu postupka (npr. rokovi za dostavu tužbe na odgovor, ili zakazivanje pripremnog i glavnog ročišta, ili npr. praksa da se pripremo ročište odgađa i po nekoliko puta iako za to nema uporišta u zakonima o parničnom postupku i sl.). Sve to ukazuje na propuste u efikasnom upravljanju postupkom, što je pitanje koje Ustavni sud ne može rješavati u okviru svoje apelacijske nadležnosti. U ovoj i nizu drugih odluka koje je usvojio isti dan⁷ Ustavni sud je zaključio da je, usprkos mjerama koje se poduzimaju za rješavanje prekomjerne duljine sudskih postupaka, **prekomjerno trajanje sudskih postupaka posljedica sustavnih nedostataka u organiziranju pravosuđa i efektivnom ostvarivanju nadležnosti raznih razina javne vlasti u ovoj oblasti, zbog čega postoji sustavno kršenje ovog prava pred redovitim sudovima.** Ustavni sud je naložio poduzimanje adekvatnih mjera u svrhu izvršenja ovih odluka. Pored toga, Ustavni sud je zaključio da „zbog toga što nadležna javna vlast još nije pronašla adekvatan način da riješi ovaj očigledan problem na koji Ustavni sud godinama ukazuje, potom, zbog ograničene ustavne mogućnosti Ustavnog suda da odredi konkretne mjere ubrzanja u svakom konkretnom predmetu, ali i zbog stalnog povećanja broja apelacija koje se odnose na pitanje dugotrajnosti sudskih postupaka, učinkovitost apelacije, kao pravnog lijeka koji je glede ovog pitanja jedini dostupan apelantima, ozbiljno je dovedena u pitanje u smislu stvarnog i efikasnog okončanja sudskih postupaka, kako bi se suštinski ispunili zahtjevi suđenja u razumnom roku. Imajući sve ovo u vidu, Ustavni sud smatra da postoji kršenje prava na učinkovit pravni lijek iz članka 13. Europske konvencije u svezi s pravom na suđenje u razumnom roku iz članka 6. stavak 1. Europske konvencije“.

Imajući u vidu ove odluke, Ustavni sud je u studenom 2018. godine usvojio „pilot-odluke“ kojima je odbacio apelacije podnesene zbog nepoštivanja standarda donošenja odluke u razumnom roku od redovitih sudova u postupcima koji su u tijeku, jer se radi o pitanju o kojem je Ustavni sud već odlučivao (Odluka broj AP 1356/17).

U ovoj odluci Ustavni sud je naglasio kako je i dalje suočen sa iznimno velikim brojem zahtjeva da ispituje nove konkretne istovrsne slučajeve. To jasno ukazuje na to da poduzete mjere još nisu dale pune efektivne rezultate, pogotovo što nije uspostavljen učinkovit pravni lijek na koji je Ustavni sud ukazao u svojim odlukama, budući da apelacijska nadležnost Ustavnog suda predstavlja supsidijarnu zaštitu ljudskih prava u slučajevima kada se efektivno iscrpe sve druge mogućnosti predviđene odgovarajućim propisima. Ovakva situacija redovitim sudovima otežava efikasnu realizaciju donesanih planova i generira nove predmete pred Ustavnim sudom.

⁷ Vidi, Ustavni sud BiH, odluke broj AP 3283/16, AP 2908/16, AP 2341/15, AP 1724/16, AP 2907/16, AP 1680/16, AP 207/16, AP 2395/15, AP 1918/16, AP 1062/15, AP 1620/16.

Ponovna masovna pojava sličnih predmeta pred Ustavnim sudom, nakon što su odlukama tog suda (posebice navedenim „pilot/načelnim odlukama“) dane indikacije glede općih mjera koje je potrebno poduzeti kako bi se izbjegle buduće povrede, općenito ukazuje na propust da se na domaćoj razini uspostavi učinkovit pravni lijek. Dakle, na taj način se slabi sustav zaštite ljudskih prava uspostavljen apelacijskom nadležnosti Ustavnog suda, jer se ovaj sud opterećuje prekomjernim brojem apelacija podnesenim zbog pitanja koje bi se moralo efikasno rješavati drugim odgovarajućim pravnim lijekom.

Stoga, Ustavni sud zaključuje da ne bi bilo svrsishodno da nastavi odlučivati u novim pojedinim predmetima ove vrste i nalagati redovitim sudovima da žurno postupaju u tim predmetima, jer bi to stvaralo njihovu obvezu da postupaju mimo navedenih planova rješavanja predmeta, generiralo nove postupke pred Ustavnim sudom i drugim sudovima, te općenito ne bi vodilo efektivnoj zaštiti ljudskih prava, odnosno otklanjanju posljedica njihovog kršenja.

Imajući u vidu sve navedeno, Ustavni sud je smatrao da je potrebno ostaviti dodatni rok od jedne godine svim navedenim subjektima za potpuno i efektivno izvršenje mjera sustavnog karaktera koje se poduzimaju i koje je još potrebno poduzeti. Do isteka ovog roka Ustavni sud neće pojedinačno odlučivati o apelacijama koje pokreću pitanje dugotrajnosti sudskih postupaka koji su u tijeku u Bosni i Hercegovini.

B) Razuman rok u postupcima izvršenja

Nažalost, vrlo veliki je broj pravomoćnih i izvršnih odluka koje su donijeli sudovi, a koje nisu provedene, tako da i u ovom segmentu dolazi do kršenja prava iz članka II/3.(e) Ustava, članka 6. EK i članka 1. Protokola broj 1 uz EK.

Europski sud je 14. studenog 2017. godine usvojio dvije presude glede Bosne i Hercegovine, koje se odnose na neizvršavanje pravomoćnih sudskih odluka na teret proračuna Srednjobosanskog kantona (presuda *Spahić*⁸) i na teret proračuna Zeničko-dobojskog kantona (*Kunić i ostali*)⁹. U obje presude Europski sud je utvrdio da je došlo do povrede članka 6. stavak 1. EK i članka 1. Protokola broj 1 uz Europsku konvenciju zbog neizvršavanja konačnih i izvršnih domaćih presuda u korist aplikanata. Naime, u predmetu *Spahić i drugi protiv BiH* Europski sud je odlučujući o zahtjevima, između ostalog, istaknuo kako se čini da opće mjere koje je naložio Ustavni sud nisu implementirane, te da nije uspostavljena centralizirana baza potraživanja. Europski sud je, također, istaknuo da su nepoduzimanjem potrebnih mjera u značajnom razdoblju sukladno konačnim presudama u ovim predmetima vlasti lišile odredbe

članka 6. stavak 1. svih korisnih učinaka i spriječile aplikante da prime novac na koji su oni imali pravo. Taj propust je, dalje, prouzročio nerazmjerno miješanje u njihovo pravo na mirno uživanje imovine. U obrazloženju presude *Kunić i ostali* Europski sud je, između ostalog, istaknuo da je Ustavni sud 16. siječnja 2013. godine donio rješenje kojim je utvrdio da njegova odluka od 12. listopada 2011. godine i osam drugih odluka u svezi sa istom stvari nisu provedene. Europski sud je, također, istaknuo da je kantonalna vlada u međuvremenu izvršila neke od općih mjera koje je odredio Ustavni sud. Međutim, vremenski okvir izvršenja još nije predviđen. Aplikanti imaju presude donesene u svoju korist koje još nisu provedene i koji su još u neizvjesnoj situaciji kada će se te odluke provesti i kada će se izvršiti. Europski sud je primijetio da su domaće presude razmatrane u ovom predmetu postale konačne između više od sedam i skoro jedanaest godina. Takva kašnjenja u provedbi smatraju se prekomjernim (vidi, *Jeličić*, stavak 40, *Čolić i drugi protiv Bosne i Hercegovine*, broj 1218/07 i dr., 10. studenog 2009. godine, § 15, te *Runić i drugi protiv Bosne i Hercegovine*).

Istom problematikom Ustavni sud se bavio i u predmetima čije su odluke usvojene u ožujku 2019. godine u kojima je, između ostalog, utvrđeno kršenje prava iz članka 6. EK zbog neizvršenja pravomoćnih sudskih odluka na teret proračuna, te naložena uspostava adekvatnog mehanizma koji omogućava svim imateljima sudskih odluka naplatu dosuđenih tražbina na teret proračuna (odluke br. **AP 5559/17** i **AP 2882/17**).

U ovim slučajevima, prije svega, izvršna tijela vlasti na raznim razinama u BiH su napravila propuste i prekršila ustavna prava.

No, nažalost, i neki sudovi imaju svoj negativni udjel u kršenju ovih prava. Ovdje postoje takve situacije koje su, u najmanju ruku, za pokretanje stegovnog postupka, ako ne i za pokretanje kaznenog gonjenja, kao npr. da sudac na izvršnom referatu rješenje o dozvoli izvršenja drži u ladici po godinu dana i više i da ga ne dostavlja banci na izvršenje, a dotle izvršenik uspije otuđiti svu svoju imovinu.

Ovim pitanjem Ustavni sud se bavio u više svojih predmeta, a ja ću sada navesti samo jedan: U predmetu broj **AP 4209/10** uređujući sudac je pravomoćno rješenje o izvršenju dostavio banci tek nakon proteka više od 10 mjeseci, do kada je izvršenik skinuo sredstva sa svog računa koja je imao i koja su bila dostatna za namirenje tražitelja izvršenja, izvršio promet nekretnina i rasprodao pokretnu imovinu. Dakle, propustom suda (suca) onemogućeno je izvršenje, jer sudac nije postupio u razumnom roku i dostavio rješenje. U postupku koji je uslijedio povodom tužbe za naknadu štete tražitelju izvršenja protiv kantona, u kojem su sudovi odbili tužbu, Ustavni sud je utvrdio povredu, smatrajući da se radi o neaktivnosti suda i da postoji odgovornost temeljem odredbe članka 172. ZOO.

U slučaju povrede prava na suđenje u razumnom roku Ustavni sud može odrediti nematerijalnu kompenzaciju, u smislu članka 74. stavak (1) Pravila Ustavnog suda.

⁸ Vidi, Europski sud, *Spahić i ostali protiv Bosne i Hercegovine*, aplikacija broj 20514/15 i dr.

⁹ Vidi, Europski sud, *Kunić i ostali protiv Bosne i Hercegovine*, aplikacija broj 68955/12 i dr.

Do sada mi smo bili vrlo restriktivni glede ovog pitanja, ali nakon nekoliko navedenih odluka ESLJP, mi jednostavno nemamo izbora. Naime, u slučajevima u kojim je utvrđena povreda bez obzira na to je li predmet u međuvremenu okončan, moramo dosuđivati nematerijalnu kompenzaciju.

Statistika

Za ilustraciju i bolje razumijevanje problema može poslužiti nekoliko relevantnih statističkih podataka:

U razdoblju od 2013. do 2018. godine u Ustavnom sudu je primljeno 5.700 apelacija koje pokreću pitanje „razumnog roka“.

Od ovog broja kršenje prava na pravično suđenje u segmentu „razumnog roka“ utvrđeno je u 85 % apelacija.

Samo u 2018. godini na ime kompenzacije dodijeljeno je oko 1.900.000,00 KM.

Nakon donošenja „pilot-odluke“ broj AP 1356/17, kojom su apelacije odbačene, jer se radi o pitanju o kojem je već odlučeno, primljeno je 330 apelacija koje pokreću pitanje „razumnog roka“.

Smanjenje broja podnesenih apelacija koje pokreću pitanje „razumnog roka“ ne znači da je problem nestao, odnosno da je riješen, već da je to posljedica odluke Ustavnog suda kojom je dan nalog javnim vlastima da pristupe sustavnom rješavanju ovog problema, što još nije učinjeno.

ZAKLJUČCI /PORUKE

1. Pitanje povrede prava na suđenje u razumnom roku u BiH je sustavni problem koji, pored povrede prava iz članka II/3.(e) Ustava i članka 6. EK, dovodi i do povrede prava iz članka 13. EK, jer je u velikom broju slučajeva suštinski postupak pred sudovima neučinkovit.
2. Ustavni sud BiH ima veći broj predmeta u svezi sa povredom suđenja u razumnom roku u odnosu na sve države regije, čak više od svih njih zajedno.
3. Jedino BiH nema nikakav postupak u svezi sa povredom suđenja u razumnom roku prije obraćanja Ustavnom sudu BiH, a što imaju sve države s prostora bivše Jugoslavije.
4. Bez obzira na male iznose koje Ustavni sud dosuđuje kao nematerijalnu kompenzaciju, oni su vrlo značajni za naše prilike i predsjednici vlada kantona često protestiraju zbog toga, jer oni ne imenuju suce, ne odlučuju o njihovoj odgovornosti, ne utvrđuju normu i dr., a moraju izdvajati značajne

iznose za povredu ovog prava. Zbog toga, treba razmotriti mogućnost da ovu kompenzaciju plaća VSTV.

5. Mjere koje je poduzelo VSTV (rad na starim predmetima) ne daju rezultate, jer se dešava da novi predmeti zastarijevaju.
6. Nedostatak novca ili nedostatan broj sudaca nije opravdanje za ovu povredu, jer je dužnost javne vlasti da svoj sustav organizira tako da nema ovih povreda.

Poruka:

Nužno je uraditi dva koraka:

- 1) omogućiti pravni lijek prije obraćanja Ustavnom sudu,
- 2) sagledati drugačije ustrojstvo pravosuđa uključujući i nadležnost, kako bi se ubrzao rad na predmetima i smanjile povrede suđenja u razumnom roku.

Mato Tadić

Vice-President of the Constitutional Court of
Bosnia and Herzegovina

RIGHT TO TRIAL WITHIN REASONABLE TIME – CASE-LAW OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Abstract: *The paper deals with one of the rights to a fair trial under Article II(3)(e) of the Constitution of Bosnia and Herzegovina and Article 6(1) of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.*

It presents the standards applicable to the assessment of the issue as to whether a violation of that right has occurred (length of the proceedings, complexity of the case, conduct of the parties during the proceedings, conduct of the authorities/courts, what was at stake for the parties to the proceedings). The examples of the views taken by the European Court of Human Rights and Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina are also presented. The issue of the reasonableness of the length of the proceedings from the moment when a claim/indictment is filed to the conclusion of the proceedings and notably the issue of enforcement of legally binding court decisions and violation of that right are given a particular attention. Finally, it presents the conclusions and recommendations made with a view of diminishing violations of the right to trial within reasonable time.

Keywords: *Right to a fair trial, reasonable time, decision, European Court, Constitutional Court, conclusions, recommendations.*

Jadranka Stanišić
Sudija Vrhovnog suda Republike Srpske

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE U GRAĐANSKIM POSTUPCIMA S POSEBNIM OSVRTOM NA SUĐENJE U RAZUMNOM ROKU

Sažetak: U radu se razmatra porijeklo, istorijski razvoj i pojam prava na pravično suđenje u građanskim postupcima, vrste i faze postupaka na koje se može primijeniti član 6 stav 1 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (Konvencija), značenje upotrijebljenih riječi, izraza i sintagmi sadržanih u članu 6 Konvencije uz objašnjenje pojmova „spor“, „građanska prava i obaveze“, „zakonom ustanovljen nezavisan i nepristrasan sud“ s posebnim osvrtom na pravo na pravično suđenje u razumnom roku i kriterijume ocjene razumnosti roka, kao i na uređenje zaštite prava na suđenje u razumnom roku u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini *de lege lata* – *de lege ferenda*.

Ključne riječi: pravo na pravično suđenje, spor, građanska prava i obaveze, nezavisan i nepristrasan sud, suđenje, razuman rok, početak, završetak i kriterijumi ocjene, zaštita prava

Uvodna razmatranja

Svaki pravni sistem i njegovo normativno uređenje, kao i svaka pravna norma koja je u njemu inkorporisana mora imati svoj konačan cilj i način realizacije tog cilja. O tome je prvi na naučnom osnovu progovorio njemački pravnik Rudolph von Jhering u svom čuvenom djelu *Cilj u pravu*¹ koji naglašava da nije dovoljno samo da je neka norma donijeta, već da je i sprovedena u život. „Nema pravde ako se ona ne ostvaruje.“² Samo ostvarena pravda koristi društvu i pojedincu, zaključuje Jhering.

Zbog toga pravna nauka mora biti fokusirana na ostvarenje ciljeva koji su pravnom normom postavljeni, odnosno na kontinuirano posmatranje faktičkog odnosa između

1 Jhering, Rudolph, *Der Zweck im Recht*, Leipzig, 1884.

2 Jhering, Rudolph, *op. cit.* str. 353 – navedeno prema Radolović Aldo, *Zaštita prava na suđenje u razumnom roku*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci (1991), vol. 29, br. 1, str. 280, bilj. 5 (2008).

pozitivnog i „izvršnog“ (idealnog, prirodnog) prava. Percepcija cilja bitna je kako za pravo u cjelini tako i za sve pojedine njegove dijelove.³

Bez svake sumnje je da je zakonita i efikasna pravda u interesu svakog pojedinca, ali i društva u cjelini, zbog čega sudovi trebaju težiti da dodijele pravdu zasnovanu na pravilnom utvrđenju činjeničnog stanja i pravilnoj primjeni materijalnog prava, dakle zakonitu pravdu, ali i da ovakva (zakonita) pravda bude ostvarena u što kraćem roku (efikasna pravda), što znači „...da subjekti koji traže pravo i (i imaju pravo) pravdu (pravnu zaštitu) dobiju što prije.“⁴ Pružiti zakonitu i efikasnu pravdu na izloženi način podrazumijeva da se utvrđivanje relevantnih činjenica i njihova supsumpcija pod pravnu normu, te donošenje odluke o zahtijevanom pravu, kao i samo izvršenje takve odluke sprovede u primjereno kratkom periodu, tako da ne bude ugrožena pravna sigurnost onoga ko pravdu zahtijeva, a ni onoga prema kome se ona ima izvršiti. To bi, prema našem mišljenju, bio cilj, odnosno svrha prava na pravično suđenje u razumnom roku, o čemu ćemo govoriti u predstojećim izlaganjima.

I. Porijeklo i istorijski razvoj prava na pravično suđenje

Pravo na pravično suđenje, čiji je konstitutivni elemenat pravo na suđenje u razumnom roku, u svojim temeljima ima oslonac u filozofskom pojmu pravičnosti koji je postavio Aristotel u svojim djelima.⁵ Prema Aristotelu, pravičnost je „pravda koja nadilazi pisani zakon.“ Dok zakon, prema ovom grčkom filozofu, bitno obilježava njegova uopštenost, pravičnost pruža mogućnost da se razmotri specifičnost svake pojedine situacije.

U najranijoj mladosti rimskog prava pravosudna djelatnost rimskih pretora je bila obilježena stvaranjem novih pravnih pravila u smislu pružanja zaštite pravnim odnosima koji nisu bili uređeni po *Ius civile*, a zasnivali su se na suprajuridičkim principima dobre vjere (*bona fides*) i pravičnosti (*aequitas*). Pravo i pravna pravila koja je ustanovljavao rimski pretor bila su zasnovana na načelu pravičnosti, zbog čega je „uobičajeno govoriti o pravu pretora kao rimskoj pravičnosti.“⁶

Nakon ovih antičkih začetaka pojma pravičnosti, ovaj pojam se različito shvata u pravnim sistemima zasnovanim na recepciji rimskog prava i sistemima koji pripadaju anglosaksonskom pravnom krugu.

U pravnim sistemima zasnovanim na recepciji rimskog prava pravičnost se razumije kao pojam subjektivne prirode koji nije pravno pravilo i kojem stoga nije mjesto u pozitivnom pravu. Prema navedenom konceptu, pravičnost je skup opštih principa i uputstava koja se vremenom ustaljuju i zbog svoje postojanosti bivaju prihvaćena od objektivnog prava s ciljem obezbjeđenja poštovanja zakona i njegove jednake primjene prema svima.

S druge strane, u anglosaksonskom pravu pojam pravičnosti ima sasvim drugačije značenje i ulogu. Pravičnost (*Equity*) ovdje se shvata kao poseban sistem pravnih pravila. Pravičnost ili bolje rečeno „pravo pravičnosti“ (*Equity Law*) čini jedan od tri osnovna stuba anglosaksonskog pravnog sistema uz opšte običajno pravo (*Common Law*) i zakonodavnu djelatnost parlamenta i kralja (*Statute Law*).⁷ Pravičnost (*Equity*), odnosno pravo pravičnosti (*Equity Law*) zasniva se na principima pravičnosti, savjesti i dobre vjere. Odluke koje su se zasnivale na primjeni prava pravičnosti (*Equity Law*) u srednjem vijeku je donosio lord kancelar (*Lord Chancellor*), odnosno Kancelarov sud (*Chancellor Court of Chancery*), pri čemu lord kancelar, odnosno Kancelarov sud nije bio vezan opštim običajnim pravom (*Common Law*) ili pak statutarnim pravom (*Statute Law*), niti su pravila opšteg običajnog i statutarnog prava za njih bila obavezujuća.⁸ Protekom vremena pravo pravičnosti u anglosaksonskom pravnom sistemu počinje da konkuriše običajnom pravu, da bi se početkom XX vijeka uzdiglo i uspostavilo svojevrsan primat nad njim.⁹ Ipak, pravičnost kao sastavni dio anglosaksonskog pravnog sistema nije samostalan pravni sistem koji može egzistirati bez običajnog prava.¹⁰ Običajno pravo je ipak najznačajniji osnov anglosaksonskog pravnog sistema.

Kada ova opšta razmatranja o pojmu pravičnosti dovedemo u vezu s postupcima o utvrđivanju građanskih prava i obaveza, odnosno pojmom pravičnog suđenja, uočavamo da pravičnost mora da bude osnovno načelo i karakteristika svakog postupka. Tako dolazimo i do pojma pravičnog postupka ili pravičnog suđenja koji svoje začetke ima u Velikoj povelji sloboda (*Magna Carta Libertatum*) iz 1215. godine kojom se u englesko pravo uvodi sistem vladavine prava (*rule of law*) i uspostavlja princip potpune jednakosti pojedinca naspram države, odnosno, u širem smislu, princip jednakosti stranaka u postupku.

Pravo na pravičan postupak, shvaćeno u gore izloženom smislu, protekom vremena postaje u engleskom pravu i praksi engleskih sudova sastavni dio pojma vladavine prava i prava na pošteno (pravično) suđenje. Ovako shvaćeno „pravo na pravičnost

3 Radbruch, Gustav, *Die philosophie des Rechts*, Stuttgart, 1932 (1983) – navedeno prema Radolović Aldo, *Zaštita prava na suđenje u razumnom roku*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci (1991), vol. 29, br. 1, str. 280, bilj. 6 (2008).

4 Radolović, Aldo, *Zaštita prava na suđenje u razumnom roku*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, (1991), vol. 29, br. 1, str. 282.

5 Aristotel, *Nikomahova etika*, V poglavlje, Globus, Zagreb, 1988.

6 Grbić, Sanja, *Pravo na pošteno suđenje*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2014, str. 5 i 6.

7 Grbić, S., *op. cit.* str. 6.

8 *Ibid.*

9 Vidi Supreme Court od Judicature (Consolidation) Act iz 1925. godine – navedeno prema Grbić S., *op. cit.* str. 7.

10 Maitland, F. W., *Origins of Equity*, Cambridge University Press, Cambridge, 1908. str. 11–12, navedeno prema Grbić S., *op. cit.* str. 7.

postupka“ u engleskom pravu i brojni primjeri iz sudske prakse engleskih sudova koji implementiraju ovaj princip postaju inspiracija tvorcima Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: Konvencija) prilikom njene izrade, a i Evropskom sudu za ljudska prava u njegovoj judikatnoj aktivnosti do današnjih dana.

Vrlo važan značaj za afirmaciju i implementaciju osnovnih principa zaštite ljudskih prava i sloboda u svim pravnim sistemima imala je Deklaracija o pravima čovjeka i građanina od 26. avgusta 1789. godine (Francuska deklaracija) koja je u pojedinim svojim odredbama inkorporisala elemente prava na pravičan postupak.¹¹

Anglosaksonsko shvatanje pravičnosti, Deklaracija o pravima čovjeka i građanina iz 1789. godine, Opšta deklaracija o ljudskim pravima koju je Skupština UN-a usvojila 1948. godine¹², kao i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima¹³ dodatno su motivisali i nadahnuli tvorce Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i Evropski sud za ljudska prava u kreiranju pravila pravičnog suđenja, uključujući tu i pravo na pravično suđenje u razumnom roku.¹⁴ Nakon donošenja navedenih međunarodnih pravnih akata koji su poslužili kao osnov za izradu Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Konvencija je potpisana u Rimu 4. novembra 1950. godine.¹⁵ Za predmet naših razmatranja o pravu na pravično suđenje u razumnom roku najznačajniju odredbu Konvencije predstavlja odredba člana 6 stav 1 kojom se uređuje „pravo na pravično suđenje.“

Navedena odredba glasi:

Prilikom utvrđivanja građanskih prava i obaveza ili osnovanosti bilo kakve krivične optužbe protiv njega, svako ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim, zakonom ustanovljenim sudom. Presuda se izriče javno, ali se novinari i javnost mogu isključiti s čitavog ili

jednog dijela suđenja u interesu morala, javnog reda ili nacionalne bezbjednosti u demokratskom društvu, kada to nalažu interesi maloljetnika ili zaštita privatnog života strana u sporu ili kada to sud smatra izričito neophodnim zato što bi u posebnim okolnostima publicitet mogao nanijeti štetu interesima pravde.

Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda zajedno s njenim protokolima je inkorporisana u pravne sisteme Republike Srpske, Federacije Bosne i Hercegovine i Brčko distrikta BiH 12. jula 2002. godine kada je i ratifikovana. Neposredno prije toga Bosna i Hercegovina je postala članica Savjeta Evrope koju obavezuje ratifikovani međunarodni ugovor o implementaciji Konvencije.

Ratifikacijom od 12. jula 2002. godine Konvencija je kao međunarodni dokument postala sastavni dio pravnog poretka Republike Srpske, Federacije Bosne i Hercegovine i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, pri čemu svi pravni akti koje donose odgovarajuća tijela u BiH i njenim entitetima i Brčko distriktu BiH ne smiju biti u suprotnosti s Konvencijom.

Osim toga, Konvencija je direktno primjenljiva na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine kao zemlje članice Savjeta Evrope, a njene odredbe su samoizvršive tako da se učesnici postupaka pred domaćim sudovima mogu direktno pozivati na Konvenciju.

Prava iz Konvencije su zaštićena odgovarajućim pravnim postupcima. Prema Konvenciji, Evropski sud za ljudska prava je nadnacionalni sud i nadležan je da donosi konačne i obavezujuće odluke.

U nacionalnim okvirima Ustavni sud Bosne i Hercegovine je nadležan da donosi konačne i obavezujuće odluke u pogledu primjene Konvencije. Zaključno, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda je kao međunarodni pravni akt *de facto* iznad ustava država članica.¹⁶

II. Pojam prava na pravično suđenje

Pravo na pravično suđenje (pravo na pošteno ili fer suđenje) jedno je od najznačajnijih procesualnih prava svakog subjekta prava bilo da je riječ o fizičkim ili pravnim licima. U cijeloj Bosni i Hercegovini, u pravnim sistemima Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine ono je proklamovano i zagarantovano kako na ustavnom tako i na zakonskom nivou. Prema članu II stav 2 Ustava BiH, „prava i slobode predviđeni u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i u njenim protokolima se direktno primjenjuju u Bosni i Hercegovini. Ovi akti imaju prioritet nad svim ostalim zakonima.“ Iz navedene odredbe Ustava Bosne i Hercegovine proističe da se i

11 Vidi čl. 7, 8 i 9 Deklaracije o pravima čovjeka i građanina od 26. avgusta 1789. godine.

12 *Svako ima potpuno jednako pravo na pošteno i javno suđenje pred nezavisnim i nepristrasnim sudom koji će odlučiti o njegovim pravima i obavezama i o osnovanosti svake krivične optužbe protiv njega* (član 10 Opšte deklaracije o pravima čovjeka).

13 *Svi moraju biti jednaki pred sudom i sudovima pravde. U slučaju podizanja optužnice za krivično djelo protiv njega ili utvrđivanja njegovih prava i obaveza građanske naravi, svako ima pravo da zakonom ustanovljeni nadležni, nezavisni i nepristrasni sud pošteno i javno ispita njegov slučaj. Sredstva informisanja i javnost se mogu isključiti iz cijele rasprave ili nekog njenog dijela zbog u demokratskom društvu prijeko potrebnih interesa morala, javnog reda (ordre public) ili državne bezbjednosti, kad to traže interesi privatnog života stranaka ili u obimu koji je prema mišljenju suda bezuslovno potreban u posebnim okolnostima u kojima bi javnost mogla štetiti interesima pravde. No, svaka presuda donesena u krivičnom ili građanskom postupku mora se javno proglasiti, osim kad drukčije nalažu interesi maloljetnih lica ili se postupak odnosi na bračne sporove ili skrbništvo nad djetetom.*

14 Grbić, S., *op. cit.* str. 8.

15 *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms* (ETS No. 5, CETS No. 005), Rome, 4 November 1950, Treaty Series No. 71/1953: Cmd. 8969.

16 Više o tome vidi kod: Vehabović, Faris, *Odnos Ustava Bosne i Hercegovine i Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, Asocijacija Alumni centra za interdisciplinarnu postdiplomske studije (ACIPS), Sarajevo, 2006, str. 63 i 64.

pravo na pravično suđenje iz člana 6 stav 1 Konvencije direktno primjenjuje u Bosni i Hercegovini. S obzirom na to da se ustavno uređenje Republike Srpske kao ravnopravnog ustavnog entiteta u Bosni i Hercegovini zasniva na garantovanju i zaštiti ljudskih sloboda i prava u skladu s međunarodnim standardima¹⁷, u ovom entitetu je Ustavom obezbijedena vladavina prava i ravnopravnost građana. Građani Republike Srpske su ravnopravni u slobodama, pravima i dužnostima, jednaki pred zakonom i uživaju istu pravnu zaštitu bez obzira na rasu, pol, jezik, nacionalnu pripadnost, vjeroispovijest, socijalno porijeklo, rođenje, obrazovanje, imovno stanje, političko i drugo uvjerenje, društveni položaj ili drugo lično svojstvo.¹⁸

U slučaju različitosti u odredbama o pravima i slobodama između Ustava Republike Srpske i Ustava Bosne i Hercegovine, primjenjuju se one odredbe koje su za pojedinca povoljnije.¹⁹

U dosadašnjoj praksi Evropskog suda i pravnoj nauci²⁰ postoji saglasnost da pojedine sadržajne aspekte složenog prava na pravično suđenje u smislu člana 6 stav 1 Konvencije čine: pravo na pristup sudu (*access to court*); pravo na pravnu pomoć (*legal aid and advice*); pravo na procesnu ravnopravnost (*equality of arms*, „jednakost oružja“); pravo na javno i kontradiktorno suđenje (*public hearing*); pravo na saslušanje (*fair hearing*); pravo na dokaz (*right to proof*); pravo na javnu objavu presuda (*public pronouncement of judgments*); pravo na sud ustanovljen zakonom (*tribunal established by law*); pravo na nezavisnost i nepristrasnost u suđenju (*impartiality and independence*); **pravo na suđenje u razumnom roku** (*reasonable time*); pravo na djelotvorno izvršenje presuda (*effective enforcement*); zabrana arbitrarnog postupanja (*arbitrariness*) i pravo na pravnu sigurnost (*legal certainty*).

U smislu predmeta ovog rada nas posebno interesuje onaj sadržajni element prava na pravično suđenje koji se saglasno izvornom tekstu člana 6 stav 1 Konvencije naziva *pravo na pravično i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim, zakonom ustanovljenim sudom*. Za ovaj aspekt prava na pravično suđenje u literaturi se odomaćio skraćeni naziv *pravo na suđenje u razumnom roku*, koji je zbog svoje

jednostavnosti, sadržajnosti i razumljivosti prihvatljiv, zbog čega ćemo ga i koristiti u daljim izlaganjima.

Pravo na suđenje u razumnom roku implementirano je u domaćem parničnom procesnom zakonodavstvu značajnim brojem zakonskih odredaba koje imaju cilj da se postupak utvrđivanja građanskih prava i obaveza odvija brzo i efikasno kako bi ostvarenje pravnih zahtjeva bilo omogućeno u što kraćem roku. U tom smislu je, na primjer, odredba Zakona o parničnom postupku koja obavezuje sud da „postupak sprovodi bez odugovlačenja i sa što manje troškova i da onemogućiti svaku zloupotrebu prava koja strankama pripadaju u postupku“²¹, odredba da će se „prvostepeni postupak, po pravilu, sastojati od dva ročišta – jednog pripremnog ročišta i jednog ročišta za glavnu raspravu“²², odredbe o rokovima za radnje suda i stranaka kao što su rok od 30 dana za dostavljanje tužbe na odgovor²³, rok od 30 dana za dostavljanje odgovora na tužbu²⁴, rok od 30 dana za održavanje pripremnog ročišta²⁵, krajnje vrijeme, odnosno faza postupka kada je stranka dužna da iznese činjenice i predloži dokaze za utvrđivanje tih činjenica²⁶, rok za održavanje sjednice vijeća drugostepenog suda²⁷, rok za donošenje odluke o žalbi.²⁸

Iako je pravo na pravično suđenje obezbijedeno i procesnim zakonima u materiji odlučivanja o građanskim pravima i obavezama, u Bosni i Hercegovini, kao i u drugim zemljama bivše zajedničke države, pokazalo se da su povrede prava na pravično suđenje, i to posebno u domenu koji se odnosi na suđenje u razumnom roku, čest razlog apelacija pred Ustavnim sudom i pokretanja sporova pred Evropskim sudom za ljudska prava, što dodatno obavezuje da se pojam prava na pravično suđenje, kao i njegov aspekt za dodjeljivanje pravde u razumnom roku razmotri sa svih strana.

Počnimo prvo od razjašnjenja nekih opštih pitanja koja se tiču faza postupaka na koje se primjenjuje član 6 Konvencije, kao i pitanja koja se odnose na značenja upotrijebljenih riječi i izraza u članu 6 stav 1 Konvencije kao što su, na primjer „utvrđivanje“, „građanska prava i obaveze“, „spor“, „pravična i javna rasprava“, „razuman rok“, „nezavisan, nepristrasan i zakonom ustanovljen sud“.

17 Vidi član 5 Ustava Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 21/92 – prečišćeni tekst, 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 26/02, 30/02, 31/02, 69/02, 31/03, 98/03, 115/05, 117/05).

18 Vidi član 10 Ustava Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 21/92 – prečišćeni tekst, 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 26/02, 30/02, 31/02, 69/02, 31/03, 98/03, 115/05, 117/05).

19 Vidi t. 1 Amandmana LVII na Ustav Republike Srpske.

20 Van Dijk, P., Van Hoof, F., Van Rijn, A., Zwaak, L., 2006, *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, Antwerpen, Intersentia, 2007., str. 513–623; Jacobs & White, *The European Convention on Human Rights*, Oxford, Oxford University Press, 2006, str. 158–191; Harris, D. J., O’Boyle M., Warbrick, C., *Law of the European Convention on Human Rights*, London, Dublin, Edinburgh, Butterworths, 1995, str. 163–248 – navedeno prema Uzelac A., Uzelac Alan., *Pravo na pošteno suđenje: Opći i građanskopravni aspekti člana 6 Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda*, Centar za mirovne studije (CMS), Zagreb, 2011, str. 90.

21 Vidi član 10 Zakona o parničnom postupku („Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 58/03, 85/03, 74/05, 63/07, 49/09 i 61/15 – ZPPRS) i („Službene novine FBiH“ br. 53/03, 7305,19/06 i 98/15 – ZPPFBiH).

22 Vidi član 11 ZPPRS i ZPPFBiH.

23 Vidi član 69 ZPPRS/FBiH.

24 Vidi član 70 stav 1 ZPPRS/FBiH.

25 Vidi član 75 stav 4 ZPPRS/FBiH.

26 Vidi član 77 ZPPRS/FBiH.

27 Vidi član 217 stav 3 ZPPRS/FBiH.

28 Vidi član 217 stav 4 ZPPRS/FBiH.

1. Vrste i faze postupaka na koje se može primijeniti član 6 stav 1 Konvencije

S obzirom na to da nije odlučna vrsta postupka u kojem se odlučuje, nego sadržaj o kojem se odlučuje, s aspekta prava na pravično suđenje se može preispitivati suđenje u svim vrstama postupaka, bez obzira na to da li se radi o krivičnom, disciplinskom, parničnom, vanparničnom, izvršnom ili upravnom postupku, pa čak i o postupku pred drugim organima koji imaju određena javna ovlaštenja.²⁹ Drugim riječima, bitno je da se sadržaj o kojem se odlučuje u tim postupcima odnosi na „utvrđivanje građanskih prava i obaveza“, što podrazumijeva ne samo sporne imovinske nego i statusne, radne ili privredne stvari, pa čak i odlučivanje o pravima javno-pravne prirode, što potvrđuju i odluke Evropskog suda u kojima ovaj sud zauzima shvatanje da pod lupu člana 6 stav 1 Konvencije u smislu zaštite prava na pravično suđenje spada i „...odlučivanje o davanju ili oduzimanju licence za vođenje klinike, otvaranju benzinske pumpe ili točenju alkohola, odlučivanje o pojedinim pravima iz područja socijalne zaštite i osiguranja, o postupcima izdavanja građevinskih dozvola, o eksproprijacijama (izvlaštenjima) i o prostornom planiranju, te o postupcima u vezi s odštetom u upravnom postupku itd.“³⁰

U sporove na koje se primjenjuje član 6 Konvencije, od 2007. godine, kada je Evropski sud presudio u slučaju *Eskelin Vilho i drugi protiv Finske*³¹, spadaju i sporovi državnih službenika koje oni vode protiv države.³²

Nasuprot navedenom, u sporove koji se ne smatraju sporovima o građanskim pravima i obavezama i koji, saglasno tome, ne ulaze u domen preispitivanja s aspekta člana 6 stav 1 Konvencije spadaju i sporovi u kojima se odlučuje o poreskim obavezama, biračkom pravu, protjerivanju iz zemlje ili o pravu na državljanstvo.³³

Ovdje je bitno naglasiti da cilj sudske zaštite koji pruža član 6 stav 1 Konvencije nije provjera pravilnosti donesene odluke kao rezultata provedenog postupka, već obezbjeđivanja pravičnog postupanja u takvom postupku.

29 „Član 6 stav 1 obuhvata sve postupke čiji je ishod odlučujući za privatna prava i obaveze bez obzira na prirodu propisa koji uređuje kako se neki predmet rješava (građansko, trgovačko, upravno pravo itd.) ili tijela u čijoj je nadležnosti taj predmet (redovni sud, upravni organ itd.).“ Vidi presudu Evropskog suda od 28. juna 1978, serija A, br. 27, u predmetu *Konig protiv Savezne Republike Njemačke*.

30 Više o tome vidi kod Uzelac Alan, *Pravo na pošteno suđenje: Opći i građanskopravni aspekti člana 6 Europske konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda*, Centar za mirovne studije (CMS), Zagreb, 2011, str. 91, kao i bilješke br. 8, 9, 10 i 11 na istoj stranici.

31 *Vilho Eskelinen i drugi protiv Finske* (Veliko vijeće), br. 63235/00, ECHR 2007-IV, 19. april 2007.

32 Uzelac, A., *op. cit.*, str. 91; vidi i bilješke br. 16 i 17 na istoj stranici gdje isti autor citira odgovarajuće sudske odluke.

33 Uzelac, A., *op. cit.*, str. 91, vidi i bilješke br. 12, 13, 14 i 15 na istoj stranici gdje isti autor citira odgovarajuće sudske odluke.

Imajući u vidu navedeno, Evropski sud će, kao očigledno neosnovane, u pravilu, odbiti sve one zahtjeve stranaka kojima ove žele dovesti u pitanje utvrđeno činjenično stanje i pravna shvatanja u postupcima nacionalnih sudova koje osporavaju u postupku pred Evropskim sudom. Ovo iz razloga što svrha preispitivanja pravičnog suđenja pred nacionalnim sudovima s aspekta člana 6 stav 1 Konvencije nije u tome da Evropski sud služi kao četvrti stepen suđenja u kojem bi se preispitivale odluke nacionalnih sudova, već da obezbjeđuje pravično suđenje, uzimajući prilikom preispitivanja pravičnosti takvog suđenja u obzir i pravila nacionalnog prava.

Naravno, u slučaju kada Evropski sud ipak ustanovi očiglednu arbitrarnost u primjeni nacionalnog prava u okviru nacionalnih sudova, odnosno drugih nadležnih organa, on će u takvom postupanju nacionalnih sudbenih tijela, u pravilu, pronaći i povredu prava na pravično suđenje iz člana 6 stav 1 Konvencije.³⁴ I u slučajevima kada Evropski sud utvrdi povredu nekog od elemenata prava na pravično suđenje, svojom odlukom neće mijenjati odluku nacionalnog suda, već će se, u pravilu, ograničiti na utvrđenje povrede prava na pravično suđenje i dosuditi podnosiocu zahtjeva primjerenu naknadu, prepuštajući tuženoj državi da sama obezbijedi pravično suđenje i pravilnu primjenu prava, kako u konkretnom tako i u svim budućim sličnim slučajevima.³⁵

Prava iz člana 6 stav 1 Konvencije se ne primjenjuju samo na sudske postupke, već i na druge zakonom propisane postupke koji prethode sudskom postupku ili slijede nakon njega. Početak sudskog postupka se, u pravilu, vezuje za podnošenje tužbe.³⁶ Prije podnošenja tužbe, stranke često preduzimaju određene radnje radi rješenja spora, ali i učestvuju u zakonom propisanim postupcima vansudske prirode. U takve postupke, na primjer, spada postupak koji društvo za osiguranje vodi po zahtjevu oštećenog za vansudsko rješenje spora kada odlučuje o osnovanosti zahtjeva i visini naknade koju će ponuditi oštećenom ili postupak koji vodi nadležna agencija za mirno rješavanje radnih sporova i slično.

Preispitivanje postojanja povrede prava na pravično suđenje u smislu člana 6 stav 1 Konvencije proteže se i na sve faze postupka, uključujući tu i postupak po redovnim i vanrednim pravnim lijekovima, s tim da se, saglasno dosadašnjoj praksi Evropskog suda³⁷, u takvim slučajevima mora voditi računa „...o cjelokupnom postupku koji je vođen u skladu s domaćim pravnim sustavom, funkcionisanju zakona i praksi žalbenih tijela, kao i ovlaštenjima i načinu na koji su interesi stranaka predstavljeni i zaštićeni.“³⁸

34 Više o tome vidi na primjeru iz prakse hrvatskih sudova kod Uzelac Alan, *op. cit.*, str. 121 i 122.

35 Uzelac, A., *op. cit.*, str. 92.

36 Grbić, S., *op. cit.*, str. 13.

37 Ispitaj presudu Evropskog suda, serija A, br. 11 od 17. januara 1970. godine u predmetu *Delcourt protiv Belgije*, kao i presudu istog suda od 24. jula 2003. godine donesenu u predmetu *Ryabykh protiv Rusije, Reports of Judgments and Decisions 2003-IX* – navedeno prema Grbić S., *op. cit.*, str. 13.

38 *Ibid.*

I postupak pred ustavnim sudovima se preispituje s aspekta prava na pravično suđenje iz člana 6 stav 1 Konvencije u slučajevima kada rezultat tog postupka neposredno i direktno odlučuje o građanskom pravu i obavezi, kao i u slučaju kada je postupak pred ustavnim sudom toliko dugo trajao da se ima smatrati da je povrijeđeno pravo na pravično suđenje u razumnom roku.

Preispitivanje postojanja povrede prava na pravično suđenje u smislu člana 6 stav 1 Konvencije obuhvata i izvršni postupak. U načelu je nedopustivo da obavezujuća sudska odluka koja je postala pravosnažna ne bude izvršena jer je država, čiji je nacionalni sud donio presudu, dužna da obezbijedi vladavinu prava.³⁹ Osim toga, finansijski problemi tužene države, po shvatanju Evropskog suda izraženom u jednoj od njegovih odluka, ne mogu biti opravdanje za neizvršavanje pravosnažne i izvršne sudske odluke, kada se izvršenje sprovodi protiv države koja je spor, u kojem je donesena presuda koja predstavlja izvršni naslov, izgubila.⁴⁰

Nešto drugačija situacija je u slučaju ako se radi o izvršenju presude iz građanske stvari donesene prema nekom drugom subjektu prava, dakle gdje izvršenik nije država. U takvoj situaciji se od izvršenika očekuje preduzimanje radnji koje vode izvršenju presude. Propuštanje izvršenika (dužnika) da postupi po izvršnoj presudi neće predstavljati povredu prava iz člana 6 stav 1 Konvencije, iako je država koja je zbog toga tužena pred Evropskim sudom u obavezi da svojim mehanizmima obezbijedi sprovođenje načela vladavine prava i postupanje po izvršnoj presudi.⁴¹

Član 6 stav 1 Konvencije koji se odnosi na pravo na pravično suđenje primjenjuje se i na postupke koji se vode po tzv. komunitarnom pravu, tj. pravu Evropske unije.⁴²

Konačno, prema praksi Evropskog suda izraženoj u određenom broju odluka, postoji povreda prava na pravično suđenje u situaciji kada se država ili njena zakonodavna vlast miješa u konačni ishod postupka. Takav slučaj će postojati kada parlament neke države donese zakon kojim propisuje da se određeni zahtjevi ne mogu rješavati sudskim putem, a to rezultira obustavom svih postupaka koji su pokrenuti povodom takvih zahtjeva.⁴³

Osim toga, predstavljaće povredu prava iz člana 6 stav 1 Konvencije kada država donošenjem zakona ograničava posljedice koje nastaju donošenjem presude, kao što

je bio slučaj kada je Parlament Grčke donio zakon kojim je oduzeo nadležnost tijelu koje je bilo prvobitno nadležno za odlučivanje o naknadi štete prema ugovoru između podnosioca i Vlade i proglasio ništavom naknadu koja je kasnije dosuđena u sudskom postupku.⁴⁴

2. Značenje upotrijebljenih riječi i izraza u članu 6 stav 1 Konvencije

2.1. Pojam „spora“ o građanskim pravima i obavezama

Sintagmu „utvrđivanje građanskih prava i obaveza“ upotrijebljenu u izvornom tekstu člana 6 stav 1 Konvencije, prije svega, treba posmatrati s aspekta *spora* koji postoji između stranaka koje učestvuju u postupku jer sama riječ „utvrđivanje“ upućuje na odlučivanje ili bolje rečeno suđenje o nekom spornom odnosu koji se tiče nečijih „građanskih prava i obaveza“. Riječ je o sporu shvaćenom u pravom, materijalnom, a ne formalnom smislu, koji je istinski i ozbiljan, kada, dakle, među stranama u sporu stvarno postoje ozbiljna razmimoilaženja, kako u pogledu postojanja prava tako i u pogledu obima samog prava, načina vršenja prava, načina njegovog ostvarenja, kao i u pogledu određenih pravnih i činjeničnih pitanja, s tim da sudsko razrješenje spora, odnosno njegov rezultat, mora biti odlučujući za građanska prava i obaveze stranaka.

Nasuprot navedenom, neće se raditi o *sporu* kada o postojanju prava, obimu njegove zaštite, načinu njegovog ostvarenja, određenim činjeničnim ili pravnim pitanjima nema nikakvih dilema, kao i kada odluka suda nema odlučujući uticaj na prava podnosioca predstavke, već su posljedice koje proizvodi udaljene, odnosno neznatne, a veza između navedene odluke i njegovog prava ili obaveze slaba. Član 6 stav 1 Konvencije neće se primijeniti u slučajevima „pukog administriranja“ kada ni o činjeničnim niti o pravnim pitanjima nema nikakve dileme.

2.2. Pojam „građanskih prava i obaveza“

Polazeći od toga da je relevantan sadržaj o kome se odlučuje, a ne sama vrsta postupka u kojem se odlučuje, za primjenu člana 6 stav 1 Konvencije je bitno da se u nekom postupku, bio on krivični, prekršajni, parnični, izvršni ili upravni, odlučuje o „građanskim pravima i obavezama“. Zbog toga je za razumijevanje prava na pravično suđenje nužno da objasnimo pojam „građanskih prava i obaveza“.

Pojam „građanska prava i obaveze“ iz člana 6 stav 1 Konvencije, jednako kao i pojam „imovina“ iz člana 1 Protokola 1 uz Konvenciju, „ima autonomno značenje

⁴⁴ Vidi presudu br. 301-B, serija A, od 9. decembra 1994. godine u predmetu *Stan Greek Refineries i Stratis Andreadis protiv Grčke* – navedeno prema Grbić S., *op. cit.*, str. 15.

u odnosu na nacionalno pravo, mada nacionalno pravo takođe može imati značajnu ulogu u definisanju koncepta građanskih prava i obaveza. U svojoj praksi Evropski sud „...nije dao neku apstraktnu definiciju...“, pojma „građanskih prava i obaveza“, „...već je prepustio da njihovo značenje bude određeno od slučaja do slučaja, uz poštovanje osnovnog principa da rezultat postupka ima odlučujući uticaj na privatna prava i obaveze.“⁴⁵

Autonomno tumačenje pojma „građanska prava i obaveze“ sadržano u članu 6 stav 1 Konvencije proističe iz shvatanja Evropskog suda za ljudska prava da je Konvencija o zaštiti ljudskih prava i sloboda „živi organizam“ (*living instrument*) koji se mora prilagođavati socijalnim promjenama.

To znači da Konvenciju treba tumačiti u „svjetlu sadašnjih uslova, a zadatak je suda da ispita da li je potrebno, u svjetlu izmijenjenih stavova u društvu, u vezi s pravnom zaštitom koju pojedinac treba imati u odnosima s državom, proširiti djelokrug člana 6 stav 1 kako bi se njome obuhvatili i sporovi između građana i javne vlasti u pogledu zakonitosti, po domaćem pravu, odluka koje donose poreske vlasti.“⁴⁶ Slijedeći prethodno shvatanje o Konvenciji kao „živom organizmu“, Evropski sud je postupke koji su po domaćem pravu klasifikovani u javno pravo tretirao u okviru člana 6 stav 1 Konvencije pod uslovom da je „...konačni ishod odlučujući po priznata prava i obaveze u pitanjima kao što je prodaja zemljišta, davanje dozvola u vezi s profesionalnom praksom ili dozvola za služenje alkoholnih pića i sl.“⁴⁷

Pod „građanskim pravima i obavezama“ u smislu odredbe člana 6 stav 1 Konvencije, a u prvobitnoj interpretaciji sudske prakse Evropskog suda, prvenstveno su se smatrala prava i obaveze privatnog (građanskog) prava, dakle prava i obaveze koje izviru iz imovinskih, privrednih, statusnih, porodičnih i radnopravnih odnosa.

Međutim, vremenom se u praksi Evropskog suda napušta tumačenje pojma „građanskih prava i obaveza“ kroz razliku privatnog i javnog prava postavljenu u evropskim nacionalnim pravnim sistemima. Pošlo se od teze da Evropski sud može izmijeniti svoj pristup u odnosu na apstraktnu definiciju građanskih prava i obaveza ili uspostaviti nove kategorije izvan podjele na javno i privatno pravo. Takvo shvatanje je poslužilo kao oslonac za donošenje odluke u predmetu *Bentham protiv Holandije*.

Tako se u pravnoj teoriji došlo do jedne opšte, ali prihvatljive definicije „građanskih prava i obaveza“ koja glasi:

45 Carić, Slavoljub, *Pravo na suđenje u razumnom roku*, JP „Službeni glasnik“, Beograd, 2008, str. 78; vidi i presudu broj 10426/83 od 21. oktobra 1987, serija A, broj 125-A, par. 35, predmet *Pudas protiv Švedske*.

46 Ćurković, Strahinja, *Pravo na pravično suđenje u razumnom roku u građanskim stvarima*, Zbornik XIV savjetovanja iz oblasti građanskog prava, Jahorina, 2019, str. 458.

47 *Ibid.*

„Sva prava koja pojedinac ima prema nacionalnom pravu i koja ulaze u područje opštih sloboda pojedinaca, bez obzira na to jesu li to profesionalne ili druge pravno dopuštene aktivnosti, moraju se smatrati građanskim pravima.“⁴⁸

Međutim, i pored toga, Evropski sud do danas nije dao bilo kakvu opštu definiciju građanskih prava i obaveza, već o tome da li se radi o sporu o „građanskim pravima i obavezama“ prosuđuje od slučaja do slučaja uzimajući u obzir sve okolnosti konkretnog predmeta.

Imajući u vidu prethodna izlaganja, možemo izvesti zaključak da je za primjenu člana 6 stav 1 Konvencije nužno da budu ispunjeni sljedeći uslovi:

- da se radi o „građanskim pravima i obavezama“ i da se o njima odlučuje u postupku u kojem oko sadržaja građanskih prava i obaveza postoji ozbiljan i izvoran spor, s tim da za postojanje spora mora postojati osnov u nacionalnom pravu;⁴⁹
- da odluka u sporu mora imati direktan uticaj na određivanje i sadržaj „građanskog prava i obaveze“⁵⁰;
- da je za primjenu člana 6 stav 1 Konvencije u smislu postojanja „građanskog prava i obaveze“ bitna „vrsta samog prava“, a ne njegovo određivanje u nacionalnom zakonodavstvu;⁵¹
- da prava i obaveze privatnih lica (fizičkih ili pravnih) u njihovim međusobnim ugovornim, vanugovornim, porodičnim, statusnim, radnim ili privrednim odnosima uvijek predstavljaju „građanska prava i obaveze“ u smislu člana 6 stav 1 Konvencije;⁵²
- da u vlasničkim odnosima, postupcima eksproprijacije, planiranja i dobijanja građevinske dozvole i drugih odobrenja u vezi s nepokretnostima, takođe, dolazi u obzir primjena člana 6 stav 1 Konvencije jer oni proizvode direktne posljedice na građansko pravo vlasništva, a time i imovinu nekog lica;⁵³
- da i sami postupci čiji ishod može uticati na uživanje imovine i njeno korištenje, takođe, mogu biti preispitivani s aspekta člana 6 stav 1 Konvencije;⁵⁴
- da su razna pitanja u vezi s privatnim vlasništvom kao što su povlačenje dobara iz opticaja, bankrot, pravo upravljanja imovinom, pitanja u vezi s povlačenjem

48 Vidi Harris, D. J., O'Boyle, M., Warbrick, C., *Law of the European Convention on Human Rights*, London, Butterworths, 1995, str. 184-185.

49 Grbić, S., *op. cit.*, str. 16.

50 Grbić, S., *op. cit.*, str. 17.

51 Grbić, S., *op. cit.*, str. 18, vidi i bilj. br. 47 na istoj stranici.

52 Grbić, S., *op. cit.*, str. 20-21.

53 *Ibid.*

54 *Ibid.*

dionica, patenti, kao i postupci povodom novčanih gubitaka do kojih dolazi zbog nesavjesnog obavljanja profesije, takođe, predmet ocjene prema članu 6 stav 1 Konvencije;⁵⁵

- da pod lupu člana 6 stav 1 Konvencije potpadaju i sporovi koji se tiču učešća u privrednim poslovima, tako da tu spadaju i sporovi o oduzimanju dozvole za točenje pića, dozvole za vođenje medicinske klinike, dozvole za vođenje privatnih škola, kao i sporovi o pravu na obavljanje raznih privatnih djelatnosti;
- da pod pojam „građansko pravo“ Evropski sud svrstava i pravo na naknadu štete nastale zbog protivpravnog postupanja države.⁵⁶ Tako je, na primjer, Evropski sud bio stanovišta da zahtjev za naknadu štete lica zaraženog AIDS-om zbog nemara države, takođe, spada pod član 6 stav 1 Konvencije;⁵⁷
- da je član 6 stav 1 Konvencije primjenljiv i na postupke koji se odnose na pravo na zajednički život roditelja i djece i druge sporove iz porodičnog prava kao što su starateljstvo nad djecom, usvojenje, udomljenje i pravo na pristup roditelja djeci;⁵⁸
- da se prava iz člana 6 stav 1 Konvencije primjenjuju i na postupke protiv javne uprave do kojih dolazi zbog sporova u vezi s ugovorima zbog šteta nastalih u upravnom postupku i slično;⁵⁹
- da zahtjev za naknadu štete zbog odluke o odbijanju poreske olakšice takođe potpada pod ocjenu povrede prava na pravično suđenje iz člana 6 stav 1 Konvencije jer je odluka uticala na podnosiocjevo pravo svojine;
- da pod član 6 stav 1 Konvencije spadaju i postupci koji se odnose na prava iz socijalnog, zdravstvenog i penzijskog osiguranja, kao i na pravo na visoko obrazovanje.⁶⁰

Nasuprot izloženim slučajevima, pod pojam „građanska prava i obaveze“ ne spadaju:

- opšta pitanja oporezivanja i carinjenja, kao i procjene u vezi s oporezivanjem;
- pitanja iseljavanja i državljanstva;
- sporovi zaposlenih javnih službenika kod kojih obim poslova obuhvata izvršenje suverenih ovlaštenja države (na primjer, služba u vojsci ili policiji);

55 *Ibid.*

56 Grbić, S., *op. cit.*, str. 21.

57 Vidi presudu br. 234-C, serija A, od 23. marta 1991. godine u predmetu *X protiv Francuske* – navedeno prema Grbić S., *op. cit.*, str. 21, bilj. 74.

58 Grbić, S., *op. cit.*, str. 22.

59 *Ibidem.*

60 Vidi predmet *Arac protiv Turske*, presuda od 23. septembra 2008. godine, br. 9907/02 – navedeno prema Grbić S., *op. cit.*, str. 25.

- predmeti koji se odnose na izvještavanje o sudskim postupcima (na primjer, sporovi novinara zbog isključenja javnosti na suđenju);
- pravo na obavljanje javnih službi (na primjer, sporovi koji se odnose na izbor, zapošljavanje i penzionisanje sudija);
- pravo na liječenje o državnom trošku (sporovi u vezi sa socijalnim osiguranjem i socijalnom pomoći);
- sporovi povodom sposobnosti za vršenje vojne službe, sporovi povodom prava na obrazovanje o državnom trošku, sporovi povodom odbijanja izdavanja pasoša, sporovi povodom prijave patenata i slično.

2.3. Pojmovi „nezavisan, nepristrasan i zakonom ustanovljen sud“

Ova sintagma nameće potrebu da se, prije njenog razmatranja u svjetlu prava na pravično suđenje, prvo razmotri i odredi pojam suda kao organa koji vodi postupak i donosi odluku o građanskim pravima i obavezama. U dosadašnjoj praksi tumačenja Konvencije u pojmu „sud“ sadržanom u članu 6 stav 1 Konvencije naglasak je stavljen na konkretna svojstva, a ne na apstraktni status tog organa.⁶¹

U originalnom tekstu Konvencije na engleskom jeziku ovo tijelo se naziva „tribunal“⁶², što u prevodu na naš jezik znači „sud“. Međutim, prema mišljenju nekih naših pravnih pisaca, izraz tribunal odnosno sud „...ne implicira nužno potrebu da lica i tijela koja vode postupak i formalno pripadaju državnoj sudbenoj vlasti („sud“ u formalnom smislu)⁶³, ali se traži da on u konkretnom slučaju ima svojstva nezavisnosti i nepristrasnosti, te da njegovo ustrojstvo i rad budu propisani unaprijed određenim pravilima („sud“ u materijalnom smislu).⁶⁴

„U skladu s praksom Evropskog suda, korištenje izraza sud/tribunal može se garantovati samo za tijelo koje zadovoljava sljedeće zahtjeve – nezavisnost od izvršne

61 Uzelac, A., *op. cit.*, str. 95.

62 Lat. *tribunal* – uzdignuti podijum na otvorenom prostoru ili u bazilici na kojem je zasjedao pravosudni magistrat (pretor ili neki drugi nadležni magistrat) sa svojim sekretarima, pomoćnicima i savjetom (*consilium*). Pretor je sjedio u sredini na prednjem dijelu tribunala. Vremenom je riječ tribunal umjesto prostora počela da označava sud – citirano prema Romac Ante, *Rječnik rimskog prava*, Informator, Zagreb, 1983, str. 354, odrednica „tribunal“.

63 Okolnost što su neki članovi sudskog tijela bili državni službenici nije sama po sebi dovodila u pitanje nezavisnost i nepristrasnost njihovog odlučivanja. V. *Ettl i dr. protiv Austrije*, *op. cit.* (bilj. br. 10); *Sramek protiv Austrije*, serija A, br. 84, 22. oktobar 1984 – navedeno prema Uzelac A., *op. cit.*, str. 95, bilj. 39.

64 U predmetu *Belilos protiv Švajcarske*, serija A, br. 132, u presudi od 29. aprila 1988. godine data je definicija suda u materijalnom smislu kao organa koji obavlja sudsku funkciju sprovodeći propisani postupak u kojem se na osnovu pravnih pravila odlučuje o predmetima u njegovoj nadležnosti – navedeno prema Uzelac A., *op. cit.*, str. 95, bilj. 40.

vlasti i od stranaka u postupku, trajnost dužnosti, te prava u postupku – od kojih se nekoliko nalazi i u tekstu člana 6 stav 1.⁶⁵

Definiciju pojma „sud“ sadržanog u članu 6 stav 1 Konvencije dao je Evropski sud u predmetu *Belilos protiv Švajcarske*, a ona glasi:

...pojam sud određen je njegovom sudskom funkcijom, što znači da on odlučuje o predmetu u okviru svoje nadležnosti, na osnovu vladavine prava, a nakon sprovedenog postupka koji mora biti regulisan odgovarajućim propisima... Pojam suda mora ispunjavati i sljedeće zahtjeve – nezavisnost, posebno od egzekutive; nepristrasnost, određeno vremensko trajanje mandata njegovih zaposlenih; postojanje procesnih garancija – od kojih se nekoliko nalazi u tekstu člana 6 stav 1.⁶⁶

2.3.1. Zakonom ustanovljen sud

Smisao sintagme „zakonom ustanovljen sud“ koja se koristi u članu 6 stav 1 Konvencije upućuje na zaključak da organizacija sudstva mora biti regulisana zakonom tako da ne zavisi od diskrecije izvršnih vlasti. Prema tome, osnovne odredbe koje se odnose na osnivanje, sastav i nadležnost sudova moraju biti propisane zakonom. Niti jedno pravo o kojem se vodi postupak na redovnom sudu ne može se isključiti iz ove odredbe, pa i ako postoji pravni osnov za posebni sud.

Ipak, svaka pojedinost sudske organizacije ne mora biti uređena zakonom, već se može zakonom prepustiti izvršnoj vlasti putem delegacije nadležnosti, uz uslov da se propišu odgovarajuće garancije kako bi se spriječila proizvoljnost u postupanju.

Pojam „sud ustanovljen zakonom“ podrazumijeva i to da je određeni sud zaista osnovan i organizovan u skladu sa zakonom kojim se uređuje njegova nadležnost.

Postupanje koje je suprotno zakonskim odredbama o organizaciji sudova ima za posljedicu povredu zahtjeva iz člana 6 stav 1 Konvencije da sud mora biti ustanovljen zakonom.

2.3.2. Nezavisan i nepristrasan sud

Značenje pojmova nezavisan i nepristrasan sud, u smislu člana 6 stav 1 Konvencije, nije uvijek jednostavno odrediti jer su njihova značenja toliko povezana da u zavisnosti od konkretnog slučaja nerijetko zalaze jedno u drugo. Zato je teško povući jasnu granicu između navedenih pojmova.

65 Vidi presudu od 23. juna 1981, serija A, br. 43, donesenu u predmetu *Le Compte, Van Leuven i De Mayere protiv Belgije* – navedeno prema Grbić S., *op. cit.*, str. 29, bilj. 130 i Maričić D., *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda*, Informator, Zagreb, br. 5423-5424, 2006, str. 21.

66 Presuda od 29. aprila 1988, serija A, br. 132, u predmetu *Belilos protiv Švajcarske*.

Ipak, valja naglasiti da se pojam „nezavisnost“ pretežno ne odnosi na karakter, odnosno prirodu organa, odnosno tijelo koje u konkretnom slučaju odlučuje (sudi), nego na lična iskustva i shvatanja lica koja taj sud predstavljaju. Koliko su pojmovi nezavisnosti i nepristrasnosti povezani dovoljno govori činjenica da do povrede nepristrasnosti, u pravilu, dolazi u situaciji ako sud nije nezavisan od izvršne vlasti, pa i ako je izvršna vlast jedna od stranaka u sporu. Sudija koji je povezan s jednom od stranaka u sporu nije nezavisan, ali istovremeno i u pravilu neće biti ni nepristrasan. Pitanje nezavisnosti samog suda za koji se smatra da je nezavisan i ne postavlja se. Međutim, pitanje nezavisnosti se itekako postavlja kada o pravima i obavezama odlučuju drugi organi (na primjer, disciplinske komisije, disciplinski sudovi, sudovi časti, upravni organi koji u kognicionim upravnim postupcima donose odluke o privatnim pravima i obavezama stranaka itd.).

Odlučujući u predmetu *Campbell i Fell protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Evropski sud je utvrdio da prilikom ocjene nezavisnosti suda ispituje način na koji se biraju sudije, trajanje njihovog mandata, postojanje zaštite od vanjskih pritisaka i spoljašnju predstavu nezavisnosti konkretnog tijela koje odlučuje.⁶⁷

Da bi se ispunio zahtjev nezavisnosti suda potrebno je da su pojedine sudije, odnosno članovi tijela koje odlučuje kvalifikovani za rješavanje konkretnog pitanja i da nema subjektivnih razloga za sumnju u njihov lični integritet.

„Kada su pojedinci kvalifikovani za rješavanje pojedinog pitanja i kada nema subjektivnih razloga za sumnju u njihov lični integritet, važno je sačuvati izgled objektivne nezavisnosti i nepristrasnosti.“⁶⁸

Sudija ne smije biti u vezi sa strankama o čijim pravima i obavezama odlučuje.

I sam izbor sudije na određeni mandat predstavlja načelo nezavisnosti. Izvršna ili zakonodavna vlast ne smije se miješati u rad, odnosno djelovanje sudova.

Pozitivan odgovor na pitanje da li tijelo koje odlučuje stvara vanjsku predstavu o svojoj nezavisnosti zahtijeva odvojenost sudske od izvršne vlasti u okviru ustavnog uređenja države.

Odvojenost sudske vlasti od izvršne je bitna za njenu nezavisnost, pri čemu je potrebno da su i sami organi koji sprovode sudsku vlast nezavisni. Ovdje je od posebnog značaja pozicija sudije. Ako vlast može smijeniti sudiju, institucionalna nezavisnost suda će biti povrijeđena. Na spoljni utisak nezavisnosti suda utiče i činjenica da li su sudije pod uticajem nesudskih tijela, posebno u slučajevima kada nesudska tijela

67 Vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava od 28. juna 1984, serija A, br. 80, donesenu u predmetu *Campbell i Fell protiv Ujedinjenog Kraljevstva*.

68 Vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava od 23. juna 1989, serija A, br. 155, donesenu u predmetu *Langborger protiv Švedske*.

imaju nadzor nad platama sudija ili kada vlast sudijama ili sudu izdaje uputstva o određenom postupanju.⁶⁹

Nezavisnost podrazumijeva da je svaki sudija slobodan od vanjskih uticaja (uticaj vlasti, nesudskih tijela, nadzornih organa i slično) i unutrašnjih uticaja (na primjer, pritisaka kolega, predsjednika suda, predsjednika odjeljenja). Izostanak potrebne zaštite koja bi obezbijedila sudijsku nezavisnost unutar samog sudstva i naročito u odnosu na nadređene sudije može objektivno opravdati sumnje stranaka u nezavisnost i nepristrasnost.⁷⁰

Nepriistrasnost u širem smislu podrazumijeva nepostojanje kod onoga koji odlučuje bilo kakvih predrasuda u vezi s odlukom koju donosi.

Kada sudi u određenoj stvari, on svoje mišljenje zasniva isključivo na onome što je izneseno na suđenju, pri čemu ne smije biti pod uticajem spoljnjih informacija, shvatanja javnosti ili bilo kakvog pritiska.

Prema sudskoj praksi Evropskog suda, za zaključak o nepristrasnosti suda potrebno je postojanje subjektivnog i objektivnog kriterijuma:

Postojanje nepristrasnosti u smislu člana 6 stav 1 Konvencije mora biti utvrđeno u skladu sa subjektivnim kriterijumom prema kojem treba voditi računa o ličnom uvjerenju i ponašanju sudije, a to je da li sudija ima ikakvu ličnu predrasudu, tj. da li je pristrasan u određenom predmetu, te takođe i u skladu s objektivnim kriterijumom, i to provjeravanjem daje li sud sam po sebi, između ostalog i svojim sastavom, dovoljno garancije da se može isključiti svaka legitimna sumnja u pogledu njegove nepristrasnosti.⁷¹

Iz citirane odluke, ali i drugih odluka Evropskog suda proističe da se postojanje nepristrasnosti ocjenjuje na osnovu subjektivnog i objektivnog testa. Kod subjektivnog testa vodi se računa o ličnim uvjerenjima i ponašanju konkretnog sudije, odnosno da li on ima neku predrasudu ili sklonost prema određenom slučaju. Prema shvatanju Evropskog suda, lična nepristrasnost sudije se pretpostavlja dok se ne dokaže suprotno.

Kod objektivnog testa vodi se računa da li sam sud ili sastav suda pružaju dovoljno jemstva za isključenje svake legitimne sumnje u odnosu na nepristrasnost.⁷²

69 Više o tome vidi kod Grbić S., *op. cit.*, str. 32-39.

70 Dimec, Ksenija, *Djelotvorna sudska zaštita – građanskopravni aspekt*, Pravosudna akademija, Zagreb, 2017, str. 29; vidjeti i presudu *Parlov-Tkalčić protiv Hrvatske*, poglavlje 86-95 na koju se autor poziva.

71 Vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava od 24. februara 1993, serija A, br. 255, u predmetu *A. Fey protiv Austrije*.

72 Dimec, K., *op. cit.*, str. 30. Vidi predmete *Golubović protiv Hrvatske* (zahtjev br. 43947/10) i *Mežanić protiv Hrvatske* (zahtjev br. 71615/01).

III. Pravo na pravično suđenje u razumnom roku

Uvodna razmatranja

Od najranijeg postojanja ljudskog društva i pravne istorije do danas, u svim oblastima života, brzo i blagovremeno postupanje u bilo kakvom poslu, pa time i u dijeljenju pravde, bilo je visoko cijenjeno. Zbog toga je s pravom rimski pisac Publije Sirac izrekao poznatu i danas posebno aktuelnu misao da *dvostruko daje ko brzo daje*, odnosno da je *brza pomoć dvostruka pomoć*.⁷³ Ovu vanvremensku misao možemo primijeniti i u kontekstu prava na pravično suđenje u razumnom roku tako što ćemo reći da je potpuna pravda samo ona koja je brzo podarena.

Kao potpisnik Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (Konvencija), Bosna i Hercegovina je preuzela obavezu da sopstveni pravni sistem organizuje na način da njenim građanima budu obezbijeđena prava koja su njome zagarantovana.

S obzirom na to da je cijeli sistem procesnih prava iz člana 6 stav 1 Konvencije inspirisan idejom djelotvorne pravde, realizacija navedene ideje je moguća samo pod uslovom da zaštita garantovanih prava bude blagovremena, dakle pružena u jednom razumnom periodu, razumnom roku, kako ne bi bili dovedeni u pitanje efikasnost i kredibilitet pravosuđa. Zbog toga je pravo na dodjelu pravde u razumnom roku jedno od najznačajnijih prava u sistemu prava na pravično suđenje uređenog u članu 6 stav 1 Konvencije. Prekoračenje razumnog roka prilikom suđenja, bez svake sumnje, dovodi do kršenja prava na pravično suđenje zagarantovanog svakom pojedincu.

Zahtjev za pravdu u razumnom roku je danas naročito aktuelan u Bosni i Hercegovini, ali i u zemljama koje su nastale na tlu bivše SFRJ nakon njene disolucije. Opravdanje za ovakvu tvrdnju nalazimo u povećanom broju apelacija fizičkih i pravnih lica podnesenih Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine, čiji zahtjevi su, naročito u posljednje vrijeme, prvenstveno usmjereni na traženje zaštite prava na pravično suđenje zbog neopravdane dužine trajanja sudskih postupaka, i to kako onih kognicionih tako i onih u kojima se već prava priznata pravosnažnim sudskim odlukama trebaju ostvariti prinudnim putem.⁷⁴

Predugo trajanje sudskih postupaka privlači pažnju javnosti, a sudovi su gotovo permanentno na udaru javne kritike zbog neažurnosti. Sudovi na ove prigovore ne daju dovoljno argumentovane odgovore, već neažurnost i pretjerano trajanje postupaka

73 Lat. *bis dat qui cito dat* – dvostruko (dvaputa, duplo) daje ko brzo daje; brza pomoć je dvostruka pomoć.

74 Bajić, Nikolina, *Ustavni sud BiH i obustava odluka o povredi prava na suđenje u razumnom roku*, CJP-Fondacija „Centar za javno pravo“, str. 3.

uglavnom pravdaju tvrdnjama da su opterećeni enormnim brojem predmeta koje s postojećim materijalnim i ljudskim resursima ne mogu blagovremeno rješavati.

U početku svog sudovanja u Bosni i Hercegovini Ustavni sud BiH je prilikom rješavanja apelacija koje su ukazivale na kršenje prava na pravično suđenje u razumnom roku donekle uvažavao argumente redovnih sudova jer je imao u vidu okolnost da se radi o poslijeratnom periodu u kojem se odvija izuzetno težak proces ponovnog uspostavljanja normalnog funkcionisanja državnog i pravnog sistema i vladavine prava.⁷⁵

Međutim, slijedeći praksu Evropskog suda za ljudska prava⁷⁶, Ustavni sud BiH više ne prihvata pravdanja redovnih sudova neažurnošću, preopterećenošću, nedostatkom sredstava i u svojim odlukama novijeg datuma zaključuje da je prekomjerno trajanje postupaka postao sistemski problem koji je doveo do hroničnih zaostataka u radu, pa svaki novi predmet postaje stari dok dođe na red za rješavanje, što stvara pozitivnu obavezu javne vlasti da taj problem adekvatno riješi.⁷⁷ Opterećenost sudova koja traje duži period kontinuirano nije opravdanje za prekomjerno trajanje sudskih postupaka, niti kakva vanredna okolnost s kojom se treba suočiti.

U navedenoj odluci Ustavni sud BiH konstatuje da u odnosu na suđenje u razumnom roku u pravu BiH nedostaje djelotvoran pravni lijek koji bi se upotrijebio prije podnošenja apelacije.

Smatramo da je ova konstatacija suda tačna, ali i da se problem zaštite prava na suđenje u razumnom roku ne može ostvariti samo propisivanjem nekog pravnog lijeka, već da se zaštita prava na pravično suđenje u razumnom roku trebala obezbijediti donošenjem posebnog zakona kojim bi pravo na pravično suđenje u razumnom roku bilo uređeno na sveobuhvatan način donošenjem posebnog zakona kojim bi bila uređena sva sporna pitanja o postojanju i ostvarenju pomenutog prava.

1. Razuman rok i pojam prava na suđenje u razumnom roku

Razumni rok u kojem pravni subjekt prilikom utvrđivanja građanskih prava i obaveza ima pravo na pravičnu i javnu raspravu pred nezavisnim i nepristrasnim zakonom ustanovljenim sudom veoma je teško objasniti i odrediti nekim opštim pravilom koje bi bilo primjenljivo na sve buduće slučajeve.

75 Vidi Odluku Ustavnog suda BiH broj U 14/99 od 29. septembra 2000 – navedeno prema Bajić N., *op. cit.*, str. 3, bilj. 12.

76 Vidi odluku *Zimmermann i Steiner protiv Švajcarske*, serija A, br. 66, od 13. jula 1983; *Guincho protiv Portugala*, serija A, br. 1, od 10. jula 1984.

77 Vidi Odluku Ustavnog suda BiH broj AP 303/16 od 16. novembra 2016. godine, § 30 – navedeno prema Bajić N., *op. cit.*, str. 3-4, bilj. 13.

Prihvatajući da u literaturi ne postoji jednoobrazna definicija prava na suđenje u razumnom roku koja bi bila primjenljiva na sve slučajeve, neki autori pravilno primjećuju da se putem definisanja pojma razumnog roka ne može objasniti niti odrediti pojam prava na pravično suđenje u razumnom roku, kako to inače čine neki pravni pisci,⁷⁸ s obzirom na to da je domen primjene navedenog prava neuporedivo širi i obuhvata ne samo građanske i krivične sudske postupke nego i čitav niz drugih postupaka kao što su administrativni, disciplinski, prekršajni, pa čak i postupak pred ustavnim sudom.⁷⁹

Osim toga, zagovornici definisanja prava na pravično suđenje u razumnom roku putem pojma razumnog roka gube iz vida da su razumni rok i pravo na suđenje u razumnom roku dva potpuno različita pravna pojma koja nemaju mnogo sličnosti.

Naime, razumni rok, kao i svaki drugi rok nije ništa drugo do određeni maksimalni protek vremena ili maksimalni odsječak u vremenu za čije se prekoračenje vezuje konkretna posljedica – kršenje prava na pravično suđenje u smislu člana 6 stav 1 Konvencije. Ne radi se o nekom optimalnom ili idealnom roku koji u zavisnosti od okolnosti konkretnog slučaja može biti i kraći od razumnog.⁸⁰ Riječ je o roku u kojem se, putem suđenja, konkretna pravna neizvjesnost treba pretvoriti u pravnu izvjesnost, dakle o maksimalnom roku čije granice, a posebno njegov završetak, nije unaprijed određen, već zavise od okolnosti konkretnog slučaja i postavljenih preciznih kriterijuma, s tim da prekoračenje tog (razumnog) roka redovno vodi kršenju ljudskih prava u smislu člana 6 stav 1 Konvencije.

Drugim riječima, razuman rok je pravni standard otvorenog tipa pomoću kojeg se razumnost trajanja postupaka cijeni u svakom pojedinom slučaju na osnovu unaprijed predviđenih kriterijuma, i to: *složenosti predmeta, ponašanja podnosioca zahtjeva, postupanja nadležnih organa, vrijednosti zaštićenog dobra, odnosno značenja tog dobra za podnosioca zahtjeva i potrebe za hitnim postupanjem, kao i broja procesnih stadijuma kroz koje je konkretan predmet prošao.*⁸¹

Nasuprot razumnom roku, koji nije pravo nego jedna objektivna činjenica izdignuta na nivo pravnog standarda ili direktive koja služi sudu prilikom ocjene da li je u konkretnom slučaju došlo do povrede prava na pravično suđenje u razumnom roku u smislu člana 6 stav 1 Konvencije, pravo na pravično suđenje u razumnom roku nije činjenica, nego Konvencijom priznato pravo pojedinca, iz čega slijedi da se

78 Milutinović, Ljubica, *Suđenje u razumnom roku: Mere u cilju sprečavanja povreda na pravično suđenje u rubrici Pravosuđe i sudski postupci*, paragraf br. 2007/255 od 22. aprila 2007, elektronsko izdanje; Katarina Manojlović Andrić, Ljubica Milutinović, Snežana Andrejević, Vanja Rodić, Majda Kršikapa, Milan Bajić, *Kriterijumi za ocenu povrede prava na suđenje u razumnom roku*, Savjet Evrope, Beograd, 2018, str. 9.

79 Carić, S., *op. cit.*, str. 2.

80 Uzelac, A., *op. cit.*, str. 96.

81 *Ibid.*

očigledno ne radi o istim pojmovima koji se kao takvi ne mogu izjednačavati, na način kako se to čini u dijelu pravne teorije.⁸²

Jedno je ipak sigurno: da je pravni standard „razuman rok“ sadržan u pojmu prava na pravično suđenje i da predstavlja jedan od ključnih uslova njegovog postojanja (*conditio sine qua non*), što uostalom i proističe iz značenja upotrijebljenih riječi i izraza sadržanih u članu 6 stav 1 Konvencije. Kako je pravo na pravično suđenje u razumnom roku *pravo na brzu (efikasnu), ali istovremeno i pravičnu pravdu*, to bi značilo da *ako se svi ovi pojedinačni ciljevi ne bi posložili* (pravo na sud, pravo na pristup sudu, pravo na nezavisan i fer postupak, primj. autora), pravo na suđenje u razumnom roku zapravo (izdvojeno gledano) ne bi imalo smisla.⁸³

2. Suđenje u razumnom roku i trajanje postupka

Prilikom ocjene da li je povrijeđeno pravo na suđenje u razumnom roku Evropski sud posmatra ne samo cjelokupno trajanje postupaka u kontinuitetu nego i pojedine faze postupka na način da li je u nekoj od tih faza dolazilo do dugotrajnih neaktivnosti koje nije prouzrokovao podnosilac predstave.⁸⁴ Naime, u svojoj praksi Evropski sud nije vremenski odredio rokove za trajanje pojedinih postupaka, što uostalom i nije bilo moguće ako se ima u vidu ogroman broj predmeta o kojima je taj sud već odlučivao. To, međutim, ne znači da se iz dosadašnje prakse suda ne mogu izvesti određeni zaključci upravo kada je u pitanju trajanje postupaka. Tako se u jednom istraživanju iznosi da se iz dosadašnje prakse Evropskog suda može izvesti zaključak da je pomenuti sud, čak i u slučajevima kada se radilo o složenim predmetima, u pravilu, utvrđivao povredu prava na pravično suđenje u razumnom roku ako je postupak trajao: a) u krivičnim predmetima duže od pet godina; b) u građanskim predmetima duže od osam godina. U predmetima koji su zahtijevali hitno postupanje Evropski sud je, u pravilu, utvrđivao povredu prava na pravično suđenje u razumnom roku i kada je postupak trajao dvije godine! Posmatrano po pojedinim stepenima odlučivanja (suđenje u I stepenu, suđenje u II stepenu, suđenje po vanrednim pravnim lijekovima), uočava se da je Evropski sud identifikovao okvirne granice dužine trajanja takvih faza postupka, odnosno da je povredu prava utvrđivao ako su te faze postupka trajale duže od dvije, odnosno tri godine.⁸⁵

82 Milutinović, Ljubica, *Suđenje u razumnom roku: Mere u cilju sprečavanja povreda na pravično suđenje u rubrici Pravosuđe i sudski postupci*, paragraf br. 2007/255 od 22. aprila 2007, elektronsko izdanje; Katarina Manojlović Andrić, Ljubica Milutinović, Snežana Andrejević, Vanja Rodić, Majda Kršikapa, Milan Bajić, *Kriterijumi za ocenu povrede prava na suđenje u razumnom roku*, Savjet Evrope, Beograd, 2018, str. 9.

83 Radolović, A., *op. cit.*, str. 282.

84 Uzelac, A., *op. cit.*, str. 96-97.

85 Calvez, F., *Length of court proceedings in member states of the Council of Europe based on the case law*

U ukupno trajanje postupaka u kontinuumu, koje se uzima u obzir prilikom prosuđivanja da li je povrijeđeno pravo na suđenje u razumnom roku, uzima se i vrijeme koje je proteklo prije pokretanja sudskog postupka, i to u slučajevima „... ako je prije podnošenja tužbe potrebno iscrpiti neka druga sredstva (npr. sprovesti postupak kod upravnih ili profesionalnih tijela).“⁸⁶ Osim vremena samog suđenja, u obzir se uzima i vrijeme trajanja postupka kod viših instanci (na primjer, vrhovni sud, ustavni sud), pod uslovom da postupci pred takvim najvišim instancama mogu uticati na ishod postupka⁸⁷, kao i vrijeme koje je potrebno za izvršenje sudske odluke⁸⁸ jer, prema shvatanju Evropskog suda, „...treba uzeti da i izvršenje sudskih odluka čini za svrhe iz člana 6 integralni dio suđenja.“⁸⁹ Ovo shvatanje je kasnije prošireno i na slučajeve izvršenja sudskih odluka o nespornim potraživanjima kao što su neosporeni platni nalozi, ali i na određene vansudske akte koji su po svojoj snazi izjednačeni s izvršnom sudskom odlukom, kao što je slučaj s notarskom izvršnom ispravom.⁹⁰

3. Suđenje u razumnom roku i ograničenja u sprovođenju pravde

U postupcima koji su se vodili protiv njih zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku, države članice Savjeta Evrope su prekomjerno trajanje postupaka u svom nacionalnom pravosuđu pravdali nedostatkom sredstava, preopterećenošću sudova, enormnim brojem predmeta i slično. Međutim, Evropski sud nije uvažio navedene razloge izražavajući stav da su upravo države članice odgovorne za djelotvornu organizaciju svojih pravosudnih sistema na način da onim koji traže pravdu bude obezbijeđeno poštovanje njihovih prava. Povreda prava na suđenje u razumnom roku je definitivno i danas najčešća povreda u odnosu na ostala prava zagarantovana članom 6 Konvencije jer prema statističkim podacima iz jednog istraživanja sprovedenog upravo na navedenu povredu prava na pravično suđenje „... otpada više od polovice donesenih presuda.“⁹¹

of European Court of Human Rights, Strazbur, Concil of Europe, 2007, str. 6 – navedeno prema Uzelac A., *op. cit.*, str. 97.

86 Vidi presudu u predmetu *Kiurchian protiv Bugarske* br. 44626/98 od 24. marta 2005 – navedeno prema Uzelac A., *op. cit.*, str. 97.

87 Vidi presude *Aquaviva protiv Francuske*, serija A, br. 333-A od 22. novembra 1995; *Ruiz-Mateos protiv Španije*, serija A, br. 262 od 23. juna 1993 – navedeno prema Uzelac A., *op. cit.*, str. 97.

88 *Hornsby protiv Grčke*, *Reports of Judgements and Decisions 1997-II*, 19. mart 1997 – navedeno prema Uzelac A., *op. cit.*, str. 97.

89 *Ibid*, t. 40.

90 Vidi presudu *Immobiliare Saffi protiv Italije* (Veliko vijeće), br. 22744/93, ECHR 1999-V; *Estima Jorge protiv Portugala*, *Reports of Judgements and Decisions 1998-II*, 21. april 1998 – navedeno prema Uzelac A., *op. cit.*, str. 97.

91 Jacobs & White, *The European Convention on Human Rights*, Oxford, Oxford University Press, 2006, str. 188.

4. Relevantni period

Prva etapa u ocjeni da li je neki postupak predugo trajao jeste određivanje relevantnog perioda u kojem se konkretni postupak odvijao, što samo po sebi podrazumijeva kako određivanje *početka* (*terminus ex quo, dies ex quo*) tako i određivanje *završetka* (okončanja) tog perioda (*terminus ad quem, dies ad quem*).

U načelu, a u vezi s utvrđivanjem građanskih prava i obaveza u građanskim stvarima, kao početak perioda se uzima trenutak kada je konkretan građanski postupak pokrenut⁹² (na primjer, trenutak podnošenja tužbe nadležnom sudu), s tim da ako je prije sudskog postupka bilo nužno preduzeti neku drugu pravnu radnju (na primjer podnijeti upravnu tužbu, podnijeti zahtjev kod upravnog organa), početak relevantnog roka se pomjera na trenutak preduzimanja takve radnje.⁹³ Naime, u slučaju *Konig protiv Njemačke*, čiji je predmet bio oduzimanje dozvole za bavljenje ljekarskom praksom, podnosiocu predstavke je statutom bilo zabranjeno traženje sudske zaštite sve do završetka prethodnih postupaka koji su se vodili pred upravnim organima. U svojoj odluci Evropski sud je zauzeo stav da je u smislu ocjene suđenja u razumnom roku početak relevantnog perioda odlučivanja bio datum kada je podnosilac predstavke podnio prigovor zbog oduzimanja dozvole za bavljenje ljekarskom praksom, a ne kasniji datum kada mu je dozvoljeno da podnese zahtjev sudu.⁹⁴

Pregovori i medijacija o spornom odnosu ne spadaju u takve prethodne postupke ili radnje, i to zbog toga što se radnje pregovaranja, odnosno postupci medijacije, u pravilu, ne završavaju obavezujućom odlukom.⁹⁵

Prema tome, u građanskim postupcima razumni rok iz člana 6 normalno počinje teći u trenutku kada je pokrenut postupak pred sudom, međutim, u određenim situacijama, to vrijeme eventualno može početi teći i ranije.⁹⁶

92 Vidi presude *Scopelliti protiv Italije*, 23. novembar 1993, serija A, br. 278; *Mutti protiv Italije*, 23. mart 1993, serija A, br. 281-C; *Katte Klitsche de la grande protiv Italije*, 27. oktobar 1994, serija A, br. 293-B.

93 Vidi presudu *Konig protiv Njemačke*, 2. juni 1987, serija A, br. 27, čiji je predmet bio oduzimanje dozvole za bavljenje ljekarskom praksom, podnosiocu predstavke je statutom bilo zabranjeno traženje sudske zaštite sve do završetka prethodnih postupaka koji su se vodili pred upravnim organima. U svojoj odluci Evropski sud je zauzeo stav da je u smislu ocjene suđenja u razumnom roku početak relevantnog perioda odlučivanja bio datum kada je podnosilac predstavke podnio prigovor zbog oduzimanja dozvole za bavljenje ljekarskom praksom, a ne kasniji datum kada mu je dozvoljeno da podnese zahtjev sudu.

94 Grbić, S., *op. cit.*, str. 63.

95 O tome više vidi kod Jakšić A., *Evropska konvencija o ljudskim pravima (komentar)*, Pravni fakultet Beograd, 2006, str. 211; Van Dijk, P., Van Hoof, F., Van Rijn, A., Zwaak, L., *op. cit.*, str. 603; Carić, S., *op. cit.*, str. 76; Grbić, S., *op. cit.*, str. 63. Vidi i presudu *Litgow protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 8. juli 1986, serija A, br. 102.

96 Dutertre, G., Van der Velde J., *Key extracts from selection of judgements of European Court of Human Rights and decisions and reports of European Commission of Human Rights*, Brisel, Council of Europe, 1999, str. 84-85. Vidi i odluku *Erkner i Hofauer protiv Austrije*, 23. april 1987, serija A, br. 117.

U prilog ovom shvatanju o početku toka razumnog roka stav Evropskog suda je zauzet u presudi *Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva* „... da razumni rok, u određenim slučajevima, može započeti i prije pisanog postupka.“⁹⁷

Za završetak relevantnog roka u građanskim stvarima uzima se trenutak kada je postupak okončan pred najvišom sudskom instancom, tj. kada je odluka postala pravosnažna. Međutim, u vezi sa završetkom relevantnog perioda važno je napomenuti i to da se prilikom ocjene trenutka završetka perioda mora voditi računa i o tome kada je odluka izašla iz suda, bez obzira na to kada je podnesena žalba ili kada je bilo vijećanje.⁹⁸ Na ovaj način, pri ocjeni razumnosti roka, odnosno trajanja postupka, uzeto je u obzir i vrijeme koje je potrebno za izradu sudske odluke kojom nastupa pravosnažnost. U suštini, završetak roka se vezuje za „...momenat okončanja neizvjesnosti za pravi položaj podnosioca predstavke.“⁹⁹

U relevantan period u smislu računanja razumnog roka ulazi i dužina trajanja izvršnog postupka, i to u onim slučajevima kada se spor definitivno rješava u toj drugoj fazi koja se odvija nakon donošenja pravosnažne sudske odluke.

Da bi se ovo bolje razumjelo navodimo slučaj *Silva Pontes protiv Portugala* kada je Evropski sud iznio shvatanje „da izvršni postupak nije imao cilj samo izvršenje obaveze plaćanja određene svote novca, već je takođe služio i da se utvrde važni elementi samog duga... Iz toga slijedi da bi spor u vezi s pravom na odštetu podnosioca predstavke bio razriješen tek donošenjem konačne odluke u izvršnom postupku.“¹⁰⁰

I postupak povodom revizije¹⁰¹, kao i postupak pred ustavnim sudom¹⁰² računa se u relevantni period za ocjenu da li je suđenje bilo u razumnom roku.

Odlučivanje suda u vezi s procesnim pitanjima, kao što je na primjer odlučivanje Vrhovnog suda o dozvoljenosti revizije, ne tretira se kao odlučivanje o građanskim pravima i obavezama, slijedom čega se vrijeme koje je potrebno za donošenje takve odluke ne uzima u obzir prilikom računanja roka.¹⁰³

97 *Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 21. februar 1975, serija A, br. 18; *Bock protiv Savezne Republike Njemačke*, 29. mart 1989, serija A, br. 150.

98 *Ridi protiv Italije*, broj 11911/95, 11. maj 1990, str. 14 i 17 – navedeno prema Carić S., *op. cit.*, str. 76.

99 Van Dijk, P., Van Hoof, F., Van Rijn, A., Zwaak, L., *op. cit.*, str. 603; Carić S., *op. cit.*, str. 76.

100 *Silva Pontes protiv Portugala*, broj 14940/89, 23. mart 1994, serija A, br. 286-A, str. 14, st. 33–36 – navedeno prema Carić S., *op. cit.*, str. 76.

101 *Debelić protiv Hrvatske*, broj 2448/03 od 26. maja 2005, st. 19-23 i *Škare protiv Hrvatske*, broj 17267/03 od 16. juna 2006, str. 22 i 23 – navedeno prema Carić S., *op. cit.*, str. 76.

102 *Diaz Aparacio protiv Španije*, broj 49468/99 od 11. oktobra 2001, stav 21 – navedeno prema Carić S., *op. cit.*, str. 77.

103 *Kunić protiv Hrvatske*, broj 22344/02, 11. januar 2007, stav 54 – navedeno prema Carić, S., *op. cit.*, str. 77.

Konačno i postupak pred nekim od međunarodnih tijela takođe se uzima u obzir prilikom procjene ukupne dužine postupka pred domaćim organom.¹⁰⁴

5. Kriterijumi za ocjenu razumnog roka

U toku prethodnih izlaganja smo naveli da je razuman rok pravni standard otvorenog tipa pomoću kojeg se u svakom pojedinom slučaju i na osnovu unaprijed predviđenih kriterijuma cijeni da li se trajanje konkretnog postupka može smatrati razumnim, te u vezi s tim da li je u datom slučaju povrijeđeno pravo podnosioca predstavke na pravično suđenje u razumnom roku. Ti kriterijumi su:

- složenost predmeta,
- ponašanja podnosioca zahtjeva,
- ponašanje nadležnih organa vlasti,
- značaj predmeta spora za podnosioca predstavke.

5.1. Složenost predmeta

Složenost nekog predmeta procjenjuje se s više različitih aspekata. Prije svega se ocjenjuje složenost u procesnom i materijalnom (meritornom) smislu. Naime, s aspekta trajanja suđenja u razumnom roku nije zanemarljiva činjenica da je u jednom određenom periodu, u jednoj građanskoj stvari, predmet razmatralo više sudova ili samo jedan sud. Nema isto značenje s aspekta ocjene suđenja u razumnom roku ako je, na primjer, postupak u određenoj stvari trajao sedam godina pred jednom sudskom instancom ili pred tri instance.¹⁰⁵

Trajanje postupka po žalbi pred Upravnim sudom koji podrazumijeva samo jednu instancu, pri čemu nisu preduzete mjere za rješavanje problema preopterećenosti suda, prema ocjeni Evropskog suda, bilo je predugo i van razumnog roka.¹⁰⁶

Postupak u I i II stepenu po žalbi od dvije godine i sedam mjeseci u predmetu *H protiv Ujedinjenog Kraljevstva* koji se odnosi na pravo na viđanje roditelja i djece ocijenjen je kao postupak koji traje van razumnog roka jer su lokalne vlasti kasnile s dostavljanjem dokaza osam mjeseci.¹⁰⁷

104 *Koua Poirrez protiv Francuske*, broj 40892/98, 30. septembar 2003. U ovom slučaju Evropski sud za ljudska prava je zauzeo stav o razumnosti roka povodom trajanja postupka koji je vođen pred Evropskim sudom pravde, koji postupak je trajao 18 mjeseci. Ustanovljena je povreda iz člana 14 u vezi sa članom 1 Protokola 1 Konvencije.

105 Gomien D., Harris D., Zwak I., *Law and practice of the European Convention on Human Rights and the European Social Charter*, Njemačka, Council of Europe Publishing, 1996, str. 166.

106 Vidi presudu u predmetu *Zimmermann i Steiner protiv Švajcarske* od 13. jula 1983, serija A, br. 66 – navedeno prema Grbić S., *op. cit.*, str. 67.

107 Vidi presudu u predmetu *H protiv Ujedinjenog Kraljevstva* od 8. jula 1987, serija A, broj 120-B – navedeno prema Grbić S., *op. cit.*, str. 67.

Složenost predmeta valja cijeliti i s aspekta broja stranaka u postupku, s aspekta združivanja predmeta uz predmet o kojem se odlučuje¹⁰⁸, mogućnosti dostavljanja pismena strankama i obezbjeđivanja prisustva svjedoka na ročištima, s aspekta potrebe za izvođenjem dokaza jednim ili više kompleksnih vještačenja, s aspekta obimnosti ukupnog dokaznog materijala koji stranke i vještaci trebaju pregledati i u pogledu njih se izjašnjavati, s aspekta postojanja inostranog elementa (na primjer, pozivanje svjedoka koji žive u inostranstvu i obezbjeđenje izvođenja drugih dokaza diplomatskim putem)¹⁰⁹, s aspekta smrti jedne ili više stranaka u postupku, što pokreće pitanje nasljednika u parnici¹¹⁰, s aspekta vremenske distance između događaja koji je predmet spora i vremena izvođenja dokaza itd.

Složenost predmeta se ocjenjuje i s aspekta kompleksnosti činjeničnih i pravnih pitanja;¹¹¹ prirode činjenica koje u postupku treba utvrditi;¹¹² ispitivanja prostorne ili vremenske udaljenosti između događaja ili činjenica o kojima je riječ, broja svjedoka i drugih pitanja koja se postavljaju prilikom sakupljanja dokaza.¹¹³

U svim predmetima koje ocijeni složenim, Evropski sud će, u pravilu, prihvatiti duži period u odlučivanju, kao razuman.¹¹⁴

Međutim, složenost predmeta nije dovoljno opravdanje za tuženu državu ukoliko je u toku postupka dolazilo do dužih i učestalih perioda neaktivnosti domaćih sudskih tijela, za koje država nije mogla da pruži odgovarajuće opravdanje koje se svodilo na tvrdnju da je podnosilac predstavke podijeljen na četiri manje kompanije.¹¹⁵

5.2. Ponašanje podnosioca predstavke

Vrlo značajan i ne tako rijedak razlog predugog trajanja građanskih postupaka pred sudom predstavlja samo ponašanje stranaka u sporu bilo da se nalaze u aktivnoj ili pasivnoj ulozi. Naime, od stranaka kao učesnika u građanskim sporovima se zahtijeva i očekuje da se savjesno i odgovorno odnose prema procesnim ovlaštenjima koja im

108 Vidi presudu u predmetu *Diana protiv Italije* od 27. februara 1992, broj 11898/85 – navedeno prema Carić S., *op. cit.*, str. 84.

109 Vidi presudu u predmetu *Manzoni protiv Italije* od 19. februara 1991, serija A, broj 195-B – navedeno prema Grbić S., *op. cit.*, str. 68.

110 Vidi presudu u predmetu *Supukova protiv Slovačke* od 6. februara 2007, broj 74963/01.

111 Vidi presudu u predmetu *Katte Klitsche de la grande protiv Italije*, 27. oktobar 1994, serija A, broj 293-B – navedeno prema Grbić S., *op. cit.*, str. 67.

112 Vidi presudu u predmetu *Triggiani protiv Italije*, 19. februar 1991, serija A, broj 197-B.

113 Vidi presude *Angelucci protiv Italije*, 19. februar 1991, serija A, broj 196-C i *Andreucci protiv Italije* od 27. februara 1992, serija A, broj 228-G – navedeno prema Grbić S., *op. cit.*, str. 68.

114 Čurković, S., *op. cit.*, str. 467 – navedeno prema presudi u predmetu *Horvat protiv Hrvatske*, stav 57, 2001.

115 Vidi presudu u predmetu *EVT Company protiv Srbije* od 21. jula 2007, stav 53 – navedeno prema Carić S., *op. cit.*, str. 85.

pripadaju po procesnom zakonu i da ih ne koriste protivno svrsi zbog koje su im ta ovlaštenja priznata. Naprotiv, stranke u postupku ne smiju činiti ništa što bi dovelo do nepotrebnog produženja postupka, ali moraju učiniti sve i upotrijebiti sve mogućnosti koje im nudi nacionalno pravo kako bi doveli do što bržeg rješavanja predmeta.¹¹⁶

Sličnu, ali konkretniju preporuku je dao Evropski sud u predmetima *Union Alimentaria Sanders S. A. protiv Španije* od 7. jula 1989. i *Horvat protiv Hrvatske* iz 2001. godine navodeći da je „...podnosilac predstavke dužan da pokaže marljivost u poštovanju i izvršavanju proceduralnih zahtjeva koji su njemu relevantni, ali da se uzdrži od korištenja bilo kakve taktike odlaganja, kao i da iskoristi mogućnosti koje su mu pružene domaćim pravom za skraćivanje i ubrzanje postupka, osim ako takva djelotvorna sredstva ne postoje.¹¹⁷

Na osnovu izloženog možemo zaključiti da će Evropski sud udovoljiti zahtjevu podnosioca predstavke za utvrđivanje povrede prava na pravično suđenje, samo ako je predstavka stranke osnovana, dakle samo ako podnosilac predstavke nije odgovoran za nerazumno trajanje postupka. I odgovornost stranke ima svoje granice, tako da se stranka ne može kriviti za odugovlačenje postupka ako se savjesno koristi svojim procesnim pravima koja su zakonom propisana i dozvoljena. Na primjer, ne može se kriviti stranka za odugovlačenje postupka ako izjavi žalbu protiv sudske odluke kojom je nezadovoljna i koja je za nju neprihvatljiva, ali se može okriviti da doprinosi trajanju postupka ako bez ozbiljnog i opravdanog razloga u više navrata zahtijeva odlaganje ročišta¹¹⁸ ili ako u toku postupka u više navrata traži izuzeće postupajućeg sudije ili izuzeće svih sudija, što se u praksi Evropskog suda tumačilo kao „ilustrativan primjer politike namjerne opstrukcije“¹¹⁹, ako odbija saradnju s vještacima kojima je povjereno vještačenje u konkretnom predmetu ili traži dodatno vještačenje ili podnosi prijave protiv vještaka¹²⁰, ako svjesno i s ciljem odugovlačenja postupka iznosi podatke koji se pokažu netačnim,¹²¹ ako sudu ne dostavlja tačnu adresu¹²², ako često i bez razloga mijenja punomoćnika¹²³, ako na traženje suda ne dostavlja neophodnu dokumentaciju

koja je potrebna za dalji tok postupka¹²⁴, ako ne saraduje sa sudom jer izbjegava prijem sudskih odluka¹²⁵ i slično.

5.3. Ponašanje nadležnih organa vlasti

Do neopravdanog i pretjeranog trajanja sudskih postupaka dolazi i zbog ponašanja organa vlasti odnosno države koja ima obavezu da svoje pravosuđe uredi i organizuje na način da se postupci koji se vode pred njenim sudskim i administrativnim organima sprovedu efikasno i sa što manje kašnjenja i nepotrebnih zastoja. Upravo iz razloga što će država koja ih je osnovala odgovarati za svako neprimjereno i nerazumno trajanje postupka, sudovi su dužni da svoje postupanje u pojedinim predmetima organizuju na način da sva lica koja učestvuju u postupku daju od sebe maksimum u svrhu što bržeg okončanja postupka koji je u toku. Svaka neopravdana neaktivnost suda u konkretnom postupku koja prouzrokuje predugo trajanje postupka će biti sankcionisana od Evropskog suda u smislu povrede prava na pravično suđenje u razumnom roku. Tako će država odgovarati zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku ako prođe mnogo vremena prilikom ustupanja ili dostavljanja predmeta između sudova ili kada izostane potrebna koordinacija između upravnih organa. Smatraće se da je povrijeđeno pravo na suđenje u razumnom roku ako je izvođenje pojedinih dokaza ili svih zajedno predugo trajalo ili je bilo nepotrebno. Izvođenje dokaza kojima se ne mogu dokazati činjenice na kojima se zasniva tužbeni zahtjev u građanskom sporu ili, što je danas mnogo češće, izvođenje dokaza kojima se nepotrebno dokazuju činjenice koje se po samom zakonu ne moraju dokazivati (notorne činjenice) nesumnjivo vode bespotrebnom trajanju postupaka. Sudije prihvataju izvođenje svih predloženih dokaza iako i sami znaju da se tim dokazima ne mogu dokazati relevantne činjenice, ali to ipak čine i to najčešće u strahu od ukidanja presude od drugostepenog suda. Isto tako, nerijetko se određuje izvođenje, na primjer, dokaza vještačenjem po vještaku finansijske struke, iako se takav dokaz uopšte ne treba u konkretnoj pravnoj stvari izvoditi jer se radi o matematičkim operacijama koje svode na sabiranje, oduzimanje, množenje ili dijeljenje, o čemu, u pravilu, ima znanja svaki prosječno obrazovan čovjek, a kamoli sudija koji ima visokostručno obrazovanje. Sudovi i druga državna tijela će biti odgovorna za pretjerano trajanje postupaka i onda kada produžavaju rokove za izvršenje određenih procesnih radnji, a kasnije se ispostavi da je takvo produženje roka bilo nepotrebno.

Čest uzrok nerazumnog i predugog trajanja postupaka predstavlja i nagomilavanje predmeta u sudovima u određenim situacijama koje je Evropski sud podijelio u dvije vrste.¹²⁶

124 Vidi presudu *Ivka Ljubičić protiv Hrvatske* od 2007. godine – navedeno prema Ćurković S., *op. cit.*, str. 467.

125 Vidi presudu *Skočajić i Bijelić protiv Srbije* od 18. septembra 2007. godine.

126 Više o tome Grbić, S., *op. cit.*, str. 72-73.

Jedna od njih se odnosi na priliv velikog broja predmeta u sudovima u tzv. hitnim slučajevima, kao što je, na primjer, *recesija* u određenom društvu, kada, u pravilu, i iznenada dolazi do enormnog porasta predmeta određene vrste u sudovima.¹²⁷ U takvim situacijama Evropska konvencija obavezuje države koje su je ratifikovale da organizuju svoj pravosudni sistem na način koji omogućava rad sudova u skladu sa članom 6 Konvencije. Sama privremena opterećenost sudova enormnim brojem predmeta ne opravdava državu članicu i ne utiče na njenu obavezu da svoj pravosudni sistem organizuje na način koji će omogućiti suđenje u razumnom roku i da preduzima mjere da se postojeća situacija riješi.¹²⁸

Druga vrsta situacija postoji kada dođe do priliva više predmeta nego što ih pravosudni organi, prema svojim kapacitetima, mogu riješiti. U takvim situacijama se vrši tzv. selekcija predmeta na one koji su „više ili manje važni“, pri čemu se manje važni, odnosno značajni predmeti ostavljaju po strani, dakle u njima se ne postupa, oni su na čekanju, dok se oni više važni, odnosno oni koji su kritični ne riješe.¹²⁹ U ovakvim slučajevima Evropski sud je prilikom ocjenjivanja predstavljeni o povredi prava na suđenje u razumnom roku pošao od premise da je neprimjereno svako produžavanje postupaka izvan onoga što se može smatrati razumnim rokom, tako da je u slučajevima kada prođe previše vremena da se donese presuda ili ako se odgađa saslušanje zbog toga što sudije odnosnog suda rješavaju istovremeno veliki broj drugih predmeta¹³⁰ utvrdio povredu prava na suđenje u razumnom roku jer preopterećenost sudova ne prihvata kao opravdanje.

5.4. Značaj predmeta spora za podnosioca predstavke

Kod ovog kriterijuma se ustvari radi o „...interesu podnosioca predstavke u predmetnom postupku, tj. šta podnosilac može da dobije u konkretnom slučaju.“ Ova pitanja se različito cijene u zavisnosti od toga da li se radi o krivičnom ili građanskom postupku. U građanskim stvarima, a posebno u parničnim postupcima, izdvaja se više vrsta sporova za koje se zahtijeva brzo i efikasno postupanje pravosudnih organa. U pravilu, radi se o predmetima koji imaju veliki značaj za stranku kao podnosioca predstavke pred Evropskim sudom ili o postupku čijim bi odugovlačenjem mogla nastupiti nenadoknativa šteta, kao i o predmetu koji po samom zakonu zahtijeva hitno

postupanje. U takve predmete spadaju odlučivanje o starateljstvu nad djecom¹³¹ koji se moraju brzo riješiti, kao i svi drugi predmeti koji se tiču porodičnih odnosa, a posebno u predmetima o određivanju obaveze izdržavanja koji se smatraju hitnim po samom zakonu.¹³² I sporovi koji se odnose na građanski status zahtijevaju posebnu pažnju sudova u pogledu posljedica koje može imati dugo trajanje postupka, i to prvenstveno u pogledu uživanja prava na porodični život, posebno kada se radi o postupcima u kojima se odlučuje o poslovnoj sposobnosti na osnovu ocjene mentalnog zdravlja.¹³³

Kada su u pitanju radni sporovi u kojima se odlučuje o radno-pravnom statusu zaposlenih, od suda koji vodi postupak se zahtijeva naročita marljivost, brzina i efikasnost kako bi se ovi sporovi što prije okončali. U literaturi se pominju brojni slučajevi u kojima je Evropski sud za ljudska prava posebno cijenio interes podnosioca zahtjeva za dobijanje brze i efikasne pravde u radnim sporovima. Tako je u slučaju nepravedne suspenzije radnika potpuno razumljiv njegov interes da se u što kraćem vremenu odluči o zakonitosti takve mjere. Evropski sud je u jednom sporu, koji je istina bio složen jer se odvijao i pred sudskim i administrativnim organima, povodom nezakonite suspenzije, ocijenio da je povrijeđeno pravo podnosioca predstavke na suđenje u razumnom roku zbog toga što je podnosilac morao čekati na pravdu punih devet godina.¹³⁴ Pored okolnosti koje se odnose na prirodu samog spora (radni, statusni, spor o izdržavanju) i neke okolnosti lične prirode, kao što je starost podnosioca predstavke, mogu biti od značaja za ocjenu da li je suđenje sprovedeno u razumnom roku.¹³⁵

IV. Umjesto zaključka – zaštita prava na suđenje u razumnom roku - *de lege lata* – *de lege ferenda*

Pravo na pravično suđenje u razumnom roku u Bosni i Hercegovini i njenim entitetima zagarantovano je članom 6 stav 1 Konvencije i članom II/3 Ustava Bosne i Hercegovine, ustavima entiteta i odredbama pojedinih procesnih zakona, o čemu je već bilo riječi u dosadašnjim izlaganjima. Osim toga, član 13 Konvencije je garantovano još jedno značajno pravo čovjeka i građanina, a to je **pravo na djelotvoran pravni lijek**, tj. „svako kome su povrijeđena prava i slobode predviđeni Konvencijom ima

131 Vidi presudu u predmetu *Hokkanen protiv Finske* od 23 septembra 1994, serija A, br. 299-A.

132 Vidi presude *Olson protiv Švedske* od 27. novembra 1992, serija A, st. 72; *Jeremović protiv Srbije* od 17. jula 2007, st. 81, 85 i 135.

133 Vidi presudu *Matter protiv Slovačke* od 5. jula 1999.

134 Vidi presudu *Obermayer protiv Austrije* od 28. juna 1990, stav 72.

135 Vidi presudu Evropskog suda u predmetu *Jablonska protiv Poljske* od 9. marta 2004, stav 43. Radi se o postupku u kojem je podnosilac predstavke star 71 godinu tražio priznavanje imovinskih prava povrijeđenih mjerama nacionalizacije njegovih roditelja.

pravo na djelotvoran pravni lijek pred nacionalnim vlastima.“ U pravu Republike Srpske i Bosne i Hercegovine, apelacija koja se podnosi Ustavnom sudu BiH protiv odluka sudova predstavlja jedini djelotvoran pravni lijek. Ustavni sud BiH, odlučujući o apelaciji, ima funkciju i ovlaštenje da utvrdi povredu prava i da preduzme mjere da povreda prava prestane na najbrži i najefikasniji način, uspostavi ustavnost i da naloži naknadu štete ako je prouzrokovana. Ovo znači da je Ustavni sud BiH, nakon što utvrdi povredu prava na suđenje u razumnom roku, ovlašten da naloži nadležnom organu preduzimanje odgovarajućih mjera koje će onemogućiti dalje kršenje povrijeđenog prava i da ga nadležni organ obavijesti o mjerama koje je preduzeo, dok bi apelantu zbog povrede prava dosudio primjerenu satisfakciju.¹³⁶

S obzirom na to da su se apelanti u velikom broju slučajeva pozivali na povredu prava na pravično suđenje u razumnom roku i povredu prava na djelotvoran pravni lijek, Ustavni sud je u jednoj svojoj novijoj odluci konstatovao da „...u slučajevima pretjerane dužine postupaka pred redovnim sudovima nedostaje djelotvoran pravni lijek u domaćem pravnom sistemu prije podnošenja apelacije Ustavnom sudu, te da je apelacija pred Ustavnim sudom, za sada, jedino pravno sredstvo za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku.“¹³⁷

Ubrzo nakon toga, Ustavni sud BiH je jednom svojom odlukom utvrdio postojanje povrede prava na djelotvoran pravni lijek u vezi s pravom na suđenje u razumnom roku jer, kao što je već ranije konstatovao „...ne postoji djelotvoran pravni lijek kojim bi apelantima prije podnošenja apelacije Ustavnom sudu omogućio ubrzanje postupka koji je u toku ili obeštećenje zbog odugovlačenja koje se već desilo.“¹³⁸

Konačno, u novembru 2018. godine Ustavni sud BiH je, nakon spajanja postupaka po više apelacija koje su se odnosile na povredu prava na suđenje u razumnom roku zbog predugog trajanja sudskih postupaka koji su u vrijeme podnošenja apelacija još bili u toku, donio odluku kojom je kao nedopuštene odbacio apelacije koje je pojedinačno podnio veći broj apelanata s obrazloženjem da se radilo „o istom pitanju o kojem je Ustavni sud Bosne i Hercegovine već odlučivao, a iz navoda i dokaza iznesenih u apelacijama ne proizlazi da ima osnova za ponovno odlučivanje.“¹³⁹

Nakon navedene odluke Ustavnog suda BiH ostaje samo da zaključimo da je apelacija kao jedini pravni lijek kojim se mogla štititi povreda prava na suđenje u razumnom roku (vidi shvatanje istog suda u predmetu AP 303/16 od 16. marta 2016. godine i AP 4101/15 od 10. maja 2017. godine) prestala to biti.

136 Vidi odluke Ustavnog suda BiH AP 129/02 od 30. juna 2004. i AP 1404/05 od 9. maja 2006, kojima je utvrđena povreda prava na pravično suđenje u razumnom roku u odnosu na upravni postupak koji je dugo trajao.

137 Vidi Odluku Ustavnog suda BiH br. AP 303/16 od 16. marta 2016. godine.

138 Vidi Odluku Ustavnog suda BiH br. AP 4101/15 od 10. maja 2017. godine.

139 Vidi Odluku Ustavnog suda BiH br. AP 1356/17 od 6. novembra 2018. godine.

Sve ono što smo rekli o zaštiti prava na pravično suđenje u razumnom roku, a odnosi se na sadašnje stanje zaštite tog prava u Bosni i Hercegovini, nesumnjivo ukazuje da je u našem pravnom sistemu nužno posebno regulisanje ovog prava, bez obzira na postojeća pravna sredstva koja strankama već stoje na raspolaganju.

Drugim riječima, zaštitu prava na suđenje u razumnom roku je potrebno posebno zakonski urediti kao što je to učinjeno u nekim zemljama bivše SFRJ koje su postale samostalne države nakon njene disolucije.¹⁴⁰

Naime, kao što je to učinjeno u Republici Srbiji, zakonom bi trebalo predvidjeti posebna djelotvorna pravna sredstva kojima se štiti pravo na suđenje u razumnom roku, kao što je na primjer, **prigovor za ubrzanje postupka** o kojem odlučuje predsjednik suda bez provedenog ispitnog postupka ili po provedenom ispitnom postupku; **žalba** – u slučaju kada predsjednik suda odbije prigovor stranke ili o njemu ne odluči u roku od 60 dana od dana prijema prigovora, **zahtjev za pravično zadovoljenje u vidu novčanog obeštećenja** za neimovinsku štetu, prava na objavljivanje pismene izjave državnog pravobranilaštva o povredi prava stranke i prava na objavljivanje presude kojom se utvrđuje povreda prava na suđenje u razumnom roku, **kao i pravo na tužbu za novčano obeštećenje** u roku od jedne godine od kada je stekla pravo na pravično zadovoljenje.

Literatura:

Aristotel, *Nikomahova etika*, V poglavlje, Globus, Zagreb, 1988.

Bajić, Nikolina, *Ustavni sud BiH i obustava odluka o povredi prava na suđenje u razumnom roku*, CJP – Fondacija „Centar za javno pravo“, Sarajevo, 2019.

Carić, Slavoljub, *Pravo na suđenje u razumnom roku*, JP „Službeni glasnik“, Beograd, 2008.

Calvez, Françoise, *Length of court proceedings in member states of the Council of Europe based on the case law of European Court of Human Rights*, Strazbur, Council of Europe, 2007.

Ćurković, Strahinja, *Pravo na pravično suđenje u razumnom roku u građanskim stvarima*, Zbornik XIV savjetovanja iz oblasti građanskog prava, Jahorina, 2019.

Dimec, Ksenija, *Djelotvorna sudska zaštita - građanskopravni aspekt*, Pravosudna akademija, Zagreb, 2017.

Dutertre, G., Van der Velde J., *Key extracts form selection of judgements of European Court of Human Rights and decisions and reports of European Commission of Human Rights*, Brisel, Council of Europe, 1999.

140 Vidi Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku („Službeni glasnik Republike Srbije“ br. 40/2015) i Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku („Službeni list Crne Gore“ br. 11/2007).

- Gomien, D., Harris D., Zwak I., *Law and practice of the European Convention on Human Rights and the European Social Charter*, Njemačka, Council of Europe Publishing, 1996.
- Grbić, Sanja, *Pravo na pošteno suđenje*, Pravni fakultet sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2014.
- Harris, D. J., O'Boyle, M., Warbrick, C., *Law of the European Convention on Human Rights*, London, Butterworths, 1995.
- Jakšić, Aleksandar, *Evropska konvencija o ljudskim pravima (komentar)*, Pravni fakultet Beograd, 2006.
- Janis, Mark; Kay, Richard; Bradley, Antony, *European Human Rights law*, Text and materials, Oxford, Oxford University, Press, 2008.
- Jacobs & White, *The European Convention on Human Rights*, Oxford, Oxford University Press, 2006.
- Jhering, Rudolph, *Der Zweck im Recht*, Leipzig, 1884.
- Maitland, F.W., *Origins of Equity*, Cambridge University Press, Cambridge, 1908.
- Maričić, Domagoj, *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda*, Informator, Zagreb, br. 5423-5424, 2006.
- Milutinović, Ljubica, *Suđenje u razumnom roku: Mere u cilju sprečavanja povreda na pravično suđenje*, rubrika *Pravosuđe i sudski postupci*, paragraf br. 2007/255 od 22. aprila 2007, elektronsko izdanje.
- Manojlović Andrić Katarina, Ljubica Milutinović, Snežana Andrejević, Vanja Rodić, Majda Kršikapa, Milan Bajić, *Kriterijumi za ocenu povrede prava na suđenje u razumnom roku*, Savjet Evrope, Beograd, 2018, str. 9.
- Radbruch, Gustav, *Die philosophie des Rechts*, Stuttgart, 1932 (1983).
- Radolović, Aldo, *Zaštita prava na suđenje u razumnom roku*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci (1991), vol. 29, br. 1, str. 282.
- Romac, Ante, *Rječnik rimskog prava*, Informator, Zagreb, 1983.
- Supreme Court od Judicature (Consolidation) Act iz 1925. godine.
- Uzelac, Alan, *Pravo na pošteno suđenje: Opći i građanskopravni aspekti člana 6 Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda*, Centar za mirovne studije (CMS), Zagreb, 2011.
- Vehabović, Faris, *Odnos Ustava Bosne i Hercegovine i Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, Asocijacija Alumni centra za interdisciplinarnu postdiplomske studije (ACIPS), Sarajevo, 2006.

Presude Evropskog suda za ljudska prava:

- Konig protiv Savezne Republike Njemačke*, 28. juni 1978., serija A, br. 27.
A. Fey protiv Austrije, 24. februar 1993, serija A, br. 255.

- Parlov-Tkalčić protiv Hrvatske*, poglavlje 86-95.
Campbell i Fell protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 28. juni 1984, serija A, br. 80.
Langborger protiv Švedske, 23. juni 1989, serija A, br. 155.
V. Ettl i dr. protiv Austrije, op. cit. (bilj. br. 10).
Sramek protiv Austrije, serija A, br. 84, 22. oktobar 1984.
Belilos protiv Švajcarske, serija A, br. 132, 29. april 1988.
Le Compte, Van Leuven i De Mayere protiv Belgije, 23. juni 1981, serija A, br. 43.
Arac protiv Turske, 23. septembar 2008, br. 9907/02.
X protiv Francuske, 23. mart 1991, br. 234-C, serija A.
Burdov protiv Rusije, Reports of Judgments and Decisions, 1997-II.
Glasser protiv Velike Britanije, 19. septembar 1999. godine, br. 32346/96.
Orkem protiv Evropske komisije, br. 347/87, 1989, ECR 3283.
Stan Greek Refineries i Stratis Andreadis protiv Grčke, 9. decembar 1994, br. 301-B, serija A.
Delcourt protiv Belgije, 17. januar 1970. godine, serija A, br. 11.
Ryabykh protiv Rusije, 24. juli 2003. godine, Reports of Judgments and Decisions 2003-IX.
Hornsby protiv Grčke, Reports of Judgments and Decisions, 1997.
Konig protiv Savezne Republike Njemačke, 28. juni 1978, serija A, br. 27.
Vilho Eskelinen i drugi protiv Finske (Veliko vijeće), br. 63235/00, ECHR 2007-IV, 19. april 2007.
Ivka Ljubičić protiv Hrvatske od 2007. godine.
Skočajić i Bijelić protiv Srbije od 18. septembra 2007. godine.
Buchholz protiv Savezne Republike Njemačke od 6. maja 1981, serija A, br. 42.
Milassi protiv Italije od 25. juna 1987, serija A, br. 119.
Hokkanen protiv Finske od 23. septembra 1994, serija A, br. 299-A./
Olson protiv Švedske od 27. novembra 1992, serija A, st. 72.
Jeremović protiv Srbije od 17. jula 2007, st. 81, 85 i 135.
Matter protiv Slovačke od 5. jula 1999.
Obermayer protiv Austrije od 28. juna 1990, stav 72.
Jablonska protiv Poljske od 9. marta 2004, stav 43.
Horvat protiv Hrvatske, stav 57, 2001.
Šoć protiv Hrvatske, 2003.
Karra protiv Grčke, 2. juni 2006, st. 20.
Ciricosta i Viola protiv Italije, 4. decembar 2002, stav 29.
Eckle protiv Njemačke od 15. jula 1982, serija A, br. 51.
Surmelli protiv Njemačke (GC) od 8. juna 2006, stav 131.

Bagetta protiv Italije, 1987.

Bunčić protiv Slovenije, 24. januar 2008, stav 57.

Konig protiv Savezne Republike Njemačke od 28. juna 1978, st. 103 i 108.

Odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine:

AP 129/02 od 30. juna 2004.

AP 1404/05 od 9. maja 2006.

AP 303/16 od 16. marta 2016.

AP 4101/15 od 10. maja 2017.

AP 1356/17 od 6. novembra 2018.

Jadranka Stanišić

Judge of the Supreme Court of the Republika Srpska

RIGHT TO A FAIR TRIAL IN CIVIL LAW PROCEEDINGS WITH A PARTICULAR FOCUS ON HEARING WITHIN A REASONABLE TIME

Summary: *The paper considers the origin, historical evolution and notion of the right to a fair trial in civil proceedings. In addition, it examines types and stages of proceedings that Article 6, paragraph 1 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (the Convention) may be applied to as well as the meaning of the words, expressions and syntagms used as referred to in Article 6 of the Convention, with the explanation of the notions “dispute”, “civil rights and obligations”, independent and impartial tribunal established by law”. A special emphasis is placed on the right to a fair trial within a reasonable time and the criteria for the assessment of the reasonableness of time, as well as on the regulation of the protection of the right to a trial within a reasonable time in the Republika Srpska and Bosnia and Herzegovina de lege lata – de lege ferenda.*

Keywords: *right to a fair trial, dispute, civil rights and obligations, independent and impartial tribunal, trial, reasonable time, commencement, completion and criteria for assessment, protection of rights*

Emira Hodžić

Registarar Suda Bosne i Hercegovine

PRAVO NA SUĐENJE U RAZUMNOM ROKU: ANALIZA MEĐUNARODNOG I DOMAĆEG PRAVNOG OKVIRA, UZ POSEBAN OSVRT NA ZAKON O KRIVIČNOM POSTUPKU BOSNE I HERCEGOVINE

Sažetak: *Pravo na suđenje u razumnom roku je jedan od segmenata prava na pravično suđenje iz člana 6. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Ovo pravo ugrađeno je i u Ustav Bosne i Hercegovine, kao i u domaće procesne zakone. Budući da je pravosuđe Bosne i Hercegovine glavni nosilac vladavine prava, sudovi moraju biti garant građanima da će se o njihovima pravima i obavezama odlučiti u što kraćem roku. Sudije u postupcima kojima rukovode imaju obavezu da koriste ovlaštenja koja su im data procesnim zakonima s ciljem brzog i efikasnog okončanja postupka, uz istovremeno poštovanje svih ostalih prava učesnika u postupku propisanih zakonom, Ustavom Bosne i Hercegovine i Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. U radu je dat kratak prikaz standarda Evropskog suda za ljudska prava o razumnom roku koji se odnose na krivični postupak, zatim prikaz stanja u pravosuđu Bosne i Hercegovine kada je u pitanju poštovanje prava na suđenje u razumnom roku, te osvrt na ovlaštenja i obaveze sudija propisane Zakonom o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine čiji je cilj osigurati brz i efikasan završetak postupka. Također, rad sadrži i kratak prikaz recentne prakse Suda Bosne i Hercegovine.*

Ključne riječi: *vladavina prava, pravo na pravično suđenje, pravo na suđenje u razumnom roku, Evropski sud za ljudska prava, Ustavni sud Bosne i Hercegovine, Sud Bosne i Hercegovine, Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine.*

„Nezavisnost sudstva osigurava svakom licu pravo na pravično suđenje i stoga nije privilegija sudija, već jamstvo poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda, koje svakoj osobi omogućava da ima povjerenje u pravosudni sistem.“

(Preporuka Komiteta ministara državama članicama
Vijeća ministara usvojena 17. novembra 2010. godine)

1. Uvod

Pravo na suđenje u razumnom roku ima svoje utemeljenje u Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (EKLJP ili Konvencija) kao dio prava na pravično suđenje iz člana 6. stav 1. Konvencije. Poštovanje prava na pravično suđenje je osnov vladavine prava u demokratskom društvu. Sudovi Bosne i Hercegovine (BiH) kao nosioci i čuvari vladavine prava moraju osigurati potpunu i dosljednu primjenu ovog principa. U njemu je sadržan čitav niz procesnih garancija koje su sudovi dužni poštovati kako u parničnom tako i u krivičnom postupku. Jedna od garancija jeste pravo na suđenje u razumnom roku predviđeno članom 6. stav 1. koji propisuje: „Prilikom utvrđivanja građanskih prava i obaveza ili osnovanosti bilo kakve krivične optužbe protiv njega, svako ima pravo na pravično suđenje i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim, zakonom ustanovljenim sudom.“

Glavni pretres ili rasprava u razumnom roku obavezuje postupajuće sudije da se predmeti završe efikasno, te da se u okviru objektivno potrebnog vremena ostvari svrha zbog koje je pokrenut postupak (bilo građanski spor bilo krivična optužba). S druge strane, ovaj član garantira svakom licu da će sud o njegovim pravima ili obavezama odlučiti u što kraćem roku, **te da neće nastupiti negativna posljedica zbog dužine trajanja tog postupka.** Vrhovni sud Republike Hrvatske je u svojim odlukama koje je donio u skladu sa Zakonom o suđenju u razumnom roku zauzeo stav da se razuman rok u smislu člana 6. utvrđuje samo onda kada se radi o postupcima čiji ishod ima *direktan efekat na određivanje ili ispunjavanje sadržaja nekog privatnog prava odnosno obaveze.*¹

Koliki značaj imaju garancije iz člana 6. govori i činjenica da, iako se Konvencija direktno primjenjuje u BiH i ima prioritet nad svim ostalim zakonima, pravo na pravično saslušanje u građanskim i krivičnim stvarima i druga prava u vezi s krivičnim postupkom ugrađena su direktno i u tekst Ustava BiH.²

Budući da je BiH članica Vijeća Evrope, postoji obaveza usklađivanja njenog zakonodavstva sa Konvencijom i svim standardima koji proizlaze iz tumačenja Konvencije. Tako su procesne garancije iz člana 6. inkorporirane u domaće procesne zakone, uključujući Zakon o krivičnom postupku BiH (ZKPBiH). Primjenjujući odredbe ZKP-a, sudije Suda Bosne i Hercegovine (Sud BiH) u toku krivičnog postupka istovremeno primjenjuju i procesne garancije iz člana 6. Konvencije. Ovdje dolazi do izražaja princip supsidijarnosti primjene Konvencije, čiji je osnovni cilj da se ljudska prava štite, prije svega, pred domaćim pravosuđem.

Svaki sudija u bilo kojoj fazi krivičnog postupka dužan je da vodi računa o tome da se predmet završi u razumnom roku. Sud nije uvijek u mogućnosti da utječe na dužinu

trajanja postupka, **posebno u fazi istrage**, ali ne treba zaboraviti da postoji čitav niz odredbi ZKP-a koje daju mogućnost sudu da utječe na tok postupka i osigura da se predmet okonča bez odlaganja.

2. Međunarodni dokumenti o nezavisnosti sudija i pravo na suđenje u razumnom roku

Kada je u pitanju pravo na suđenje u razumnom roku, neophodno je spomenuti i princip nezavisnosti sudija zato što niz međunarodnih dokumenata o sudijskom statusu pri normiranju elemenata nezavisnosti sudije ovaj princip dovodi u vezu s ostvarivanjem pravde koja u svom sastavu ima i pravo na razuman rok. Stoga ih je nužno navesti kako se ne bi izgubilo iz vida da je nezavisnost sudija ujedno i garant ostvarivanja prava na suđenje u razumnom roku. Mnogi međunarodni dokumenti koji proklamiraju osnovne principe o nezavisnosti sudija upravo naglašavaju dužnost sudija da u sudskim postupcima osiguraju pravično i efikasno suđenje u razumnom roku kao garante vladavine prava. Spomenut ćemo najvažnije dokumente koji o tome govore:

(1) Preporuka CM/ rec (2010) 12 Komiteta ministara državama članicama o sudijama: nezavisnost, djelotvornost i odgovornost³

Osnov za donošenje ove Preporuke je član 6. EKLJP na koji se Preporuka poziva u svojoj Preambuli. U općim principima navodi se sljedeće: „Nezavisnost pojedinačnih sudija je zaštićena nezavisnošću pravosuđa u cjelini. Kao takva, ona predstavlja fundamentalni aspekt vladavine prava.“⁴ Međutim, „Nezavisnost sudstva osigurava svakom licu pravo na pravično suđenje i stoga nije privilegija sudija, već jamstvo poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda, koje svakom licu omogućava da ima povjerenje u pravosudni sistem.“⁵ Nadalje, paragraf 30. proklamira: „Efikasnost sudija i pravosudnih sistema predstavlja neophodan uvjet za zaštitu prava svakog lica, poštovanje zahtjeva člana 6. Konvencije, pravnu sigurnost i povjerenje javnosti u vladavinu prava.“ Također, i paragraf 31. navodi: „Efikasnost predstavlja donošenje kvalitetnih odluka u razumnom roku nakon pravičnog razmatranja pitanja. Pojedinačne sudije su dužne da osiguraju efikasno upravljanje predmetima za koje su odgovorne, uključujući provođenje odluka čije izvršenje potpada pod njihovu nadležnost.“

3 Komitet ministara Vijeća Evrope, *Preporuka CM/ rec (2010) 12 državama članicama o sudijama: nezavisnost, djelotvornost i odgovornost*, 17. novembar 2010. godine, preuzeto sa <http://media.cgo-cce.org/2013/06/15-Osnovna-nacela-nezavisnosti-sudstva.pdf> (pristupljeno 1. oktobra 2019).

4 *Ibid.*, Poglavlje I – Opći aspekti.

5 *Ibid.*, Preambula.

(2) Evropska povelja o zakonu za sudije s obrazloženjem⁶

Kao i u preporukama Komiteta ministara, Evropska povelja o zakonu za sudije se u uvodnom dijelu također poziva na član 6. EKLJP. U članu teksta 1.6 ovog dokumenta se ističe obaveza države da osigura sva sredstva koja su neophodna sudijama za pravilno obavljanje njihovih dužnosti, a posebno da predmete rješavaju u razumnom roku.

(3) Magna Carta sudija (Savjetodavno vijeće evropskih sudija – CCJE)⁷

Ovaj dokument kao najvažniji dokument o statusu sudija proklamira vladavinu prava kao osnovnu misiju sudske vlasti, kroz pravilnu primjenu zakona na nepristrasan, pravedan, pravičan i djelotvoran način. U paragrafu 15. navodi se: „Sudije su dužne preduzeti korake kako bi se osigurao pristup brzom, djelotvornom i dostupnom rješavanju sporova, sudije trebaju promovirati metode alternativnog rješavanja sporova.“ Nadalje, paragraf 16. propisuje: „Sudije su dužne donositi obrazložene odluke, zasnovane na pravičnoj i javno provedenoj raspravi, te ih objavljivati u razumnom roku. Sudije su dužne koristiti odgovarajuće metode upravljanja predmetima.“ Također i paragraf 17. govori o pravičnom suđenju navodeći: „Provođenje sudskih odluka bitna je komponenta prava na pravično suđenje i također predstavlja jamstvo djelotvornog sudstva.“

(4) Bangalorski principi sudijskog ponašanja⁸

Osnov za donošenje ovog dokumenta je također član 6. Konvencije, te se u njemu navodi: „Sudija će obavljati sve sudijske dužnosti, uključujući i izradu presude, efikasno, pravično i sa razumnom ekspeditivnošću.“

3. Kratki osvrt na tumačenje pojma „razuman rok“ u krivičnom postupku prema praksi Evropskog suda za ljudska prava

Često se javlja pitanje koji to vremenski period predstavlja razuman rok i kada on počinje teći. Općenito, za sve postupke, razuman rok je onaj vremenski period koji je optimalno potreban da se otkloni pravna neizvjesnost o postojanju nekog prava ili

6 *Evropska povelja o Zakonu za sudije s obrazloženjem*, 1998, preuzeto sa <https://rm.coe.int> (pristupljeno 1. oktobra 2019).

7 Savjetodavno vijeće evropskih sudija (CCJE), *Magna Carta sudija*, 2010, preuzeto sa <https://pravosudje.ba> (pristupljeno 1. oktobra 2019. godine).

8 UN Kongres o prevenciji kriminala i tretmanu počinitelja, Pravosudna grupa za jačanje pravosudnog integriteta, *Bangalorski principi sudijskog ponašanja*, 2002, preuzeto sa stranice www.rs.cesg.gov.ba (pristupljeno 1. novembra 2019. godine).

obaveze, odnosno da se otkloni sumnja o osnovanosti optužbe protiv nekog lica.⁹ Cilj člana 6. stav 1. je da „optuženi ne bude predugo optužen, te da se odluči o optužbi“. ¹⁰ U predmetu *Wemhoff protiv Njemačke* Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) zauzeo je stav: „Tačan cilj ove odredbe u krivičnim stvarima [je] osigurati da optužena lica ne moraju predugo biti pod optužbom i da optužba bude jasna. Stoga, nema sumnje da period koji treba uzeti u obzir pri primjeni ove odredbe traje barem do oslobađanja ili osude, čak i ako je donesena odluka o žalbi. Osim toga, nema razloga zašto bi se zaštita koja se daje predmetnim licima protiv kašnjenja suda trebala okončati na prvom saslušanju u suđenju: također se moraju bojati neopravdane odgode ili prekomjernog kašnjenja sudova za suđenje.“ ¹¹ I u predmetu *Kart protiv Turske* ESLJP je naveo sljedeće: „To se pravo zasniva na potrebi osiguravanja da optužena lica ne moraju ostati predugo u stanju nesigurnosti u pogledu ishoda krivičnih optužbi protiv njih.“ ¹²

Kada je u pitanju početak i kraj roka za utvrđivanje povrede prava na razuman rok praksa ESLJP je utvrdila kriterije za različite postupke. U krivičnom postupku u predmetu *Neumiester protiv Austrije*¹³ Sud je utvrdio da razuman rok počinje teći od dana kada je lice optuženo. Pri tome, optužnica se definira kao „službeno saopćenje nadležnog organa o učinjenom krivičnom djelu“. ¹⁴ Rok može početi i ranije, odnosno prije nego što predmet dođe pred sud¹⁵, kao što je npr. u vrijeme lišenja slobode¹⁶ ili istražnog postupka¹⁷. Prema stavu ESLJP, vremenski period na koji se primjenjuje član 6. odnosi se na cijeli postupak, uključujući i izvršenje odluke.¹⁸ Sud je također utvrdio da odluke o prekidu krivičnog postupka, čak i uz mogućnost ponovnog pokretanja u kasnijoj fazi, znače da se taj naknadni period ne uzima u obzir prilikom računanja trajanja krivičnog postupka ukoliko se donese odluka o prekidu krivične istrage, ako se više ne odnosi na dato lice i više nije predmet neizvjesnosti koju data garancija nastoji ograničiti.¹⁹

9 Manojlović-Andrić et al., *Kriterijumi za ocjenu povrede prava na suđenje u razumnom roku*, Beograd, Savjet Evrope, 2018, str. 9.

10 Vijeće Evrope, *Vodič za član 6. EKLJP* (verzija na engleskom jeziku od 31. augusta 2019. godine), preuzeto sa scn.echr.coe.int (pristupljeno 1. novembra 2019. godine), str. 52.

11 *Wemhoff protiv Njemačke*, AP 2122/64 od 27. juna 1968. godine, para. 18.

12 *Kart protiv Turske*, AP/8917/05 od 3. decembra 2009. godine, para. 68.

13 *Neumiester protiv Austrije*, AP 1936/63 od 27. juna 1968. godine, 18.

14 Vijeće Evrope, *Vodič za član 6. EKLJP* (verzija na engleskom jeziku od 31. augusta 2019. godine), preuzeto sa scn.echr.coe.int (pristupljeno 1. novembra 2019. godine), str. 52.

15 *Dewwer protiv Belgije*, AP 6903/95 od 27. februara 1980. godine, para 42.

16 *Wemhoff protiv Njemačke*, AP 2122/64 od 27. juna 1968. godine, para. 19.

17 *Ringelsen protiv Austrije*, AP 2614/65 od 16. jula 1971. godine, para. 110; *Šubinski protiv Slovenije*, AP 19611/04 od 18. januara 2007. godine, para. 65–68.

18 *Assanidze protiv Gruzije*, AP 71503/01 od 8. aprila 2004. godine, para. 181.

19 Vijeće Evrope, *Vodič za član 6. EKLJP* (verzija na engleskom jeziku od 31. augusta 2019. godine), preuzeto sa scn.echr.coe.int (pristupljeno 1. novembra 2019. godine), str. 34.

Nadalje, ESLJP je utvrdio kriterije za ocjenu da li su sudski rokovi razumni, a to su:²⁰

1. složenost predmeta²¹,
2. ponašanje podnosioca predstavke²²,
3. ponašanje nadležnih organa²³ i
4. značaj spora za podnosioca predstavke²⁴.

Dakle, prilikom razmatranja da li je u pojedinom slučaju došlo do povrede prava na suđenje u razumnom roku, uzimaju se u obzir navedeni kriteriji koji se cijene u svakom konkretnom slučaju. Ustavni sud BiH također uzima u obzir navedene kriterije iz prakse ESLJP.²⁵

4. Stanje u pravosuđu Bosne i Hercegovine

Dužina trajanja sudskih postupaka je jedno od pitanja s kojima se suočava pravosuđe BiH. Ustavni sud BiH je 10. maja 2017. godine u predmetu broj AP 1620/16 utvrdio povredu prava na razuman rok iz člana II/3.e) Ustava BiH i člana 6. stav 1. EKLJP zbog dužine trajanja izvršnih postupaka, kao i povredu prava na djelotvoran pravni lijek iz člana 13. Konvencije. U vezi s tim, Sud je naložio Vladi Kantona Sarajevo da apelantima isplati iznos od po 1.000,00 KM na ime naknade nematerijalne štete zbog dužine trajanja izvršnih postupaka. Pored navedenog, Ustavni sud je naložio nadležnim sudovima i drugim nadležnim organima, uključujući i Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine (VSTVBiH), da preduzmu odgovarajuće mjere iz svoje nadležnosti radi otklanjanja sistemskog kršenja prava na suđenje u razumnom roku.

Ustavni sud je i u ranijem predmetu broj AP 303/16 od 16. marta 2016. godine također utvrdio povredu prava na razuman rok zbog dužine trajanja parničnog postupka, te je istakao da se radi o sistemskom kršenju ovog prava u mnogim predmetima. U ovoj odluci Sud je naveo: „Dužina trajanja postupaka pred redovnim sudovima predstavlja sistemski problem u Bosni i Hercegovini.“²⁶ Ustavni sud je podsjetio da je u svojoj praksi razmatrao veliki broj apelacija podnesenih zbog kršenja

ustavnog prava na pravično suđenje uslijed dužine postupaka koji se vode pred redovnim sudovima u BiH, te je u više stotina slučajeva, zbog nedonošenja odluke redovnog suda u razumnom roku, utvrdio povredu prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava i člana 6. stav 1. EKLJP. Ovakve odluke imale su za posljedicu obavezu javne vlasti da apelantima isplati značajan novčani iznos na ime naknade nastale nematerijalne štete kao posljedice kršenja ustavnih prava. Pored toga, Ustavni sud je zaključio da povreda iz ovog predmeta nije izolirani incident, nego je posljedica sistemskih nedostataka u organiziranju pravosuđa i efektivnom ostvarivanju nadležnosti iz ove oblasti.²⁷ U odluci je istaknuta potreba da VSTVBiH preduzme aktivnosti kojima bi se otklonile manjkavosti sudskog sistema u BiH u pogledu poštovanja zahtjeva za odvijanje postupaka u razumnom vremenskom roku.

VSTVBiH je na sjednici održanoj 25. i 26. oktobra 2017. godine donio Akcioni plan za provedbu odluka Ustavnog suda BiH.²⁸ Vijeće je utvrdilo niz smjernica, kao i nosioce aktivnosti za provođenje tih smjernica, čiji je osnovni cilj ubrzanje sudskih postupaka. Neke od predviđenih mjera uključuju: obavezu sudova da prioritetno poštuju rokove Ustavnog suda BiH u rješavanju predmeta u kojima je podnesena apelacija pred Ustavnim sudom, obavezu dosljednog poštovanja plana rješavanja predmeta prema redoslijedu starosti inicijalnog akta, zatim obavezu vršenja kontinuiranog nadzora nad realizacijom planova, obavezu predsjednika sudova da vode računa o ujednačenoj preraspodjeli predmeta između sudija unutar suda, rad na unapređenju upravljačkih vještina u pravosudnim institucijama, te unapređenju efikasnosti u upravljanju sudskim postupcima (u smislu otklanjanja subjektivnih slabosti koje dovode do odugovlačenja postupka kao što su npr. bespotrebno odlaganje ročišta, nepripremljenost sudija i slično), te obavezu iniciranja izmjena odredbi koje generiraju dugotrajnost postupka u ZKP-u i Zakonu o parničnom postupku.

U okviru ranije preduzetih mjera, Visoko sudsko i tužilačko vijeće je usvojilo nekoliko pravilnika i uputstava čiji je generalni cilj smanjenje broja neriješenih predmeta i efikasno vođenje postupka, i to: Pravilnik o vremenskim okvirima za postupanje po predmetima u sudovima i tužilaštvima u BiH,²⁹ Uputstvo za praćenje rada na predmetima ratnih zločina u sudovima³⁰ i Uputstvo za izradu plana rješavanja

²⁰ Manojlović-Andrić et al., *Kriterijumi za ocjenu povrede prava na suđenje u razumnom roku*, str. 37.

²¹ *Neumiester protiv Austrije*, AP 1936/63 od 27. juna 1968. godine, para. 20.

²² *Eckle protiv Njemačke*, AP 8130/78 od 15. jula 1982. godine, para. 82; *I. A. protiv Francuske*, 1/1998/904/1116 od 23. septembra 1998. godine, para. 121; *Lda. i drugi protiv Portugala*, AP 56637/10, 59856/10, 72525/10, 7646/11, 12592/11 od 30. januara 2005. godine, para. 48.

²³ *Abdoella protiv Nizozemske*, AP 12728/87 od 25. novembra 1992. godine, para. 24; *Dobbertin protiv Francuske*, AP 12728/87 od 25. novembra 1992. godine, para. 44.

²⁴ *Abdoella protiv Nizozemske*, para. 24.

²⁵ Ustavni sud BiH, AP 303/16 od 16. marta 2016. godine, para. 26.

²⁶ *Ibid.*, para. 35.

²⁷ *Ibid.*, para. 39.

²⁸ Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH, *Akcionni plan za provedbu odluka Ustavnog suda BiH*, 2017, preuzeto sa stranice <https://vstv.pravosudje.ba/vstv/faces/vijesti.jsp?id=71415> (pristupljeno 1. novembra 2019. godine).

²⁹ Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH, *Pravilnik o vremenskim okvirima za postupanje po predmetima u sudovima i tužilaštvima u BiH*, „Službeni glasnik BiH“ br. 5/13, 101/13 i 61/14, preuzeto sa https://vsts.pravosudje.ba/vstv/faces/vijesti.jsp?id=53437&vijesti_jezik=B (pristupljeno 1. novembra 2019. godine).

³⁰ Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH, *Uputstvo za praćenje rada na predmetima ratnih zločina u sudovima*, 2015, preuzeto sa <https://pravosudje.ba> (pristupljeno 1. novembra 2019. godine).

predmeta.³¹ Pravilnik o vremenskim okvirima za postupanje po predmetima u sudovima i tužilaštvima u BiH je donesen s ciljem utvrđivanja optimalnih i predvidivih rokova, te osiguranja primjerene dužine trajanja postupaka koja omogućava efikasno postupanje u predmetima. Na taj način definirani su standardni vremenski okviri za efikasno rješavanje predmeta u sudovima (optimalni rokovi), pri čemu su kao osnov uzeti rokovi propisani procesnim zakonima za pojedine faze postupka, odnosno pojedine radnje tokom postupka. Nadalje, ovim Pravilnikom je definirano i utvrđivanje predvidivih rokova koji predstavljaju realan vremenski okvir za okončanje postupka u konkretnom predmetu. Predvidivi rokovi se utvrđuju na nivou svakog pojedinog suda najmanje jednom godišnje s mogućnošću izmjene u slučaju vanrednih okolnosti u sudu. Suština Pravilnika je približavanje predvidivih rokova optimalnim, tj. smanjenje broja neriješenih predmeta i kraće trajanje postupaka.

Uputstvo za praćenje rada na predmetima ratnih zločina u sudovima propisuje sačinjavanje unificiranih obrazaca za praćenje rada na ovoj vrsti predmeta. Svi sudovi u BiH, u čijoj je nadležnosti procesuiranje predmeta ratnih zločina, a koji imaju neriješene predmete u pojedinim fazama krivičnog postupka i koji nisu završeni u predviđenom optimalnom roku, imaju obavezu periodičnog sačinjavanja Plana rješavanja predmeta i Akcionog pregleda za pojedine faze postupka. Na ovaj način prati se rad na predmetima ratnih zločina, a predmeti obuhvaćeni planom i pregledom smatraju se prioritarnim za rad. Uputstvo za izradu plana rješavanja predmeta³² propisuje obavezu svakog suda da izradi plan, bez obzira na broj neriješenih predmeta. Plan treba da sadrži neriješene predmete prema starosti inicijalnog akta (datum podizanja optužnice) u momentu njegovog sačinjavanja. Cilj Uputstva je promjena starosne strukture neriješenih predmeta po referatima i u sudu, te rješavanje predmeta u razumnim rokovima i prema starosti inicijalnog akta.

U vezi s pravilom koje predviđa računanje starosti predmeta počev od inicijalnog akta, Sud BiH je u više navrata slao primjedbe Visokom sudskom i tužilačkom vijeću. Naime, sudiji kojem je dodijeljen predmet u glavni pretres predmet se, prema važećem Uputstvu, računa od momenta podizanja optužnice, a ne od momenta kada mu je predmet dodijeljen u rad s ciljem zakazivanja glavnog pretresa. Sudija je u planu rješavanja predmeta dužan navoditi predmete prema aktu kada je optužnica primljena u sud. Tako se u praksi dešava da sudija primi u rad predmet s mlađim inicijalnim aktom i završi predmet prije onog u kojem je optužnica primljena u sud ranije. Ovo zato što se nerijetko dešava da su optuženi u fazi potvrđivanja optužnice nedostupni ili u inostranstvu, što za posljedicu ima duže trajanje ove faze u odnosu na situaciju kada je optuženi dostupan u BiH. Negativna posljedica ovakvog pravila ogleda se u tome

što se u izvještajima Visokog sudskog i tužilačkog vijeća, koji se zasnivaju na analizi statističkih podataka, ponekad navodi da sud rješava mlađe predmete, a da stari ostaju neriješeni, pri čemu se ne uzimaju u obzir spomenuti razlozi objektivne prirode koji onemogućavaju rješavanje pojedinih predmeta u predviđenim rokovima.

5. Pravo na suđenje u razumnom roku i uloga sudije

Bez obzira na generalne i specijalne mjere koje Visoko sudsko i tužilačko vijeće uvodi kroz gore navedene dokumente, svaki sudija ima dužnost da primjenom odredbi procesnih zakona osigura punu kontrolu nad dinamikom postupka kako bi postupak trajao što kraće, uz istovremeno poštovanje svih prava osumnjičenog odnosno optuženog lica. Ne smijemo zaboraviti da su mjere regulatora, kao što je to kod nas Visoko sudsko i tužilačko vijeće, administrativne, dakle upravne mjere. S druge strane, postupanje suda je upravljanje sudskim postupkom. Kada je u pitanju krivični postupak, ZKP BiH sadrži niz odredbi koje su propisane s ciljem osiguranja ovog principa. Suština suđenja u razumnom roku u krivičnom postupku je prije svega sadržana u općim odredbama Zakona. Pravo na suđenje bez odlaganja (član 13. stav 2. Zakona) ogleda se u obavezi suda da postupak provede bez odugovlačenja i onemogućiti svaku zloupotrebu prava licima koja učestvuju u postupku. Zakon u prvom redu štiti prava osumnjičenog, odnosno optuženog, jer u stavu 1. spomenutog člana zakonodavac, prije svega, utvrđuje njegova prava kroz pravo da u najkraćem razumnom roku bude izveden pred sud i da mu bude suđeno bez odlaganja. U slučaju da se lice nalazi u pritvoru, tada je hitnost postupanja još naglašenija. S ovim principom je povezan i princip efikasnosti postupka. U Zakonu o krivičnom postupku ovaj je princip sadržan u okviru člana 13. Ono što je važno istaći jeste da brzina postupka ne treba postati sama sebi svrha, već istovremeno treba biti usklađena s drugim principima i pravima koja su garantirana procesnim zakonom. Zbog toga, sudije trebaju posjedovati određene vještine upravljanja postupkom kako bi se na koncu donijela pravilna i zakonita odluka, potpuno i pravilno utvrdilo činjenično stanje i utvrdila materijalna istina. I terminološki gledano, pojmovi koji su korišteni u ZKP-u kao što su „razuman rok“, „bez odugovlačenja“, „sprečavanje svake zloupotrebe“ ne stavljaju fokus na bezuvjetnu efikasnost, već je suština u balansu svih prava i principa koji treba postići, a koji se procjenjuju u svakom konkretnom slučaju u zavisnosti od složenosti predmeta, ponašanja stranaka u postupku, branioca i suda. Sve ostale odredbe koje propisuju rukovođenje postupkom su stavljene u funkciju realizacije ovog principa. U različitim fazama krivičnog postupka različita je uloga suda, a samim tim i utjecaj sudije na dužinu trajanja postupka.

U istražnoj fazi sud često nije u mogućnosti utjecati na dinamiku provođenja istrage. Sud i ne posjeduje informaciju da se protiv osumnjičenog vodi istraga do onog

31 Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH, Uputstvo za izradu plana rješavanja predmeta, preuzeto za <https://pravosudje.ba> (pristupljeno 1. novembra 2019. godine).

32 Novi Pravilnik je donesen 2018. godine.

momenta kada se podigne optužnica ili do momenta kada je u istrazi potreban angažman suda. Ovo se najbolje može predočiti na primjeru posebnih istražnih radnji iz člana 116. stav 2. ZKPBiH. U ranijoj praksi pred Sudom BiH u pojedinim predmetima Tužilaštvo Bosne i Hercegovine (Tužilaštvo BiH ili Tužilaštvo) nije podnosilo prijedloge za produženje trajanja posebnih istražnih radnji nakon što istekne rok kada budu prvi put određene naredbom sudije. Međutim, nakon određenog vremena, dešavalo se da Tužilaštvo protiv istih osumnjičenih ponovo podnese prijedlog za određivanje identičnih mjera imajući u vidu koji je maksimalni period propisan Zakonom za njihovo trajanje. Međutim, odredbom člana 119. stav 3. ZKPBiH propisano je: „Sudija za prethodni postupak će, bez odlaganja, a nakon preduzimanja radnji iz člana 116. ZKPBiH, obavijestiti lice protiv kojeg je radnja bila preduzeta.“ U ovakvoj situaciji sud je dužan preduzeti odgovarajuće mjere s ciljem sprečavanja radnji koje su usmjerene na odugovlačenje istrage i eventualne kalkulacije o momentu kada osumnjičeni treba biti upoznat da se protiv njega provodi istraga. Stoga je u Sudu BiH uspostavljena praksa da sudija za prethodni postupak odmah nakon isteka vremena određenog naredbom za provođenje posebnih istražnih radnji, ukoliko nema zahtjeva za produženje, traži od postupajućeg tužioca da dostavi informacije o tome da li postoje smetnje da se osumnjičeni obavijesti o provedenim posebnim istražnim radnjama. Ukoliko se tužilac poziva na opasnost od ugrožavanja istrage, onda postoji obaveza da to i obrazloži.

U pogledu faze optuženja, Zakon je predvidio relativno kratke rokove za odlučivanje o optužnici, odlučivanje o prethodnim prigovorima, zakazivanje ročišta za izjašnjenje o krivici, te upućivanje predmeta vijeću ili sudiji pojedincu za zakazivanje glavnog pretresa.

Kada je u pitanju glavni pretres, u svjetlu prava na suđenje u razumnom roku ZKPBiH je propisao niz odredbi usmjerenih na to da predsjedniku vijeća ili sudiji pojedincu omogućuje da efikasno vodi postupak. Zakon je u članu 239. propisao koje su to obaveze, odnosno dužnosti i ovlaštenja predsjednika vijeća ili sudije pojedinca nakon što počne glavni pretres. Član 239. ZKPBiH dalje razrađuje osnovni princip iz člana 13. ZKP-a. Prije svega, isključivo je ovlaštenje sudije, odnosno predsjednika vijeća da rukovodi glavnim pretresom. U nekim situacijama o rukovođenju glavnim pretresom odluku donosi vijeće. S druge strane, predsjednik vijeća, odnosno sudija pojedinac, istovremeno ima dužnost da se stara za svestrano pretresanje predmeta i otklanjanje svega što odugovlači postupak, a ne doprinosi razjašnjenju stvari. U tu svrhu Zakon predviđa odredbe koje omogućavaju sudiji da svojim procesnim odlukama suzbije bilo kakav pokušaj stranaka i branioca da zloupotrijebe procesna prava s ciljem odugovlačenja postupka. Neke od mjera koje sudija može preduzeti radi održavanja reda u sudnici su: upozorenje svim prisutnima u sudnici da se ne ometa rad suda (član 241) i udaljenje svih lica koja ometaju održavanje glavnog pretresa (član 242). Zakonodavac je također predvidio i koja su ovlaštenja predsjednika vijeća u procesnim situacijama

ukoliko na glavni pretres ne dođe neko od stranaka u postupku, branilac, svjedok ili vještak.³³ Konačno, i odredbe koje se odnose na osiguranje prisustva optuženog na glavnom pretresu služe istoj svrsi.

Radi ostvarivanja principa suđenja u razumnom roku sudija, odnosno predsjednik vijeća, u toku glavnog pretresa ima ovlaštenja i u vezi s predlaganjem dokaza. Naime, predsjednik vijeća može kroz kontroliranje načina i redoslijeda ispitivanja svjedoka i izvođenje dokaza utjecati na trajanje postupka. Član 262. stav 3. ZKPBiH je predvidio da će predsjednik vijeća, odnosno sudija, voditi računa da „ispitivanje svjedoka i izvođenje dokaza bude efikasno za utvrđivanje istine i da se izbjegne nepotrebno gubljenje vremena“. Nadalje, član 263. Zakona daje ovlaštenje predsjedniku vijeća da donese odluku o odbijanju dokaznih prijedloga ukoliko su nepotrebni ili nemaju značaja za predmet, odnosno da ne dopusti pitanje koje stranke namjeravaju postaviti ili odgovor na pitanje ukoliko je nedopušteno ili nevažno za predmet. Kada je u pitanju dokazni postupak, Zakon je dao široka ovlaštenja predsjedniku vijeća, odnosno sudiji, zato što u našem sistemu ne postoji sistem dokaznih pravila, pa stranke često predlažu više dokaza nego što je potrebno radi utvrđivanja jedne činjenice ili predlažu dokaze koji nisu predmet optužnice. Upravo se tu ogleda umijeće sudije koji rukovodi glavnim pretresom da fokus stavi na dokaze koji su relevantni za predmet optužbe. Prilikom donošenja odluka povodom dokaznih prijedloga, sud mora voditi računa da ne povrijedi princip nepristrasnosti i pretpostavku nevinosti.³⁴ Pored navedenog, sud prilikom odlučivanja o dokazima mora voditi računa i o pravu na odbranu. Ukoliko odbije dokazni prijedlog, sud je u obavezi dati obrazloženje razloga. Odluke predsjednika vijeća, odnosno sudije, stranke i branilac mogu pobijati žalbom na prvostepenu presudu ukoliko je zbog zabrane pitanja ili odgovora na pitanje ili zbog odbijanja dokaznog prijedloga činjenično stanje pogrešno ili nepotpuno utvrđeno.³⁵

Kako bi se glavni pretres odvijao što efikasnije, ZKP je u članu 233a. predvidio održavanje pretpretresnog ročišta kako bi se sa strankama i braniocem razmotrila pitanja relevantna za glavni pretres. Ovu mogućnost sudska vijeća Suda BiH redovno koriste, posebno u predmetima Odjela I za ratne zločine. Na tzv. statusnoj konferenciji, s ciljem što efikasnijeg korištenja vremena za glavni pretres, utvrđuje se, prije svega, dinamika održavanja ročišta. Dinamika ročišta, odnosno kalendar ročišta u predmetu služi kako sudijama tako i strankama i braniocu u svrhu planiranja prisustva drugim ročištima, te da se omogući valjana priprema za svako ročište. Na nivou Krivičnog

33 Parlamentarna skupština BiH, *Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine*, „Službeni glasnik BiH“ br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13, 65/18, čl. 245, 246, 248, 249.

34 Sijerčić-Čolić et al., *Komentari zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, Savjet/Vijeće Evrope, 2005, str. 680.

35 *Ibid.*, str. 681.

odjeljenja Suda preduzimaju se mjere s ciljem racionalnijeg i efikasnijeg rasporeda suđenja kako bi svi pretresi mogli biti redovno održavani.

Na statusnoj konferenciji predsjednik vijeća daje upute Tužilaštvu i odbrani da se reducira broj svjedoka koji svjedoče na istu okolnost. Nadalje, na statusnoj konferenciji sudsko vijeće upozorava tužioca i odbranu da za sve svjedoke, prije nego što dođu da svjedoče pred Sudom, pribave podatke o tome da li su svjedočili pred Haškim tribunalom i da li su imali mjere zaštite kako bi se na vrijeme pribavile ove relevantne informacije i kako se ne bi odugovlačio postupak kasnijim pribavljanjem podataka. Pored toga, na statusnoj konferenciji Sud nalaže odbranama da zbog obimne materijalne dokumentacije pripreme listu nespornih materijalnih dokaza kako bi se postupak njihovog ulaganja u spis brže završio. Kada je u pitanju ispitivanje svjedoka, sudska vijeća na statusnoj konferenciji daju upute Tužilaštvu i odbrani da unakrsno ispitivanje ne može biti duže od direktnog ispitivanja. Također, ukoliko se svjedoci nalaze u inostranstvu ili se nalaze u drugom gradu u BiH, a njihov dolazak u Sud je otežan zbog bolesti, saslušanje svjedoka se obavlja putem videolinka.

Kada su u pitanju drugostepeni krivični postupci, u slučaju ukidanja prvostepene presude ZKP je propisao da se oni provode pred vijećem Apelacionog odjeljenja Suda BiH. U tom smislu apelaciona vijeća su zauzela stav da postupak pred apelacionim vijećem ne predstavlja *de novo* postupak i da on zavisi od žalbom postavljenih okvira. Imajući u vidu navedeni stav, u postupku pred vijećem Apelacionog odjeljenja ne pozivaju se svi svjedoci koji su dali iskaze u prvostepenom postupku, već samo oni koji su relevantni. S ciljem efikasnog vođenja postupka, apelaciona vijeća ne pozivaju svjedoke ponovo da svjedoče, već preslušavaju relevantne dijelove njihovih iskaza u sudnici. Vijeća na posebnom ročištu koje predstavlja vid statusne konferencije, zajedno sa strankama i braniocem, utvrđuju koji iskazi, odnosno koji dijelovi iskaza svjedoka će se preslušati. U slučaju posebnih okolnosti, apelaciono vijeće može odlučiti da se svjedok pozove. Sve navedene mjere su u praksi pokazale pozitivne rezultate kada je u pitanju trajanje glavnog pretresa.

Osvrt na dužinu trajanja krivičnih postupaka pred Sudom Bosne i Hercegovine

Tabela u nastavku teksta prikazuje prosječno trajanje krivičnog postupka u krivičnim predmetima Suda BiH prema pojedinačnim fazama postupka, a na osnovu podataka za 2018. godinu.

Pregled dužine trajanja krivičnih postupaka u predmetima Suda BiH prema podacima za 2018. godinu									
Prosječno trajanje krivičnog postupka po fazama									
Faza krivičnog postupka	Odjel I			Odjel II			Odjel III		
Potvrđivanje optužnice	121			104			144		
Glavni pretres	708			128			86		
Žalbeni postupak	Krž	Kžk	Kžž	Kž	Kžk	Kžž	Kž	Kžk	Kžž
	99	307	-	69	118	77	67	81	-
Izvršenje krivičnih sankcija	385								

Iz prezentiranih brojki proizlazi da se prosječno trajanje krivičnog postupka pred Sudom razlikuje od odjela do odjela. Kao što je vidljivo iz navedenih podataka, krivični postupci najkraće traju u predmetima Odjela III, a najduže u predmetima Odjela I za ratne zločine. Dužina trajanja postupaka, kao i dužina trajanja pojedinačnih procesnih faza, posebno u predmetima Odjela I za ratne zločine, ali i u predmetima Odjela II za organizirani kriminal, privredni kriminal i korupciju, direktna je posljedica prvenstveno njihove kompleksnosti. Najčešće se radi o predmetima sa više optuženih, velikim brojem tačaka optužnice i velikim brojem predloženih svjedoka i dokaza. Ilustracije radi, u predmetu Odjela I Đelilović i drugi, u kojem se postupak vodi protiv osam lica, tokom suđenja je saslušano 137 svjedoka i dva vještaka, pročitani su iskazi 16 svjedoka, te je izvedeno 2.485 dokaza. U predmetu Odjela II *Cvijan i drugi*, u kojem je postupak vođen protiv 17 lica, tokom suđenja je saslušano 146 svjedoka, te izvedeno 319 dokaza. Navedene brojke govore o složenosti ovih predmeta i objašnjavaju zbog čega su postupci u ovim predmetima trajali po nekoliko godina. Dužina trajanja postupaka svakako zavisi i od toga da li je donošenju konačne presude u žalbenom postupku prethodilo ukidanje prvostepene presude i ponavljanje glavnog pretresa pred Apelacionim odjeljenjem, odnosno odlučivanje o žalbi na drugostepenu presudu.

Kada je u pitanju trajanje pojedinačnih faza postupka, potrebno je kratko se osvrnuti i na fazu potvrđivanja optužnice koja u krivičnim postupcima sva tri odjela Suda traje duže od 100 dana i čija dužina sigurno privlači pažnju. Prosječno trajanje ove faze postupka svakako je rezultat toga što se, kao što je već objašnjeno, radi o složenim predmetima, zbog čega razmatranje optužnice, kao i procesne radnje koje slijede nakon potvrđivanja optužnice (podnošenje i odlučivanje o prethodnim prigovorima, te zakazivanje ročišta za izjašnjenje o krivici) zahtijevaju više vremena nego što je uobičajeno u predmetima u kojima se postupci vode za druga krivična djela. Međutim, ono što dodatno utječe na dužinu ove faze postupka jeste vraćanje

optužnica na uređenje i po nekoliko puta, a posebno činjenica da se postupci često vode protiv lica koja nemaju prebivalište/boravište u BiH, što značajno produžava trajanje svih procesnih radnji koje se preduzimaju u ovoj fazi.

U pogledu faze izvršenja krivičnih sankcija, čije je prosječno trajanje tokom 2018. godine iznosilo 385 dana, ključni razlog zbog kojeg ona traje tako dugo jeste taj što obuhvata ne samo upućivanje osuđenih lica na izdržavanje kazne zatvora, već i druge radnje kao što su prodaja ili uništavanje trajno oduzetih predmeta. Uništavanje predmeta koje obavljaju specijalizirane službe vrši se jednom godišnje ili jednom u nekoliko godina, zavisno od vrste predmeta, dok se prodaja oduzetih predmeta vrši u okviru izvršnog postupka pred Sudom BiH i drugim sudovima, također jednom do dva puta godišnje. Dakle, dužina trajanja faze izvršenja krivičnih sankcija direktna je posljedica činjenice da ova faza, pored upućivanja osuđenih lica na izdržavanje zatvorske kazne obuhvata i dodatne radnje koje se iz praktičnih razloga i razloga ekonomičnosti ne preduzimaju na pojedinačnoj osnovi, već tek periodično, i to u dužim vremenskim razmacima.

6. Primjeri i stavovi iz sudske prakse Suda Bosne i Hercegovine

U nastavku slijedi pregled primjera i stavova iz sudske prakse Suda BiH kada je u pitanju suđenje u razumnom roku.

(1) Predmet broj S1 1 K 020064 17 Kv 7 Rješenje od 1. februara 2017. godine

Rješenjem Suda BiH broj S1 1 K 020064 15 Krn u postupku redovne kontrole mjera zabrane utvrđeno je da i dalje postoje okolnosti koje opravdavaju izrečene mjere zabrane prema osumnjičenom, a koje su se ogledale u mjeri zabrane putovanja iz člana 126. stav 2. ZKPBiH i obaveznog povremenog javljanja državnom organu iz člana 126.a stav 1. tačka d) ZKPBiH. Vanraspravno vijeće je uvažilo braniočevu žalbu, preinačilo prvostepeno rješenje, te ukinulo mjere osumnjičenom. Prilikom donošenja odluke vijeće je ocijenilo da je prošlo više od godinu dana od kada je lice prvi put lišeno slobode, nakon čega mu je ukinut pritvor i određene mjere zabrane, te da je proteklo više od godinu dana istrage gdje je osumnjičeni imao određena ograničenja slobode. U tom kontekstu, vijeće je iznijelo stav da ograničenje prava osumnjičenog treba biti srazmjerno potrebama da se ostvari legitimni cilj. Vijeće je također na osnovu stanja u spisu i navoda kako odbrane tako i Tužilaštva zaključilo da je Tužilaštvo godinu dana bilo pasivno na ovom predmetu. Pored toga, uzeta je u obzir složenost predmeta, dužina trajanja istrage, činjenica da ponašanje osumnjičenog nije utjecalo na odlaganje

provođenja određenih istražnih radnji, te je zaključilo da nakon proteka perioda od godinu dana u kojem istraga nije okončana ne postoje razlozi koji u konkretnom slučaju opravdavaju daljnju primjenu mjera zabrane prema osumnjičenom.

(2) Predmet broj S1 2 K 002596 14 Kžk Presuda od 15. jula 2015. godine

U postupku pred apelacionim vijećem u spomenutom predmetu optuženi i njegov branilac su preduzimali radnje koje su prema zaključku apelacionog vijeća bile očigledno usmjerene ka odugovlačenju krivičnog postupka. Tako je branilac optuženog u postupku pred apelacionim vijećem u nekoliko navrata i u kratkom vremenskom periodu tražio izuzeće postupajućeg tužioca, zatim glavnog tužioca Tužilaštva BiH, svih članova apelacionog vijeća poimenično, te predsjednika Suda BiH. Zahtjevi za izuzeće koje je odbrana podnosila su sadržavali istu ili sličnu argumentaciju. Prilikom donošenja procesnih odluka, apelaciono vijeće se vodilo dužnošću suda da postupak provede bez odugovlačenja i onemogućiti svaku zloupotrebu prava koja pripadaju licima koja učestvuju u postupku (član 13. stav 2 ZKPBiH). Budući da se radilo o pretresu pred vijećem Apelacionog odjeljenja na koji se primjenjuju odredbe glavnog pretresa, to se apelaciono vijeće vodilo i obavezama iz člana 239. ZKP-a koje se odnose na dužnost suda da otkloni sve što odugovlači postupak. Imajući u vidu navedeno, vijeće je vodilo računa da se radi o pritvorskom predmetu koji je sam po sebi hitan. S druge strane, budući da su se razlozi zbog kojih su tražena izuzeća ponavljali (a koji su i ranije bili ocijenjeni kao neosnovani), vijeće je i donijelo zaključak da se radi o radnjama koje su očigledno usmjerene ka odugovlačenju postupka, a zloupotrebljavajući procesna ovlaštenja koja odbrana ima prema ZKP-u.

Nadalje, pored branioca, i optuženi je preduzimaio radnje usmjerene ka odugovlačenju postupka. Tako optuženi u više navrata nije iz Pritvorske jedinice pristupio pretresu pred vijećem Apelacionog odjeljenja. Prije nego što je donijelo odluku da će se voditi pretres bez prisustva optuženog, vijeće je utvrdilo relevantne činjenice. Optuženi je bio uredno i blagovremeno pozvan na zakazano ročište, a apelaciono vijeće je tražilo pismeno izjašnjenje o razlozima nedolaska optuženog. Iz sadržaja službenih zabilješki u kojima su navođeni razlozi za njegov nedolazak, a koji su navedeni u pismenom obrazloženju presude, apelaciono vijeće je zaključilo da se radi o neopravdanim razlozima nedolaska. Apelaciono vijeće je zaključilo da je član 247. ZKPBiH koji propisuje da se optuženom ne može suditi u odsustvu neprimjenjiv na konkretan slučaj jer se izraz „u odsutnosti“ odnosi na slučajeve potpune odsutnosti optuženog iz postupka (npr. nedostupnost organima krivičnog gonjenja, optuženi nije uredno obaviješten). Budući da se optuženi nalazio u pritvoru, uredno dobivao obavijesti o ročištima na kojima je prisustvovala odbrana optuženog i zastupala njegove interese, te je uredno dobivao zapisnike sa ročišta, vijeće je cijeno da bi odlaganje postupka zbog

odbijanja optuženog da iz Pritvorske jedinice pristupi na pretres bilo u suprotnosti s interesima pravičnosti u pogledu okončanja predmeta u smislu člana 6. stav 1 EKLJP.

Apelaciono vijeće je imalo u vidu i činjenicu da je optuženi u svakom momentu mogao promijeniti svoju odluku i početi dolaziti na ročišta. U konkretnom slučaju nije postojala nijedna objektivna činjenica koja bi sprečavala njegov dolazak u sudnicu ili ometala optuženog da prati suđenje. Vijeće je na kraju zaključilo da bi odlaganje postupka dok optuženi ne promijeni svoju odluku bilo u suprotnosti s interesima pravičnosti, efikasnosti i ekonomičnosti.

(3) Predmet S1 1 K 017182 19 Krž Presuda od 6. juna 2019. godine

Odbrana optuženog je u žalbenom postupku isticala da je u pretresu pred prvostepenim sudom zbog promjene sastava pretresnog vijeća bilo neophodno pretres početi iznova, te ponovo izvesti dokaze, zbog čega je, prema mišljenju odbrane, došlo do povrede odredbi krivičnog postupka iz člana 251. st. 2. i 3. ZKPBiH. Apelaciono vijeće je prigovor odbrane odbilo kao neosnovan i prihvatilo argumentaciju datu u prvostepenoj presudi zato što se uvjerilo da u konkretnom slučaju izmjena sastava pretresnog vijeća nije mogla imati nikakve negativne reperkusije na sam postupak.

U ovom predmetu se tokom glavnog pretresa u dva navrata izmijenio sastav sudskog vijeća. Prvi put na početku glavnog pretresa kada su zamijenjena dva člana, te u kasnijoj fazi pretresa kada je zamijenjen jedan član zbog smrti sudije. Stranke i branioci nisu imali primjedbi na izmijenjeni sastav sudskog vijeća prvi put, te su dali svoju saglasnost da se svjedoci ne saslušavaju ponovo, već da se koriste iskazi ovih svjedoka dati na ranijim glavnim pretresima, te je glavni pretres samo formalno počeo teći iznova. Međutim, kada se izmijenio sastav sudskog vijeća drugi put odbrane optuženih su insistirale da se šest svjedoka, od kojih je jedan pod mjerama zaštite, ponovo neposredno saslušaju pred Sudom. Odbrana je navodila da se radi o bitnim svjedocima, a da su im iskazi kontradiktorni. U vezi s navedenim, novi član sudskog vijeća je izjavila na pretresu da je pregledala i preslušala audio-video zapise s glavnih pretresa, pročitala transkripte iskaza navedenih svjedoka, te je zaključila da se u dovoljnoj mjeri upoznala sa sadržinom njihovih iskaza. Nadalje je izjavila da ne bi imala dodatnih pitanja za svjedoke. Postupajući tužilac je također izjavio da za navedene svjedoke ne bi imao bilo kakvih dodatnih pitanja.

Nakon što je razmotrilo sve okolnosti konkretnog slučaja, vijeće je odlučilo da glavni pretres formalno počne iznova, ali da se navedeni svjedoci ne pozivaju ponovo pred Sud, već da se njihovi iskazi koje su dali na glavnom pretresu koriste kao dokaz. Iskazi spornih svjedoka su prezentirani na grafoskopu, a audio-video zapisi s njihovim iskazima uloženi u sudski spis. Ovakvu odluku vijeće je donijelo imajući u vidu prava optuženih na suđenje u razumnom roku, kao i principe efikasnosti i ekonomičnosti

postupka. U vezi s tim, vijeće je zaključilo da su stranke i odbrana imale mogućnost ispitati svjedoke, te da bi ponovno pozivanje svjedoka pred Sud i njihovo neposredno saslušanje na glavnom pretresu samo odugovlačilo predmetni krivični postupak i pro-uzrokovalo dodatne troškove, a svjedoke izložilo dodatnom traumatiziranju i nepri-
jatnostima, zbog čega je takav prijedlog odbrane odbilo kao neosnovan. Prilikom do-
nošenja odluke vijeće se pozvalo i na praksu MKSJ u predmetu *Vojislav Šešelj* u kojem se vijeće MKSJ također bavilo posljedicama imenovanja novog člana sudećeg vijeća.

(4) Predmet S1 K 002387 07 Krn Rješenje od 18. novembra 2013. godine

Sudija za prethodni postupak u ovom predmetu je donio rješenje kojim se vraćaju predmeti koji su u toku krivičnog postupka oduzeti od lica zbog postojanja osnova sumnje da je počinjeno krivično djelo organiziranog kriminala iz člana 250. stav 2. KZBiH u vezi s krivičnim djelom zloupotrebe položaja ili ovlaštenja iz člana 220. stav 3. KZBiH. Naime, u navedenom predmetu prilikom pretresa kuće, radne prostorije i auta jednog lica koji je izvršen po naredbi Suda BiH od 15. septembra 2008. godine, oduzeti su određeni predmeti (novčana sredstva, mobilni telefoni, računar, pištolj, bankovne i kreditne kartice, lična karta, rokovnici, ključevi kuće i kancelarije itd.). Osumnjičeni od kojeg su oduzeti predmeti je u nekoliko navrata podnosio zahtjev za povrat predmeta, ali su ti zahtjevi odbijeni rješenjima Suda BiH. U obrazloženju rješenja se navodilo da se predmeti koji su oduzeti od vlasnika mogu vratiti prije okončanja krivičnog postupka samo ukoliko postane očigledno da ne postoji daljnja potreba ili osnov za njihovim zadržavanjem. Tužilaštvo je isticalo da se predmet nalazi u fazi istrage, te da u toj fazi Tužilaštvo disponira koje će predmete koristiti kao dokaze.

Osumnjičeni je podnio apelaciju Ustavnom Sudu BiH. Ustavni sud je odlukom iz 2013. godine uvažio apelantov zahtjev i naložio Sudu BiH da po hitnom postupku donese novu odluku u skladu sa članom II/3.k) Ustava BiH i članom 1. Protokola broj 1 uz EKLJP. Sud BiH je, postupajući po odluci Ustavnog suda, utvrdio da više ne stoje razlozi za zadržavanje većeg broja oduzetih predmeta, osim onih koji očigledno nisu lične stvari lica i koji su korišteni za počinjenje krivičnog djela (kao što su pečati, bjanko lične karte itd.). Dakle, ovdje se Ustavni sud nije bavio pitanjem razumnog roka, međutim zbog dužine trajanja istrage, Ustavni sud je utvrdio da je lice od kojeg su oduzeti predmeti trpjelo negativne posljedice. Ustavni sud je naglasio da je od 2008. godine, kada je Sud BiH izdao naredbu za privremeno oduzimanje predmeta, apelant onemogućen da raspoláže predmetima, te da je pet godina istrage veoma dug period. Sud je utvrdio da nije postignuta „pravična ravnoteža“ između općeg interesa i apelantovog prava, te da je stavljen pretjeran teret na apelanta u vidu onemogućavanja apelantu da koristi svoju imovinu, te neizvjesnost kada će mu imovina biti vraćena. Na koncu, Ustavni sud je utvrdio povredu prava na imovinu.

(5) Predmet broj S1 1 K 014365 15 Krž 4 Presuda od 8. februara 2016. godine

„U pogledu navoda odbrane da joj nije bilo ostavljeno dovoljno vremena za pripremanje dokaza s obzirom na to da joj je naloženo da u roku od sedam dana od izvedenih dokaza Tužilaštva predloži svoje svjedoke, a da je pri tome bilo potrebno cijeliti da je optuženi duže vrijeme odsustvovao iz [...] zbog bolesti, apelaciono vijeće zaključuje da je teret aktivnog dokazivanja na tužiocu koji treba da dokaže van 'razumne sumnje' optužbe navedene u optužnici, a pretpostavlja se da je optuženi nevin, te da je teret aktivnog dokazivanja odbrane limitiran pretpostavkom nevinosti. Slijedom iznesenog, posve je ispravno zaključiti da tužiocu uvijek treba više vremena i sredstava da pripremi tezu optužbe, te da je u toku postupka i dokazuje protiv optuženog. Ovo vijeće pri tome cijeni da je optuženi imao branioca od početka postupka, koji je mogao pripremati odbranu te skupljati dokaze i bez toliko aktivnog učešća optuženog. Odbrana se uspješno spremi čak i kad je optuženo lice u pritvoru, gdje većinu radnji branilac sam obavlja zbog očigledne spriječenosti komunikacije optuženog sa vanjskim svijetom, pa je ona tako mogla biti uspješno spremljena i u konkretnom slučaju.“³⁶

[...]

Kada ovako zaključuje, apelaciono vijeće je cijeno i činjenicu da je prvostepeni sud ispravno zaključio da bi navedeno vještačenje bilo necjelishodno, irelevantno i neekonomično jer, imajući u vidu navedena svjedočenja, jasno je da se prvostepeni sud nije u odlučujućoj mjeri oslanjao na dokaz T-5, a koji je upravo i trebao biti osporen predloženim vještačenjem odbrane.

[...]

Slijedom navedenog, potpuno je ispravan stav prvostepenog suda da bi vještačenje takvih izjava, koje čak i ne predstavljaju dokaze u smislu člana 273. stav 1. ZKPBiH, bilo suvišno i nepotrebno s obzirom na to da bi podrazumijevalo dodatno vrijeme i troškove i pritom vodilo do neekonomičnosti i neefikasnosti postupka.“

7. Zaključak

Pravo na suđenje u razumnom kao jedan od segmenata prava na pravično suđenje inkorporirano je kako u EKLJP tako i u Ustav BiH i ZKPBiH. Ovo pravo garantira svakom licu da će sud o njegovim pravima ili obavezama odlučiti u što kraćem roku, te da neće nastupiti negativna posljedica zbog dužine trajanja tog postupka. Pravo na suđenje u razumnom roku je najuže povezano i s principom nezavisnosti sudija

u smislu da se nezavisnost sudija smatra bitnim faktorom u kontekstu osiguravanja poštovanja prava na suđenje u razumnom roku.

U krivičnom postupku sudovi imaju primarnu ulogu u osiguranju potpunog i dosljednog poštovanja ovog prava. U skladu s procesnim ovlaštenjima koja im stoje na raspolaganju, sudije mogu utjecati na tok i trajanje postupka, te svojim odlukama djelovati kao korektivni faktor u situacijama koje bi mogle da naruše efikasno odvijanje postupka. U tom smislu, sudije su dužne u svakom momentu cijeliti da li zbog određenog ponašanja stranke u postupku ili branioca, osumnjičeni/optuženi ili neko treće lice trpi štetne posljedice zbog dužine trajanja jedne ili više faza postupka, te preduzeti mjere da se takvo stanje otkloni ili spriječi.

Popis literature:**Publikacije**

Manojlović-Andrić et al., *Kriterijumi za ocjenu povrede prava na suđenje u razumnom roku*, Beograd, Savjet Evrope, 2018.

Sijerčić-Čolić et al., *Komentari zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, Savjet/Vijeće Evrope, 2005.

Vijeće Evrope, *Vodič za član 6. EKLJP* (verzija na engleskom jeziku od 31. augusta 2019. godine), preuzeto sa scn.echr.coe.int (pristupljeno 1. novembra 2019. godine).

Međunarodni dokumenti

Evropska povelja o Zakonu za sudije s obrazloženjem, 1998, preuzeto sa <https://rm.coe.int>, (pristupljeno 1. oktobra 2019).

Komitet ministara Vijeća Evrope, *Preporuka CM/ rec (2010) 12 državama članicama o sudijama: nezavisnost, djelotvornost i odgovornost*, 17. novembar. 2010. godine, preuzeto sa <http://media.cgo-cce.org/2013/06/15-Osnovna-nacela-nezavisnosti-sudstva.pdf> (pristupljeno 1. oktobra 2019).

Savjetodavno vijeće evropskih sudija (CCJE), *Magna Carta sudija*, 2010, preuzeto sa stranice <https://pravosudje.ba> (pristupljeno 1. oktobra 2019. godine).

Kongres UN o prevenciji kriminala i tretmanu počinioca, Pravosudna grupa za jačanje pravosudnog integriteta, *Bangalorski principi sudijskog ponašanja*, 2002, preuzeto sa stranice www.rs.cest.gov.ba (pristupljeno 1. novembra 2019. godine).

³⁶ Sud Bosne i Hercegovine, *Drugostepena presuda broj S1 1 K 014365 15 Krž 4* od 8. februara 2016. godine.

Ustav i zakoni

Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine, *Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine*, „Službeni glasnik BiH“ br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13, 65/18.

Ustav Bosne i Hercegovine

Akti Visokog sudskog i tužilačkog vijeća BiH

Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH, *Akcionni plan za provedbu odluka Ustavnog suda BiH*, 2017, preuzeto sa stranice <https://vstv.pravosudje.ba/vstv/faces/vijesti.jsp?id=71415> (pristupljeno 1. novembra 2019. godine).

Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH, *Pravilnik o vremenskim okvirima za postupanje po predmetima u sudovima i tužilaštvima u BiH*, „Službeni glasnik BiH“ br. 5/13, 101/13 i 61/14), preuzeto sa stranice https://vsts.pravosudje.ba/vstv/faces/vijesti.jsp?id=53437&vijesti_jezik=B (pristupljeno 1. novembra 2019. godine).

Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH, *Uputstvo za izradu plana rješavanja predmeta*, preuzeto sa stranice <https://pravosudje.ba> (pristupljeno 1. novembra 2019. godine).

Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH, *Uputstvo za praćenje rada na predmetima ratnih zločina u sudovima*, 2015, preuzeto sa stranice <https://pravosudje.ba> (pristupljeno 1. novembra 2019. godine).

Presude Evropskog suda za ljudska prava:

Abdoella protiv Nizozemske, AP 12728/87 od 25. novembra 1992. godine.

Assanidze protiv Gruzije, AP 71503/01 od 8. aprila 2004. godine.

Dewwer protiv Belgije, AP 6903/95 od 27. februara 1980. godine.

Dobbertin protiv Francuske, AP 12728/87 od 25. novembra 1992. godine.

Eckle protiv Njemačke, AP 8130/78 od 15. jula 1982. godine.

I. A. protiv Francuske, 1/1998/904/1116 od 23. septembra 1998. godine.

Kart protiv Turske, AP/8917/05 od 3. decembra 2009. godine.

Lda. i drugi protiv Portugala, AP 56637/10, 59856/10, 72525/10, 7646/11, 12592/11 od 30. januara 2005. godine.

Neumiester protiv Austrije, AP 1936/63 od 27. juna 1968. godine.

Ringeisen protiv Austrije, AP 2614/65 od 16. jula 1971. godine.

Šubinski protiv Slovenije, AP19611/04 od 18. januara 2007. godine.

Wemhoff protiv Njemačke, AP 2122/64 od 27. juna 1968. godine.

Sudske odluke

Sud Bosne i Hercegovine, Drugostepena presuda broj S1 1 K 014365 15 Krž 4 od 8. februara 2016. godine.

Ustavni sud BiH, AP 303/16 od 16. marta 2016. godine.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, Rješenje broj Kzp 22/10-2 od 17. maja 2010. godine.

Emira Hodžić

Registar of the Court of Bosnia and Herzegovina

RIGHT TO HEARING WITHIN A REASONABLE TIME: ANALYSIS OF INTERNATIONAL AND NATIONAL LEGAL SCOPE, WITH A PARTICULAR REVIEW OF CRIMINAL PROCEDURE CODE OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary: *The right to a trial within a reasonable time is one of the segments of the right to a fair trial under Article 6 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. This right is embedded in the Constitution of Bosnia and Herzegovina as well as in domestic procedural laws. As the judiciary of Bosnia and Herzegovina is the main pillar of the rule of law, the courts must guarantee citizens that their rights and obligations will be decided as soon as possible. In the proceedings they are in charge of, judges are obliged to use the powers conferred on them by procedural laws with a view to the prompt and efficient completion of the proceedings. In doing so they must respect all other rights of parties to the proceedings prescribed by law, the Constitution of Bosnia and Herzegovina and the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The paper offers a brief overview of the European Court of Human Rights' standards of reasonable time relating to criminal proceedings. It also offers an overview of the situation in the judiciary of Bosnia and Herzegovina as to compliance with the right to a trial within a reasonable time. In addition, it gives an overview of the powers and obligations of judges prescribed by the Criminal Procedure Code of Bosnia and Herzegovina, which aim to ensure the speedy and efficient conclusion of the proceedings. In addition, the paper provides a brief overview of the recent case-law of the Court of Bosnia and Herzegovina.*

Keywords: *rule of law, right to a fair trial, right to a trial within a reasonable time, European Court of Human Rights, Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina, Court of Bosnia and Herzegovina, Criminal Procedure Code of Bosnia and Herzegovina.*

Страхиња Ђурковић
Судија Врховног суда Републике Српске

ПРАВО НА ПРАВИЧНО СУЂЕЊЕ У РАЗУМНОМ РОКУ - УЗРОЦИ КАШЊЕЊА -

Сажетак: *Право на правично суђење у разумном року је један од сегмената права на правично суђење загарантовано чланом 6 став 1 Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода. Државе чланице Савјета Европе су дужне да свој правосудни систем организују тако да приликом одлучивања о „грађанским правима и обавезама“ или о „кривичној оптужби“ испуне захтјеве члана 6 став 1 Конвенције. У раду су анализирани узроци који најчешће доводе до прекомјерног трајања поступка, који на крају за посљедицу имају кршење права на правично суђење у разумном року. Ти узроци могу се односити на недовољан број судија и другог помоћног и административног особља, преоптерећеност судова предметима, политичким или другим социјалним кризама, неадекватном организацијом правосудног система, реформама судског система, доношењем нових закона, неодговарајућим законским рјешењима и томе сл. Сви ови проблеми и недостаци у организовању правосудног система могу да буду системски, структурни, тако да су државе уговорнице обавезне да предузму одговарајуће мјере како би испуниле обавезе преузете потписивањем Конвенције, па и оне које се односе на доношење одлуке у разумном року.*

Кључне ријечи: *„правично суђење“, „грађанска права и обавезе“, „разумни рок“, узроци кашњења, преоптерећеност суда, системске слабости, индолентност судија, неактивност органа власти, управни поступак.*

Увод

Људска права и слободе спадају у најважније друштвене и правне вриједности које свака демократски уређена држава треба да штити и остварује. Савјет Европе је политичка организација настала 1949. године с циљем јачања

демократије, људских права и владавине права, као и стварања заједничких одговора на друштвене, културне и правне изазове држава чланица. Чланице Савјета Европе, њих 10¹, 4. новембра 1950. године усвојиле су Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода (Конвенција)² као резултат тежњи народа Европе да створе другачији и модернији начин међусобне сарадње. Конвенцији је претходила Универзална декларација о људским правима коју је донијела Генерална скупштина Уједињених нација 10. децембра 1948. године. Конвенција садржи одређена фундаментална права чије се поштовање и уживање гарантује Конвенцијом. Та права се називају конвенцијска права. Иако су одредбе Конвенције формулисане на прилично апстрактан начин, Европски суд за људска права у Стразбуру (ЕСЉП), примјеном одредби Конвенције и њиховим тумачењем у складу са схватањем „Конвенције као живог инструмента“, дефинисао је поједина права која нису изричито призната Конвенцијом, а спадају у корпус људских права која заслужују заштиту. Та права произлазе из духа и циља одредби Конвенције и њихово правно утемељење је производ креативне улоге Европске комисије и ЕЉСП, а оправдање проналазе у потреби објективизације идеје о владавини права као фундаменталном начелу Савјета Европе. Иако се одлукама ЕСЉП врши својеврсна унификација Европског права, ЕСЉП није замишљен као међународни апелациони суд јер примарна обавеза пружања ефикасне заштите права гарантованих Конвенцијом лежи на самим државама уговорницама. Пресуда ЕСЉП, којом је утврђена повреда Конвенције, није сама себи циљ, већ представља извјесну сатисфакцију за подносиоца представке, али има извјесне реперкусије и за тужену државу. То се, у првом реду, односи на њен буџет, а извјестан утицај може да оствари на њен правни поредак, те на њену административну и судску праксу. Право на правично суђење експлицитно је садржано у одредби члана 6 став 1 Конвенције која гласи: „Приликом утврђивања грађанских права и обавеза или основаности било какве кривичне оптужбе против њега, свако има право на правично суђење и јавну расправу у разумном року пред независним и непристрасним, законом установљеним судом. Пресуда се изриче јавно, али се новинари и јавност могу искључити с цијелог или једног дијела суђења у интересу морала, јавног реда или националне безбједности у демократском друштву, када то налажу интереси малољетника или заштите приватног живота страна у спору, или када то суд сматра изричито неопходним зато што би у посебним околностима публицитет могао нанијети штету интересима правде.“

1 Краљевина Белгија, Краљевина Данска, Република Француска, Република Ирска, Република Италија, Велико Војводство Луксембурга, Краљевина Холандија, Краљевина Норвешка, Краљевина Шведска и Уједињено Краљевство Велике Британије и Сјеверне Ирске.

2 Конвенција је ступила на снагу 3. септембра 1953. године.

Члан 6 став 1 Конвенције обавезује високе стране уговорнице да свој правни систем организују тако да се обезбиједи гаранције из ове одредбе Конвенције, укључујући и право на правично суђење у разумном року. Међутим, у извршавању ових обавеза могу се појавити различите препреке и узроци који доприносе прекомјерном трајању поступка и тиме кршењу члана 6 став 1 Конвенције.

Класификација узрока кашњења

Анализирајући одлуке ЕСЉП могу се издвојити три врсте узрока који доводе до прекомјерног трајања поступка:

- спољни узроци у односу на функционисање правосудног система, а тичу се политичког или економског контекста,
- узроци који су заједнички за све врсте поступака и
- узроци који се могу односити на једну категорију поступка (грађански поступак, кривични или управни поступак).

Узрок кашњења – утицај неког важног политичког догађаја

Узимање у обзир од стране ЕСЉП политичког догађаја разликује се од тога да ли је случај у надлежности редовног суда или је изнијет пред Уставни суд одговарајуће државе јер се ЕСЉП другачије односи када се ради о поступању Уставног суда у односу на редовне судове будући да је Уставни суд чувар Устава и да његово поступање није условљено редослиједом пријема предмета у Уставни суд. То је посебно видљиво у предмету *Зисман против Њемачке*³. Након уједињења Њемачке 1990. године, ЕСЉП је донио већи број пресуда којима је утврдио повреду права на суђење у разумном року пред Уставним судом јер је Уставни суд био затрпан важним уставним питањима у вези с уједињењем двије Њемачке. Велики број предмета се односио на захтјеве за обештећење жртава експропријације извршене између 1945. и 1949. године у совјетској окупационој зони Њемачке након аграрне реформе или послје 1949. године у бившој ДДР. У споменутој пресуди ЕСЉП истиче: „Његова улога чувара Устава чини посебно неопходним да један Уставни суд понекад узме у обзир и друге елементе осим једноставног уписивања неког случаја у листу суђења, као што су природа случаја и његов значај на политичком и социјалном плану.“ У том предмету радило се о оспоравању износа једне додатне пензије, а које се тичало већег броја чиновника и ЕСЉП ставља у равнотежу захтјев за разуман рок и

3 *Зисман против Њемачке*, пресуда од 16. септембра 1996, став 55–57.

општије начело вршења правде. Овим начелом је оправдано, с једне стране, у конкретном случају спајање 24 жалбе, а с друге стране, првенство које је судија Уставног суда дао низу других хитних предмета везаних за њемачко уједињење који су се тicali радних уговора 300.000 чиновника бивше ДДР. С обзиром на наведено, ЕСЉП је закључио да није било кршења члана 6 став 1 Конвенције.

На сличан начин поступљено је у предмету *Тричкових против Словеније*⁴ који се односио на ситуацију насталу дисолуцијом бивше СФРЈ. У овом предмету подносилац представке је Словенац српског поријекла који се жалио због дужине поступка пред Уставним судом у вези с његовом војном пензијом гдје се предмет налазио двије године и седам мјесеци. Међутим, ЕСЉП није нашао да је тиме прекорачен разумни рок пред словеначким Уставним судом наводећи да је предмет подносиоца представке био први у дугом низу крајње сложених спорова које су покренула војна лица бивше Југославије, па да је таква ситуација налагала Уставном суду детаљно разматрање предмета.

Супротно наведеном, када се радило о кашњењу у поступању редовних судова, ЕСЉП је био захтјевнији према држави указујући на њену обавезу преузету чланом 6 став 1 Конвенције. То се десило и са Португалијом која се суочила с проблемима везаним за повратак демократији 1974. године, што је изискивало трансформацију правосудног система, а ситуација је била отежана деколонизацијом, односно повратком већег броја становништва из колонија у Португалију, као и економском кризом. Но, ЕСЉП је сматрао да постоји одговорност португалске државе с обзиром на преузете обавезе према Конвенцији.

Слично се десило и у Шпанији након успостављања демократије 1978. године, чије се правосуђе такође суочило с тешкоћама које су се односиле на остваривање права грађана у складу са Конвенцијом, те захтјевом за трансформацију правосудног система. Међутим, ти разлози нису били оправдање за неефикасно понашање судова управо зато што је ЕСЉП подсјетио да се Шпанија, ратификујући Конвенцију, обавезала да свој систем организује тако да омогући поштовање гаранција из члана 6 став 1 Конвенције.

Након тога, шпанска држава је покренула реформе на националном нивоу у смислу реорганизације правосудног система, тако да је системским законом из 1980. године увела Високи савјет судства, а законом из 1985. године проширила мрежу судова те увела нове судске округе.

Узрок кашњења – прелаз из планске у тржишну привреду

Неки значајни економски преокрети налажу измјене у организацији и функционисању правосудног система тих земаља. То је нарочито било присутно у земљама тзв. Источног блока након пада „Берлинског зида“.

Тако је Чешка Република спровела правосудне реформе око 2000. године којим је реорганизован правосудни систем, гдје је било неопходно предмет са судова достављати државним органима ради претходног изјашњења. ЕСЉП „не губи из вида да је окружни суд у више наврата морао да предмет шаље другим државним органима за потребе поступка вођених пред њима и да је у националном правосудном систему дошло до реорганизације у току поступка“.⁵

Слично се десило и у Пољској гдје су изведене одређене законодавне измјене, што је ЕСЉП прихватио у пресуди *Подбијелски* од 30. октобра 1998. године. Међутим, ЕСЉП наводи: „Узрок такве ситуације је по њему у великој мјери у законодавним измјенама које су прелаз са планске привреде на тржишну привреду учиниле неопходним, као и у сложености поступка до које је спор довео, а који су спријечили брзо одлучивање о захтјеву подносиоца представке. Суд ипак подсјећа у том погледу да члан 6 став 1 Конвенције обавезује државе уговорнице да своје правосудне системе организује тако да њихови виши и нижи судови могу да одговоре на сваки од тих захтјева, укључујући и обавезу пресуђивања по предметима у разумним роковима. Стога, кашњења у поступцима морају углавном да буду приписана домаћим државним органима.“

Узрок кашњења – преоптерећеност судова

Организација правосудног система и њихова географска надлежност представља значајан елемент за ефикасно функционисање, као и лоша и неједнака расподела радног оптерећења судија и другог особља везана за распоред предмета.

Тако у предмету *Union Alimentaria Sanders SA против Шпаније*⁶ ЕСЉП истиче да су тешкоће с оптерећеношћу бројних судова јасне: преоптерећени првостепени судови (1.800 предмета које треба обрадити мјесечно), пораст од 62% грађанских спорова пред жалбеним судом у Барселони између 1981. и 1984. године итд. Та ситуација одражава проблеме с којима су се суочиле многе државе уговорнице у различитим периодима њихове историје. Упркос мјерама које је предузела држава, ЕСЉП констатује да је у конкретном случају поступак

⁴ *Тричкових против Словеније*, пресуда од 12. јуна 2001. године.

⁵ *Zouhar против Чешке Републике*, пресуда од 11. октобра 2005. године.

⁶ *Union Alimentaria Sanders SA против Шпаније*, пресуда од 7. јула 1989. године.

трајао пет година и два мјесеца пред судовима на два нивоа надлежности, што је претјерано.

У Италији је након више осуда због непоштовања разумног рока извршена реформа правосудног система Законом број 30 од 1. фебруара 1989. године којим је редифинисана надлежност првостепених судова која је убудуће била ограничена територијално, а тим законом су укинута 273 првостепена суда с малом радном оптерећеношћу, а судије и помоћно особље премјештени у друге, оптерећеније судове.

У Мађарској је реформом правосудног система 2002. године смањена оптерећеност Врховног суда тако да је у наредне двије године надлежност у жалбеном поступку с Врховног суда пренесена на пет апелационих судова.

Чест узрок кашњењу у благовременом вођењу поступка и пресуђењу је неадекватна организација судова и распоред судија, те других запослених у управи суда. У предмету *Гинчо против Португалије* било је потребно више од шест мјесеци да се замолница из судске управе прослиједи поступајућем судији.

Узрок кашњења – честа измјена судија

У предмету *Нанков против Македоније*⁷ један од разлога кашњења поступка који је трајао десет година била је честа измјена судија. У овом предмету се измијенило шест судија, а кривични поступак је трајао десет година, од чега четири године и десет мјесеци у надлежности Суда, с тим што је поступак на два нивоа надлежности трајао пет година и 17 дана. Суд је утврдио повреду права на суђење у разумном року.

Слично у предмету *Похалчук против Украјине*⁸ ЕСЉП је примијетио да је више кашњења везано за одлагање рочишта због недовољног броја судија и некомплетности особља суда, због чега је поступак у једном предмету утврђивања права својине, који није био сложен, трајао више од десет година.

У Словенији је након доношења пресуде *Лукенда против Словеније*⁹ извршена реформа правосудног система којом је повећан број судија и остало запосленог особља у правосудју јер је ЕСЉП указао на системски проблем у вези с недостатком средстава, а која су се односила на функционисање правосудног система. Један од главних разлога претјерано дугог трајања поступка је обично тај што преоптерећеност судова, која је била условљена повећањем спорова, није пратило повећање средстава која би послужила да се ангажује већи број судија и

другог административног особља. Тренутна или повремена преоптерећеност не може се ставити на терет државе ако је држава предузела ефикасне мјере с циљем превазилажења тог проблема. Али, ако се испостави да је та преоптерећеност трајна и да предузете мјере нису дале ефективне мјере, онда је одговорност на домаћим органима власти.

Узрок кашњења – неактивност правосудних органа

Неактивност коју карактерише одсуство било какве процесне радње током одређеног времена ЕСЉП увијек оцјењује као неприхватљиву ако домаћи органи државе не дају адекватно објашњење. Суд не може да прихвати укупно трајање поступка од четири године и 11 мјесеци између покушаја мирне и припреме пресуде.¹⁰

Учени су бројни периоди неактивности у предмету *Пирон против Француске*¹¹ који се односио на поступак комасације пољопривредног земљишта једне општине из које је проистекло додјеливање парцела које оспоравају подносиоци представке. ЕСЉП истиче неактивност Општинске комисије за комасацију која је рјешење донијела шест и по година након пресуде управног суда, али и управних судова, посебно Државног савјета који је одлуку донио четири године након пријема предмета.

Слично је запажено и у кривичном предмету *Портингтон против Грчке*¹² гдје је поступак у апелацији трајао готово осам година. ЕСЉП примјећује да је у поступку пред Апелационим судом у Солуну било више периода неактивности. Након подношења жалбе 18. фебруара 1988. године предмет је мировао годину и седам мјесеци прије него што је заказано припремно рочиште 6. октобра 1989. године. Послије 6. октобра 1989. године, једно рочиште је поново заказивано у четири наврата: 19. априла 1992, 8. фебруара 1993, 5. децембра 1994. и 12. фебруара 1996. године.

У предмету *Лавентс против Летоније* државним органима је замјерено то што је предмет у периоду од десет мјесеци и осам дана био на чекању док није додијељен новом судском вијећу након изузећа претходног вијећа.

У предмету *Сантини против Италије*¹³ ЕСЉП је нашао кршење члана 6 став 1 у поступку који је трајао шест година и девет мјесеци на једној инстанци критикујући првостепени суд који је показао потпуну неактивност готово двије године између заказивања појединих рочишта.

¹⁰ *Rego Chaves Fernandes против Португалије*, пресуда од 21. марта 2002. године.

¹¹ *Пирон против Француске*, пресуда од 14. новембра 2000. године.

¹² *Портингтон против Грчке*, пресуда од 23. септембра 1998. године.

¹³ *Сантини против Италије*, пресуда од 19. фебруара 1991. године.

У предмету *Делић против Хрватске*¹⁴ ЕСЉП је констатовао лоше функционисање поступка приликом више грађанских спорова које је подносилац представке покренуо против више тужених. ЕСЉП наводи периоде инертности у сваком суђењу: двије године и десет мјесеци за једно, двије и по године за друго, плус још једну годину за треће и једну годину и шест мјесеци за четврто.

У предмету *Атанасовић против Македоније*¹⁵ један првостепени суд је остао неактиван без посебног разлога, због чега се поступак одужио на више година.¹⁶

У предмету *Дорић против Босне и Херцеговине*¹⁷ ЕСЉП је утврдио да је дошло до повреде права на суђење у разумном року јер је поступак трајао од 12. јула 2002. године, од дана када је Конвенција ступила на правну снагу у односу на БиХ, па до 26. јануара 2010. године, када је окончан доношењем пресуде Врховног суда ФБиХ, што укупно износи седам година и шест мјесеци на три нивоа надлежности, што не задовољава критеријум разумности из члана 6 став 1 Конвенције.

Неактивност домаћих судова ЕСЉП је уочио и у предмету *Гинчо против Португалије*¹⁸ констатујући да је предмет два пута стављан у евиденцију од 9. децембра 1978. до 18. јуна 1979. године, што је више од шест мјесеци, те од 4. јула 1981. до 28. јануара 1981. године, што је дуже од годину и по. Суд је посебно запазио да су се ова два периода неактивности односила на спровођење процесних радњи чисто техничког карактера (уручење позива и слање одговора на тужбу), који недостаци могу да се оправдају само у изузетним околностима, а за које Влада није понудила никакво објашњење.

Често је ЕСЉП у својој пракси констатовао узроке кашњења везане за национално законодавство. Тако је у пресуди *Флора против Румуније*¹⁹ ЕСЉП констатовао да један од главних разлога кашњења предмета из управне области, чији је поступак трајао седам година и десет мјесеци, произлази из одсуства законских одредби које би омогућиле да се окончају узастопна враћања неког предмета од стране вишег суда.

Слично је ЕСЉП констатовао у предмету *Хорват против Хрватске*²⁰. У овом предмету се радило о томе да је подносиатељка захтјева поднијела више тужби против више тужених за које није могла доставити тачне адресе. ЕСЉП се слаже да је било тешко утврдити адресе тужених. Међутим, према хрватском праву, кад се тужени налази на непознатој адреси могуће је затражити од Центра за социјалну скрб да том туженом постави правног заступника. Иако је подносиатељка захтјева покренула поступке крајем марта 1995, до постављања правног заступника у поступку против Ж. М. прошла је година дана, односно три године у поступку против Б. Ј. Влада је истакла да су се судови у том периоду суочили с превеликим бројем предмета (1.800 предмета) по судији у Грађанском одјељењу. ЕСЉП примјећује да је у периоду који се узима у обзир у предмету против „З. И. П“ и Ж. М. поступак био неактиван од 5. новембра 1997. до 2. децембра 1999, што износи више од двије године. Поступак у предмету против „М. Ј. Б.“ и Б. Ј. био је неактиван од 22. јула 1998. до 13. априла 2000. године, што износи једну годину, осам мјесеци и 21 дан, па Суд није нашао увјерљивим Владаина објашњења за одуговлачења. У свјетлу критеријума утврђених у својој пракси и имајући на уму све околности овог предмета, Суд сматра да дужина поступка који још траје пред првостепеним судом, а која је предмет приговора, није у складу са захтјевом разумног рока. Налази да је дошло до повреде члана 6 став 1 Конвенције. Поред тога, Суд је закључио и да уставна тужба по члану 59 став 4 Закона о Уставном суду не представља дјелотворно правно средство у односу на дужину грађанског поступка, па налази да је дошло и до повреде члана 13 Конвенције. Досуђена је накнада на име нематеријалне штете у износу од 20.000 куна.

У Хрватској је Закон о парничном поступку донесен 2003. године, чиме је реформисан грађански поступак јер су измијењена нека правила у вези с позивањем, а која су била узрок честог кашњења у грађанским поступцима.

Узрок кашњења – непозивање странака, свједока или тужених или неправилно позивање због нетачне адресе

У пракси је ЕСЉП често констатовао кашњење у поступању суда због неадекватне организације доставне службе или монополског поступања предузећа за доставу писмена, што је у супротности с правилима о достављању из процесних закона који се односе на достављање судских писмена.

20 *Хорват против Хрватске*, пресуда од 26. јула 2001. године.

14 *Делић против Хрватске*, пресуда од 27. јуна 2002. године.

15 *Атанасовић против Републике Македоније*, пресуда од 12. априла 1996. године.

16 У септембру 2005. године Македонија је донијела нови Закон о грађанском поступку, као и Закон о извршењу одлука, којима је успостављен систем аутоматског управљања предметима, па се од тада уношење и праћење предмета, као и управљање њима врши искључиво путем овог система. Њиме се жељело повећати ефикасност грађанског поступка и смањити његово трајање.

17 *Дорић против БиХ*, пресуда од 7. новембра 2017. године.

18 *Гинчо против Португалије*, пресуда од 10. јула 1984. године.

19 *Флора Поп против Румуније*, пресуда од 6. априла 2010. године.

Наводи се предмет *Рубис против Грчке*²¹ у којем је суду требало 26 мјесеци да добије изјаве четири свједока, што је, уз остале разлоге, допринијело претјерано дугом трајању поступка од 14 година.

У предмету *Минчева против Бугарске*²² ЕСЉП је констатовао неспособност бугарских органа да на одговарајући начин обезбиједе присуство једне од странака у породичном спору.

У предмету *Ђангозов против Бугарске*²³ ЕСЉП, поред периода необјашњене неактивности, истиче и два одлагања због неправилности у позивању тужених у једном кривичном предмету клевете који је блокирао грађански поступак. Овдје је даљи ток грађанског поступка зависио од исхода кривичног поступка.

С циљем спровођења реформе у Бугарској је 2007. године усвојен нови Закон о грађанском поступку у сврху убрзања судских поступака. Он је предвиђао концентрацију радњи у вези с истрагом у првом степену и ограничену могућност изјављивања жалбе у апелацији и касацији.

Узрок кашњења – касно ступање на снагу неког законског или подзаконског акта

ЕСЉП сматра да је за жаљење што се касни с доношењем подзаконских аката неопходних за спровођење закона, што наноси штету учесницима у поступку. Обавеза је администрације да донесе подзаконска акта за извршавање закона у разумном року, а то подстиче на размишљање о рјешавању наведеног проблема.²⁴

У предмету *Вале против Француске*²⁵ наметала се посебна експедитивност с обзиром на здравствено стање подносилаца представке који су били заражени вирусом ХИВ, и година и по дана је протекла од објављивања закона 31. децембра 1991. године у којем је установљен правни основ за накнаду штете жртвама трансфузије крви до датума Уредбе о примјени тог закона 12. јула 1993. године.

Такође, у предмету *Почуча против Хрватске*²⁶ установљено је кршење права на суђење у разумном року које је проистекло углавном из правне празнине створене 1998. године када је Уставни суд Хрватске оцијенио неуставним

21 *Рубис против Грчке*, пресуда од 30. априла 2009. године.

22 *Минчева против Бугарске*, пресуда од 2. септембра 2010. године.

23 *Ђангозов против Бугарске*, пресуда од 8. октобра 2002. године

24 У Француској постоји обавеза извршне власти да доноси подзаконска акта за извршење закона, те да за непоступање постоји могућност изрицања новчане казне од стране управног судије, али је услов да већ постоји кашњење у доношењу подзаконског акта.

25 *Вале против Француске*, пресуда од 26. априла 1994. године.

26 *Почуча против Хрватске*, пресуда од 29. септембра 2006. године.

неке одредбе Закона о пензијском и инвалидском осигурању, што је довело до подношења више од 427.800 захтјева филијалама за пензијско и инвалидско осигурање. Закони којима је попуњена та празнина донијети су тек 2004. и 2005. године.

Узрок кашњења – касно достављање предмета вишем суду од стране нижег или неблаговремено достављање комплетног списка или свих докумената

Ове тешкоће везане су за организацију унутар судског система и контролу достављања предмета.

У предмету *Мартинс Мореира против Португалије*²⁷ ЕСЉП је констатовао: „Подносилац представке је поднио жалбу 13. октобра 1982. године, а Секретаријат суда у Евори чекао је до 23. јуна 1983. године да би предмет доставио Секретаријату вишег суда.“

У предмету *Бункате против Холандије*²⁸ радило се о кашњењу у достављању жалбе касационом суду. ЕСЉП сматра да је за жаљење рок од 15 и по мјесеци између изјављивања жалбе подносиоца представке и пријема предмета на уписнику касационог суда.

У предмету *Боранкова против Чешке*²⁹ један од узрока прекомјерног трајања поступка је кашњење у достављању одређених докумената.³⁰

Понашање судова по принципу „пинг- понг“ или „jo-jo“ пракса

ЕСЉП је утврдио да понављање укидања пресуда у току једног поступка указује на озбиљан недостатак судског система с обзиром на то да је то обично посљедица грешака нижих судова.³¹

27 *Мартинс Мореира против Португалије*, пресуда од 26. октобра 1988. године.

28 *Бункате против Низоземске*, пресуда од 26. маја 1993. године.

29 *Боранкова против Чешке*, пресуда од 21. маја 2003. године.

30 У јулу 2009. године ступио је на снагу нови закон којим је уведено електронско достављање докумената, који почива на претпоставци достављања, те припремном рочишту с циљем веће концентрације поступка, тако да суд може да пресуди у предмету на само једном рочишту.

31 *Паризов против Републике Македоније*, 2008, гдје је утврђено кршење права на суђење у „разумном року“ јер је предмет пет пута враћан на поновно суђење (став 33). Подносиоцу представке досуђен је износ од 4.000 евра на име нематеријалне штете Међутим, у предмету *Мамич против Словеније* број 2 није било повреде права на суђење у разумном року, али је ЕСЉП коментарисао чињеницу да је првостепена пресуда два пута укидана и да то већ указује на аномалију судског система.

У предмету *Паризов против Македоније*³² приликом процјене разумности рока у којем је вођено суђење ЕСЉП је надлежан у погледу времена које је протекло од 10. априла 1997. године када је Конвенција ступила на снагу у односу на Бившу Југословенску Републику Македонију, али при томе узима у обзир стање поступка на тај дан. У вези с тим, ЕСЉП примјећује да је у том тренутку суђење трајало више од десет година и десет мјесеци на три нивоа надлежности, а поступак је укупно трајао више од 21 годину и још увијек није био окончан у вријеме разматрања представке. Пресуда Окружног суда од 20. марта 1996. године била је посљедња у оквирима тог времена. ЕСЉП сматра да је понављано стално враћање предмета на поновно одлучивање узрок прекомјерног трајања поступка, У периоду који спада у надлежност ЕСЉП *ratione temporis* предмет је преиспитиван пет пута, а он износи десет година девет мјесеци и пет дана. Стога се не може рећи да домаћи судови нису били активни. Међутим, иако ЕСЉП није у позицији да анализира квалитет судске праксе домаћих судова, он сматра да, с обзиром на то да је укидање пресуда и враћање предмета на поновно суђење обично посљедица грешака нижих судова, понављање укидања пресуда у току једног поступка указује на озбиљан недостатак судског система.

У предмету број АП 2027/18, Одлука од 19. јуна 2018. године, Уставни суд БиХ је истакао да је у току дужине поступка од 17. маја 2017. године, који још није окончан, Министарство донијело два рјешења, Окружни суд три пресуде и Врховни суд једну пресуду. У вези с тим, Уставни суд запажа да су Министарство, Окружни и Врховни суд у релативно у краћим роковима доносили своје одлуке. Међутим, с друге стране, Уставни суд исто тако запажа да је Министарство у два наврата (рјешењем од 15. августа 2012. године и 19. децембра 2014. године) укидало првостепено рјешење, да је Окружни суд у три наврата (пресудама од 18. априла 2012. године, 18. новембра 2013. године и 12. јануара 2016. године) поништавао акте Министарства и предмет враћао том органу на поновно одлучивање, као и да је Врховни суд (пресудом од 30. октобра 2014. године) одбио захтјев за ванредно преиспитивање Министарства поднесен против пресуде Окружног суда од 8. новембра 2013. године. Уставни суд подсјећа на став ЕСЉП и Уставног суда да стално враћање предмета са вишег ка нижем суду или органу не представља увијек најбољи начин да појединци реализују своја права. Уставни суд мора нагласити да је за правни систем од фундаменталне важности вођење поступка у оквиру разумног времена јер свако непотребно одуговлачење, као и враћање предмета од вишег ка нижем суду често доводи до *de facto* лишавања појединца његових права, губитка дјелотворности и повјерења у правни систем.

32 *Паризов против Републике Македоније*, пресуда од 7. фебруара 2008.

Без обзира на то колико је пута предмет враћан на поновно суђење, поступак се за потребе суђења у „разумном року“ посматра као једна цјелина. У предмету *Костевска против Македоније*³³, Влада је истицала да свако „ново“ суђење последице укидања пресуде треба посматрати као посебну цјелину, али је ЕСЉП одбио овај приговор с обзиром на то да се ради о истом предмету спора о којем се све вријеме одлучује.

По укидању пресуде очекује се ажурно суђење, поготово ако је поступак прије тога већ дуго трајао.³⁴ Ако се предмет вишеструко отвара или пребацује са суда на суд (тзв. „пинг-понг“ или „јо-јо“ пракса), ЕСЉП је склон да то тумачи као озбиљно отежавајућу околност усљед које је могуће да се установи кршење члана 6 став 1 Конвенције, чак и ако укупна дужина поступка не дјелује прекомјерно. Тако су два дуга периода неактивности у парници од укупно 20 мјесеци, за које држава није имала оправдање, довела до кршења права.³⁵

Узрок кашњења – сукоб надлежности

У предмету *Михалков против Бугарске*³⁶ ЕСЉП уочава да је до главних кашњења дошло у почетној фази поступка у разматрању питања који је суд надлежан за поступање у том предмету. ЕСЉП примјећује да је три године за рјешавање питања надлежности већ на први поглед предуг рок за једно прелиминарно испитивање дужине поступка.

У предмету *Рибемонт против Француске*³⁷ ЕСЉП је истакао да се с обзиром на тешкоће у тачном одређивању надлежности судова у предмету, а с обзиром на њихову хијерархију, подносиоцу представке не може замјерити што се прво обратио управним судовима. „То је тачно не само код обраћања суду првог степена него и код обраћања жалбеном суду, који је био посљедица претходног, тако да се одговорност за протек двије године и седам мјесеци између пресуде Паришког управног суда (13. октобар 1980) и пресуде Државног савјета (27. мај 1983) не може приписати г. А. де Рибемонту. Према томе, чак и да се претпостави да је подносилац представке могао бити сматран одговорним за одлагање од три године и четири мјесеца, још увијек је остало око осам година трајања поступка, што се мора приписати органима државне власти.“

33 *Костевска против Републике Македоније*, 2006, став 43.

34 *Милишевић против Републике Македоније*, 2006, те *Арсов против Републике Македоније*, 2006.

35 *Напијало против Хрватске*, пресуда од 13. новембра 2003. године, став 61.

36 *Михалков против Бугарске*, пресуда од 10. априла 2008. године.

37 *Allenet de Ribemont против Француске*, пресуда од 10. фебруара 1995. године.

Узрок кашњења – понашање осталих учесника у поступку

Понашањем адвоката који се налазе у штрајку може доћи до отказивања рочишта. Држава мора да се побрине да ограничи ефекте таквих догађаја на функционисање судова. Стога, Суд одбацује аргументе Владе да је до великог дијела кашњења дошло усљед штрајка адвоката, подсјећајући да су државе уговорнице дужне да своје правосудне системе организују тако да њихови судови могу гарантовати свакоме коначну пресуду у разумном року.³⁸

Одсуство активне улоге адвоката као пуномоћника једне од странака такође може бити један од узрока кашњења. ЕСЉП примјећује да су подносилац представке и његови адвокати у великој мјери допринијели продужавању поступка (приписује им се готово годину дана кашњења).³⁹

Понекад, подносилац представке, повлачећи пуномоћ од више адвоката узастопно, учествује у кашњењу поступка доводећи до пролонгирања трајања поступка.⁴⁰

Од утицаја на дужину трајања поступка је и давање одређених мишљења или сагласности од стране социјалних служби или закашњело постављање нотара, што се одражава на трајање поступка који се води код нотара.

Такође, одбијање санитарне инспекције да готово десет година изврши судску одлуку донијету по пријави подносиоца представке, а у вези са стварном службености приватног посједа, који поступак се одвијао пред управним судовима, а који је у цјелини трајао готово 16 година, утицао је на трајање поступка и у коначности довео до кршења права на суђење у разумном року.⁴¹

Узрок кашњења – законодавна реформа у току поступка

Реформа кривичног или грађанског законодавства може довести, док је поступак у току, до престанка надлежности суда пред којим је иницијално почео поступак, а у корист неког другог суда, што доводи до продужавања трајања поступка због преношења предмета и процесних радњи које укључују одређивање новог судије којем је потребно одређено вријеме за упознавање с предметом и заказивање рочишта.

Такав случај је констатован у предмету *Крастанов против Бугарске*⁴² гдје је предмет упућен Врховном суду 28. октобра 1997. године, а 1. априла 1998.

38 *Tsilira против Грчке*, пресуда од 22. маја 2008. године.

39 *Intiba против Турске*, пресуда од 24. маја 2005. године.

40 *Klamecki против Пољске*, пресуда од 28. марта 2002. године.

41 *Ekholt против Финске*, пресуда од 24. октобра 2007. године.

42 *Крастанов против Бугарске*, пресуда од 30. септембра 2004. године.

године ступио је на снагу нови Закон о грађанском поступку по којем се жалбе упућују новим жалбеним судовима основаним том реформом. Дана 9. јула 1998. године поново се покреће поступак пред новим жалбеним судом, а рочишта се одржавају између октобра 1998. и априла 1999. године, да би Апелациони суд изрекао пресуду 5. маја 1999. године, односно годину и шест мјесеци након подношења жалбе Врховном суду.

У предмету *Вокатуро против Италије*⁴³ констатовано је да је реформа поступка у области радних спорова спроведена управо током једног суђења и том реформом је пренесена надлежност са Претора у првом степену на суд у апелацији, а која се није примјењивала на текуће поступке. Међутим, тај нови закон довео је, у конкретном случају, до мировања поступка пред истражним судијом који иницијално није био надлежан, и то током четири године.

Узрок кашњења везан за улогу вјештака

Кашњења везана за учествовање у поступку једног или више вјештака врло су честа у грађанским, кривичним и управним поступцима и односе се на разне ситуације. Тако у Данској странке могу да дају приједлоге у вези с одређивањем вјештака, али суд према Закону о вршењу правде није дужан да их прихвати. У једном предмету ЕСЉП је замјерио судијама Данске што су дозволиле странкама, а да ниједном нису интервенисале, да готово двије године воде преговоре о одређивању вјештака. Неријетке су ситуације да вјештак не поштује предмет, односно задатак вјештачења, што ствара тешкоће и успорава поступак јер доводи до захтјева да се врши ново вјештачење.

У предмету *Версини против Француске*⁴⁴ ЕСЉП истиче да је вјештак прекорачио границу свог задатка који се састојао само у процјени претрпљене штете, а што је навело подносиоца представке да захтијева нова вјештачења, што је допринијело продужавању поступка.

ЕСЉП подсјећа да је вјештак независан у састављању свог извјештаја, али је под контролом правосудних органа који су дужни да обезбиједи добро одвијање вјештачења. То значи да судија мора да обезбиједи поштовање рокова за благовремено подношење извјештаја вјештака.

У предмету *Пена против Португалије*⁴⁵ ЕСЉП у вези с тим подсјећа да се спорно вјештачење одвијало у току једног поступка под контролом судије који је био задужен да обезбиједи експедитивно вођење поступка. Радило се

43 *Вокатуро против Италије*, пресуда од 24. маја 1991. године.

44 *Версини против Француске*, пресуда од 10. јула 2001. године.

45 *Пена против Португалије*, пресуда од 18. децембра 2003. године.

о извјештају вјештачења једне државне научне лабораторије који је требало да буде поднесен у року од 60 дана, односно најкасније 19. новембра 1996. године, али је поднесен 15. маја 2000. године, послје више одлагања које је одобрио судија у грађанском поступку.

Такође, у предмету *Цирикакис против Грчке*⁴⁶ Апелациони суд је наредио једно вјештачење 15. фебруара 1994. године, али је вјештака одредио тек 16. септембра 1994. године. Након рочишта од 21. марта 1995. године Суд је донио одлуку о поновном одлагању предмета ради додатних обавјештења, али је рочиште одржано тек 8. априла 1997. године. Пресуда је изречена 28. јула 1997. године, а објављена је тек 22. маја 1998. године.

У предмету *Капуано против Италије*⁴⁷ 14. марта 1978. године судија је утврдио рок од 60 дана вјештаку кога је одредио да преда свој извјештај, а тај извјештај је, послје безброј перипетија, стигао у суд тек 5. јула 1979. године изазвавши одмах захтјев за приватно вјештачење који је поднијела једна од страна у поступку.

ЕСЉП је често критиковао пасивност судија које нису предузеле никакве кораке с циљем санкционисања вјештака за немар који су испољили приликом преузимања обавезе да изврше вјештачење и дају свој налаз и мишљење.

У већ споменутом предмету *Запија против Италије* запажен је низ узастопних одлагања: „27. марта 1985. године, након једног одлагања по службеној дужности, судија је одредио једног вјештака који је положио заклетву 25. септембра 1985. године. Пошто овај није обавио свој захтјев у року од 60 дана који му је додијељен, расправе заказане за 26. фебруар и 25. јуни 1986. године морале су да буду отказане. Рочиште заказано за 26. новембар 1986. године није могло да се одржи јер је судија премјештен.

Посебан проблем је уочен у реализацији медицинског вјештачења у кривичним поступцима. У предмету *Мартинс Мореира против Португалије* уочено је да институти судске медицине, који су иначе надлежни за обављање медицинских вјештачења у оквиру судских поступака, не могу да обезбиједу вјештака у примјереном року. То је навело институте судске медицине да се реформишу и прилагоде обавези ефикасног вршења вјештачења гдје су обезбијеђени неопходни људски и материјални ресурси како би могли да одговоре на захтјеве судова који им се упућују.

Узрок кашњења – правна грешка судије

ЕСЉП констатује да правна грешка коју почини неки судија може да буде узрок жалбе и самим тим продужетка поступка. Ако би из тога сваки пут проистицало кршење права на поштовање разумног рока дошло би се до признавања права на беспријекорне судске одлуке.⁴⁸ Тај аргумент националних органа није у потпуности увјерио ЕСЉП који сматра да се грешка која се може приписати неком суду може оправдати закључак о кршењу, али само у комбинацији с другим факторима.

Један од разлога кашњења такође може да проистекне из немарног односа правосудних органа (губитак предмета). У неким државама протекне више мјесеци између изрицања пресуде и њеног достављања странкама, некада је проблем писарнице или информатичке опреме суда, а некада се пресуде не достављају у примјереним роковима због недовољног броја судских извршилаца уколико достављање врше судови путем своје доставне службе. Понекада се касни у достављању пресуде странци по њеном изрицању. Тако ЕСЉП у предмету *Бухолиц против Њемачке*⁴⁹ истиче: „Најзад, тешко можемо да схватимо да је пресуда достављена странкама тек два мјесеца по њеном изрицању.“ Да би се ови проблеми предухитрили, у неким земљама, као што је Аустрија, уведени су информатички алати за управљање приливом предмета и праћење стања предмета.

Узроци кашњења – карактеристични за грађански поступак

Судије су често неактивне у грађанским поступцима, а своју инертност образлажу начелом диспозиције странака према којем је на странци одговорност за изношење чињеница и предлагање доказа. Међутим, ЕСЉП је давно истакао да је као пандан начелу диспозиције успостављено начело управљања поступком од стране суда. Будући да је ријеч о поступцима акузаторског типа, ЕСЉП често понавља: „Иако је тачно да Законик о грађанском поступку препушта странкама иницијативу за одвијање суђења, то ипак не ослобађа судије обавезе да обезбиједу поштовање захтјева из члана 6 став 1 у вези с разумним роком.“

ЕСЉП у већ споменутом предмету *Цирикакис против Грчке* истиче: „Суд сматра да чак и у случајевима гдје је, као у конкретном случају, поступак ослоњен на начело иницијативе странака појам ‘разумног рока’ захтијева да судови такође прате одвијање поступка и буду пажљиви када треба удовољити неком

46 *Цирикакис против Грчке*, пресуда од 17. јануара 2002. године.

47 *Капуано против Италије*, пресуда од 25. јуна 1987. године.

48 *Воск против Њемачке*, пресуда од 23. марта 1989. године.

49 *Бухолиц против Њемачке*, пресуда од 6. маја 1981. године.

захтјеву за одлагање, приступити саслушању свједока или надгледати рокове за састављање извјештаја вјештака који се сматра неопходним за његову одлуку.“

Неки предмети пред судом у Стразбуру открили су слабости домаћих закона који нису предвиђали принудне мјере које би омогућиле судијама да интервенишу у одвијању поступка да би га убрзали.

У неким случајевима одговор ЕСЉП је имплицитан позив домаћим органима да измијене своје унутрашње законодавство како би својим судовима омогућили да располажу наредбодавним овлашћењима неопходним за напредовање поступка управо у односу на странке које у том смислу показују отпор.

У предмету *Микулић против Хрватске*⁵⁰ ЕСЉП наводи: „Што се тиче аргумента Владе о томе да првостепени суд није могао да обезбиједи напредовање поступка зато што се тужени није повиновао његовим наредбама да присуствује рочиштима и да се подвргне тестовима анализе ДНК, Суд подсјећа да су државе уговорнице одговорне да своје правосудне системе организују тако да њихови судови буду у стању да свакоме гарантују право да у ‘разумном року’ добије коначну одлуку о спорним питањима која се односе на његова права и обавезе грађанско-правног карактера.“

Хрватска је реформисала свој грађански поступак законом од 14. јула 2003. године којим је предвиђено укидање инквизиционе функције судова у корист начела контрадикторности грађанског поступка. Тако да су тим рјешењем странке дужне да изводе чињенице, и то у фази разматрања предмета у првом степену. Пресуда се не може поништити због погрешно и непотпуно утврђеног чињеничног стања и вратити на ново разматрање. Предвиђене су новчане

⁵⁰ *Микулић против Хрватске*, пресуда од 7. фебруара 2002. године. Радило се о утврђивању очинства. Тужени се није појавио на шест позива како би се подвргао тесту ДНК, а надлежни судови нису предузели никакве мјере с циљем извршења наредби којима је наложено спровођење теста анализе ДНК. ЕСЉП у вези с тим примјећује како према домаћем праву не постоје мјере којима би се Х. П. присилио да поштује наредбу првостепеног суда да се изврши тестирање ДНК. Не постоји ниједна изричита одредба која би одређивала посљедице таквог поступања. Истина је да судови у грађанском поступку према члану 8 Закона о парничном поступку морају донијети пресуду према свом сопственом увјерењу након оцјене сваког доказа појединачно и свих доказа заједно. Према мишљењу суда, лица у ситуацији подносиоца захтјева имају виталан интерес, који је заштићен Конвенцијом, да приме информације потребне како би се открила истина о неком важном виду њиховог личног идентитета. С друге стране, потребно је имати на уму да заштита трећих лица може спријечити да та трећа лица буду присиљена ставити се на располагање за медицинско тестирање било које врсте, укључујући и тестирање ДНК. Поред повреде права на суђење у разумном року, ЕСЉП је утврдио и повреду права на породични живот из члана 8 Конвенције. Суд је такође закључио да није постојао дјелотворан правни лијек у смислу члана 59 став 4 Уставног закона о Уставном суду на дужину поступка. Суд налази да је у овом случају дошло до повреде и члана 13 Конвенције јер подносиоца захтјева нема на располагању домаће правно средство којим би могла остварити своје право на „испитивање случаја у разумном року“ као што је зајемчено чланом 6 став 1 Конвенције. Досуђена је накнада од 7.000 евра на име нематеријалне штете.

санкције за странке које злоупотребљавају своја процесна права и тако проузрокују неоправдана кашњења у грађанским поступцима. Укинута је и право јавног тужиоца да изјављује ревизију против правноснажних судских одлука.

У Босни и Херцеговини је реформом Закона о парничном поступку из 2003. године такође уведено начело диспозиције странака према којем су странке одговорне за изношење чињеница и предлагање доказа. Ограничена је могућност изјављивања ревизије у Републици Српској на 30.000,00 КМ у односу на одбијајући дио пресуде, те да се ревизија може изјавити само посредством адвоката, а изузетно ревизију може изјавити лично странка која има положен правосудни испит. Такође, ревизија се не може изјавити због погрешно и непотпуно утврђеног чињеничног стања, а ограничено је право укидања пресуде од стране другостепеног суда по жалби, а обавеза је суда да онемогући сваку злоупотребу права која странкама припадају у поступку.

Узрок кашњења – у управном поступку

Када је неким управним поступком предвиђено да се странка прије обраћања суду мора претходно обратити министарству, јавној здравственој установи или другом органу, кашњења која проузрокују понашања тих органа приписују се држави уговорници. Тако је у једном случају подносилац представке морао да чека више од 20 мјесеци да би од једног стручног удружења добио формално рјешење потребно за изјављивање жалбе.

У предмету *Вале против Француске*, подносилац представке се морао претходно обратити министру солидарности, здравља и социјалне заштите прије подношења тужбе за накнаду штете као жртве заражене вирусом ХИВ путем трансфузије крви. Тај претходни захтјев подносилац је упутио 12. децембра 1989. године у складу са чланом Р102 Законика о управним судовима и о управним апелационим судовима министру солидарности, те је морао да сачека 30. март 1990. године, односно нешто мало прије истека законског рока од четири мјесеца да би добио одговор директора здравства о одбијању његовог захтјева.

Закључак

Члан 6 став 1 Конвенције јемчи право на правично суђење, те право на доношење одлуке у „разумном року“ као један од сегмената тог права. Наведени члан јемчи процесна права странкама у грађанско-правним стварима и права оптуженог у кривичном поступку. По основу члана 13 Конвенције, држава има право и обавезу да успостави правни лијек за сваки кривични и парнични

поступак како би омогућила убрзање дуготрајног поступка у смислу члана 6 став 1 Конвенције. Приликом оцјене разумног рока, ЕСЉП узима у обзир неколико критеријума: сложеност предмета, понашање подносиоца представке, поступање органа власти и значај спора за подносиоца представке. С обзиром на то да се приликом примјене права из Конвенције, она мора тумачити као „живи организам“, члан 6 став 1 подразумева испитивање правичности поступка сагледаног у цјелини и конкретно – то је попис и преглед свих фаза (поступка) и могућности које су пружене подносиоцу представке – а не вредновање изоловане процесне мањкавости *per se*. Високе стране уговорнице су према члану 1 Конвенције дужне да организују своје правне системе тако да обезбиједи поштовање члана 6 Конвенције По правилу, позивање на бројност предмета, преоптерећеност судова, као и на финансијске и практичне проблеме не може оправдати неиспуњење захтјева из члана 6 став 1 Конвенције на остваривање права на суђење у „разумном року“. Процјена да ли је прекорачен „разумни рок“ зависи од околности сваког појединачног предмета. Начело суђења у „разумном року“ проистиче из формулације члана 6 став 1 и начела дјелотворности. Члан 6 став 1 Конвенције је потпуно „аутономан“ у односу на начин на који се у поступку пред домаћим судовима утврђује дужина процесних радњи, из чега слиједи да прекорачење рокова у унутрашњем праву не мора нужно значити кршење члана 6 став 1 Конвенције. За разлику од случајева у многим унутрашњо-правним системима земаља, у пракси ЕСЉП не постоје утврђени рокови ни за један одређени тип поступка, а све ситуације се разматрају одвојено за сваки поједини случај. Држава је дужна да обезбиједи систем који гарантује правично суђење у складу са чланом 6 став 1 Конвенције и одговорна је за поступање свих својих органа, укључујући и законодавне органе, ако доносе законе који онемогућавају суђење или извршење правноснажне пресуде. Државе морају своје судове организовати тако да они могу да одговоре на захтјеве из члана 6 став 1 Конвенције када се ради о суђењу у „разумном року“. ЕСЉП је усвојио став да начело диспозиције странака у поступку, које је садржано у великом броју националних законодаваца, није препрека за марљиво поступање суда који је одговоран за правилно одвијање поступка и спречавање сваке злоупотребе процесних права учесника у поступку. Недостаци у организовању правосудног система не смију утицати на поштовање индивидуалних права и слобода гарантованих чланом 6 став 1 Конвенције. Многе земље чланице Савјета Европе препознале су проблем узрока кашњења у поступању судова, па су предузеле одговарајуће мјере установљавајући дјелотворан правни лијек с циљем убрзања поступка и отклањања посљедица непоступања у разумном року, а што предстоји Босни и Херцеговини, њеним ентитетима и Брчко дистрикту.

Литература

- Извод из судске праксе ЕСЉП*, Савјет Европе, Бемуст, Сарајево, 2002, приредио Gilles Dutertre.
- Извод из судске праксе ЕСЉП*, Савјет Европе, Графичар промет д.о.о. Сарајево, 2001, књига 1 и 2.
- Теорија и пракса Европске конвенције о људским правима*, P. van Dijk, G. J. H. van Hoof, Müller, Сарајево, 2001.
- Билтен Уставног суда БиХ*, Сарајево, 2004.
- Право на суђење у разумном року*, Збирка изабраних пресуда Европског суда за људска права у случајевима против Босне и Херцеговине, Хрватске, Македоније, Словеније и Србије, Теа Горјанец Прелевић, Центар за људска права Универзитета у Сарајеву, Сарајево, 2009.
- Заштита права на правично суђење према Европској конвенцији о грађанским правима*, Dovydas Vitkauskas, Grigoriy Dikov, Савјет Европе, Стразбур, 2012.
- Критеријуми за оцјену повреде права на суђење у разумном року*, Катарина Манојловић Андрић, Љубица Милутиновић, Снежана Андрејевић, Вања Родић, Мајда Кршикапа, Милан Бајић, Савјет Европе, 2018.
- Водич за образложену судску одлуку*, Правосудни форум за Босну и Херцеговину, Саварт М, Сарајево, 2018.
- Домаћа и страна судска пракса*, Привредна штампа д.о.о. Сарајево, јануар–фебруар–март 2018.
- Домаћа и страна судска пракса*, Привредна штампа д.о.о. Сарајево, октобар–новембар–децембар 2018.
- Анализа судских рокова у државама чланицама Савјета Европе – Европска комисија за ефикасност правосуђа (СЕПЕЈ) – друго издање*, Françoise Calvez, ажурирао Nicolas Regis.
- Цитиране Одлуке Европског суда за људска права у Стразбуру.
- Наведене одлуке Уставног суда БиХ.

Strahinja Ćurković
 Judge of the Supreme Court of the Republika Srpska
RIGHT TO A FAIR TRIAL WITHIN REASONABLE TIME
- CAUSES OF DELAYS -

Dragana Tešić
 Sudija Apelacionog suda Brčko distrikta BiH
 Predsjednik Građansko-privredno-upravnog odjeljenja

Summary: *The right to a fair trial within a reasonable time is one of the segments of the right to a fair trial guaranteed by Article 6(1) of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The Member States of the Council of Europe are obliged to organize their judicial system so as to meet the requirements of Article 6(1) of the Convention where deciding on “civil rights and obligations” or “criminal charges”. The paper analyses the causes that most often lead to the excessive length of proceedings, which ultimately results in a violation of the right to a fair trial within a reasonable time. These causes may include the insufficient number of judges and other support staff and administrative staff, the overload of cases in courts, political or other social crises, inadequate organization of the judicial system, the reform of the judicial system, the adoption of new laws, inadequate legal solutions, and the like. All of these problems and shortcomings in the organization of the judicial system can be systemic and structural, so that Contracting States are required to respond appropriately to fulfil the obligations assumed by the signing of the Convention, including those related to decision-making within a reasonable time.*

Keywords: “fair trial”, “civil rights and obligations”, “reasonable time”, causes of delay, overload of cases in courts, systemic weaknesses, judge indolence, inactivity of authorities, administrative procedure.

OSTVARENJE STANDARDA PRAVA NA SUĐENJE U RAZUMNOM ROKU U PARNIČNIM POSTUPCIMA PRED SUDOVIMA DISTRIKTA

Sažetak: *Ovaj rad govori o ostvarenju opšte odredbe člana 6 stav 1 Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, odnosno o ostvarenju standarda „suđenja u razumnom roku“ u postupcima koji su vođeni pred sudovima Distrikta u građanskim stvarima.*

Pravosuđe Distrikta, dakle, i sudovi Distrikta su konstituisani (formirani) 2001. godine, pa je moguće dati ocjenu poštivanja ovog standarda sa fokusom na njegovo ispunjenje u parničnom postupku. U radu ću iznijeti stanje stvari u određenim postupcima, koji se nesumnjivo mogu da odrede kao karakteristični, i sa aspekta predmeta spora, i sa aspekta trajanja postupka.

Ključne riječi: *parnični postupak, suđenje u razumnom roku, prekomjerno trajanje postupka, naknada nematerijalne štete.*

Uvod

Član 6 stav 1 Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda sadrži više opštih odredaba koje se tiču pravnog postupka.

Sve opšte odredbe sadržane u ovom članu, pa tako i zahtjev da se sudski postupak provede u razumnom roku, obezbjeđuju da postupak koji je predviđen u članu 6 stav 1 Evropske konvencije mora da bude pravičan. Takav stav je Evropski sud za ljudska prava izrazio u nizu odluka, a ovaj stav upućuje i da pravo na pravično suđenje konzumira i pravo na suđenje u razumnom roku. Dakle, da bi se smatrao pravičnim, postupak mora da se odvija „u razumnom roku“. Međutim, pravo na pravično dijeljenje pravde ne može da se dovede u pitanje radi ekspeditivnosti postupka, o čemu je Evropski sud za ljudska prava, takođe, zauzeo jasan stav u odlukama koje je donio.

Ostvarenje standarda „suđenja u razumnom roku“ nesumnjivo znači da postupak mora da se provede i da se okonča, i kada se odlučuje o građanskim pravima i obavezama i kada se odlučuje o krivičnoj optužbi, u razumnom vremenskom roku. Evropski sud za ljudska prava je u presudi *Zimmerman i Steiner protiv Švajcarske* (presuda iz jula 1983. godine) naveo kriterijume na osnovu kojih se razumnost dužine postupka utvrđuje u svakom pojedinom slučaju prema specifičnim okolnostima tog slučaja. Kriterijumi koje je sud odredio predstavljaju kumulativni test i prema njima uzima se u ocjenu sljedeće: složenost predmeta, odnosno kompleksnost činjeničnih i pravnih pitanja konkretnog slučaja, dakle, priroda zahtjeva u konkretnom sporu, ponašanje stranaka u postupku, utvrđujući da li su se stranke ponašale sa odgovarajućom predanošću, kao i ponašanje sudske vlasti, odnosno sudova kao pravnog foruma za rješavanje sporova, utvrđujući način na koji se sud bavio konkretnim predmetom, tj. kako je sud vodio postupak.

U odlukama koje je donio Evropski sud za ljudska prava se jasno odredio da samo ona zakašnjenja koja mogu da se pripišu državnom organu mogu da dovedu do toga da se smatra da nije poštovan zahtjev razumnog roka.

Kada ocjenjuje povredu prava na suđenje u razumnom roku, odnosno kada ispituje da li je konkretni postupak u skladu sa razumnim vremenom trajanja, Evropski sud za ljudska prava ispituje navedene elemente s tim da je sud odredio strog standard razumnog roka u pogledu određenih kategorija predmeta kao što su na primjer: postupci po zahtjevima za kompenzaciju lica zaraženih virusom HIV-a, zbog zaraženih zaliha krvi, postupci po zahtjevima za naknadu štete prouzrokovane ljekarskom greškom u liječenju, postupci za starateljstvo nad djecom, postupci za naknadu štete prouzrokovane teškom povredom u saobraćajnoj nesreći.

Ocjena poštivanja zahtjeva razumnog roka u pogledu građanskih postupaka pretpostavlja utvrđivanje činjenice kada je postupak pokrenut pred sudom a izuzetno, u određenim okolnostima, rok može početi da teče i prije kakav stav je izrazio Evropski sud za ljudska prava u presudi *Konig protiv Njemačke* (presuda iz juna 1978. godine), kao i činjenice kada je donesena odluka kojom se rješava konkretni spor s tim da završetak roka obuhvata cjelokupan postupak, uključujući i žalbeni postupak, kakav stav je izrazio Evropski sud u presudi *Erkner i Hofauer protiv Austrije* (presuda iz aprila 1987. godine). Ukoliko se spor definitivno rješava u izvršnom postupku, onda je sud uzimao u obzir i dužinu izvršnog postupka pri utvrđivanju da li je došlo do povrede prava na suđenje u razumnom roku, prema praksi Evropskog suda izraženoj u presudi *Silva Pontes protiv Portugalije* (presuda iz marta 1994. godine). Prema novijoj praksi Evropskog suda, kašnjenje u izvršenju presude tretira se kao poseban problem, odnosno kao moguće kršenje prava na blagovremeno izvršenje, što se ubraja u okvir prava na pristup sudu. U svakom slučaju izvršenje je integralni dio pravičnog suđenja.

Obrada teme

Sa aspekta ostvarenja standarda „prava na suđenje u razumnom roku“ ukazaću na dva parnična postupka vođena pred sudovima Distrikta, i to na jedan predmet u kom je okončan postupak i na jedan predmet u kom se postupak još vodi pred ovim sudovima, a za koje smatram da mogu da se identifikuju kao karakteristični predmeti.

Prvi parnični postupak, koji za predmet zahtjeva ima naknadu štete (različitih vidova štete) zbog ljekarske greške, radi relevantnog sagledavanja dužine trajanja postupka i razloga koji su doveli do toga da je ovaj parnični postupak, inače, bio jedan od najdužih parničnih postupaka koji su vođeni u Bosni i Hercegovini, uputno je razdvojiti u tri cjeline, odnosno tri faze, radi relevantnog praćenja dužine postupka i ocjene koju je, u konačnici, dao Ustavni sud Bosne i Hercegovine u Odluci broj AP 579/12 od 30. decembra 2015. godine u pogledu povrede „prava na suđenje u razumnom roku“. Naime, apelanti (tužiocu u ovom parničnom postupku) u apelaciji koju su podnijeli Ustavnom sudu protiv Presude Apelacionog suda Brčko distrikta Bosne i Hercegovine broj 97 0 P 000067 08 Gžr od 15. aprila 2011. godine ukazali su i da im je povrijeđeno pravo na pravično suđenje, „jer im je uskraćeno pravo na donošenje odluke u razumnom roku“.

Tužba u ovoj pravnoj stvari podnesena je Okružnom sudu u Tuzli 1969. godine i postupak kod ovog suda vođen je do 1977. godine, kada je predmet upućen Opštinskom sudu Brčko na rješavanje, nakon što je Presuda Okružnog suda Tuzla broj P-1252/69 od 15. aprila 1976. godine (kojom je tužbeni zahtjev odbijen) ukinuta Rješenjem Vrhovnog suda Bosne i Hercegovine broj Gž-1780/76 od 31. marta 1977. godine i istim rješenjem određeno da se predmet dostavlja mjesno nadležnom opštinskom sudu na ponovno suđenje.

U ovoj prvoj fazi postupak je trajao šest godina i sud je u periodu od aprila 1970. godine do aprila 1976. godine održao osam ročišta.

Nakon što je Vrhovni sud Bosne i Hercegovine donio rješenje od 31. marta 1977. godine i predmet dostavljen Opštinskom sudu u Brčkom (kao mjesno nadležnom sudu), može se reći da je nastupila druga faza ovog postupka. Do formiranja sudova Distrikta 2001. godine održana su četiri ročišta, i to u periodu od novembra 1978. godine do 5. decembra 1986. godine (period od osam godina), kada su tužiocu predložili da se zastane sa postupkom do donošenja odluke Ustavnog suda SFRJ povodom njihovog zahtjeva za ispitivanje odluke Vrhovnog suda Bosne i Hercegovine od 31. maja 1983. godine, kojom je odbijen njihov prijedlog za delegiranje drugog suda na području Okružnog suda Tuzla za suđenje u ovoj pravnoj stvari.

Kada su formirani sudovi Distrikta 1. aprila 2001. godine, Osnovni sud Brčko distrikta Bosne i Hercegovine vodio je postupak po uređenom tužbenom zahtjevu

tužilaca i u periodu od maja 2001. godine do septembra 2004. godine (period od dvije godine i šest mjeseci) održano je 13 ročišta, pa je sud 2004. godine donio Međupresudu pod brojem P-447/77 kojom je utvrđeno „da nema pravnog osnova za odgovornost tuženih“. Međupresuda je ukinuta Rješenjem Apelacionog suda Brčko distrikta Bosne i Hercegovine broj Gž-75/86 od 6. juna 2005. godine (usvajanjem žalbe tužilaca), a Osnovni sud Brčko distrikta Bosne i Hercegovine zakazao je prvo ročište za glavnu raspravu nakon dva mjeseca (18. avgusta 2005. godine), održao je pet ročišta i donio Presudu pod brojem P-447/77 1. decembra 2005. godine kojom je djelimično usvojio tužbeni zahtjev tužilaca.

Ta presuda je ukinuta Rješenjem Apelacionog suda broj 097-0-Gž-06-000086 od 21. februara 2007. godine (usvajanjem žalbe tužilaca i žalbe tuženih) i predmet je vraćen prvostepenom sudu na ponovni postupak.

U ponovnom postupku, koji je vođen od aprila 2007. godine do decembra 2007. godine (period od osam mjeseci), prvostepeni sud je održao pet ročišta i 28. decembra 2007. godine donio Presudu broj P-447/77 kojom je tužbeni zahtjev tužilaca djelimično usvojio.

Rješavajući o žalbama izjavljenim protiv ove presude (žalbama tužilaca i tuženih), Apelacioni sud Brčko distrikta Bosne i Hercegovine je rješenjem od 31. decembra 2008. godine (period od osam mjeseci od dostavljanja spisa predmeta Apelacionom sudu) ukinuo prvostepenu presudu i odredio održavanje glavne rasprave pred Apelacionim sudom, a na osnovu odredaba Zakona o parničnom postupku Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, koji se primjenjivao u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine od 1. aprila 2001. godine. Time je nastupila treća faza ovog postupka u kojoj je sprovedena glavna rasprava održavanjem ročišta u periodu od februara 2009. godine do 15. aprila 2011. godine (period od dvije godine i dva mjeseca). Pred vijećem Apelacionog suda Brčko distrikta Bosne i Hercegovine sprovedeni su ponovo svi dokazi koji su sprovedeni u postupku pred Osnovnim sudom Brčko distrikta Bosne i Hercegovine a tim vještaka Javne zdravstvene ustanove Univerzitetsko-klinički centar Tuzla, po određenju vijeća Apelacionog suda, izvršio je vještačenje.

Presudom Apelacionog suda Brčko distrikta Bosne i Hercegovine broj 97 0 P 000067 08 Gžr, donesenom 15. aprila 2011. godine, tužbeni zahtjev tužilaca (kako je preciziran u postupku pred Apelacionim sudom Brčko distrikta Bosne i Hercegovine u pogledu visine iznosa za pojedine vidove štete) odbijen je, tužba tužilaca u odnosu na drugotuženog odbačena i tužiocu su obavezani na naknadu troškova parničnog postupka.

Naredbom Osnovnog suda Brčko distrikta Bosne i Hercegovine od 20. maja 2011. godine presuda Apelacionog suda Brčko distrikta Bosne i Hercegovine dostavljena je parničnim strankama.

Imajući u vidu relevantne pokazatelje za ocjenu povrede standarda prava na suđenje u razumnom roku i sa aspekta prakse Evropskog suda za ljudska prava, za ovaj predmet može se sa sigurnošću reći da se radi o složenom predmetu s obzirom na vrstu spora u kome konačna ocjena postupanja ljekara i njegove odgovornosti pripada sudu, odnosno vijeću koje vodi spor, a da sudije Apelacionog suda nisu posebno specijalizovane za odlučivanje u parnicama za naknadu štete izazvane ljekarskom greškom u liječenju i da pravila koja se tiču odgovornosti ljekara-zdravstvenih ustanova predstavljaju posebno složenu pravnu materiju.

Dakle, dokazivanje ljekarske greške i njene uzročne veze sa štetom po zdravlje tužilaca je bilo složen zadatak imajući u vidu i činjenicu da je u pitanju bolest tužilaca iz januara 1953. godine, kao i činjenicu da je medicinska dokumentacija koja je bila u spisu predmeta bila predmet vještačenja više vještaka koji su dali suprotne nalaze i mišljenja i koji su, zatim, usaglasili mišljenja u postupku bez posebne argumentacije i obrazloženja, pa je bilo nužno odrediti novo vještačenje i povjeriti ga medicinskoj ustanovi, odnosno timu vještaka potrebnih specijalnosti. Prihvatanjem mišljenja tima vještaka medicinske ustanove, čije je vještačenje kao dokazno sredstvo bilo od pomoći sudu, odlukom-presudom Apelacionog suda Brčko distrikta Bosne i Hercegovine od 15. aprila 2011. godine tužbeni zahtjev tužilaca je odbijen.

Protiv presude Apelacionog suda tužiocu su podnijeli apelaciju Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine. U apelaciji su istakli i „da je postupak trajao nerazumno dugo“, pa se Ustavni sud u Odluci broj AP 579/12 od 30. decembra 2015. godine očitovao i u pogledu povrede ovog prava, kao prava garantovanog članom 6 stav 1 Evropske konvencije.

Stav Ustavnog suda u navedenoj odluci može da se sažme u sljedeće:

- da je u pogledu povrede ovog prava, iako su apelanti ukazali na dužinu postupka koji je pokrenut podnošenjem tužbe 1969. godine, period koji ulazi u nadležnost Ustavnog suda od 14. decembra 1995. godine, kada je Ustav Bosne i Hercegovine stupio na pravnu snagu, i da, stoga, dužinu postupka Ustavni sud ocjenjuje od tada, do donošenja presude Apelacionog suda 2011. godine;
- da je, inače, u pitanju složen predmet;
- da u periodu od 1995. godine do maja 2001. godine ni parnične stranke, ni sud nisu preduzeli bilo koju radnju radi okončanja postupka;
- da je Osnovni sud Brčko distrikta Bosne i Hercegovine u periodu od maja 2001. godine do decembra 2007. godine donio odluke-presude u pogledu predmeta zahtjeva koje je Apelacioni sud Brčko distrikta Bosne i Hercegovine ukinuo;
- da se postupak pred Apelacionim sudom Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, zajedno sa postupkom povodom revizije, ne može da okarakterise kao postupak u kome nije postupano „u razumnim vremenskim intervalima“;

- da se i tužioci inače, a posebno u periodu od 1995. godine do 2001. godine nisu ponašali u skladu sa principima koji nalažu „marljivost stranaka u preduzimanju proceduralnih koraka bitnih za njih“, dakle, propustili su da se ponašaju „sa odgovarajućom predanošću“.

Kod navedenog konačan stav Ustavnog suda jeste, kada je u pitanju apelantova bolest, koja je teško oboljenje, koje je rezultiralo trajnim nepovoljnim stanjem njegovog zdravlja tako da je nesposoban za samostalni život, da je javna vlast bila dužna da pokaže posebnu marljivost u rješavanju spora koji se zbog toga vodi s obzirom na to da je od 1995. godine do donošenja odluke Apelacionog suda, odnosno do presude donesene 2011. godine, u pitanju postupak koji je trajao 16 godina. Ustavni sud je ustanovio da je trajanje ovog postupka nerazumno dugo i da sudovi, ocjenjujući navedeni period, nisu obezbijedili vođenje postupka bez nepotrebnog odlaganja, pa se ovakvo kašnjenje smatra prekoračenjem razumnog roka, određenog članom 6 stav 1 Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda i tužiocima je, priznajući prekomjerno trajanje postupka, odredio naknadu nematerijalne štete u iznosu od 15.000,00 KM.

Zaključak koji nesumnjivo slijedi iz navedenog jeste da i u veoma složenom slučaju, kakav je konkretan predmet, može da dođe do povrede prava na suđenje u razumnom roku, uzimanjem u ocjenu dužine roka i elemenata koji su definisani kroz praksu Evropskog suda za ljudska prava, a uspostavljeni odnos, prema kriterijumima koje je definisao Evropski sud za ljudska prava, dao je odgovor na pitanje da li je konkretni postupak bio u skladu sa „razumnim vremenom“.

Postupak u drugom predmetu, koji još nije okončan pravosnažnom odlukom sudova Distrikta, takođe, može da se odredi kao karakterističan sa aspekta prava na suđenje u razumnom roku.

Naime, radi se o predmetu Osnovnog suda Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, koji se vodi pod brojem 96 0 P 003672 18 P 2, u kom je postupak pokrenut podnošenjem tužbe 2007. godine i u kom je tužiteljka zahtjev prema tuženima (pet tuženih lica) odredila tako da traži da se ponište ugovori o kupoprodaji nepokretnosti (stana), zaključeni između prvotuženog, kao prodavca, i drugo i četvrtotuženog, kao kupaca. Takođe, tužiteljka je tražila da se obaveže prvotuženi da tužiteljki prenese u svojину i preda u posjed i na slobodno raspolaganje stan odgovarajuće površine i lokacije u Brčkom, kao i poslovni prostor odgovarajuće površine i lokacije u Brčkom, a ako ne bude u mogućnosti da se prenese u svojину i da se preda u posjed, da se tužiteljki isplati tržišna vrijednost ovih nepokretnosti.

Od podnošenja tužbe 12. septembra 2007. godine do donošenja meritorne odluke, odnosno do donošenja presude o ovako određenom zahtjevu, postupak je trajao skoro devet godina, jer je prvostepeni sud presudu kojom odbija tužbeni zahtjev tužiteljke donio 20. juna 2016. godine.

Osnovne karakteristike postupka do donošenja meritorne odluke mogu da se iskažu u sljedećem:

- da je pripremno ročište zakazano za decembar 2007. godine i da je, zatim, do septembra 2010. godine sud održao 10 pripremnih ročišta;
- da je rješenjem donesenim u septembru 2010. godine sud pozvao tužiteljku da tužbu ispravi-dopuni;
- da je tužiteljka dostavila pismeno sudu 8. oktobra 2010. godine koje je označila kao uređenu tužbu;
- da je tim podneskom kao tužene označila tri od pet lica koja su bila označena kao tuženi u tužbi podnesenoj 2007. godine;
- da je tužbeni zahtjev odredila kao zahtjev o kojem je prvostepeni sud donio meritornu odluku 2016. godine a koji se razlikuje od tužbenog zahtjeva postavljenog u tužbi samo u zahtjevu postavljenom prema drugo i četvrtotuženom, jer je tužbom tražila „da oni tužiteljki predaju u posjed i na slobodno raspolaganje nepokretnosti, a alternativno da prvotuženi tužiteljki prenese u svojinu i preda u posjed nepokretnosti koje su predmet spora“. Prema uređenoj tužbi, tužiteljka je tražila da samo prvotuženi izvrši prenos svojine i da joj preda u posjed nepokretnosti a u slučaju da prvotuženi, Brčko distrikt Bosne i Hercegovine, ne bude u mogućnosti da isplati tužiteljki tržišnu vrijednost predmetnih nepokretnosti.
- da je prvostepeni sud, nakon što je tužba uređena na navedeni način, takav podnesak tuženima dostavio na odgovor;
- da je zatim (iako, u suštini, ni tužbeni zahtjev, ni činjenični osnov nisu različiti) sud ponovo zakazao pripremno ročište i dalje održao sedam pripremnih ročišta, u periodu od aprila 2011. godine do jula 2013. godine (period od dvije godine i dva mjeseca);
- da je sud glavnu raspravu održao u oktobru 2013. godine;
- da je glavna rasprava odlagana u periodu od oktobra 2013. godine do decembra 2015. godine, i to zbog toga što vještak geodetske struke (vještačenje određeno rješenjem suda od 26. avgusta 2013. godine) nije dostavio sudu nalaz i mišljenje, pa je tek na ročištu održanom 14. decembra 2015. godine nalaz iznio i obrazložio;
- da je, potom, vještak geodetske struke (prema zahtjevu stranaka i nalogu suda) izvršio dopunu nalaza i mišljenja u februaru 2016. godine;
- da je nakon dopune sud održao još dva ročišta za glavnu raspravu;
- da je glavna rasprava zaključena na ročištu održanom 20. maja 2016. godine;

- da je presuda kojom je odbijen tužbeni zahtjev tužiteljke datirana sa 20. junom 2016. godine

i da je naredbom sudije od 28. juna 2016. godine prvostepena presuda dostavljena parničnim strankama.

Pošto je Apelacioni sud Brčko distrikta Bosne i Hercegovine presudom od 31. marta 2017. godine žalbu tužiteljke djelimično usvojio i predmet vratio prvostepenom sudu na ponovno suđenje u ukinutom dijelu, odnosno u dijelu kojim je odbijen zahtjev tužiteljke da joj prvotuženi prenese u svojinu i preda u posjed nepokretnosti koje su predmet spora, ili da u nemogućnosti, isplati tržišnu vrijednost, prvostepeni sud, kome je spis predmeta dostavljen naredbom od 25. aprila 2017. godine, zakazao je pripremno ročište jedanaest mjeseci nakon prijema predmeta. Glavna rasprava je zaključena nakon sedam mjeseci (u kojem periodu su održana i dva pripremna ročišta), odnosno 8. oktobra 2018. godine, kada je donesena presuda kojom je odbijen tužbeni zahtjev.

Apelacionom sudu Brčko distrikta Bosne i Hercegovine predmet je dostavljen na odlučivanje povodom žalbe koju je izjavila tužiteljka 15. januara 2019. godine i rješenjem Apelacionog suda od 26. septembra 2019. godine prvostepena presuda je ukinuta i predmet je vraćen prvostepenom sudu na ponovno suđenje s tim da je Apelacioni sud naredio da se nova glavna rasprava održi pred drugim sudijom, jer prvostepeni sud nije postupio po uputstvima Apelacionog suda iz presude od 31. marta 2017. godine, pa su za ovakvu odluku ispunjene pretpostavke iz člana 336 stav 4 Zakona o parničnom postupku Brčko distrikta Bosne i Hercegovine.

Prema iznesenom stanju ovog spisa, predmeta za dužinu postupka, sagledano u cjelini, moglo bi se reći, odnosno ocijeniti da je izvan granica „razumnog roka“. Naime, ovako dugo vrijeme trajanja postupka zahtijeva pomno ispitivanje prema članu 6 stav 1 Evropske konvencije:

- jer odlaganje ročišta nije vršeno tako da se naredno ročište održi u istom mjesecu, nego je između ročišta bio period od više mjeseci, a da za takvu odluku suda nisu očigledni razlozi u spisu predmeta;
- jer je, nakon naloga suda da tužiteljka uredi tužbu, podnesak tužiteljke kojim je tužbu uredila dostavljen tuženim na odgovor i zatim su po određenju suda održavana pripremna ročišta, kao da postupak ponovo počinje, a uređena tužba nije zahtijevala ponovno počinjanje postupka;
- jer je meritorna odluka prvi put donesena 2016. godine, odnosno skoro 10 godina od podnošenja tužbe;
- jer je prvostepeni sud, kada je prvostepena presuda djelimično ukinuta, i pored toga što postupak dugo traje, održavanje prvog ročišta poslije odluke Apela-

cionog suda odredio tek nakon skoro godinu dana od dana dostavljanja presude Apelacionog suda;

- jer su u ponovnom postupku, koji se vodio od aprila 2017. godine do oktobra 2018. godine (period od godinu i šest mjeseci), održana samo tri ročišta.

Svakako da i pri formiranju stava da je ovaj postupak izvan granica razumnog roka valja imati na umu kriterijume uspostavljene praksom Evropskog suda, a sve izneseno ima posebnu težinu kada se ne radi o složenom predmetu sa aspekta zahtjeva tužiteljke u ovom sporu i činjeničnog osnova zahtjeva.

Naime, radi se o zahtjevu tužiteljke zasnovanom na činjenici da je njen pravni prednik (koga je naslijedila tužiteljka) bio vlasnik i uknjižen sa pravom svojine na nepokretnostima koje su predmet spora, a prvotuženi je osporio zahtjev tvrdnjom da je pravni prednik tužiteljke pravo svojine i na zgradi, u kojoj su stambeni i poslovni prostor, izgubio nacionalizacijom, kada su sporne nepokretnosti (i zemljište i zgrada) postale društvena svojina. Dakle, osnovanost zahtjeva tužiteljke usmjerenog prema prvotuženom valjalo je ocijeniti samo sa aspekta odredaba relevantnog Zakona o nacionalizaciji i imati u vidu da pravo svojine, kao jedan od temeljnih instituta građanskog prava, garantuju i Ustav Bosne i Hercegovine, Statut Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, relevantni zakoni kojima je regulisano pravo svojine, kao i član 1 Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju.

Valja napomenuti i da Zakon o parničnom postupku Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, koji je stupio na snagu 31. marta 2009. godine, a saglasno čijim odredbama je valjalo sprovesti postupak u ovoj pravnoj stvari, prema sadržaju i koncepciji postupka, i pored toga što same stranke pokreću postupak i moraju da preduzmu sve radnje koje omogućavaju efikasno vođenje postupka, ne oslobađa sud da i on obezbijedi ekspeditivno vođenje postupka povodom tužbe, kako to i zahtijeva član 6 stav 1 Evropske konvencije. Štaviše, ovaj procesni zakon svojim odredbama obavezuje i sudije da pokažu ekspeditivnost u vođenju postupka.

Zaključak

I.

Prema stavu Evropskog suda za ljudska prava (izraženom u već donesenim odlukama), nastojanje sudske vlasti da se postupak ubrza što je moguće više, saglasno važećim procesnim zakonima, ima važnu ulogu, da se obezbijedi garancija standarda „suđenja u razumnom roku“. Takvim stavom zadatak suda je jasno određen i sud je taj koji treba da preduzima sve u postupku da se izbjegne njegovo nepotrebno odugovlačenje.

II.

Prekoračenje rokova po procesnom pravu države, prema stavu Evropskog suda za ljudska prava, ne mora nužno da znači kršenje člana 6 stav 1 Evropske konvencije, ali je sud odredio da se državi može posebno pripisati (u građanskim stvarima) odlaganje postupka do donošenja odluke u drugom slučaju, iako to nije pretpostavka za rješavanje konkretne pravne stvari, kao i kašnjenje suda u vođenju rasprava, odnosno odlaganje ročišta, iako za to nema razloga.

III.

Evropski sud za ljudska prava zauzeo je i stav (u predmetu *Zimmermon i Steiner protiv Švajcarske*) da država ima zadatak da organizuje pravni sistem tako da omogući sudovima da poštuju standarde iz člana 6 stav 1 Evropske konvencije, uključujući i standard „suđenja u razumnom roku“.

IV.

Pravosuđe jeste i ostaje, i prema praksi Evropskog suda za ljudska prava, garant pravde koja je temeljna vrijednost u državi i, da bi uspješno obavljalo svoju dužnost, ono mora da uživa povjerenje javnosti i u pogledu poštivanja ovog standarda.

V.

Povjerenje koje sudovi u društvu moraju da zadobiju i od stranaka i od šire javnosti štiti se poštivanjem standarda Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda sadržanih u članu 6, a primjena standarda je najefikasnija kada su inkorporisani u domaći pravni sistem.

VI.

Na Konferenciji Pravosudnog foruma održanoj 2017. godine razgovarali smo o pravu na obrazloženu sudsku odluku kao pravu koje, takođe, garantuje član 6 stav 1 Evropske konvencije. Smatram da nije suvišno ukazati i na to da su pravo na suđenje u razumnom roku i pravo na obrazloženu sudsku odluku u uslovljavajućem odnosu sa aspekta poštivanja standarda prava na pravično suđenje s obzirom na to da o ispunjenju ovog standarda ne može biti riječi ako je suđenje i provedeno u razumnom roku, a odluka koja je donesena u sporu nije adekvatno obrazložena, što omogućava ostvarenje prava stranaka na pristup sudu i ostvarenje prava na djelotvoran pravni lijek.

Popis literature

- Ključni izvodi iz izbora presuda Evropskog suda za ljudska prava - Savjet Evrope, septembar 1998. godine,
 Izvod iz sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava - Savjet Evrope, godina izdanja 2001,
 Odgovornost zbog štete izazvane ljekarskom greškom, autor Jakov Radišić, izdavač „Nomos“, Beograd, 2007. godina,
 Presuda Okružnog suda u Tuzli broj P-1252/69,
 Presuda Osnovnog suda Brčko distrikta BiH broj P-447/77,
 Presuda Apelacionog suda Brčko distrikta BiH broj 97 0 P 000067 08 Gžr,
 Presude Osnovnog suda Brčko distrikta BiH broj 96 0 P 003672 07 P i broj 96 0 P 003672 18 P 2,
 Presuda Apelacionog suda Brčko distrikta BiH broj 96 0 P 003672 16 Gž 3,
 Rješenje Apelacionog suda Brčko distrikta BiH broj 96 0 P 003672 19 Gž 4.

Dragana Tešić

Judge of the Appellate Court of the Brčko District of BiH
 President of the Civil, Commercial and Administrative Division
**MEETING STANDARDS OF RIGHT TO HEARING WITHIN A
 REASONABLE TIME IN CIVIL LAW PROCEEDINGS BEFORE
 DISTRICT COURTS**

Summary: *This paper deals with the exercise of the general provision of Article 6, paragraph 1 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms or in fact with the exercise of the standard of “a trial within a reasonable time” in proceedings conducted before the courts in the District, in civil matters.*

The judiciary of the District, the courts as well, were constituted (founded) in 2001, therefore, it is possible to make an assessment of the compliance with this standard, with a focus on its fulfilment in a civil proceeding. In this paper, I will present the state of affairs in certain proceedings, which may indisputably be determined as characteristic, both from the aspect of the subject-matter of a dispute and from the aspect of the length of a proceeding.

Keywords: *civil proceeding, trial within a reasonable time, excessive length of a proceeding, compensation for non-pecuniary damage.*

Mr Božidarka Dodik
Sudija Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine

KRIVIČNOPRAVNI ASPEKTI PRAVA NA SUĐENJE U RAZUMNOM ROKU

Sažetak: Vrhovni sud Federacije Bosne i Hercegovine, kao najviši žalbeni sud u sistemu redovnih sudova u Federaciji Bosne i Hercegovine, obavezan je da prilikom postupanja u predmetima primjenjuje standarde koje je ustanovio Evropski sud za ljudska prava u pogledu poštovanja prava na suđenje u razumnom roku. Obaveza poštovanja tog prava ima svoju specifičnu težinu kada su u pitanju krivični postupci budući da svako lice optuženo za krivično djelo ima poseban interes da se u što kraćem roku okonča neizvjesnost u pogledu takve njegove pravne pozicije. Pored toga, u krivičnim postupcima nerijetko dolazi i do uskraćivanja ili ograničavanja drugih osnovnih prava i sloboda osumnjičenog, odnosno optuženog, poput prava na slobodu i ličnu bezbjednost (u slučajevima lišenja slobode), prava na privatnost (prilikom sprovođenja posebnih istražnih radnji ili drugih radnji dokazivanja), prava na imovinu (u slučajevima određivanja privremenih mjera radi obezbjeđenja oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom) i sl., zbog čega je od izuzetne važnosti da se ti postupci okončaju u razumnom roku. U ovom radu će biti predstavljeni osnovni standardi uspostavljeni praksom ESLJP u pogledu ocjene da li postupak traje nerazumno dugo, zatim primjeri iz prakse Ustavnog suda Bosne i Hercegovine u primjeni tih standarda, kao i primjeri, odnosno neka pitanja iz prakse Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine u istom pravcu.

Ključne riječi: pravo na pravično suđenje, pravo na suđenje u razumnom roku, značenje „krivične optužbe“, računanje početka i završetka krivičnog postupka, kriteriji za ocjenu razumnosti trajanja dužine postupka, neposredna primjena EKLJP.

Uvod

Jedno od osnovnih ljudskih prava garantovano članom 6. stav 1. Evropske konvencije o ljudskim pravima (u daljem tekstu: EKLJP) jeste pravo na pravično suđenje kojim se obezbjeđuje da svako lice, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pra-

vima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega, ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, uspostavljenim na osnovu zakona.

Ustav BiH i ustavi entiteta garantuju prava zaštićena EKLJP i ona ima primat nad domaćim zakonodavstvom, odnosno neposredno se primjenjuje ukoliko je u suprotnosti s domaćim zakonodavstvom.

Pored toga, ne samo EKLJP već i konačne presude Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP) imaju primat nad unutrašnjim pravnim poretom. To proizlazi iz odredbe člana 46. EKLJP, koja se odnosi na obavezujuću snagu i izvršenje presuda. Pri tome treba imati u vidu da sve presude ESLJP sadrže i opšte principe koji se mogu i trebaju primijeniti i u situacijama kada se presuda ne odnosi na državu koja je u pitanju. Stoga se od država zahtijeva da zauzmu proaktivan pristup i da svoje zakonodavstvo i praksu prilagođavaju tim opštim principima. Dakle, iako se presude ESLJP u užem smislu odnose na konkretnu državu i ne primjenjuju se *erga omnes*, države potpisnice EKLJP ne bi trebale da ignorišu opšte principe utvrđene u sudskoj praksi ESLJP.

Govorimo dakle o pravu na pravično suđenje, a jedan od njegovih elemenata je i pravo na suđenje u razumnom roku. Iako su države dužne da organizuju svoje pravne sisteme tako da omoguće sudovima da garantuju pravo građana na konačnu odluku u razumnom roku, činjenica je da pravosuđe, kao jedan od stubova vlasti, ima ključnu ulogu u pogledu efikasnog vođenja sudskog postupka.

1. Postupci u kojima se primjenjuje razuman rok i značenje „krivične optužbe“

Kako to proizlazi iz člana 6. stav 1. EKLJP, pravo na suđenje u razumnom roku primjenjivo je samo na postupak pred sudom koji je nadležan za utvrđivanje „građanskih prava i obaveza“ ili „bilo koje krivične optužbe“, pri čemu ESLJP u svojim odlukama autonomno tumači svaki od ovih izraza, ne ograničavajući se na tumačenje vrste postupka onako kako je to postavljeno u domaćem pravnom sistemu. Prema dosadašnjoj praksi tog suda, čini se da se ova odredba može primijeniti na svaki sudski postupak.

Kada je u pitanju pojam „krivične optužbe“, njega ESLJP široko tumači, bez obzira na to kako je definisan u domaćem pravu država članica. Osnovni kriterijumi koje ESLJP primjenjuje pri ocjeni da li postupak spada u kategoriju krivičnih uspostavljeni su u predmetu *Engel i dr. protiv Holandije*¹ i prema njima se u obzir uzima:

1. pravna kvalifikacija djela prema domaćem zakonodavstvu,
2. priroda djela,
3. priroda i težina kazne.

¹ Odluka ESLJP broj 5370/72 od 8. juna 1976. godine.

Pravna kvalifikacija u domaćem pravu je osnovni kriterijum koji, u većini slučajeva, može biti dovoljan za zaključak da postupak spada u kategoriju „krivičnih“. Međutim, domaća definicija ne predstavlja odlučujući kriterijum jer, u suštini, relevantni kriterijumi za utvrđivanje da li se neki predmet može smatrati krivičnim su, s jedne strane, priroda djela, odnosno kršenje opšteg pravila čija je svrha i odvratajuća i kaznena, a s druge strane je to težina kazne.

Prema dosadašnjoj praksi ESLJP, lišenje slobode je očigledno pokazatelj krivične prirode djela, kao i velike novčane kazne i kazneni ili odvratajući efekat kazne. Pri tome, karakter organa koji određuje kaznu nije od odlučnog značaja jer je ESLJP proširio krivični domen kako bi obuhvatio i kazne koje izriču organi uprave, uključujući i disciplinske i poreske kazne. Stoga se smatra da kažnjavanje organa uprave može ući u domen krivičnog prava, posebno kada se radi o poreskim kaznama koje su po svom obimu ili svrsi odvratajuće i kaznene.²

Član 6. EKLJP se u praksi ESLJP primjenjuje i na disciplinske postupke, kako u vojsci tako i u zatvorima, ukoliko su ispunjeni naprijed navedeni kriterijumi, a isto vrijedi i za carinske kazne, privredne kazne, saobraćajne kazne itd.

2. Računanje početka i završetka krivičnog postupka

U najužem smislu, period koji se uzima u obzir pri ocjeni da li je krivični postupak sproveden u razumnom roku počinje na dan kada je lice „optuženo“, s tim da se pojam „optužbe“ prema praksi ESLJP ne veže za formalni optužni akt, nego se široko definiše kao službeno obavještenje koje nadležni organ daje pojedincu o navodima da je učinio krivično djelo, uključujući i to da „u nekim slučajevima može imati oblik drugih mjera koje sadrže implikaciju takvog navoda i koje na sličan način bitno utiču na situaciju osumnjičenog“.³ Dakle, momenat od kojeg se računa početak krivičnog postupka u svjetlu prakse ESLJP je onaj kada se na situaciju osumnjičenog „značajno uticalo“⁴, što je moguće i prije nego što predmet stigne pred sud, na primjer od trenutka lišenja slobode, pretresa ili prijema bilo kojeg obavještenja o krivičnom postupku, uključujući i fazu istrage.

Prema praksi ESLJP, period čija se opravdanost preispituje podrazumijeva cjelinu postupka, uključujući sve žalbe. Dakle, pravomoćna domaća odluka koja označava kraj tog perioda može biti presuda prvostepenog suda, kao i odluka žalbenog suda, pri čemu apelacioni organ može da bude i vrhovni ili kasacioni sud. Takođe, pravomoćna odluka može biti i odluka Ustavnog suda ukoliko rezultat takvog postupka može biti od uticaja na ishod spora pred redovnim sudovima.

² Npr. *Bendenoun protiv Francuske*, 24. februar 1994. godine (par. 46–47).

³ *Foti i dr. protiv Italije* od 10. decembra 1982. godine (par 52).

⁴ *Tychko protiv Rusije* od 11. juna 2015. godine (par. 63).

3. Kriterijumi za procjenu razumnosti dužine trajanja postupka

U slučaju kada se čini da je trajanje postupka prekomjerno ili pretjerano, tužena država je dužna dati zadovoljavajuća objašnjenja jer će se u suprotnom utvrditi da je prekršila zahtjev razumnog roka. Dakle, postoji oboriva pretpostavka protiv države da je postupak nerazumno dug, što državi nameće obavezu da dokaže da nije odgovorna za to.

U praksi ESLJP ne postoji „skala“ kojom bi se određivalo koliki vremenski period bi se trebao smatrati primjerenim za određenu vrstu ili fazu postupka, nego se „razumnost“ dužine trajanja postupka cijeni u svjetlu okolnosti slučaja i u odnosu na niz kriterijuma koji se odnose na: složenost predmeta, ponašanje podnosioca predstavke i nadležnih organa i važnost predmeta spora za podnosioca predstavke.

Prema tome, procjena dužine trajanja postupka je relativna i specifična za svaki slučaj, osim kada se to dešava u kontekstu ponovljenih kršenja zahtjeva razumnog roka od strane tužene države, što ukazuje na sistemski propust njenog pravosudnog sistema. Naime, u nekim državama su određene vrste postupaka dovele do učestalih povreda prava na suđenje u razumnom roku koje se ponavljaju i koje država toleriše u tolikoj mjeri da su prekomjerno dugi postupci postali gotovo pravilo. U takvim slučajevima ESLJP primjenjuje mnogo sažetiji standard ispitivanja od uobičajenog i prilikom utvrđivanja povrede člana 6. stav 1. EKLJP ne ispituje konkretne okolnosti svakog slučaja, već smatra da su postojanje ranijih presuda protiv države u istoj oblasti, kao i utvrđeno odsustvo odgovarajućih opštih mjera za rješavanje situacije dovoljni dokazi o nepoštovanju Konvencije.

3.1. Složenost predmeta

a. Složenost činjenica

Složenost činjenica može proisteći iz sljedećeg: broja i posebne prirode optužbi; veoma osjetljive prirode djela za koja se optuženi tereti, a koja se odnose na nacionalnu bezbjednost; broja optuženih i svjedoka; potrebe za mišljenjem vještaka; kompleksnih pitanja dokaza i sl.

b. Složenost pravnih pitanja

Ocjena složenosti pravnih pitanja može proizlaziti, na primjer, iz primjene nedavno usvojenog i/ili nejasnog propisa, iz pitanja poštovanja principa jednakosti oružja, iz pitanja nadležnosti, ustavnosti, tumačenja međunarodnog ugovora i dr.

c. Složenost postupka

Procesna složenost može biti uzrokovana, na primjer: brojem stranaka, velikim brojem zahtjeva za privremenu pravnu zaštitu koje su podnijele stranke, velikim brojem optuženih i svjedoka, raznim tehničkim poteškoćama (koje se mogu odnositi na prikupljanje i proučavanje velike količine dokaza, pronalaženje i saslušanje svjedoka koji su promijenili ime ili adresu, izvršenje zamolnica u inostranstvu, savladavanje obimnog spisa predmeta ili pribavljanje dokumentacije o postupku u drugoj državi, koordiniranje više postupaka koji se odnose na isto lice, ali su u toku pred različitim sudovima ili vijećima istog suda) ili potrebom da se predmet uputi plenarnoj sjednici kasacionog suda ili da se predmet prenese iz jednog suda u drugi iz stvarnih ili pravnih razloga. Ako su problemi posljedica organizacione složenosti unutrašnjeg pravosudnog sistema i pratećih procedura i stoga se objektivno mogu pripisati državi, mogu se uzeti u obzir protiv tužene države (a posebno u situaciji kada ta složenost povećava rizik od kršenja drugih prava zajamčenih Konvencijom).

3.2. Važnost predmeta za podnosioca predstavke

Sljedeći kriterijum koji se odnosi na prirodu predmeta jeste važnost predmeta spora za podnosioca predstavke koja može biti materijalna, ali i nematerijalna. Što se tiče brzine rješavanja predmeta koja se zahtijeva od nadležnih organa, ESLJP pravi razliku između predmeta koji zahtijevaju „posebnu ili naročitu pažnju“ i onih koji zahtijevaju „izuzetnu pažnju“.

3.2.1. Slučajevi koji zahtijevaju posebnu ili izuzetnu pažnju (primjenjivi na krivični postupak)

3.2.1.a. Žrtve nasilja (u fazi krivičnog gonjenja)

U pogledu žrtava nasilja ESLJP smatra „da se od nadležnih pravosudnih organa traži posebna pažnja prilikom istrage po prijavi koju je podnijelo fizičko lice i u kojoj je navedeno da je bilo izloženo nasilju od strane policijskih službenika“.⁵ U predmetu *Caloc protiv Francuske* ESLJP je utvrdio povredu prava na suđenje u razumnom roku jer je „postupak trajao više od sedam godina samo u pogledu istrage po krivičnoj prijavi podnosioca predstavke i građanskopravne tužbe“. Posebna pažnja se slijedom toga zahtijeva i u postupcima koji se odnose na naknadu štete za povrede koje su nastale kao rezultat policijskog nasilja.

⁵ *Caloc protiv Francuske* od 15. jula 2003. godine (par.119. i 120).

3.2.1.b. Optuženi koji se nalaze u pritvoru

Što se tiče krivičnih optužbi, ESLJP smatra „da lica koja se nalaze u pritvoru do suđenja [...] imaju pravo na ‘posebnu pažnju’ nadležnih organa“.⁶ U jednoj od presuda ESLJP je utvrdio sljedeće: „[...] tokom čitavog postupka podnosilac predstavke nalazio se u pritvoru – što je zahtijevalo naročitu pažnju sudova koji postupaju u predmetu da brzo sprovedu pravdu.“⁷ S druge strane, ESLJP u nekim svojim odlukama smatra da je određeno odlaganje opravdano ako se optuženi ne nalazi u pritvoru⁸ ili je pušten.

3.2.1.c. Lica za koja se pretpostavlja da će kraće živjeti jer boluju od neizlječivih bolesti

Standard „izuzetne pažnje“ uspostavljen je u vezi s predmetima u kojima podnosioci predstavki boluju od neizlječivih bolesti, pa je tako u jednoj od odluka ESLJP utvrđeno: „Imajući u vidu neizlječivu bolest od koje boluju (*podnosioci predstavke, op. a.*) i pretpostavku da će zbog bolesti kraće živjeti, [...] postoji rizik da bi svako odlaganje moglo da učini odluku suda bespredmetnom.“⁹ U takvim slučajevima ESLJP smatra da je, imajući u vidu zdravstveno stanje podnosioca predstavke, važnost predmeta spora izuzetno bitna. U mnogim presudama ESLJP posebno je utvrđena veza između ovog kriterijuma – važnosti predmeta spora za podnosioca predstavke i ponašanja nadležnih organa, čija je osnovna obaveza da ubrzaju postupak proporcionalno ozbiljnosti pitanja o kojem se odlučuje.¹⁰

3.3. Ponašanje stranaka i nadležnih organa u postupku

Prema praksi ESLJP „samo kašnjenja koja se mogu pripisati državi mogu opravdati nalaz (Suda) [...] da nije poštovan zahtjev razumnog roka“.¹¹ Slijedom toga, prije ispitivanja ponašanja nadležnih domaćih organa, ESLJP će razmotriti ponašanje stranaka. U brojnim odlukama ESLJP ovaj kriterijum je uspostavljen kao opće pravilo kako u krivičnim tako i u građanskim postupcima.

3.3.1. Ponašanje stranaka

U krivičnim predmetima stranke su optuženi/osumnjčeni i tužilac, odnosno tužilački organ, pri čemu se prilikom ocjene dužine trajanja postupka, postupanje tužilačkog organa tretira kao postupanje državnog organa. ESLJP u svojim odlukama ističe da ponašanje podnosioca predstavke predstavlja objektivnu činjenicu koja se ne može pripisati tuženoj državi i koja se mora uzeti u obzir prilikom utvrđivanja da li je razumni rok iz člana 6. stav 1. EKLJP prekoračen.¹²

3.3.1.a. Odlaganja uzrokovana ponašanjem stranaka predstavljaju objektivnu činjenicu

Brojni su primjeri načina na koje stranke mogu doprinijeti dužini trajanja postupka: upućivanje predmeta sudu koji nije nadležan; zahtjevi za odlaganje, dodatne preliminarne istrage ili zahtjevi za produženje rokova; česte promjene advokata ili veliki broj advokata prisutnih na raspravama; podnošenje velikog broja dokaza; novi navodi o činjenicama koje treba provjeriti, a koje se pokazuju netačnim; nepojavljivanje na ročištu; optuženi u bjekstvu; identifikacija svjedoka koje je potrebno ispitati; davanje odgovora na izjašnjenja druge strane ili dostavljanje vlastitih podnesaka stranke; podnošenje brojnih i/ili obimnih žalbi i time stvaranje proceduralnog labirinta (na primjer zahtjevima za ukidanje pritvora, zahtjevima za izuzeće sudija, zahtjevima za ustupanje postupka drugim sudovima, disciplinskim žalbama, žalbama zbog nečinjenja, žalbama na rješenja o privremenim mjerama, prethodnim pitanjima nadležnosti ili krivičnim prijavama); preduzimanje koraka čija je svrha nejasna ili koji ukazuju na opstrukcije ili na nekooperativan stav (odbijanje da se imenuje advokat, predoče dokazi, potpiše zapisnik ili podvrgne ljekarskom pregledu, prigovori na stavljanje spisa na uvid ili na prisustvo advokata, svjedoka, štrajkovanje glađu i samopovređivanje od strane zatvorenika itd.)

3.3.1.b. Kašnjenja uzrokovana ponašanjem stranaka ne mogu se pripisati tuženoj državi

ESLJP smatra da se u građanskim predmetima od stranaka očekuje da postupaju sa „dužnom pažnjom“, ali da ipak nije dužan da utvrđuje da li je njihovo ponašanje bilo nemarno, nerazumno ili je imalo za cilj odlaganje jer je to ponašanje samo po sebi objektivni faktor za koji se država ne može smatrati odgovornom.¹³ Ipak, domaći

6 *Abdoella protiv Holandije* od 25. novembra. 1992. godine (par. 24).

7 *Kalashnikov protiv Rusije* od 15. jula 2002. godine (par. 132).

8 *Corigliano protiv Italije* od 10. decembra 1982. godine (par. 49).

9 *X protiv Francuske* od 31. marta 1992. godine (par. 44).

10 Kao u fusnoti 9 (par. 32).

11 *Buchholz protiv SR Njemačke* od 6. maja 1981. godine (par. 49).

12 Npr. *Wiesinger protiv Austrije* od 30. oktobra 1991. godine (par. 57).

13 *Preto i dr. protiv Italije* od 8. decembra 1983. godine (par. 34).

sudovi ne smiju da budu pasivni jer čak i u onim pravnim sistemima u kojima je utvrđeno pravilo da stranke kontrolišu tok postupka, stav stranaka ne oslobađa sudove obaveze da obezbijede ažurno suđenje kako je to propisano članom 6. EKLJP.¹⁴ Stoga, sudovi mogu i trebaju da primjenjuju procesna pravila koja im daju takva ovlaštenja (na primjer, odbacujući neopravdane zahtjeve za odlaganje suđenja ili produženje rokova) i koristeći ta ovlaštenja radi ubrzanja postupka.¹⁵

To posebno dolazi do izražaja u krivičnim predmetima: „Član 6. ne zahtijeva od lica koje je optuženo za krivično djelo da aktivno saraduje s pravosudnim organima“¹⁶ jer su sudski organi odgovorni da „preduzmu svaku mjeru koja će vjerovatno baciti svjetlo na istinitost ili neistinitost optužbi“.¹⁷ I u građanskim i u krivičnim predmetima pravičnost zahtijeva da sud uzme u obzir svaki uspjeh koji su stranke ostvarile u žalbenom postupku i svaku suzdržanost koju su stranke pokazale time što nisu podnijele žalbe.¹⁸ Naročito im se moraju priznati koraci koje su preduzele da se ubrza postupak, na primjer osporavanjem odluke o odlaganju postupka, zahtijevanjem da se postupak nastavi, protestovanjem zbog produženja vremenskih rokova ili zahtijevanjem da se ročište pomjeri na raniji datum ili da se slučaj brže razmotri.¹⁹ Ipak, stranke nisu obavezne da preduzmu takve korake i da iskoriste mehanizme koji su domaćim zakonom omogućeni za ubrzanje postupka, posebno ako nema dokaza da će biti djelotvorni, ako se čini da su neadekvatni ili ako se može ispostaviti da su kontraproduktivni.²⁰ Tako je ESLJP u brojnim svojim odlukama utvrdio da je ponašanje stranaka „sigurno“, „nesumnjivo“, „uveliko“, „u velikoj mjeri“, „do određene granice“ ili „do određene mjere“ doprinijelo odlaganju postupka, ili da ga zapravo nije usporilo ili da u određenom slučaju nije imalo nikakvu ulogu.

3.3.2. Ponašanje nadležnih organa

Nadležni organi koji su uključeni u postupak mogu na različite načine doprinijeti njegovom trajanju, uključujući: neuobičajenu dužinu istrage; odlaganje javnog tužioca da od mjerodavnog suda zatraži da odredi nadležni organ; kašnjenje u preduzimanju prvih koraka u istrazi ili pri pribavljanju dokumenata od drugih sudova; propuste da se u dužem vremenskom periodu saslušaju osumnjičena lica i organizuje njihovo sučeljavanje; odlaganje sudije zaduženog za pripremu suđenja da saslušaj svjedoke i naloži

pripremu mišljenja vještaka; neuspjeh da se pojednostave krivična gonjenja tako što će se odbaciti ili odvojiti neka od njih u onoj mjeri u kojoj su u skladu s postojećim zakonom i zahtjevima za pravilno sprovođenje pravde i obratno, propuštanje da se spoje predmeti koji su međusobno zavisni; kašnjenje u zatvaranju istrage, koja se može kasnije okončati ako je potrebno; odlaganje tužioca da od višeg suda zahtijeva da predmet dodijeli drugom prvostepenom sudu; odlaganje naloga da se obavi vještačenje u postupku pred prvostepenim sudom; odlaganje ispitivanja svjedoka ili obezbjeđenja potrebnih mišljenja vještaka; propust da se pribavi mišljenje vještaka koje je naložio žalbeni sud; odlaganje prvostepenog suda da odluči o valjanosti optužnice ili donese rješenja kojim se angažuju vještaci, kašnjenje u određivanju datuma suđenja ili izbor datuma daleko u budućnosti; dug prekid postupka u očekivanju ishoda drugog postupka ili zbog nedostatka administrativnog osoblja; propuštanje suda da iskoristi svoja ovlaštenja da naredi izvođenje dokaza od bitnog značaja ili da iskoristi svoja zakonska ovlaštenja da ubrza postupak u posebno hitnom slučaju; kašnjenje u izradi ili dostavljanju presude, kašnjenje u slanju spisa predmeta višem sudu ili drugom sudu u drugom gradu i općenito dugi periodi neaktivnosti ili stagnacije tokom postupka.

Tužene države su se u brojnim predmetima pred ESLJP pozivale na stvarne probleme s kojima se suočavaju njihovi sudovi: lokalni politički nemiri²¹, povećanje broja određene vrste predmeta²², zaostali neriješeni predmeti kod raznih sudova (u Švajcarskoj, Austriji, Španiji, Francuskoj, Portugaliji i naročito Italiji), manjak sudija²³ itd. Međutim, ESLJP ne prihvata izgovore u pogledu zaostalih predmeta ili opštih administrativnih poteškoća jer države imaju obavezu da organizuju svoje pravosudne sisteme tako da njihovi sudovi mogu da ispune standarde propisane EKLJP. S druge strane, privremeno zaostali predmeti pred sudom neće dovesti do odgovornosti države ukoliko vlasti preduzmu prihvatljivo brze mjere za rješavanje takve vanredne situacije.²⁴ Ipak, u situaciji kada takvo stanje potraje ili postane pitanje strukturne organizacije, prelazne metode poput određivanja prioriteta više nisu dovoljne i država ne može dalje da odlaže usvajanje djelotvorne mjere. Među sredstvima koja se obično koriste u tu svrhu su otvaranje novih radnih mjesta za sudije, registrare i sekretare, uspostavljanje dodatnih vijeća, sastavljanje redosljedja po kome se određuje prioritet za rješavanje predmeta i, po potrebi, zakonodavna reforma. Država takođe ne može da se pravda da je u toj oblasti slična ili lošija situacija u inostranstvu ili da nalazi opravdanje u manjkavostima svog domaćeg zakonodavstva.²⁵

14 Kao u fusnoti 11 (par. 50).

15 Kao u fusnoti 9 (par. 48).

16 *Eckle protiv SR Njemačke* od 15. jula 1982. godine (par. 82).

17 *Neumeister protiv Austrije* od 27. juna 1968. godine (par. 21).

18 Kao u fusnoti 3 (par. 59).

19 Kao u fusnoti 9 (par. 40).

20 *H protiv Ujedinjenog Kraljevstva* od 8. jula 1987. godine (par. 77).

21 Kao u fusnoti 9 (par. 10. i 61).

22 Kao u fusnoti 11 (par. 51).

23 *Guincho protiv Portugalije* od 10. jula 1984. godine (par. 37).

24 Kao u fusnoti 11 (par. 51).

25 Kao u fusnoti 11 (par. 61. i 63).

4. Primjena standarda ESLJP u pogledu suđenja u razumnom roku u odlukama Ustavnog suda Bosne i Hercegovine

4.1. AP 1123/08 od 11. januara 2011. godine

U predmetu Ustavnog suda Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Ustavni sud) broj AP 1123/08 od 11. januara 2011. godine apelacija je djelimično usvojena (u pogledu povrede apelantovog prava na suđenje u razumnom roku). Pri ocjeni relevantnog perioda trajanja krivičnog postupka, Ustavni sud je kao početak tog perioda uzeo dan kada je apelantu dostavljen optužni prijedlog (za krivično djelo ugrožavanja javnog prometa iz člana 315. stav 3. u vezi sa stavom 1. Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine) i poziv za glavni pretres (9. septembra 2003. godine), a danom završetka tog perioda je smatrao dan donošenja drugostepene presude (8. februar 2008. godine), pa se dakle radi o postupku koji je trajao četiri godine i pet mjeseci.

Prilikom ocjene složenosti predmeta Ustavni sud je našao da se radi o relativno jednostavnom predmetu jer je krivični postupak protiv apelanta pokrenut podnošenjem optužnog prijedloga za koji je odredbom člana 412. ZKPFBiH predviđeno da će se voditi po skraćenom postupku. Pri ocjeni ponašanja nadležnih organa Ustavni sud je utvrdio da se najveći dio relevantnog perioda u ovom krivičnom predmetu odnosi na period postupanja Opštinskog suda u Velikoj Kladaši koji je u tom periodu preduzimaio određene procesne radnje u vremenskim razmacima koji nesumnjivo ukazuju na neopravdano odugovlačenje krivičnog postupka. Naime, utvrđeno je da je Opštinskom sudu u Velikoj Kladaši trebalo oko godinu i tri i po mjeseca da, nakon prijema optužnog prijedloga, održi glavni pretres, a zatim još jedna godina i oko četiri mjeseca da ponovno održi glavni pretres i donese prvostepenu presudu. Što se tiče postupanja Kantonalnog suda u Bihaću, koji je u dva navrata ukidao prvostepenu presudu i predmet vraćao na ponovni postupak zbog bitnih povreda odredbi krivičnog postupka, Ustavni sud je utvrdio da je taj sud relativno brzo odlučivao o pravnim lijekovima, kao i o delegiranju predmeta (koji je delegiran Opštinskom sudu u Bosanskoj Krupi), a u pogledu postupanja Opštinskog suda u Bosanskoj Krupi Ustavni sud nije našao bilo kakav doprinos tog suda ukupnoj dužini postupka, niti je utvrdio bilo kakav apelantov doprinos u pogledu dužine trajanja krivičnog postupka. Slijedom toga, Ustavni sud je našao da u konkretnom slučaju ne postoji razumno i objektivno opravdanje za trajanje krivičnog postupka u periodu od četiri godine i četiri mjeseca, a za koji je zakonodavac predvidio da će se voditi po skraćenom postupku, pri čemu je utvrđeno da je dužini predmetnog postupka u najvećoj mjeri doprinio Opštinski sud u Velikoj Kladaši koji nije preduzimaio procesne radnje u rokovima koji bi bili smatrani razumnim u kontekstu člana 6. stav 1. Evropske konvencije i koji nije ponudio bilo kakve razloge za opravdanje dužine trajanja predmetnog krivičnog

postupka. S obzirom na to, Ustavni sud smatra da dužina predmetnog postupka ne zadovoljava zahtjev „razumnog roka“ iz člana 6. stav 1. Evropske konvencije, te da postoji kršenje prava na „suđenje u razumnom roku“ kao jednog od elemenata prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije. Međutim, ovom odlukom nije izričito određena satisfakcija apelantu za utvrđenu povredu njegovih prava, pa bi se mogao izvesti zaključak da je Ustavni sud smatrao da već samo utvrđenje povrede prava na suđenje u razumnom roku predstavlja dovoljnu satisfakciju za apelanta.

4.2. AP 3059/14 od 15. juna 2017. godine

I u ovom predmetu koji je vođen pred Ustavnim sudom apelacija je usvojena. Prilikom ocjene relevantnog perioda, Ustavni sud je kao početak tog perioda uzeo dan kada je apelant ispitan u svojstvu osumnjičenog u PS Teslić (10. april 2009. godine) zbog krivičnog djela lažnog prijavljivanja iz člana 364. stav 1. Krivičnog zakona Republike Srpske (kao momenat apelantovog saznanja da je osumnjičen za krivično djelo), a kao kraj tog perioda je uzet 15. septembar 2014. godine kada je apelantu uručena presuda Okružnog suda u Doboju od 21. augusta 2014. godine kojom je postupak pravosnažno okončan. Prema tome, period koji je uzet u obzir je trajao pet godina i pet mjeseci.

Prilikom ocjene složenosti predmeta, Ustavni sud je našao da se na osnovu dokumentacije dostavljene tom sudu ne može zaključiti da se u konkretnom slučaju radilo o krivičnom predmetu koji je pokretao složena pitanja, kako činjenično tako i pravno, jer dokazi na kojima je optužnica zasnovana su iskazi svjedoka koji su prikupljeni u periodu od 10. aprila do 26. maja 2009. godine, dakle neposredno nakon spornog događaja.

Ocjenjujući ponašanje stranaka u postupku, utvrđeno je da Ustavnom sudu nije predočen niti jedan razlog ili obrazloženje zbog čega je zbog spornog događaja koji se odigrao 10. aprila 2009. godine optužnica protiv apelanta podignuta tek 4. novembra 2013. godine, tj. nakon četiri godine i sedam mjeseci. Naime, u svom odgovoru na apelaciju Okružno tužilaštvo u Doboju se nijednom riječju nije osvrnulo na period do podizanja optužnice, već je samo navelo da je postupak nakon podizanja optužnice bio okončan u roku od devet mjeseci. S druge strane, iz dostavljene dokumentacije proizlazi da je nakon potvrđivanja optužnice u novembru 2013. godine, Osnovni sud u Tesliću u veoma kratkom roku donio presudu 7. februara 2014. godine, a takođe i Okružni sud u Doboju 21. augusta 2014. godine, te je drugostepena presuda dostavljena apelantovom braniocu 15. septembra 2014. godine. Takođe, nije bilo osnova za zaključak da je apelant svojim ponašanjem doprinio dužini trajanja postupka, odnosno da je izbjegavao, odugovlačio ili odbio postupati po eventualnim pozivima i naredbama kako Tužilaštva tako i redovnih sudova, odnosno da je preduzimaio mjere i radnje

koje su otežavale ili onemogućavale sprovođenje istražnih radnji, odnosno vođenje postupka nakon potvrđivanja optužnice.

U vezi s navedenim, Ustavni sud se osvrnuo na relevantne odredbe Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske (ZKPRS) kojima, istina, nije propisano koliko istraga može trajati, odnosno do kada mora biti okončana u slučaju kada Kolegijum Tužilaštva preduzme potrebne mjere i radnje u svrhu njenog okončanja, kao i koliko istraga može trajati, odnosno do kada mora biti okončana nakon preduzimanja tih mjera. Međutim, Ustavni sud je našao da se u svakom slučaju član 233. ZKPRS, koji propisuje da tužilac okončava istragu kada nađe da je stanje stvari dovoljno razjašnjeno, ne može tumačiti kao pravo tužilaštva da istragu može voditi neograničeno jer bi na taj način bilo dovedeno u pitanje jedno od osnovnih prava osumnjičenog, odnosno optuženog da u najkraćem razumnom roku bude izveden pred sud i da mu bude suđeno bez odgađanja. Suprotno tumačenje bi učinilo iluzornim obavezu organa koji učestvuju u postupku da uspostave pravilan balans između principa da postupak mora biti hitan i da mora obezbijediti pravilno administriranje pravde.

Slijedom navedenog, Ustavni sud je zaključio da se u konkretnom slučaju radilo o predmetu koji nije pokretao složena činjenična i pravna pitanja, da iz dokumenata predloženih Ustavnom sudu nije moguće zaključiti da su postojali razlozi koji bi opravdali podizanje optužnice tek četiri godine i sedam mjeseci nakon spornog događaja, niti razlozi koji bi uputili na zaključak da je podizanje optužnice četiri godine i sedam mjeseci nakon spornog događaja bilo u službi pravilnog administriranja pravde, pa da je na taj način uspostavljen balans u odnosu na zahtjev da apelant u najkraćem roku bude izveden pred sud i da mu bude suđeno bez odlaganja. Stoga je utvrđeno da je trajanje postupka od pet godina i pet mjeseci u odlučujućoj mjeri doprinijelo Okružno tužilaštvo i da je povrijeđeno apelantovo pravo na pravično suđenje u odnosu na donošenje odluke u razumnom roku iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije. Zbog takve povrede prava, naloženo je Vladi Republike Srpske da apelantu isplati iznos od 1.000,00 KM na ime naknade nematerijalne štete u roku od tri mjeseca od dostavljanja odluke.

4.3. AP 2130/09 od 28. maja 2010. godine

U ovom predmetu je utvrđena povreda prava na suđenje u razumnom roku u toku trajanja istrage, zbog čega je apelacija usvojena. Kao početak relevantnog perioda uzet je dan lišenja slobode apelanta (28. decembar 2005. godine) zbog krivičnog djela ratnog zločina protiv civilnog stanovništva iz člana 173. stav 1. tačka c) u vezi sa članom 180. stav 1. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine), a istraga je vođena i u vrijeme odlučivanja o apelaciji (28. maj 2010. godine), pa relevantni period obuhvata više od četiri godine.

U pogledu ocjene složenosti predmeta, Ustavni sud je utvrdio da se u konkretnom slučaju radi o izuzetno složenom predmetu, kako u pogledu činjeničnih tako i pravnih pitanja, jer je apelant osumnjičen da je počinio krivično djelo ratnog zločina 12. jula 1992. godine, a istraga protiv njega je pokrenuta 2005. godine, tj. 13 godina nakon kritičnog događaja. Imajući u vidu težinu krivičnog djela i vrijeme koje je proteklo od trenutka kada je počinjeno, Ustavni sud je stava da je prikupljanje dokaza kojim bi bili potkrijepljeni osnovi sumnje da je apelant počinio krivično djelo bilo vezano za poteškoće, da je bilo potrebno prikupiti niz materijalnih dokaza od različitih organa koji su u vrijeme počinjenja djela, te u periodu nakon toga preduzimali radnje radi obezbjeđenja dokaza, kao i to da je u dosadašnjem toku postupka saslušan i veliki broj svjedoka (80), zatim, da je u daljem toku istrage potrebno saslušati još 30 svjedoka i prikupiti još materijalnih dokaza, te da je istraga povodom konkretnog događaja vođena ne samo protiv apelanta nego protiv više lica koja se sumnjiče da su počinila navedeno krivično djelo.

Cijeneci ponašanje stranaka u postupku, Ustavni sud je prije svega našao da se iz predočene dokumentacije ne može zaključiti kada je Tužilaštvo BiH donijelo naredbu o sprovođenju istrage protiv apelanta, ali iz prijedloga za određivanje pritvora od 29. decembra 2005. godine proizlazi da Tužilaštvo BiH „provodi istragu protiv apelanta i drugih“, što upućuje na nedvosmislen zaključak da je istraga protiv apelanta pokrenuta i prije nego što je lišen slobode 28. decembra 2005. godine. Iz toga je Ustavni sud zaključio da je u konkretnom slučaju proteklo šest mjeseci na koje upućuje član 225. stav 3. Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine (ZKPBH), kada je potrebno da Kolegijum Tužilaštva BiH preduzme mjere i radnje radi okončanja istrage, ali da se iz predočenih podataka ne može zaključiti da je Kolegijum Tužilaštva BiH preduzeo bilo kakve mjere u skladu sa zakonom. U vezi s tim, Ustavni sud je konstatovao da ZKPBH ne propisuje da se istraga mora okončati u roku od šest mjeseci, kao ni najduži rok u kojem se istraga mora završiti, niti je propisano koliko istraga može trajati, odnosno do kada mora biti okončana i u slučaju kada Kolegijum Tužilaštva BiH preduzme potrebne mjere i radnje u smislu člana 225. stav 1. ZKPBH, ali bi tumačenje navedenih zakonskih rješenja kao pravo Tužilaštva BiH da istragu može voditi neograničeno dugo bilo suprotno jednom od osnovnih prava osumnjičenog, odnosno optuženog, utvrđenih u članu 13. ZKPBH koji propisuje pravo osumnjičenog, odnosno optuženog da u najkraćem razumnom roku bude izveden pred sud i da mu bude suđeno bez odgađanja. Ustavni sud je takođe našao da se iz predočene dokumentacije ne može zaključiti da li i koje mjere i radnje Tužilaštvo BiH preduzima radi okončanja predmetne istrage jer u odgovoru na apelaciju ono ne nudi niti jedan razlog zbog kojeg Kolegijum Tužilaštva BiH nije preduzeo mjere i radnje radi okončanja istrage, niti navodi poteškoće s kojim se eventualno suočava u konkretnom slučaju, odnosno da nema niti jednog navoda koji bi uputio na zaključak

da Tužilaštvo BiH preduzima radnje kojima bi na jedan od načina propisanih zakonom okončalo istragu u konkretnom slučaju. Stoga je Ustavni sud stava da, i pored toga što se u konkretnom slučaju radi o složenom istražnom postupku, izostanak bilo kakvog obrazloženja Tužilaštva BiH koje bi opravdalo njegovo trajanje upućuje na zaključak da ne postoje razumni razlozi da istraga protiv apelanta traje duže od četiri godine.

Kada je u pitanju postupanje Suda BiH u konkretnom slučaju, Ustavni sud je našao da Sud BiH nije ovlašten da preduzima ili nalaže da se preduzmu bilo kakve radnje u toku istrage, niti ima zakonsku mogućnost da utiče na dužinu trajanja istražnog postupka, te da je taj sud pravovremeno i u skladu sa zakonom postupao u pogledu prijedloga i Tužilaštva BiH i apelanta koji su prezentovani u dosadašnjem toku postupka.

Isto tako, Ustavni sud nije mogao zaključiti da je apelant svojim ponašanjem na bilo koji način doprinio dužini istražnog postupka. U vezi s tim, Ustavni sud je našao da istraga koja je u toku može pokrenuti pitanje razumnog roka u smislu prava na pravično suđenje, ali da postojeća zakonska rješenja ne nude osumnjičenom mogućnost da to pitanje pokrene u okviru samog istražnog postupka pred redovnim sudom i da slijedom toga jedini efektivni pravni lijek u takvoj situaciji predstavlja podnošenje apelacije Ustavnom sudu.

Ustavni sud je u ovom predmetu takođe razmatrao i kriterijum važnosti predmeta za apelanta, pa je utvrdio da je apelant osumnjičen za učešće u ubistvu devet lica, što je okvalifikovano kao krivično djelo ratnog zločina protiv civilnog stanovništva za koje je propisana kazna zatvora od deset godina ili dugotrajni zatvor, pa da je, imajući u vidu težinu krivičnog djela, nesporno da apelant ima značajan interes da neizvjesnost u kojoj se nalazi zbog eventualnog podizanja optužbe i izricanja navedene kazne bude što prije otklonjena.

Stoga je Ustavni sud zaključio da, imajući u vidu da Tužilaštvo BiH nije ponudilo niti jedan valjan razlog, odnosno da se iz predočenog Ustavnom sudu ne može zaključiti da li se preduzimaju mjere i radnje radi okončanja istrage, posebno imajući u vidu da je u tom smislu izostala aktivnost Kolegijuma Tužilaštva BiH, u smislu člana 225. Zakona o krivičnom postupku, neizvjesnost u kojoj se apelant nalazi predstavlja pretjeran teret koji se ne može opravdati osiguranjem pravilnog administriranja pravde, odnosno da je narušena ravnoteža između zahtjeva za efikasan i brz postupak i pravilnog administriranja pravde jer istraga, koja traje četiri godine, nije zadovoljila zahtjev „razumnog roka“ iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije.

Slijedom navedenog, utvrđeno je da postoji kršenje prava na donošenje odluke u razumnom roku iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije kada nadležno tužilaštvo sprovodi istragu više od četiri godine protiv više lica u predmetu koji je okarakterisan kao izuzetno složen, te od posebnog značaja za

apelanta, a pri tome ne ponudi niti jedan razlog koji bi se mogao smatrati razumnim i opravdanim za trajanje konkretnog postupka, te propusti da, u skladu sa zakonom, preduzme mjere i radnje čiji bi cilj bio okončanje istrage. Stoga je ovom odlukom naloženo Tužilaštvu BiH da bez daljnjih odgađanja preduzme mjere propisane zakonom s ciljem okončanja predmetne istrage, te da u roku od 30 dana od dana dostavljanja odluke obavijesti Ustavni sud o preduzetim mjerama.

5. Primjena standarda ESLJP u pogledu prava na suđenje u razumnom roku u praksi Vrhovnog suda FBiH

Vrhovni sud FBiH, kako je već prethodno rečeno, dužan je da postupajući u okviru svoje nadležnosti vodi računa o poštovanju prava optuženih lica na suđenje u razumnom roku, ali nije ovlašten za utvrđivanje povrede tog prava koja bi eventualno mogla biti počinjena zbog prekomjerne dužine trajanja prvostepenih krivičnih postupaka. Iako je u nekim predmetima u kojima je prvostepena presuda ukinuta i predmet vraćen na ponovno suđenje prvostepenom sudu Vrhovni sud FBiH u prilici da uoči da ponovljeni krivični postupak traje predugo i da prvostepeni sudovi ne koriste zakonske mehanizme koji im stoje na raspolaganju da bi postupak učinili efikasnijim, ne postoji zakonska mogućnost da im se na takve propuste ukaže. Pitanje poštovanja prava optuženog na suđenje u razumnom roku posebno dolazi do izražaja u krivičnim postupcima koji se vode prema odredbama ranije važećeg Zakona o krivičnom postupku (ZKP)²⁶. Naime, odredbom člana 452. st. 3. i 4. sada važećeg Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine (ZKPFBiH)²⁷ propisano je koji se postupci nastavljaju po dosadašnjim propisima, tako da se pred sudovima u Federaciji BiH, uključujući i Vrhovni sud FBiH, određeni broj predmeta i dalje vodi prema odredbama ranije važećeg ZKP-a. Imajući u vidu da je prema odredbama tog zakona, za razliku od sada važećeg, moguće pobijanu presudu ukinuti i predmet vratiti prvostepenom sudu na ponovno odlučivanje neograničen broj puta, te cijeneći okolnost da je od donošenja sada važećeg ZKPFBiH proteklo više od 16 godina, evidentno je da se svi ti krivični postupci vode duže od 16 godina, što, bez obzira na složenost tih predmeta, ukazuje na mogućnost da se, u slučaju podnošenja apelacije Ustavnom sudu BiH, u takvim predmetima utvrdi povreda prava na suđenje u razumnom roku. Posebno je indikativno da je u nekima od tih predmeta prvostepena presuda ukinuta i predmet vraćen na ponovno suđenje u više navrata usljed istih bitnih povreda odredbi krivičnog postupka koje u ponovljenim postupcima po ranije ukidanim prvostepenim presudama nisu otklonjene. Vrhovni sud FBiH u takvim situacijama, a u nedostatku drugih zakonskih

²⁶ „Službene novine FBiH“ br. 43/98 i 23/99.

²⁷ „Službene novine FBiH“ br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14, 46/16, 75/17.

mehanizma kojim bi se prvostepenim sudovima ukazalo na neophodnost vođenja krivičnog postupka na način kojim se postiže ravnoteža između zahtjeva za efikasan i brz postupak i pravilnog administriranja pravde, koristi svoje ovlaštenje iz odredbe člana 367. stav 1. ranije važećeg ZKP-a, odnosno donosi odluku da se održi pretres pred drugostepenim sudom. Međutim, korištenje takvog ovlaštenja je prema spomenutoj odredbi moguće samo u situaciji kada je potrebno da se zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja izvedu novi dokazi ili ponove već ranije izvedeni dokazi i ako postoje opravdani razlozi da se predmet ne vrati prvostepenom sudu na ponovni glavni pretres. To, dakle, znači da drugostepeni sud nije ovlašten održati pretres ukoliko bi prvostepena presuda bila ukinuta po nekom drugom žalbenom osnovu, osim zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja, ali, i u slučaju takve povrede, potrebno je ispunjenje kumulativnog uslova – da postoje opravdani razlozi da se predmet ne vrati prvostepenom sudu na ponovni glavni pretres, što drugostepenom sudu nameće obavezu da u svojoj odluci iznese razloge i u odnosu na takvo utvrđenje. Stoga je navedena odredba ranije važećeg ZKP-a u značajnoj mjeri ograničavajuća kada je u pitanju ovlaštenje drugostepenog suda da održi pretres.

Tako je Vrhovni sud FBiH, imajući u vidu svoju obavezu da s ciljem zaštite prava na suđenje u razumnom roku preduzme mjere kako bi se krivični postupak okončao, svojom Odlukom broj 03 0 K 004738 13 Kž 2 od 12. juna 2014. godine ukinuo Presudu Kantonalnog suda u Tuzli broj 03 0 K 004738 12 K 2 od 13. maja 2013. godine na osnovu odredbe člana 367. stav 1. ranije važećeg ZKP-a i odredio održavanje pretresa pred Vrhovnim sudom FBiH, pri čemu je „[...] imao u vidu da je na osnovu rješenja ovog suda, pobijana presuda u tri navrata ukidana i vraćana na ponovno suđenje prvostepenom sudu. Pored toga, predmetno krivično djelo je učinjeno 6. 12. 1994. godine, dakle, prije više od 13 godina, zbog čega se ukazuje potreba konačnog odlučivanja, shodno principu efikasnosti sudskog postupka, a posebno, poštovanja prava optuženog na suđenje u razumnom roku. Sve to, prema ocjeni ovog suda, predstavlja opravdane razloge da se predmet ne vrati prvostepenom sudu na ponovni glavni pretres, nego da se, iz naprijed navedenih razloga, tj. zbog pogrešno utvrđenog činjeničnog stanja, pred ovim sudom ponove ranije izvedeni dokazi, odnosno, po ukazanoj potrebi, izvedu novi dokazi [...]“.

Međutim, postavlja se pitanje da li bi drugostepeni sudovi, u situaciji kada iz prethodno navedenih razloga ne mogu primijeniti odredbu člana 367. stav 1. ranije važećeg ZKP-a, mogli koristiti jedan drugi mehanizam kojim bi se moglo uticati da do povrede prava na suđenje u razumnom roku ne dođe ili da se barem u određenoj mjeri doprinese „razumnosti“ trajanja krivičnog postupka. Radi se naime o mogućnosti da drugostepeni sudovi neposredno primijene odredbu člana 6. stav 1. EKLJP jer, kako je već prethodno rečeno, Ustav BiH i ustavi entiteta garantuju prava zaštićena EKLJP i ona ima primat nad domaćim zakonodavstvom, odnosno neposredno se primjenjuje

ukoliko je u suprotnosti s domaćim zakonodavstvom. Pri tome su praksom ESLJP uspostavljeni opšti principi koje bi države trebale da slijede i onda kada se konkretna presuda odnosi na drugu državu. Evidentno je da u predmetima u kojima zbog višestrukog ukidanja prvostepenih presuda i vraćanja na ponovno suđenje, a posebno u situacijama kada se ponovljeni postupak vodi prekomjerno dugo ili kada prvostepeni sudovi ne postupaju po uputama drugostepenog suda, odnosno ne otklanjaju povrede na koje im je drugostepeni sud ukazao, može doći do povrede prava optuženog na suđenje u razumnom roku. U takvim slučajevima, postojao bi realan osnov za zaključak da je „domaći pravni poredak“ u suprotnosti kako s odredbama EKLJP tako i sa opštim principima i standardima uspostavljenim praksom ESLJP, što bi drugostepenom sudu omogućilo da u pogledu prava na suđenje u razumnom roku neposredno primijeni relevantne odredbe EKLJP, odnosno standarde uspostavljene praksom ESLJP. To bi naravno obavezivalo drugostepeni sud da u svakom konkretnom slučaju iznese i argumente za zaključak o neophodnosti neposredne primjene EKLJP, što bi uključilo i obavezu procjene razumnosti trajanja dotadašnjeg toka postupka prema opštim principima ustanovljenim praksom ESLJP.

Ovdje svakako treba imati na umu i potencijalne probleme koji bi eventualno mogli proizaći iz „posezanja“ za neposrednom primjenom EKLJP. Naime, i u krivičnim postupcima koji se vode prema odredbama važećeg ZKPFBiH primjetna je tendencija da prvostepeni sudovi u izrazito složenim predmetima, a nakon ukidanja prvostepene presude i vraćanja na ponovno suđenje, ne postupaju ili djelimično postupaju po uputama Vrhovnog suda FBiH, što u konačnici rezultira održavanjem pretresa pred tim sudom.²⁸ Tako se „teret suđenja“ u značajnom broju složenih predmeta prebacuje na drugostepeni sud koji se time u sve većoj mjeri „pretvara“ u prvostepeni, čime se posredno izigrava sama suština žalbenog postupka. Ako se tome doda i mogućnost neposredne primjene EKLJP u predmetima u kojima je prethodno bilo riječi, postoji opasnost da bi Vrhovni sud FBiH, koji je već u znatnoj mjeri opterećen složenim predmetima u kojima održava pretrese, mogao doći u situaciju da njegova suštinska nadležnost bude „potisnuta“ usljed takve preopterećenosti.

Zaključak

Vrhovni sud FBiH je najviši žalbeni sud u FBiH i kao redovni sud nije nadležan za utvrđivanje povrede prava na suđenje u razumnom roku kao jednog od elemenata

²⁸ Primjera radi, u toku 2017. godine Vrhovni sud FBiH je u žalbenom postupku riješio 31 predmet u oblasti ratnih zločina, od čega je u 15 predmeta ili 48,38% ukinuo prvostepenu presudu. Prema podacima iz upisnika Vrhovnog suda FBiH, zaključno sa 1. aprilom 2019. godine, samo iz oblasti ratnih zločina, u toku su bila suđenja u osam predmeta, a zaključno sa 8. novembrom 2019. godine pred tim sudom je u toku pretres u ukupno 21 predmetu.

prava na pravično suđenje, nego je za odlučivanje o tom pitanju nadležan Ustavni sud BiH. Međutim, imajući u vidu da i dužina trajanja žalbenog postupka, kao i dužina trajanja suđenja koja se vode pred Vrhovnim sudom FBiH (u slučajevima kada se povodom žalbi prvostepena presuda ukida i određuje održavanje pretresa pred ovim sudom) može biti od uticaja na ukupnu dužinu trajanja postupka i eventualno dovesti do povrede prava na suđenje u razumnom roku, Vrhovni sud FBiH koristi zakonske mehanizme koji mu stoje na raspolaganju u primjeni standarda uspostavljenih praksom ESLJP kako bi se održao balans između pravilnog administriranja pravde i prava svakog građanina FBiH optuženog za krivično djelo da u najkraćem roku bude izveden pred sud i da mu bude suđeno bez odlaganja.

Literatura i izvori:

- Sali, Sevima; Terzić, Zlatan, *Međunarodni dokumenti o ljudskim pravima – instrumenti Ustava Federacije Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 1996.
- Carić, dr. Slavoljub, *Pravo na suđenje u razumnom roku*, Beograd, JP „Službeni glasnik“, 2018.
- Roagna, Ivana, *Pravo na suđenje u razumnom roku – Priručnik za primjenu člana 6(1) Evropske konvencije o ljudskim pravima*, <https://rm.coe.int/mne-pravo-na-sudjenje-u-razumnom-roku-mne/16808e729c>, zadnji put pristupljeno 8. novembra 2019. godine.
- Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine*, „Službene novine FBiH“ br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14, 46/16, 75/17.
- Zakon o krivičnom postupku*, „Službene novine FBiH“ br. 43/98 i 23/99.
- Odluka ESLJP *Engel i dr. protiv Holandije* od 8. juna 1976. godine.
- Odluka ESLJP *Bendenoun protiv Francuske* od 24. februara 1994. godine.
- Odluka ESLJP *Foti i dr. protiv Italije* od 10. decembra 1982. godine.
- Odluka ESLJP *Tychko protiv Rusije* od 11. juna 2015. godine.
- Odluka ESLJP *Caloc protiv Francuske* od 15. jula 2003. godine.
- Odluka ESLJP *Abdoella protiv Holandije* od 25. novembra 1992. godine.
- Odluka ESLJP *Kalashnikov protiv Rusije* od 15. jula 2002. godine.
- Odluka ESLJP *Corigliano protiv Italije* od 10. decembra 1982. godine.
- Odluka ESLJP *X protiv Francuske* od 31. marta 1992. godine.
- Odluka ESLJP *Buchholz protiv SR Njemačke* od 6. maja 1981. godine.
- Odluka ESLJP *Wiesinger protiv Austrije* od 30. oktobra 1991. godine.
- Odluka ESLJP *Pretto i dr. protiv Italije* od 8. decembra 1983. godine.

- Odluka ESLJP *Eckle protiv SR Njemačke* od 15. jula 1982. godine.
- Odluka ESLJP *Neumeister protiv Austrije* od 27. juna 1968. godine.
- Odluka ESLJP *H protiv Ujedinjenog Kraljevstva* od 8. jula 1987. godine.
- Odluka ESLJP *Guincho protiv Portugalije* od 10. jula 1984. godine.
- Odluka Ustavnog suda BiH broj AP 1123/08 od 11. januara 2011. godine.
- Odluka Ustavnog suda BiH broj AP 3059/14 od 15. juna 2017. godine.
- Odluka Ustavnog suda BiH broj AP 2130/09 od 28. maja 2010. godine.
- Rješenje Vrhovnog suda FBiH broj 03 0 K 004738 13 Kž 2 od 12. juna 2014. godine.

Božidarka Dodik, MA

Judge of the Supreme Court of the Federation of Bosnia and Herzegovina

CRIMINAL LAW ASPECTS OF RIGHT TO HEARING WITHIN A REASONABLE TIME

Summary: *The Supreme Court of the Federation of Bosnia and Herzegovina, as the highest appellate court in the system of ordinary courts in the Federation of Bosnia and Herzegovina, is obliged to apply the standards established by the European Court of Human Rights in respect of the right to a trial within a reasonable time. The obligation to comply with that right is specific when it comes to criminal proceedings, as a person charged with a criminal offence has a particular interest to end the uncertainty regarding his/her legal position as soon as possible. In addition, other basic rights and freedoms of the suspect or accused are often denied or restricted in criminal proceedings, such as the right to liberty and security of person (in cases of deprivation of liberty), the right to privacy (when conducting special investigative actions or other evidentiary actions), the right to property (in cases of provisional measures to secure the confiscation of the proceeds of crime), etc. It is of utmost importance that these proceedings be completed within a reasonable time. This paper outlines the basic standards established by the ECtHR's case-law related to the assessment of whether the length of proceedings was reasonable, and the case-law of the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina related to the application of those standards, as well as the examples, or some issues referred to in the case-law of the Supreme Court of the Federation of Bosnia and Herzegovina to that end.*

Keywords: *right to a fair trial, right to a trial within a reasonable time, meaning of "criminal charge", the starting point and the end of the period to be considered in criminal proceedings, criteria for assessing the reasonableness of the length of proceedings, direct application of the ECHR.*

Др Драгољуб Рељић
Предсједништво Босне и Херцеговине

УЛОГА ДРЖАВЕ У ОБЕЗБЈЕЂИВАЊУ УСЛОВА ЗА СУЂЕЊЕ У РАЗУМНОМ РОКУ ИЗ ЧЛАНА 6 ЕВРОПСКЕ КОНВЕНЦИЈЕ О ЗАШТИТИ ЉУДСКИХ ПРАВА И ОСНОВНИХ СЛОБОДА

***Сажетак:** О праву на суђење у разумном року интензивно се говори и пише посљедњих неколико година не само у БиХ већ и у земљама бивше Југославије. Велики број апелација, које се мјере у хиљадама, и то само на годишњем нивоу, указује на то да се овом питању мора студиозно приступити. Сусједне државе свјесне обавезе поштовања овог права предузеле су одређене законодавне активности, те прописале поступке, правна средства и мјерила значајна за остваривање овог права. Обавеза државних органа на сваком нивоу власти у нашој земљи је да обавезе преузете ратификованим конвенцијама, од које су неке и саставни дијелови Устава БиХ, спроведе у дјело и помогне да надлежни органи који одлучују у разним поступцима поводом захтјева странака буду остварени у оквиру разумног рока. У раду се указује на постојеће недостатке у остваривању права на разумни рок, критеријуми за оцјену повреде права и предлажу нека рјешења која би унаприједила ово питање.*

***Кључне ријечи:** разумни рок, улога државе, критеријум, мјерила, накнада*

1. Увод

Свједоци смо дуготрајних трајања поступака, како парничних тако и кривичних, иако је жеља свих учесника у поступку да се њихови захтјеви ријеше у „разумном року“. Поставља се питање шта је то и који је разумни рок и да ли он може да буде једнак/исти за било који судски предмет. Тако долазимо до мишљења да је то „рок од двије године у парници, једна година у кривици, или три године у првостепеном поступку, двије године у другостепеном поступку, једна година у поступку по ванредном правном лијеку и томе слично. Ниједна

од ових тврдњи није у потпуности прихваћена¹. Потпуно је јасно да разумни рок не може да буде универзално одређен за све предмете. Сваки предмет има своје посебности, карактеристике и уопштавање не би допринијело неком значајнијем бољитку. Овај рок мора да буде другачији, чак и за исту врсту поступка јер су предмети различити, а живот је много маштовитији од било ког законодавца који би евентуално прописао неки заједнички рок за све предмете. У теорији срећемо једну дефиницију која нам указује да је разумни рок „онај временски период који је оптимално потребан да се отклони правна неизвјесност о постојању неког права или обавезе, односно да се отклони сумња о основаности оптужбе против неког лица.“² Очигледно је да се и у овој дефиницији користи стандард „временски период који је оптимално потребан“, а све из разлога постојања свијести да би одређивање једног конкретног рока за све предмете могло да буде погрешно. Пракса је показала да се до сада убрзање поступка покушавало остварити најчешће путем притужби предсједнику суда или судској управи, те је зависило од њихове дискреционе оцјене. Странка у поступку пред нашим судовима нема дјелотворно правно средство којим би се убрзао поступак или досудило правично задовољење због одуговлачења поступка.

2. Правни прописи који обезбјеђују право на суђење у разумном року у Босни и Херцеговини

Босна и Херцеговина је држава у којој су надлежности подијељене тако да све што није прописано у Уставу БиХ као надлежност БиХ припада ентитетима.³ Тако имамо ситуацију да право на суђење у разумном року прописују многи правни акти како на нивоу БиХ тако и у Републици Српској и Федерацији БиХ. Устав Босне и Херцеговине прописује да је БиХ демократска држава која функционише на принципу владавине права и на основу слободних и демократских избора.

У члану II/3 прописује и да сва лица на територији БиХ уживају људска права и слобода, која укључују и „право на правичан поступак у грађанским и кривичним стварима и друга права у вези с кривичним поступком“. Једно од тих права је управо и право на суђење у разумном року.

Уставно уређење Републике Српске заснива се, између осталих начела и на „гарантовању и заштити људских слобода и права у складу с међународним стандардима и владавини права.“⁴

- 1 К. Манојловић Андрић, Љ. Милутиновић, С. Андрејевић, В. Родић, М. Кршиќапа, М. Бајић, *Критеријуми за оцену повреде права на суђење у разумном року*, Савјет Европе, Београд 2018.
- 2 *Ibid.*
- 3 Устав Босне и Херцеговине, Анекс IV Општег оквирног споразума за мир у БиХ, „Службени гласник БиХ“ број 25/2009 – Амандман I, члан III, став 3.
- 4 Устав Републике Српске, „Службени гласник Републике Српске“ број 3/92.

У Уставу Федерације БиХ истиче се да ће се „обезбиједити примјена највишег нивоа међународно признатих права и слобода утврђених у документима наведеним у Анексу овог устава“.⁵ Осим Устава, и закони прописују обавезу поштовања права на суђење у разумном року. Закон о парничном поступку пред Судом БиХ у члану 15 изричито прописује: „Странка има право на то да суд у разумном року одлучи о њеним захтјевима и приједлозима“.⁶ Закон о кривичном поступку у члану 13 став 2 прописује: „Осумњичени, односно оптужени има право да у најкраћем разумном року буде изведен пред суд и да му буде суђено без одлагања. Суд је дужан да поступак спроведе без одуговлачења и онемогући сваку злоупотребу права која припадају лицима која учествују у поступку. Суд је дужан да поступак спроведе без одуговлачења и онемогући сваку злоупотребу права која припадају лицима која учествују у поступку, при чему се истиче да трајање притвора мора бити сведено на најкраће нужно вријеме“.⁷ Закон о општем управном поступку у члану 11 прописује: „Поступак се има водити брзо и са што мање трошкова и губитка времена за странку и друга лица која учествују у поступку, али тако да се прибави све што је потребно за правилно утврђивање чињеничног стања и за доношење законитог и правилног рјешења“.⁸ Породични закон Републике Српске прописује хитност поступка у вези с породичним односима ако се односи на дијете или родитеља који врши родитељско право, а поступак за стављање под старатељство и престанак старатељства и у неким другим случајевима.⁹ Закон о забрани дискриминације у члану 11 став 4 прописује: „Суд и други органи примјењују принцип хитности у свим поступцима у којима се испитују тврдње о почињеној дискриминацији“.¹⁰

3. Пракса Европског суда за људска права

Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, која по Уставу БиХ има наднационални карактер, директну примјену и приоритет над свим другим законима, гарантује право на суђење у разумном року као саставни дио права на правично суђење.¹¹ Да би грађани имали повјерења у судски систем

5 Устав Федерације БиХ, „Службене новине ФБиХ“ број 1/94, члан 2.

6 Закон о парничном поступку пред Судом БиХ, „Службени гласник БиХ“, члан 15.

7 Закон о кривичном поступку БиХ, „Службени гласник БиХ“ број 3/03, члан 13.

8 Закон о управном поступку, „Службени гласник БиХ“ број 29/02, члан 11.

9 Породични закон Републике Српске, „Службени гласник Републике Српске“ бр. 54/2002, 41/2008 и 63/2014, члан 221.

10 Закон о забрани дискриминације, „Службени гласник БиХ“ број 59/09, члан 11 став 4.

11 Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, члан 6: „Приликом утврђивања грађанских права и обавеза или основаности било какве кривичне оптужбе против њега, свако има право на правично суђење и јавну расправу у разумном року пред независним и непристрасним, законом установљеним судом. Пресуда се изриче јавно, али се

неопходно је да када се обрате надлежним судовима ти судови у разумном року пресуде те предмете. Уколико се поступак води дуже него што би то било разумно поставља се питање сврсисходности и правичности самог поступка. Конвенција прописује да државе потписнице обезбиједи и дјелотворан правни лијек за сва лица чија су права и слободе, призната овом конвенцијом, нарушена.¹²

Европски суд за људска права донио је многе одлуке поводом представки грађана, а које се односе на питање права на суђење у разумном року. Када се примијети да је очигледно да ово право није испоштовано „Суд констатује да је првостепени суд донио своју пресуду тек седам година и три мјесеца након што су му се обратили подносиоци представке. Оволики проток времена већ на први поглед изгледа неразуман за само један судски степен.“¹³

О овом питању говори и Препорука Комитета министара Савјета Европе Rec (2010)3 о дјелотворним правним средствима за предуго трајање поступака државама чланицама, указује на непоштовање права на суђење у разумном року, да је предуго трајање судских поступака узроковано системским проблемима.¹⁴

Значајан водич за добру праксу у погледу домаћих правних лијекова везан за право на суђење у разумном року донио је Комитет министара Савјета Европе. Он истиче да је дјелотворан онај правни лијек који „спријечи повреду права која може да наступи или да обезбиједи одговарајуће обештећење за повреду која је већ наступила“.¹⁵

Европски суд је 2006. године донио веома значајну пресуду у предмету *Скордино против Италије* у којој истиче одређене принципе које би државе морале да испоштују:

1. Држава треба да организује свој правни систем тако да судови могу да испуне обавезе из члана 6, укључујући и обавезу да се поступци спроводе у разумном року (став 183);
2. Правни лијек треба да буде дјелотворан, адекватан и доступан (став 195);

новинари и јавност могу искључити са читавог или једног дијела суђења у интересу морала, јавног реда или националне безбједности у демократском друштву, када то налажу интереси малољетника или заштите приватног живота страна у спору, или када то суд сматра изричито неопходним зато што би у посебним околностима публицитет могао нанијети штету интересима правде.“

12 Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, члан 13.

13 Пресуда Европског суда за људска права од 24. јуна 2004. године у предмету *Маријен против Белгије* (*Marijen c. la Belgique*), бр. представке 46046/99.

14 Recommendation CM/Rec(2010)3 of the Committee of Ministers to member states on effective remedies for excessive length of proceedings https://vm.ee/sites/default/files/content-editors/Rec_2010_3%20_2_eng.pdf, 8. новембар 2019.

15 *Водич за добру праксу у погледу домаћег правног лијека*, усвојен на сједници Комитета министара Савјета Европе 18. септембра 2013. године, http://www.mhrr.gov.ba/ured_zastupnika/dokumenti/default.aspx?id=4575&langTag=bs-BA, 9. новембар 2019.

3. Држава треба да обезбиједи дјелотворне правне лијекове за заштиту људских права, али и за заштиту права на суђење у разумном року.

4. Одговарајуће и довољно задовољење, што подразумева и исплату накнаде без непотребног одлагања након правоснажности одлуке о накнади (став 198);

5. Принципи „правичности“ из члана 6 треба да се поштују и у поступку одлучивања о правичном задовољењу (став 200);

6. У случајевима када домаћи судови не досуде уопште или досуде знатно мањи износ обештећења, такву одлуку морају увјерљиво да образложе (став 204);

7. Приликом одређивања висине износа накнаде на националном нивоу као мјере за убрзање поступка домаћи судови могу да одступе од износа који Европски суд уобичајено додјељује, ипак ти износи не могу бити неразумни, узимајући у обзир правну традицију и животни стандард у земљи (став 206).¹⁶

Анализом предмета у којима је одлучивао Европски суд за људска права долазимо до тога да је уочена хитност приликом рјешавања предмета који се односе на спорове између чланова породице, посебно насиље у породици, спорове који се односе на старија или лица с инвалидитетом или нека друга лична својства, кривичне поступке и радне спорове.¹⁷

Одлучивање о праву на суђење у разумном року пред Европским судом за људска права створило је праксу која је утврдила критеријуме шта се сматра разумним роком:

1. **сложеност предмета** (сложеност чињеница које треба утврдити, сложеност правних правила, сложеност поступка);
2. **понашање подносиоца представке** (марљивост у поштовању и извршавању процедуралних захтјева и уздржавање од тактика одлагања);
3. **понашање надлежних органа** (предузимање свих радњи на које су по закону били обавезни како би се поступак окончао у разумном року – честе промјене судова, неактивност суда, системски недостаци у правилима поступка, непозивање учесника у поступку и нередовна достава, споро прослеђивање списа жалбеном суду, реформа законодавства у току поступка, проблеми везани за вјештаке, злоупотреба процесних овлашћења која није санкционисана, судске грешке у примјени права, инертност суда у доказном поступку);
4. **значај спора за подносиоца представке**.¹⁸

16 Критеријуми за оцјену повреде права на суђење у разумном року, 67.

17 Критеријуми за оцјену повреде права на суђење у разумном року, 25.

18 Европска комисија за ефикасност правосуђа, Анализа судских рокова у државама чланицама

Поред наведених критеријума Европски суд за људска права врши и свеукупну оцјену околности конкретног случаја.¹⁹ Сви ови критеријуми које је утврдио Европски суд за људска права, а које наводи и публикација објављена у оквиру Заједничког програма Европске уније и Савјета Европе *Horizontal Facility за Западни Балкан и Турску, морају користити Босни и Херцеговини и њеним надлежним органима приликом одређивања критеријума шта је то разумни рок и када странке у поступку имају права због кршења њиховог права на суђење у разумном року. Европски суд за људска права је до сада одлучивао о повреди права на суђење у разумном року и када су апликанти били грађани БиХ. Позната је пресуда у предмету Дорић против БиХ²⁰ у којој се наводи: „Након што је прегледао све материјале који су му поднесени, Суд сматра да влада није изнијела било какве чињенице или аргументе који би га могли убиједити да донесе другачији закључак у предметном случају. Имајући у виду своју судску праксу на ову тему, Суд сматра да је у предмету Пресуда Дорић против Босне и Херцеговине дужина поступка била претјерана и није испунила захтјев који се односи на разуман рок. Стога је дошло до повреде члана 6 став 1 Конвенције“.²¹*

4. Пракса Уставног суда БиХ

О значају и актуелности питања права на разумни рок говори податак да је Уставни суд Босне и Херцеговине само у 2018. години запримио преко 1.700 нових предмета у којима се апеланти позивају на повреду овог права. Исто тако, у периоду 2008–2017. године Уставни суд БиХ је донио 1.447 одлука у којима је утврдио да домаћи судови, у парничним и извршним поступцима, нису донијели одлуку у разумном року.²² Који је то разуман рок, односно критеријум за утврђивање разумног рока утврђује најчешће Уставни суд БиХ.²³ Бајићева анализом Одлуке број У 14/99 од 29. септембра 2000. године истиче да су то сложеност предмета, понашање страна у поступку и надлежног суда или других јавних власти и значај који конкретна правна ствар има за апеланта.²⁴

Уставни суд БиХ приликом доношења одлука о праву на суђење у разумном року поступа у складу с Европском конвенцијом о заштити личних права и основних слобода, као и Уставом БиХ, те Правилима Уставног суда и другим позитивноправним прописима. Правила Уставног суда прописују да се може разматрати апелација само ако су против пресуде, односно одлуке која се њоме побија, исцрпљени сви дјелотворни правни лијекови могући према закону и ако је поднесена у року од 60 дана од дана када је подносилац апелације примио одлуку о посљедњем дјелотворном правном лијеку који је користио. Изузетно се може разматрати апелација и када нема одлуке надлежног суда уколико апелација указује на озбиљна кршења права и основних слобода које штити Устав Босне и Херцеговине или међународни документи који се примјењују у Босни и Херцеговини.²⁵

У значајном броју предмета Уставни суд се изјаснио и донио одлуке, те је утврдио повреду права на суђење у разумном року. „Утврђује се повреда права на правично суђење из члана II/3е) Устава Босне и Херцеговине и члана 6 став 1 Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода у односу на доношење одлуке у разумном року у поступку који се водио пред...“²⁶

Уставни суд може одредити накнаду нематеријалне штете.²⁷ Међутим, Уставни суд, за разлику од поступка пред редовним судовима, накнаду нематеријалне штете одређује у посебним случајевима кршења загарантованих људских права и основних слобода. Будући да је у предметним апелацијама утврђено кршење права на суђење у разумном року, Уставни суд сматра да сваком апеланту припада право на накнаду нематеријалне штете коју су несумњиво претрпјели због кршења права на суђење у разумном року.

Поштујући своју праксу, али и праксу Европског суда, одређује се (...) да у року од три мјесеца од достављања ове одлуке исплати одговарајући износ на име накнаде нематеријалне штете због кршења права на доношење одлуке у разумном року уз обавезу да након истека тог рока плати апелантима законску затезну камату на евентуално неисплаћени износ или дио износа накнаде одређене овом одлуком.

Приликом одлучивања о накнади нематеријалне штете Уставни суд упућује на раније утврђено начело одређивања висине накнаде штете у оваквим случајевима.²⁸ Према утврђеном начелу, апелантима би за сваку годину одгађања

Савјета Европе на основу судске праксе Европског суда за људска права са стањем 31. јули 2017. по Критеријуми за оцјену повреде права на суђење у разумном року 37.

19 Извјештај СЕПЕЈ, Издања Савјета Европе, F-67075 Strasbourg Cedex. Аутор: Françoise Calvez, ажурирао 2012. Nicolas Regis. <https://rm.coe.int/1680748245>, 5. новембар 2019.

20 Европски суд за људска права, Дорић против БиХ, апликација бр. 68811/13 <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/UredPDF/default.aspx?id=7931&langTag=bs-BA>, 2. новембар 2019,

21 *Ibid.*, 4.

22 Н. Бајић, Уставни суд и обустава одлука о повреди права на суђење у разумном року, Фондација „Центар за јавно право“, Сарајево 2019, 1.

23 С. Harland, R. Roche, E. Strauss, Коментар Европске конвенције о људским правима према пракси у Босни и Херцеговини и Стразбуру, Сарајево 2003, 150-164.

24 Н. Бајић, 3.

25 Уставни суд БиХ, Правила Уставног суда, члан 18.

26 Види Уставни суд БиХ, Одлука број АП 451/15, Билтен Уставног суда Босне и Херцеговине за 2016. годину број 27, http://www.ustavnisud.ba/admin//public/down/Bilten%20USBiH_2016_za%20web.pdf, 5. новембар 2019.

27 Уставни суд БиХ, Правила Уставног суда, члан 74.

28 Види Уставни суд, Одлука број АП 938/04, објављена у „Службеном гласнику Босне и Херцеговине“ број 20/06, ст. 48-51.

да се донесе одлука требало исплатити износ од приближно 150,00 КМ, односно двоструки износ у предметима који захтијевају посебну хитност поступања. Одлука Уставног суда у дијелу који се односи на накнаду нематеријалне штете представља извршну исправу.²⁹

Према члану VI/5 Устава Босне и Херцеговине, одлуке Уставног суда су коначне и обавезујуће. Ово нам указује да носиоци јавне власти не би могли да се позову на неки од системских проблема, на примјер недовољан број судија, да би избјегли ову обавезу.

У одлукама се институцијама којима јеложена обавеза утврђена одлуком оставља рок да у року од три мјесеца од дана достављања ове одлуке обавијесте Уставни суд Босне и Херцеговине о предузетим мјерама с циљем извршења ове одлуке.³⁰ Суд се у одлукама позива на сједиште суда пред којим је вођен поступак у којем је утврђена повреда. Овом приликом се занемарује чињеница да многи од тих нивоа власти немају никакву надлежност у односу на те судове изузев њиховог финансирања, а неки и доношења закона.

Због тога Уставни суд у својим одлукама истиче да је неопходно да Високи судски и тужилачки савјет Босне и Херцеговине предузме даље мјере којима би се отклониле мањкавости судског система у Босни и Херцеговини у погледу поштовања захтјева за разумни временски рок у оквиру уставног права на правично суђење.³¹ Тако у Одлуци број 303/16 Уставни суд очекује да га Високи судски и тужилачки савјет Босне и Херцеговине обавијести о предузетим мјерама и њиховим ефектима најкасније у року од шест мјесеци од примања ове одлуке.

Уставни суд је у Одлуци број АП 303/16 нагласио и да „премда не треба искључити даљу реформу законодавства и правних средстава у остварењу права на правично суђење, према мишљењу Уставног суда, примарна улога припада превентивним и структуралним захватима који би требали обезбиједити институционалну способност квалитетног и брзог суђења, те који би вјероватност да дође до повреде права на правично суђење минимизирали и отклонили већ у почетку“.³²

Све одлуке о допустивости и меритиму које се односе на повреду права на суђење у разумном року Уставни суд БиХ објављује у „Службеном гласнику Босне и Херцеговине“, „Службеним новинама Федерације Босне и Херцеговине“,

29 *Op. cit.*, Одлука број АП 451/15, т. 32.

30 Уставни суд БиХ, *Правила Уставног суда*, члан 72, ст. (5).

31 Види Уставни суд БиХ, Одлука број АП 303/16, Билтен Уставног суда Босне и Херцеговине за 2016. годину број 27, http://www.ustavnisud.ba/admin/public/down/Bilten%20USBiH_2016_za%20web.pdf, 5. новембар 2019.

32 *Op. cit.* АП 303/16, т. 40.

„Службеном гласнику Републике Српске“ и „Службеном гласнику Брчко дистрикта Босне и Херцеговине“. На овај начин цјелокупна научна и стручна јавност се упознаје с одлукама и ставовима Уставног суда БиХ о поштовању права на суђење у разумном року.

5. Обавезе надлежних органа у БиХ за остваривање права на суђење у разумном року

Повреда права на суђење у разумном року може да буде посљедица појединачних случајева, односно пропуста носилаца правосудних функција, али и системских проблема нашег правосуђа. Појединачни случајеви су најчешће неажурност судије, болест судије и други лични разлози. Системски разлози могу да буду недовољан број судија, погрешно законом прописана мјесна надлежност, недовољне обуке, недостатак мотивације за рад, честа укидања судских пресуда. Истицање системских проблема као разлога дуготрајних поступака не може да буде оправдање за непоштовање права на суђење у разумном року. Правилима Уставног суда БиХ прописан је поступак подношења апелације и апелација је једини значајно коришћен начин заштите права на суђење у разумном року. Дужина трајања поступака пред редовним судовима представља системски проблем у Босни и Херцеговини.³³

Неопходно је омогућити још неке начине заштите овог права. На овај начин се обезбјеђује поштовање Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода, конкретно члана 6 који прописује ова права, али што је још важније омогућило да се поступци убрзају и одреди правично задовољење лицима којима је ово право повријеђено.

Један од начина на који се може остварити ово право јесте доношење закона о заштити права на суђење у разумном року. Други начини би били обезбјеђивање додатних судија, те реформа процесних закона. Ипак, ови начини убрзања судског поступка не искључују једни друге.

Поштујући подјелу надлежности прописану у БиХ, законе о праву на суђење у разумном року би требало да донесу Парламентарна скупштина, Народна скупштина Републике Српске, Парламент Федерације БиХ и Скупштина Брчко дистрикта Босне и Херцеговине. Посебна пажња се мора посветити Федерацији БиХ и њеној структури гдје би се морало извршити консултовање са свим кантонима прије коначног приједлога закона о праву на суђење у разумном року.

Чланом 13 Европске конвенције преузели смо обавезу обезбјеђивања дјелотворног правног лијека за сва лица чија су права и слобода, призната овом

33 *Op. cit.* АП 303/16, т. 35.

конвенцијом, нарушена.³⁴ Дјелотворни правни лијек треба да буде погодан за странку и доступан у свакој фази поступка. У већ поменутој пресуди Скордино против Италије предлаже се и комбинација правних лијекова – за спрјечавање и заустављање даље повреде и за правично задовољење ако је дошло до повреде права на правично суђење. Да ли је одређен правни лијек дјелотворан процјењује се с обзиром на то да ли је послје његовог подношења дошло до убрзања судског поступка и доношења одлуке од надлежног суда.

У одлуци о допустивости у предмету АП 1356/17 Уставни суд је изнио становиште „да је потребно оставити додатни рок од једне године свим наведеним субјектима за потпуно и ефективно извршење мјера системског карактера које се предузимају и које је још потребно предузети. До истека овог рока Уставни суд неће појединачно одлучивати о апелацијама које покрећу питање дуготрајности судских поступака који су у току у Босни и Херцеговини“.³⁵

Уколико се наши законодавци одлуче да прате законска рјешења у сусједству правна средства којима се штити право на суђење у разумном року биће 1) приговор ради убрзавања поступка 2) жалба; 3) захтјев за правично задовољење.³⁶ Да ли је најбољи термин приговор или захтјев за убрзање поступка није толико битно колико је битна суштина да се обезбиједи начин убрзања и поштовање права на суђење у разумном року.

Приликом одређивања принципа на којима ће се закон заснивати мора се водити рачуна о неколико битних елемената:

Одговорност надлежних државних органа за имовинску штету изазвану повредом права на суђење у разумном року мора да буде објективна. Било које друго рјешење неће бити у складу с Конвенцијом о људским правима и основним слободама и поступци ће се наставити пред Европским судом за људска права.

Познато је да дугогодишњи поступци финансијски исцрпљују странке у поступку и да ће до наплате трошкова доћи тек по окончању поступка. Стога би коришћење права којим се убрзава поступак морало да буде бесплатно, односно без плаћања судских такси.

Сама чињеница да је странка одлучила да покрене овај поступак поред већ дугогодишњег или вишемјесечног поступка указује на то да се мора у року, по нама, највише 30 дана ријешити о захтјеву за убрзање. Који ће органи бити надлежни да одлучују о овом захтјеву за убрзање, да ли ће то бити предсједник

суда или судија којег он одреди питање је за законодавца. Јасно је само да то не може да буде судија или вијеће пред којим се води поступак који је због повреде права на суђење у разумном року и изазвао подношење захтјева за убрзање.

Свјесни чињенице да поједини поступци трају неколико година законодавци би требало да пропишу могућност подношења још једног захтјева/приговора за убрзање и ако се поступак не оконча у року од шест мјесеци. С обзиром на начело двостепености у одлучивању, странкама мора да буде на располагању и право жалбе на одлуку поводом захтјева/приговора за убрзање.

Доношењем овог закона би се смањило и број представки не само Уставном суду БиХ већ и Европском суду за људска права. С обзиром на правила Конвенције, када странка искористи сва расположива правна средства која су прописана законодавством државе, тада може да се обрати Европском суду за људска права.

Поред прописивања поступка за убрзање судског поступка, законодавци у БиХ треба да у складу с пресудама Европског суда за људска права пропишу и право на правично задовољење због непоштовања права на суђење у разумном року. Шта ће све бити предвиђено као начин правичног задовољења видјећемо, али је неопходно прописати новчано обештећење за неимовинску штету, као и објављивање пресуде којом се утврђује да је странци било повријеђено право на суђење у разумном року. Разлози су потпуно јасни. Новчано обештећење због психичке, физичке и душевне боли странке због нерјешавања и дугогодишњег поступка, а објављивање пресуде, да превентивно дјелује и на друге поступке којим се крши право на суђење у разумном року. Што се тиче имовинске штете која је настала повредом права на суђење у разумном року, у том случају би се морале консултовати одредбе Закона о облигационим односима.

Износи који се добијају овим путем требали би бити у складу са судском праксом Европског суда за људска права, поготово што се тиче накнаде за нематеријалну штету.³⁷ Ипак ти износи не могу бити неразумни, узимајући у обзир правну традицију и животни стандард у земљи у којој се одлучује. Осим новчане мора се обезбиједити сатисфакција и путем разних облика неновчаних накнада, на примјер објављивање у службеном гласнику одлуке или изјаве или пресуде зависи од става који ће заузети наши законодавци.

34 Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода, члан 13, https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SRP.pdf, 7. новембар 2019.

35 Уставни суд Босне и Херцеговине, *Одлука о допустивости у предмету АП 1356/17*, т. 82 <http://www.ustavisud.ba/dokumenti/AP-1356-17-1161305.pdf>, 4. новембар 2019.

36 Закон о заштити права на суђење у разумном року Републике Србије, „Службени гласник Републике Србије“ број 40/2015, члан 3.

37 Пресуда Великог вијећа Европског суда за људска права од 29. марта 2006. године у предмету *Апичела против Италије (Apicella v. Italy)*, бр. представке 64890/01. Пресуда је прописала на који начин се може одредити који износ нематеријалне штете се додјељује у предметима повреде права на суђење у разумном року. Пресуда одређује износ између 1.000 и 1.500 евра за сваку годину недоношења одлуке од надлежних судова. Уколико се ради о предметима у којима је прописано хитно поступање, тада се додјељује двоструки износ по години недоношења пресуде.

Закључак

Истицање разлога преоптерећености, недовољног броја судија, лоше организације правосудног система или било који системски проблем као разлози дуготрајних поступака не могу бити оправдање за непоштовање права на суђење у разумном року. Право на суђење у разумном року као људско право и обавеза преузета директном примјеном Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода се мора поштовати. Ово право потврђено је и многобројним одлукама како Уставног суда БиХ тако и одлукама Европског суда за људска права. Начин на који ће се обезбиједити поштовање права на разумни рок јесте и доношење закона о заштити права на суђење у разумном року. Поштујући подјелу надлежности прописану у БиХ, законе би требали донијети Парламентарна скупштина, Народна скупштина Републике Српске, Парламент Федерације БиХ и Скупштина Брчко дистрикта Босне и Херцеговине. Рјешења која ће бити прописана новим законом треба да прате законе који су донијеле сусједне државе уз истовремену измјену одређених процесних закона у нашој земљи.

Библиографске референце

- Narland, Christopher; Roche, Ralph; Strauss, Ekkehard; *Коментар Европске конвенције о људским правима према пракси у Босни и Херцеговини и Стразбуру*, Графичар промет, Сарајево, 2003.
- Dutertre, Gilles, *Изводи из судске праксе*, Европски суд за људска права, Савјет Европе, Сарајево, 2002, http://www.coe.ba/pdf/Kljucni_izvodi_Gilles_Dutertre.pdf.
- Катарина Манојловић Андрић, Љубица Милутиновић, Снежана Андрејевић, Вања Родић, Мајда Кршикапа, Милан Бајић, *Критеријуми за оцену повреде права на суђење у разумном року*, Савјет Европе, Београд, 2018.
- Николина Бајић, *Уставни суд и обустава одлука о повреди права на суђење у разумном року*, Фондација „Центар за јавно право“ Сарајево, 2019.

Правни прописи

- Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SRP.pdf.
- Устав Босне и Херцеговине, Анекс IV Општег оквирног споразума за мир у БиХ и „Службени гласник БиХ“ број 2572009 – Амандман I.

Правила Уставног суда Босне и Херцеговине, „Службени гласник Босне и Херцеговине“ број 94/14.

Устав Републике Српске, „Службени гласник Републике Српске“ број 3/92.

Устав Федерације БиХ, „Службене новине ФБиХ“ број 1/94.

Закон о парничном поступку пред Судом БиХ, „Службени гласник БиХ“ број 36/04.

Закон о кривичном поступку БиХ, „Службени гласник БиХ“ број 3/03.

Закон о управном поступку БиХ, „Службени гласник БиХ“ број 29/02.

Закон о забрани дискриминације у БиХ, „Службени гласник БиХ“ број 59/09.

Породични закон, „Службени гласник Републике Српске“ бр. 54/2002, 41/2008 и 63/2014.

Закон о заштити права на суђење у разумном року Републике Србије, „Службени гласник Републике Србије“ број 40/2015.

Препорука Комитета министара Савјета Европе Rec (2010)3 о дјелотворним правним средствима Recommendation CM/Rec(2010)3 of the Committee of Ministers to member states on effective remedies for excessive length of proceedings https://vm.ee/sites/default/files/content-editors/Rec_2010_3%20_2_eng.pdf.

Водич за добру праксу у погледу домаћег правног лијека, усвојен на сједници Комитета министара Савјета Европе 18. септембра 2013. године, http://www.mhrr.gov.ba/ured_zastupnika/dokumenti/default.aspx?id=4575&langTag=bs-BA.

Извјештај СЕПЕЈ, Издања Савјета Европе, F-67075 Strasbourg Cedex. Аутор: Francoise Calvez, ажурирао 2012. Nicolas Regis. <https://rm.coe.int/1680748245>.

Европска комисија за ефикасност правосудја, Анализа судских рокова у државама чланицама Савјета Европе на основу судске праксе Европског суда за људска права са стањем 31. јули 2017.

Уставни суд БиХ, Одлука број АП 303/16, Билтен Уставног суда Босне и Херцеговине за 2016. годину број 27.

Уставни суд, Одлука број АП 938/04, објављена у „Службеном гласнику Босне и Херцеговине“.

Уставни суд Босне и Херцеговине, Одлука о допустивости у предмету АП 1356/17, <http://www.ustavisud.ba/dokumenti/AP-1356-17-1161305.pdf>.

Европски суд за људска права, Дорић против БиХ, апликација бр. 68811/13 <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/UredPDF/default.aspx?id=7931&langTag=bs-BA> број 20/06.

Пресуда Великог вијећа Европског суда за људска права од 29. марта 2006. године у предмету *Скордино против Италије (Scordino v. Italy)*, бр. представке 36813/97.

Пресуда Великог вијећа Европског суда за људска права од 29. марта 2006. године у предмету *Апичела против Италије (Apicella v. Italy)*, бр. представке 64890/01.

Пресуда Европског суда за људска права од 24. јуна 2004. године у предмету *Маријен против Белгије (Marien c. la Belgique)*, бр. представке 46046/99.

Dragoljub Reljic, PhD

The Presidency of Bosnia and Herzegovina

**ROLE OF THE STATE IN PROVIDING CONDITIONS FOR TRIAL
WITHIN A REASONABLE TIME REFERRED TO IN ARTICLE 6
OF THE EUROPEAN CONVENTION ON THE PROTECTION OF
HUMAN RIGHTS AND FUNDAMENTAL FREEDOMS**

Summary: The right to a fair trial has been talked and written about intensely over the past several years not only in BiH, but also in the countries of the former Yugoslavia. A large number of appeals, measured in thousands on an annual basis only, suggests that this issue has to be approached studiously. Neighboring states, aware of the obligation to respect this right, undertook certain legislative activities and prescribed procedures, legal instruments and standards relevant for the exercise of this right. The obligation of the state authorities at every level of the government in our country is to implement commitments assumed under the ratified conventions, some of which make integral parts of the Constitution of BiH, and to assist the competent authorities deciding the requests of parties in various proceedings to complete them within a reasonable time. The paper points to the existing shortcomings in the exercise of the right to a reasonable time, the criteria for the assessment of violations of the right and suggests some solutions that would advance this issue.

Key words: Reasonable time, role of the state, criterion, standards, compensation

ZAKLJUČCI

Na osnovu izloženih referata, veoma konstruktivnih izlaganja i diskusije, bez namjere da donose obavezujuće zaključke, učesnici su se složili da su ključne poruke Konferencije kako slijedi:

1. Podržava se Pravosudni forum za Bosnu i Hercegovinu kao vid godišnje konferencije najviših sudova u Bosni i Hercegovini u svrhu jačanja kapaciteta sudova za poštivanje i afirmaciju ustavnih i konvencijskih prava i sloboda;

2. Član II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i član 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda jamče i obavezuju na poštivanje prava na pravično suđenje, odnosno prava na donošenje odluke u *razumnom roku* kao jednom od segmenata tog prava;

3. Pravo na suđenje u разумном року i pravo na obrazloženu sudsku odluku su međusobno povezani i uvjetovani, jer i u slučaju kada je suđenje provedeno u разумном року, ali odluka nije adekvatno obrazložena, ovaj standard nije ispunjen;

4. Kada je riječ o dužini trajanja sudskog postupka, a s obzirom na to da se, prema Ustavu Bosne i Hercegovine, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda direktno primjenjuje i da ima supremaciju nad svim zakonima u Bosni i Hercegovini, sudovi su dužni i u slučaju kada to eventualno pozitivni propisi eksplicitno ne reguliraju, primjenjivati standarde koje su povodom ovog pitanja Evropski sud za ljudska prava i Ustavni sud Bosne i Hercegovine kroz svoju bogatu sudsku praksu već uspostavili;

5. Da li je dužina postupka *u okvirima разумног рока* treba procjenjivati u svjetlu posebnih okolnosti svakog slučaja, pri čemu naročitu pažnju treba posvetiti sljedećim kriterijima: periodu koji se uzima u obzir, složenosti predmeta, ponašanju strana u postupku, ponašanju nadležnog suda ili drugih javnih vlasti, te značaju koji konkretna pravna stvar ima za stranke u postupku;

6. Povreda prava na suđenje u разумном року u Bosni i Hercegovini je sistemski problem koji, pored povrede prava na pravično suđenje, dovodi i do povrede prava na djelotvoran pravni lijek iz člana 13. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda;

7. Mjere koje je u vezi sa ovim problemom u posljednje vrijeme svojim odlukama naložio Ustavni sud Bosne i Hercegovine još nisu provedene u cjelini, niti su preduzete mjere dale očekivane i efektivne rezultate;

8. Država ima pozitivnu obavezu da svoj pravni (sudski) sistem organizira tako da sudovima omogući sve potrebne pretpostavke kako bi mogli efikasno i trajno poštovati i primjenjivati standarde prava na pravično suđenje, uključujući i standard „suđenje u razumnom roku“;

9. S druge strane, sudovi i organi javne vlasti su dužni preduzimati sve neophodne mjere kako bi se izbjeglo nepotrebno dugo trajanje postupka, odnosno neopravdano odugovlačenje postupka;

10. Kako bi se postigli ciljevi iz prethodnih tačaka, neophodno je kritički analizirati organizaciju pravosuđa u cjelini, uključujući i nadležnosti sudova;

11. Učesnici Foruma su saglasni da mjere kojima će se osigurati unapređenje stanja povodom pitanja primjene standarda *suđenje u razumnom roku* mogu uključivati i donošenje posebnih zakona na različitim nivou. U ovom kontekstu neka rješenja u zemljama okruženja, pa i šire mogu biti korisna zakonodavcima u Bosni i Hercegovini. U svakom slučaju, jedna od mjera bi bila ustanovljavanje adekvatnog pravnog lijeka, odnosno instrumenta koji bi bio na raspolaganju strankama u postupku pred sudovima prije obraćanja Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine;

12. Učesnici Foruma posebno skreću pažnju na to da bi finansijska sredstva koja se isplaćuju na ime naknade nematerijalne štete, odnosno kompenzacije koju građanima Bosne i Hercegovine dosuđuju Evropski sud za ljudska prava i Ustavni sud Bosne i Hercegovine (u slučaju kada utvrde da je povrijeđeno njihovo pravo na suđenje u razumnom roku) racionalnije i djelotvornije bilo usmjeriti na unapređenje organizacije i osiguranje niza preduvjeta za efikasniji rad sudova. Relevantni podaci pokazuju da se radi o velikim sredstvima za bh. prilike čija je tendencija da se stalno povećavaju;

13. Učesnici pozdravljaju opredjeljenje organizatora da sve radove prezentirane na Konferenciji objavi u posebnom zborniku, koji će, kao i dosadašnji, biti široko distribuiran.

CONCLUSIONS

Based on the presented works, significant presentations and discussion, the participants, having no intention of making binding conclusions, agreed upon the following key messages of the Conference:

1. The Judicial Forum for Bosnia and Herzegovina is supported as an annual conference of the highest courts in Bosnia and Herzegovina with a view to strengthening the courts' capacities for respect for and affirmation of the rights and freedoms under the Constitution and Convention;

2. Article II(3)(e) of the Constitution of Bosnia and Herzegovina and Article 6(1) of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms guarantee the obligation to respect for the right to a fair trial, including the right to obtain a decision within a reasonable time as one of the segments of that right;

3. Right to trial within reasonable time and right to a reasoned court decision are mutually related and dependant upon each other as that standard will not be met if a trial is conducted within reasonable time but decision is not sufficiently reasoned;

4. As to the length of court proceedings, the courts have the obligation to apply the standards developed through the abundant case-law of the European Court of Human Rights and Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina, even if positive regulations do not explicitly stipulate so, since the Constitution of Bosnia and Herzegovina stipulates that the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms shall apply directly in Bosnia and Herzegovina and shall have priority over all other law in Bosnia and Herzegovina.

5. The reasonableness of the length of proceedings must be assessed in the light of the circumstances of each individual case and in accordance with the following criteria: the period to be taken into consideration, the complexity of the case, the conduct of the parties to the proceedings, the conduct of the relevant court or authorities and what was at stake for parties to the proceedings;

6. Violation of the right to trial within reasonable time in Bosnia and Herzegovina is a universal problem which, in addition to the violation of the right to a fair trial, also amounts to the violation to the right to an effective legal remedy under Article 13

of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms;

7. The measures which the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina has recently ordered in its decisions with regard to that problem have not been fully implemented yet, nor have the taken measures given the expected or effective results;

8. The State has positive obligation to organize its (legal) judicial system so as to make it possible for the courts to respect for and apply the standards of the right to a fair trial, including the standard of “trial within reasonable time” in an efficient and permanent manner.

9. The courts and public authorities, on their part, are obliged to take all necessary measures with a view to avoiding unnecessary excessive length of proceedings, i.e. protraction of proceedings;

10. In order to achieve the objectives referred to in the previous paragraphs, it is necessary to scrutinize the organization of judiciary as a whole, including jurisdiction of courts;

11. The participants of the Forum agreed that the measures to enhance the situation regarding the issue of application of the standards of trial within reasonable time may also include the adoption of special laws at different levels. In this connection, some of the solutions in regional countries and beyond could be useful to the legislators in Bosnia and Herzegovina. At any rate, one of the measures would be the adoption of an adequate legal remedy or instrument which would be available to the parties to the proceedings before the courts before they address the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina;

12. The participants of the Forum draw particular attention to the fact that it would be more rational and effective if the pecuniary compensation awarded on the basis of non-pecuniary damages, i.e. compensation awarded to the citizens of Bosnia and Herzegovina by the European Court of Human Rights and Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina (if they find a violation of their right to trial within reasonable time) is diverted to the enhancement of the organisation and assurance of the prerequisites for more efficient work of the courts. Relevant information makes clearly visible that those are huge funds given the circumstances in Bosnia and Herzegovina, showing an increasing tendency.

13. The participants welcome the commitment of the organiser to publish all works presented at the Conference in a Conference Proceedings, which will be distributed widely.

PRILOG

Pravo na suđenje u razumnom roku u praksi Evropskog suda za ljudska prava

1. STANDARDI EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA U ODNOSU NA SUĐENJE U RAZUMNOM ROKU

1.1. Uvod

Tekst koji je pred vama bavi se standardima koje je Evropski sud za ljudska prava (Evropski sud) utvrdio kod odlučivanja u predmetima koji se odnose na dužinu trajanja postupka (kriterije kojima se treba rukovoditi prilikom određivanja dužine trajanja postupka, period koji se razmatra), kao i postojanjem domaćih pravnih lijekova za rješenje ovog problema. Pregled sadrži i primjere reformi koje su države članice poduzele radi rješenja problema dužine trajanja postupka, a za koje je izvor bio izvještaj Evropske komisije za efikasnost pravosuđa (CEPEJ) na ovu temu usvojen u decembru 2018. godine¹.

Član 6 Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (Evropska konvencija) garantuje svakom pravo na raspravu u razumnom roku, odnosno pruža garanciju da se u okviru razumnog roka i putem sudske odluke okonča nesigurnost u kojoj se jedna osoba može povodom rješavanja svojih građanskih prava ili u vezi sa krivičnom optužbom protiv nje. Brzo djelovanje sudstva odražava se ne samo na položaj osoba u postupku već i na kredibilitet samog suda, a postavlja se i pitanje interesa pravne sigurnosti.

1.2. Period koji se razmatra

Kod razmatranja pitanja razumnog roka potrebno je definisati period koji se razmatra, odnosno odrediti polaznu tačku i kraj. Pri tome se pravi razlika u ovisnosti od vrste postupka, pri čemu se ne misli samo na građanske i krivične već i upravne postupke.

¹ „Length of court proceedings based on the case-law of the ECHR“, European Commission for the efficiency of justice (CEPEJ), 31. Plenarno zasjedanje, 3. i 4. 12. 2018. godine.

Građanske parnice počinju pokretanjem postupka pred sudom nadležnim za rješavanje spora povodom građanskih prava i obaveza², a završava danom kada je postupak okončan na najvišoj mogućoj instanci, tj. kada je odluka konačna³. To je ujedno trenutak kada je sud okončao neizvjesnost u vezi s pravnim položajem određene osobe.

U upravnim predmetima polazna tačka je datum kad je podnosilac po prvi put pitanje dostavio upravnim organima. U presudi *Marschner protiv Francuske*⁴ Sud je odlučio da je postupak počeo kad je podnositelj zahtjeva prvi put, kako je i morao, predmet prosljedio nadležnom ministru, a ne kad se kasnije žalio upravnom sudu, protiv odluke ministra da njegov zahtjev odbije. Promatrani period završava donošenjem odluke kojom je o predmetu spora konačno odlučeno.

Krivični postupak počinje trenutkom podnošenja optužnice⁵. Ovo „razumno vrijeme“ može ponekad da počne da teče od datuma pred zasjedanje suda, „tribunala“ koji je nadležan za „utvrđivanje ... krivične optužbe“⁶. U predmetima *Wemhoff*⁷ i *Neumeister*⁸, te predmetu *Ringelsen*⁹, za početnu tačku se uzeo trenutak hapšenja, moment kada je lice zvanično obaviješteno da će se preduzeti gonjenje i moment kada je preliminarna istraga otvorena.

1.3. Kriteriji

Evropski sud je u svojoj praksi odredio kriterije kojima se treba rukovoditi prilikom procjene razumnosti dužine postupka. Razumnost dužine trajanja postupka cijeni se u svjetlu posebnih okolnosti slučaja, pri čemu naročitu pažnju treba posvetiti sljedećim pitanjima:

- složenost predmeta;
- ponašanje podnosioca zahtjeva;
- ponašanje nadležnih vlasti;
- značaj koji konkretna pravna stvar ima za podnosioca zahtjeva¹⁰.

1.3.1. Složenost predmeta

Za procjenu složenosti postupka svi vidovi predmeta mogu biti od značaja. Evropski sud uzima u obzir procesne vidove, složenost pravnih i činjeničnih pitanja u svakom predmetu, a naročito:

- broj stranaka, optuženih i svjedoka¹¹;
- obim pismenih dokaza;
- elementi međunarodnog prava;¹²
- složenost vještačenja;¹³
- starost događaja koji je bio predmet spora.¹⁴

Primjera radi, u predmetu *Boddaert protiv Belgije*¹⁵ Evropski sud je utvrdio da šest godina i tri mjeseca nije nerazuman vremenski period s obzirom na to da se predmet odnosio na tešku istragu ubistva i istovremeno odvijanje dva predmeta. U predmetima *Tričković protiv Slovenije*¹⁶ i *Janković protiv Hrvatske*¹⁷, koji su se odnosili na utvrđivanje prava na penziju bivših pripadnika JNA, Evropski sud nije našao kršenje zbog složenosti predmeta i okolnosti u kojima su se postupci odvijali. U prvom slučaju, postupak pred Ustavnim sudom Slovenije trajao je dvije godine, sedam mjeseci i 19 dana, a u drugom postupak pred Ustavnim sudom Hrvatske trajao je pet godina, od čega godinu i četiri mjeseca u nadležnosti Evropskog suda. U kontekstu pitanja složenosti predmeta jako je bitno napomenuti da je u praksi Evropskog suda razvijeno načelo da su sudovi nadležni za tok parnice i razuman rok njenog trajanja, odnosno djelotvorno kontrolisanje postupka. U predmetu *Uljar protiv Hrvatske*¹⁸ Evropski sud je istakao sljedeće: *Iako je tačno da su podnositelji zahtjeva u određenoj mjeri pridonijeli produljenju predmeta, do toga je odugovlačenja po mišljenju Suda uglavnom došlo zbog toga što prvostupanjski sud nije djelotvorno kontrolirao postupak. Taj je sud bio onaj koji je imao ovlasti odlučiti kako voditi postupak, i to osobito koje dokaze izvesti i kako cijeliti djelovanje i propuste stranaka, imajući na umu sve postupovne zahtjeve zajamčene članom 6, stav 1 Konvencije.*

2 Vidi Evropski sud, *Darnell protiv UK*, od 26. 10. 1993. godine, stav 21.

3 Vidi Evropski sud, *Scopelliti protiv Italije*, od 23. 11. 1993. godine, stav 18.

4 Evropski sud, presuda od 28. 9. 2004.

5 Vidi Evropski sud, *Deweert protiv Belgije*, od 27. 2. 1980. godine, stav 42.

6 Vidi Evropski sud, *Golder protiv UK*, od 21. 2. 1975. godine, stav 32.

7 Vidi Evropski sud, *Wemhoff protiv Njemačke*, od 27. 6. 1968. godine, stav 19.

8 Vidi Evropski sud, *Neumeister protiv Austrije*, od 27. 6. 1968. godine, stav 18.

9 Vidi Evropski sud, *Ringelsen protiv Austrije*, od 16. 7. 1971. godine, stav 110.

10 Vidi Evropski sud, *Mikulić protiv Hrvatske*, od 7. 2. 2002. godine, stav 38.

11 Supra fusnota 6, st. 20–21.

12 Vidi Evropski sud, *Van Pelt protiv Francuske*, u kojem se vodio krivični postupak protiv velikog broja okrivljenih za međunarodno krijumčarenje narkotika, pri čemu je većina krivičnih djela bila izvršena u inostranstvu.

13 Vidi Evropski sud, *Šilih protiv Slovenije*, presuda od 9. 4. 2009. godine, stav 126.

14 Vidi Evropski sud, *Kostovska protiv Makedonije*, presuda od 15. 6. 2006. godine, stav 42.

15 Evropski sud, presuda od 12. 10. 1992. godine.

16 Evropski sud, presuda od 12. 6. 2001. godine.

17 Evropski sud, odluka o dopustivosti od 12. 10. 2000. godine.

18 Evropski sud, presuda od 8. 3. 2007. godine, stav 37.

1.3.2. Ponašanje podnositelja zahtjeva

Evropski sud je u predmetu *Union Alimentaria Sanders SA protiv Španije* istakao da je dužnost podnositelja zahtjeva samo da *pokaže revnost u poduzimanju koraka koji su za njega relevantni, da se uzdrži od taktike odgađanja i da iskoristi što je u domenu domaćeg prava dopušteno u smislu skraćivanja postupka*¹⁹.

Ponašanje podnositelja zahtjeva je jedini kriterij koji može dovesti do odlučena da ne postoji kršenje iako je dužina postupka očigledno prekomjerna, uz uslov da ne postoji značajna neaktivnost koja se može pripisati domaćim sudovima.

U praksi Evropskog suda postoji niz situacija u kojima se smatralo da podnositelj zahtjeva postupa neodgovorno:

- ako ne prisustvuje ročištima, te svojim ponašanjem dovede do toga da se tužba smatra povučenom ili dovede do mirovanja postupka²⁰ (u predmetu *Idalov protiv Rusije*²¹ u sedam navrata podnositelj zahtjeva ili njegov punomoćnik su propustili da se pojave pred sudom);
- ako često mijenja punomoćnike;²²
- ako često i neopravdano zahtjeva odlaganje ročišta (primjera radi, u predmetu *Ciricosta i Viola protiv Italije* podnositelji zahtjeva su tražili najmanje 17 odlaganja. Iako je postupak trajao 15 godina Evropski sud je utvrdio da nema kršenja člana 6 st. 1 Evropske konvencije jer su podnositelji zahtjeva bili odgovorni za kašnjenja u postupku²³);
- ako iznosi nove činjenice koje treba provjeriti, a koje se pokazu kao netačne;²⁴
- propust podnositelja zahtjeva da dostavi tačnu adresu;²⁵
- podnositelj zahtjeva izbjegava pravdu (primjera radi, u predmetu *Sari protiv Turske i Danske*²⁶ Evropski sud je utvrdio da je period od dvije godine, četiri mjeseci i šest dana bio isključiva odgovornost podnositelja zahtjeva, koji je bjekstvom i vlastitom slobodnom voljom učinkovito izbjegao predaju sudu. Evropski sud je naglasio da je obaveza pojavljivanja pred sudom suštinski element sudskog procesa, osim u slučajevima više sile, ili tamo gdje postoji legitimno opravdanje, te da ne dolazi u obzir da podnositelj ima korist od svoje odluke da pobjegne od pravde.

19 Evropski sud, presuda od 7. 7. 1989. godine, stav 35.

20 Vidi Evropski sud, *Julijana Uglešić protiv Hrvatske*, odluka od 11. 10. 2001. godine.

21 Evropski sud, presuda od 25. 5. 2012. godine.

22 Vidi Evropski sud, *König protiv Njemačke*, presuda od 28. 6. 1978. godine, st. 103 i 108.

23 Evropski sud, presuda od 4. 12. 1995. godine.

24 Vidi Evropski sud, *Bagetta protiv Italije*, presuda od 25. 6. 1987. godine.

25 Vidi Evropski sud, *Mitev protiv Bugarske*, presuda od 22. 12. 2004. godine.

26 Evropski sud, presuda od 8. 11. 2001. godine.

1.3.3. Ponašanje nadležnih vlasti

Kada se određuje da li je ispoštovana garancija razumnog roka, u obzir se uzimaju samo kašnjenja koje se mogu pripisati državi. Država je odgovorna za sva kašnjenja koja su prouzrokovali upravni ili sudski organi vlasti. U predmetu *Zimmerman i Steiner protiv Švajcarske*²⁷ Evropski sud je istakao da je zadatak država da *organizuju svoje pravne sisteme tako da omogućavaju sudovima da poštuju zahtjeve po članu 6.1 Konvencije, uključujući i onaj o suđenju u razumnom roku*. U skladu sa ovim stavom Evropskog suda ne prihvataju se opravdanja kao što su neriješeni predmeti ili administrativne teškoće. Obaveza sudija da vode postupak na takav način da osiguraju razumnu dužinu trajanja sudskog postupka potvrđena je u presudama *Poelmans protiv Belgije* i *Leonardi protiv Belgije*²⁸, u kojima je Evropski sud istakao da čak i tamo gdje se građanskim postupkom upravlja načelom slobodne dispozicije stranaka, koji se sastoji u davanju stranama ovlasti za inicijativu, država je dužna da svoj pravosudni sistem organizira na takav način da ispuni zahtjev suđenja u razumnom roku.

U slučaju *Paroutsas i ostali protiv Grčke*²⁹, Vlada je tvrdila da je veliki broj predmeta bio u toku pred Apelacionim upravnim sudom i Državnim vijećem, kojima se ovi sudovi nisu mogli baviti uprkos svojim naporima i mjerama usvojenim za ubrzanje postupaka. Evropski sud je utvrdio kršenje člana 6 st. 1 u ovom predmetu.

U presudi u predmetu *Lavents protiv Litvanije*³⁰, presudi u krivičnom predmetu koja je bitna i zbog stavova Evropskog suda u vezi sa drugim konvencijskim pravima, Evropski sud je istakao da je slučaj izuzetno složen i primijetio da su značajna odlaganja prouzrokovana zdravstvenim stanjem podnositelja predstavke, ali je smatrao da se podnositelj predstavke ne može smatrati odgovornim za ta odlaganja s obzirom da su posljedica više sile. U pogledu postupanja domaćih vlasti, Evropski sud je istakao da je od dana kada su sudije u postupku zatražile izuzeće, navodeći kao razlog pritisak Vlade, do dana kada je slučaj dodijeljen drugom sudskom vijeću proteklo skoro 11 mjeseci, a da nije dat nijedan razlog za takvu neaktivnost. Evropski sud je zaključio da sudske vlasti nisu pokazale neophodnu ažurnost koja se zahtijeva radi ispravnog vođenja postupka i utvrdio kršenje člana 6 st. 1 Evropske konvencije.

U još jednom krivičnom predmetu, *Bivolaru protiv Rumunije*³¹, krivični postupak pred tri sudske instance trajao je oko devet godina, dva mjeseca i dvije sedmice. Postupak pred Okružnim sudom u Sibiu je trajao oko pet godina i tri mjeseca, između ostalog, zato što je u brojnim prilikama bilo nužno odložiti pretres jer svjedoci nisu

27 Evropski sud, presuda od 13. 7. 1983. godine.

28 Evropski sud, presude od 3. 2. 2009. godine.

29 Evropski sud, presuda od 2. 6. 2017. godine.

30 Evropski sud, presuda od 28. 11. 2002. godine.

31 Evropski sud, presuda od 2. 10. 2018. godine.

pozivani u skladu sa zakonom i zbog nepropisnog vođenja postupka izvođenja optuženog pred sudiju. Utvrđeno je kršenje člana 6 st. 1 Evropske konvencije.

U jednom od predmeta protiv Srbije, u vezi sa ponašanjem relevantnih organa, Evropski sud je konstatovao da je sud zakazao ukupno 42 ročišta, od kojih je 19 odloženo, te da je suđenje moralo da počne iz početka šest puta zbog promjene predsjedavajućeg sudije i/ili sastava vijeća³².

Do kršenje prava na postupanje u razumnom roku u praksi Evropskog suda dolazilo je i zbog kašnjenja u izradi nalaza vještaka (u predmetu *Zappia protiv Italije*³³ četiri godine se čekalo na takav nalaz), promjena šest sudija u istom predmetu, u prvom stepenu³⁴, kašnjenje u izradi pismenog otpravka presude i dostavljanju strankama (u presudi *Debelić protiv Hrvatske* Evropski sud je istakao da je Općinskom sudu na Rabu trebalo više od dvije i pol godine da izradi pismeni otpravak i dostavi odluku podnosiocu zahtjeva).

Kada je riječ o ponašanju vlasti bitno je spomenuti i situacije u kojima dolazi do ponavljanog vraćanja na ponovno suđenje. U presudi *Parizov protiv Makedonije* Evropski sud je utvrdio da ponavljanje ukidanja presuda u toku jednog postupka ukazuje na ozbiljan nedostatak sudskog sistema, s obzirom da je to obično posljedica greški nižih sudova³⁵. U ovoj presudi Evropski sud je utvrdio kršenje prava jer je predmet pet puta vraćan na ponovno suđenje. U predmetu *KIPS D.O.O i Drekalović protiv Crne Gore*³⁶ sporni postupci (za dokompletiranje urbanističke parcele) trajali su više od 11 godina i 10 mjeseci, tokom kojeg perioda su domaći sudovi vraćali predmet na ponovno suđenje sedam puta. Evropski sud je utvrdio kršenje člana 6 st. 1 Evropske konvencije.

1.3.4. Značaj odlučivanja u predmetu za podnositelja zahtjeva

Evropski sud obraća pažnju i na poseban interes koji podnositelj zahtjeva može imati. Očekuje se da se krivični predmeti rješavaju brže od građanskih, naročito u situaciji kada se okrivljena osoba nalazi u pritvoru. Ovo se posebno veže za član 5 st. 3 Evropske konvencije, koji predviđa da će svako ko je uhapšen ili lišen slobode shodno odredbama iz stava 1. tačka c) ovog člana biti bez odlaganja izveden pred sudiju ... i imaće pravo da mu se sudi u razumnom roku ili da bude pušten na slobodu do suđenja.

Međutim, praksa Evropskog suda ukazuje da i građanski postupci zahtijevaju ekspeditivnost. Iz prakse Evropskog suda mogu se izdvojiti sljedeće situacije iz građanske oblasti gdje se zahtijeva ažurno postupanje:

32 Vidi Evropski sud, *Grujović protiv Srbije*, presuda od 21. 7. 2015. godine, stav 64.

33 Evropski sud, presuda od 26. 9. 1996. godine.

34 Supra fusnota 11, stav 130.

35 Evropski sud, presuda od 7. 2. 2008. godine, stav 58.

36 Evropski sud, presuda od 26. 6. 2018. godine.

- određivanje starateljstva nad djecom;³⁷
- utvrđivanje očinstva;³⁸
- radni sporovi;³⁹
- postupcima za naknadu štete (zbog policijske torture⁴⁰, teških saobraćajnih povreda);⁴¹
- predmeti u kojima je zdravlje podnosioca zahtjeva ključno pitanje;⁴²
- visoka dob podnosioca zahtjeva.⁴³

Značaj odlučivanja u predmetu u kontekstu dužine trajanja postupka lijepo ilustruje nedavna presuda Evropskog suda u predmetu *Milovanović protiv Srbije*⁴⁴. Podnositeljica zahtjeva u ovom predmetu prigovarala je da srbijanske vlasti nisu poduzele potrebne mjere da izvrše odluke o starateljstvu nad djetetom donesene u njenu korist, što je dovelo do toga da joj je uskraćen kontakt s djecom i onemogućeno da učinkovito koristi starateljstvo i roditeljsko pravo dugi niz godina (djeca su u međuvremenu navršila 18 godina). Iako je Evropski sud ove navode razmatrao u okviru člana 8 Evropske konvencije (pravo na privatni i porodični život), bitno je ukazati na dio obrazloženja presude u ovom predmetu gdje Evropski sud ističe da je tuženom faktički bilo dopušteno korištenje pravosudnog sistema i **kašnjenja postupka** u njegovu korist sve dok **faktičko stanje nije toliko izmijenjeno vremenom** da bi se omogućilo poništavanje aplikantičnih starateljskih prava kroz poseban skup sudskih postupaka ili da bi izmanipulirana djeca sama odlučila. Uzimajući u obzir, između ostalog, činjenice slučaja, uključujući **protok vremena, najbolje interese djeteta**, Evropski sud je utvrdio da, bez obzira na slobodno polje procjene države, **neizvršavanje aplikantičnih starateljskih prava**, dodijeljeno privremenim nalogom i pravosnažnom presudom, predstavljalo je kršenje njenog prava na poštivanje porodičnog života. U ovom predmetu Evropski sud je također utvrdio povreda prava na suđenje u razumnom roku u postupku pred Ustavnim sudom. Evropski sud je ponovio da je potrebna izuzetna pažnja u postupanju u slučajevima skrbnštva nad djecom s obzirom na moguće posljedice koje može imati pretjerano trajanje postupka, posebno na uživanje prava na poštivanje porodičnog života. Evropski sud je također podsjetio na svoj da je zadatak država da organizuju svoje pravne sisteme tako da omogućavaju

37 Vidi Evropski sud, *Hokkanen protiv Finske*, presuda od 23. 9. 1994. godine.

38 Supra fusnota 8.

39 Vidi Evropski sud, *Obermeier protiv Austrije*, presuda od 28. 6. 1990. godine; *Lechelle protiv Francuske*, presuda od 8. 6. 2004. godine.

40 Vidi Evropski sud, *Caloc protiv Francuske*, presuda od 20. 7. 2000. godine, stav 120.

41 Vidi Evropski sud, *Silva Pontes protiv Portugala*, presuda od 23. 3. 1994. godine; *Martins Moreira protiv Portugala*, presuda od 7. 10. 1988. godine.

42 Vidi Evropski sud, *X protiv Francuske*, presuda od 23. 3. 1991. godine.

43 Vidi Evropski sud, *Süßmann protiv Njemačke*, presuda od 16. 9. 1996. godine.

44 Vidi Evropski sud, *Milovanović protiv Srbije*, presuda od 8. 10. 2019. godine.

sudovima da poštuju zahtjeve po članu 6 st. 1 Konvencije, uključujući i onaj o suđenju u razumnom roku. U ovom kontekstu Evropski sud je istakao da, iako se ta obaveza ne može tumačiti na isti način za ustavni sud koji ima ulogu čuvara ustava kao i za redovni sud, njegova uloga zahtijeva da ustavni sud ponekad uzme u obzir i druge okolnosti, a ne samo puki hronološka redosljed kojim će se o predmetima odlučivati, a to su priroda slučaja i njegova važnosti u političkom i društvenom pogledu.

1.4. Izvršenje sudskih odluka

Izvršavanje presude koju donese bilo koji sud mora se smatrati sastavnim dijelom sudskog postupka⁴⁵. „[...] Član 6.1 obezbjeđuje svima pravo na podnošenje tužbenog zahtjeva koji se odnosi na njihova građanska prava i obaveze pred sudom ili tribunalom; na ovaj način član obihvata i „pravo na sud“, a pravo na pristup, što je u stvari pravo na pokretanje postupaka pred sudom u građanskoj parnici predstavlja jedan njegov aspekt. Ipak, to pravo bi bilo iluzorno ako bi pravni sistem zemalja ugovornica dozvoljavao da konačne, obavezujuće sudske odluke ostaju neučinkovite i na štetu jedne strane. Bilo bi neshvatljivo da član 6.1 koji opisuje do detalja proceduralne garancije ponuđene strankama u parnici, postupke koji su fer i pošteni, javni i ekspeditivni, ostane bez zaštite primjene odluka suda. Doslovno tumačenje člana 6. kao člana koji se isključivo tiče pristupa sudu i vođenja postupka dovelo bi do situacija koje su inkompatibilne sa principom vladavine zakona kojeg se ugovorna država, prilikom ratifikacije Konvencije, obavezala da će poštovati. [...] Sud i dalje ponavlja da ne prihvata da državne vlasti navode nedostatak sredstava kao ispriku za nepoštivanje obaveza proisteklih iz presude. Doduše, odgoda u izvršenju presude može se opravdati posebnim okolnostima, ali odgoda ne može biti takva da naruši srž prava koje štiti član 6.1. [...]“⁴⁶. U predmetu *Jeličić protiv BiH*, iz kojeg je preuzet prethodni citat, konačna i izvršna presuda nije se izvršavala duže od 4 godine (*ratione temporis* nadležnosti Evropskog suda). Evropski sud je utvrdio da je srž prava aplikantice na pristup sudu (član 6 Konvencije) bilo narušeno. Također je utvrdio i povredu prava na imovinu.

1.5. Smjernice bazirane na izvještaju Evropske komisije za efikasnost pravosuđa koje se odnose na dužinu postupka

U izvještaju koji je nedavno usvojila Evropska komisija za efikasnost pravosuđa (CEPEJ) o primjeni prava na suđenje u razumnom roku⁴⁷, na osnovu opširne analize prakse Evropskog suda navedene su određene smjernice koje se odnose na dužinu

45 Vidi Evropski sud, *Hornsby protiv Grčke*, presuda od 19. 3. 1997. godine, stav 40.

46 Vidi Evropski sud, *Jeličić protiv BiH*, presuda od 31.10.2006. godine, st. 38. i 39.

47 Supra fusnota 1.

postupka. Dakle, naglašavamo da se ne radi o smjernica samog Evropskog suda, već određenim vrstama zaključaka do kojih je došla Evropska komisija za efikasnost pravosuđa na osnovu prakse Evropskog suda. Radi se o sljedećim smjernicama:

- Ukupno trajanje do dvije godine po nivou nadležnosti u običnim (nesloženim) predmetima u pravilu se smatraju razumnim. Kad su postupci trajali više od dvije godine, Evropski sud pažljivo ispituje slučaj kako bi utvrdio postoje li objektivni razlozi, poput složenosti slučaja i jesu li nacionalne vlasti pokazale dužnu revnost u tom postupku;
- U složenim slučajevima Sud može dopustiti duže vrijeme, ali posebnu pažnju posvećuje periodima neaktivnosti koji su očito pretjerani. Međutim, duže dopušteno vrijeme rijetko iznosi više od pet godina i gotovo nikada više od osam godina ukupnog trajanja;
- U tzv. prioritarnim slučajevima u kojima je ključno pitanje značaj za podnositelja zahtjeva, sud može odstupiti od opšteg pristupa i utvrditi povredu čak i ako je slučaj trajao manje od dvije godine po nivou nadležnost. To će biti slučaj, na primjer, kada je zdravstveno stanje podnositelja zahtjeva ključno pitanje ili ako bi kašnjenje moglo imati nepopravljive posljedice za podnositelja zahtjeva;
- Jedini slučajevi u kojima Sud nije utvrdio povredu uprkos očigledno prekomjernoj dužini postupaka su bili slučajevi u kojima je ponašanje aplikanta bio glavni faktor.

Iz iste analize prakse vidljivo je koliko je trajanje postupka u svojoj praksi do kraja 2018. godine Evropski sud ocijenio kao opravdano: za jednostavnije građanske postupke prihvatljiva dužina bila je pet godina i tri mjeseca: jedna godina i 10 mjeseci u prvom stepenu; jedna godina i osam mjeseci po žalbi i jedna godina i devet mjeseci u trećem stepenu; za jednostavnije krivične postupke prihvatljivo trajanje je bilo tri godine i šest mjeseci (za tri nivoa nadležnosti), odnosno pet godina i 11 mjeseci (za četiri nivoa nadležnosti); za krivične složene postupke najduža prihvatljiva dužina bila je osam godina i pet mjeseci (za istragu i tri nivoa nadležnosti).

1.6. Domaći pravni lijekovi za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku i reforme koje su poduzele države članice u vezi sa dužinom trajanja postupka

Djelotvorni pravni lijek za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku jeste onaj koji može „da spriječi povredu prava koja može da nastupi ili da obezbijedi odgovarajuće obeštećenje za povredu koja je već nastupila“⁴⁸.

48 Vidi Evropski sud, *Kudla protiv Poljske*, presuda od 26. 10. 2000. godine, stav 158.

Kada je riječ o zemljama u okruženju Bosne i Hercegovine, mnoge od njih donijele su posebne zakone koji se bave ovim pitanjem. U Sloveniji se od 1. januara 2007. godine primjenjuje Zakon o zaštiti prava na suđenje bez nepotrebnog odlaganja,⁴⁹ koji u Odjeljku 3 predviđa dva pravna lijeka u cilju ubrzanja tekućih postupaka: nadzornu pritužbu i prijedlog za određivanje roka, te zahtjev za pravičnim zadovoljenjem u odnosu na štetu pričinjenu zbog nepotrebnog odugovlačenja. U presudi *Grzinčić protiv Slovenije* Evropski sud je, pozivajući se na praksu u predmetu *Scordino protiv Italije*, istakao da *kombinacija dvije vrste pravnih lijekova, jedne koja je koncipirana kako bi se ubrzali postupci, i druge kako bi se omogućilo obeštećenje, izgleda da predstavljaju najbolje rješenje za obeštećenje za povredu zahtjeva za „razumnim rokom“*⁵⁰. U Hrvatskoj su 2013. godine Zakonom o sudovima uvedena sljedeća pravna sredstva za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku: zahtjev za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku i zahtjev za isplatu primjerene naknade zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku⁵¹. U Crnoj Gori je krajem 2007. godine stupio na snagu Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku⁵², koji je uveo dva pravna lijeka: kontrolni zahtjev za ubrzanje postupka i tužbu za pravično zadovoljenje. Srbija je 2015. godine donijela Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku,⁵³ koji predviđa tri pravna sredstva radi zaštite ovog prava: prigovor radi ubrzanja postupka, žalbu i zahtjev za pravično zadovoljenje.

Iz analize prakse Evropskog suda CEPEJ-a, koji se spominjao u prethodnom naslovu,⁵⁴ dolazimo do sljedećih podataka:

- Češka je uvela reforme nakon presude *Hartman* od 10. jula 2003, u kojoj je Evropski sud zaključio da je apelacija Ustavnom sudu, koja je pojedincima omogućavala da ospore bilo koju konačnu odluku bilo kojeg organa, upravnog ili sudskog, nedjelotvorna. Akt br. 192/2003 dodao je odredbu aktu br. 6/2002 o sudovima i tužiocima, po kojem je, od 1. jula 2004, lijek za pretjerano kašnjenje u sudskom postupku moguće tražiti podnošenjem zahtjeva da se odredi rok za završetak određene procesne faze ili radnje.
- U Austriji član 91 Zakona o sudovima (*Gerichtsorganisationsgesetz*) nudi lijek koji je Sud nedavno opisao kao „djelotvoran“ u presudi *Holzinger* od 30. januara 2001. Nove odredbe su u martu 2004. uvedene u Zakon o krivičnom postupku i optuženim licima daju pravo da im se postupak okonča u razumnom roku.

U analizi su također pobrojane glavne reforme koje su tokom perioda 2012–2017. uvele države članice kako bi se okončalo pretjerano trajanja sudskih postupaka uslijed sistemskog problema.

Radi se o sljedećim reformama:

- povećanje sredstava dodijeljenih pravosudnom sistemu, povećanje broja sudija, tužitelja i pravosudnog osoblja;
- formiranje dodatnih sudova prvog i drugog nivoa (prije svega za upravne sporove);
- pribjegavanje alternativnim oblicima rješavanja sporova;
- pojašnjenje pravila koja se odnose na nadležnost;
- stvaranje profesije (izvršitelja ili drugih) koja ima isključivu odgovornost vezanu za izvršenje;
- uvođenje ograničenja u pogledu mogućnosti upućivanja predmeta na žalbene i kasacione sudove, uvođenje postupaka za filtriranje žalbi na te sudove, zajedno sa restriktivnijim kriterijima prihvatljivosti, stvaranje panela i pojednostavljenih postupaka za trenutno odbacivanje nedopuštene ili očito neosnovane žalbe;
- korištenje od vrhovnih sudova postupaka tipa „pilotske presude“;
- uvođenje nadležnosti određenim komisijama za pravosudnu službu i vrhovnim sudovima da prate rad sudova i određuju mjere koje se trebaju usvojiti kako bi se osigurala efikasnost sudova u svakom predmetu;
- uvođenje elektronskih (kompjuteriziranih) sistema za upravljanjem predmetima (rad bez papira);
- ublažavanje/smanjenje teških krivičnih djela na lakša krivična djela odnosno na prekršaje (sitno krivično djelo);
- povećanje broja postupaka u formi sudije pojedinca;
- prelaz sa usmenog na pismeni postupak;
- stručno usavršavanje sudija i tužitelja;
- specijalizacija organizacije sudova (pogotovo u području porodičnog prava).

Pored ovoga, apostrofira se da se Evropski sud u veoma bitnoj presudi *Scordino protiv Italije* poziva na rad CEPEJ-a: *U svom okvirnom programu (CEPEJ (2004) 19 Rev 2, stav 7), CEPEJ primjećuje da sredstva ograničena na kompenzaciju imaju preblag poticajni efekat na države da ih navedu da modificiraju način rada i donosi samo popravljajuće situacije a posteriori u slučaju dokazanog kršenja, umjesto da pronađu rješenje za duge sudske postupke. ... Kad jedan pravni sistem u ovom smislu nije uspješan, pravni lijek koji omogućava da se ubrzaju postupci da bi se spriječilo pretjerano trajanje predstavljaju najdjelotvornije rješenje. Takvi lijekovi uvode nesumnjivu prednost u poređenju sa lijekom koji je usmjeren samo na plaćanje finansijske naknade, jer se time*

49 Zakon o varstvu pravice do sojenja brez nepotrebne odlašanja, Uradni list RS broj 49/2006.

50 Evropski sud, presuda od 3. 5. 2007. godine, stav 96.

51 Narodne novine (RH), broj 028/2013, član 64.

52 Službeni list Crne Gore, broj 11/2007.

53 Službeni glasnik RS, broj 40/2015.

54 Supra fusnota 38.

opet izbjegava potvrđivanje ponovljenih kršenja u istom postupku i, isto kao i novčana naknada, nije ograničen samo na djelovanje a posteriori, kako to predviđa, recimo, italijanski zakon.

Kada je riječ o velikom prilivu predmeta i pitanju kako uspostaviti prioritet u njihovom rješavanju, Evropski sud je i sam predložio određene smjernice u ranije pomenutom predmetu *Union Alimentaria Sanders SA*, te istakao sljedeće: *U takvim okolnostima, legitimno je kao privremeno i ekspeditivno odlučiti se za određeni redosljed kojim će se predmeti rješavati, na osnovu njihove hitnosti i značaja. Hitnost predmeta, pak, vremenom se povećava: shodno tome, ako kritična situacija potraje, takve mjere efikasnosti pokazuju se nedovoljnima i država mora poduzeti druge, djelotvornije radnje, da bi ispoštovala zahtjeve člana 6., stav 1.*⁵⁵

1.7. Zaključak

Samo efikasno pravosuđe može odgovoriti na zahtjeve prava na suđenje u razumnom roku. Pod efikasnim pravosuđem se može podrazumijevati pravosuđe u kojem nema zaostalih predmeta i u kojem postoje djelotvorni pravni lijekovi za zaštitu ovog prava. Put do postizanja takvog cilja za neke zemlje sigurno nije jednostavan, ali makar kao dobar start za prelazak tog puta može poslužiti stalno podsjećanje na standarde i praksu koje je razvio Evropski sud u predmetima dužine trajanja postupka.

⁵⁵ Supra fusnota 17.

2. ODABRANI SLUČAJEVI IZ PRAKSE EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA U ODNOSU NA SUĐENJE U RAZMNOM ROKU

2.1. Presuda u predmetu

ĐURIĆ I OSTALI PROTIV BOSNE I HERCEGOVINE⁵⁶

20. januar 2015.

(predstavke br. 79867/12, 79873/12, 80027/12, 80182/12, 80203/12 i 115/13)

2.1.1. Osnovne činjenice

Predstavke je podnijelo 18 državljana Bosne i Hercegovine, među kojima su članovi pet različitih porodica i još dvojica pojedinaca.

Između 2000. i 2008. godine Republici Srpskoj je u šest presuda prvostepenog suda u Banjaluci naloženo da isplati ratnu odštetu podnosiocima predstavki. Uprkos tome što su postale pravosnažne, te presude nisu izvršene.

Podnosioci predstavki su se obratili Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine žaleći se zbog neizvršenja presuda. U januaru 2013. godine, Ustavni sud BiH je ustanovio da je bio prekršen član 6 Konvencije, kao i član 1 Protokola br. 1 u odnosu na neke od podnosilaca predstavki, dok su žalbe drugih podnosilaca predstavki još bile u postupku pred tim sudom. U skladu sa svojom ustaljenom praksom, Ustavni sud Bosne i Hercegovine je odbio zahtjeve podnosilaca predstavki za nadoknadu, smatrajući da je već sama činjenica da je utvrdio povredu prava po Konvenciji predstavljala pravično zadovoljenje.

U oktobru 2012. godine Republika Srpska je izradila generalni plan za nadoknadu ratne štete, kojim je predviđeno da izvršenje pravosnažnih presuda kojima je naložena

⁵⁶ Ova presuda je pravosnažna.

isplata ratne odštete bude sprovedeno u periodu od 13 godina, počev od 2013. Docije je rok predviđen za to izvršenje produžen na 20 godina.

Na osnovu novog plana za isplatu ratne odštete bilo je predviđeno da presuda u slučaju jedne porodice bude izvršena u 2014; presude po slučajevima ostalih porodica trebalo je da budu izvršene 2017, 2019, 2024, 2026. i 2030. godine.

2.1.2. Odluka Suda

Pozivajući se na član 6 Konvencije i član 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju, podnosioci predstavki su se žalili zbog kontinuiranog neizvršenja pravosnažnih presuda izrečenih u njihovu korist od 1999. do 2008. godine.

Član 6 i član 1 Protokola br. 1

Evropski sud je naglasio da je u svojoj međašnjoj presudi *Čolić i ostali protiv Bosne i Hercegovine* zauzeo stanovište da veličina javnog duga ne može biti opravdanje za zakonsku obustavu izvršenja cijele kategorije pravosnažnih presuda. U slučaju *Čolić*, on je presudio da su bili prekršeni član 6 i član 1 Protokola br. 1 zbog pretjerano dugog odlaganja izvršenja. Akcioni plan Republike Srpske donijet je kao reakcija na tu presudu.

Iz tih razloga, Evropski sud je saopštio da pitanje na koje u ovom slučaju treba odgovoriti glasi da li je plan za isplatu ratne štete koji je sačinila i proglasila Republika Srpska predstavljao odgovarajući način za rješavanje problema neizvršenja pravosnažnih domaćih presuda na osnovu kojih je ratna odšteta dodijeljena. U svjetlosti dugog odlaganja izvršenja koje se već dogodilo, Evropski sud je stao na stanovište da je predviđeni vremenski okvir od 20 godina do konačne isplate ratne odštete bio pretjerano dug. Iako je priznao da Republika Srpska ima veliki problem javnog duga, Evropski sud je još jednom naglasio da državni organi ne mogu da se pozivaju na nedostatak sredstava nastojeći da time opravdaju to što nisu isplatili dug po presudi. Posljedica predloženog odlaganja izvršenja za 20 godina predstavljala bi prekomjerno individualno breme za podnosiocima predstavki.

Iako je Evropski sud prihvatio tezu da je plan za isplatu ratne štete denesen u namjeri da se osigura izvršenje obaveza Države po Konvenciji i u tom smislu joj je odao priznanje na takvom gestu, on je ipak zaključio da sam taj plan koji je donijela Republika Srpska, onako kako je produžen 2013. godine, nije u skladu sa članom 6 i članom 1 Protokola br. 1.

Na osnovu svega toga, Evropski sud je stao na stanovište da su bili prekršeni član 6 i član 1 Protokola br. 1 uslijed produženog neizvršenja pravosnažnih i izvršnih presuda domaćih sudova u korist podnosilaca predstavki.

Član 46

Evropski sud je našao za shodno da razmotri primjenu člana 46, koji državama nameće obavezu da, pod nadzorom Komiteta ministara, primjene odgovarajuće opšte i/ili pojedinačne mjere kako bi obezbijedile da se ostvari pravo podnosilaca predstavke za koje je Evropski sud ustanovio da je bilo prekršeno.

Evropski sud je stao na stanovište da Republika Srpska treba da izmjeni i dopuni Plan isplate ratne odštete u relativno kratkom roku, najbolje u roku od godinu dana od datuma nastupanja pravosnažnosti date presude. S obzirom na dugačko odlaganje koje je već nastupilo, taj izmijenjeni i dopunjeni plan isplate ratne štete treba da sadrži prihvatljiviji rok za izvršenje presuda. Prvobitni plan za isplatu ratne štete (s rokom od 13 godina) postavio je razumniju granicu za isplatu. Evropski sud je također zaključio da u slučajevima u kojima je već nastupilo kašnjenje duže od 10 godina presude treba izvršiti odmah, bez odlaganja.

Član 41

Evropski sud je presudio da Država treba da isplati iznos od 1.000 eura po predstavci na ime nematerijalne štete i 450 eura po predstavci na ime sudskih i ostalih troškova.

2.1.3. Komentar

U presudi *Čolić i ostali protiv Bosne i Hercegovine*,⁵⁷ Evropski sud je ustanovio da je bio prekršen član 6, pravo na pravično suđenje, kao i član 1 Protokola br. 1, pravo na imovinu, uslijed neizvršenja presuda domaćih sudova kojima je naložena isplata ratne odštete. S obzirom na broj sličnih slučajeva, Bosna i Hercegovina je pozvana po osnovu člana 46 Konvencije da primjeni odgovarajuće opšte mjere. U decembru 2010. godine, godinu dana pošto je ta presuda izrečena, Republika Srpska je iznijela svoj akcioni plan, pa je Plan za izvršenje presuda usvojen u oktobru 2012.

Sudska praksa Suda u Strazburu se od tada razvijala. U slučaju *Runić i ostali protiv Bosne i Hercegovine*,⁵⁸ Evropski sud je zaključio da je, iako su presude domaćih sudova u tom slučaju na kraju izvršene tako što su izdate obveznice, bio prekršen član 6 i član 1 Protokola br. 1 zbog toga što su presude domaćih sudova ostale neizvršene između tri i gotovo osam godina. Potom se u slučaju *Ignjatić i ostali protiv Bosne i Hercegovine*,⁵⁹ Evropski sud bavio predstavkama u kojima kreditori nisu dali pristanak za izdavanje državnih obveznica umjesto gotovine, što je trebalo da predstavlja način izvršenja presude. Evropski sud je stao na stanovište da, s obzirom na to da kreditori nisu dali pristanak, sudovi nadležni za izvršenje nisu mogli da nalože izvršenje pravosnažnih

⁵⁷ Evropski sud *Čolić i ostali protiv Bosne i Hercegovine*, presuda od 10. novembra 2009.

⁵⁸ Evropski sud *Runić i ostali protiv Bosne i Hercegovine*, presuda od 15. novembra 2011.

⁵⁹ Evropski sud *Ignjatić i ostali protiv Bosne i Hercegovine*, presuda od 15. januara 2013.

presuda kojima je predviđeno da se ratna odšteta isplati u takvim obveznicama. Na osnovu svega toga, Evropski sud je zaključio da je to bilo u suprotnosti sa članom 6 i članom 1 Protokola br. 1.

Poslije presude u slučaju *Ignjatić i ostali*, mnogi kreditori su se zapravo *opredijelili* za izvršenje u gotovini, čime je automatski povećan broj presuda koje je trebalo izvršiti gotovinskim putem. Uslijed toga, Republika Srpska je shvatila da je Plan za isplatu ratne odštete iz oktobra 2012. neostvarljiv, pa je u julu 2013. predstavila novi plan, kojim je rok za izvršenje produžila sa 13 na 20 godina.

Iz obrazloženja u presudi Đurić i ostali jasno je da bi Evropski sud bio spreman da prihvati početno predloženi rok od 13 godina za izvršenje presuda. Međutim, produžetak tog roka na 20 godina, u svjetlosti odlaganja do kojih je već došlo, u nekim slučajevima čak i do 13 godina, nije se smatrao prihvatljivim u pogledu standarda Konvencije.

Na osnovu člana 46 u datom slučaju, Evropski sud je stao na stanovište da Bosna i Hercegovina treba, po mogućnosti u roku od godinu dana, da izmjeni Plan za isplatu odštete tako da on obuhvati razuman rok. S obzirom na dugo odlaganje koje je već nastupilo, trebalo bi uvesti primjereniji rok za izvršenje. U tom smislu, Evropski sud je ustanovio da je rok koji je bio predložen prvobitnim planom iz oktobra 2012. bio mnogo razumniji u trenutku kada je utvrđen. U slučajevima u kojima je odlaganje trajalo već više od 10 godina, presude treba izvršiti bez ikakvog daljeg odlaganja.

2.2. Odluka u predmetu

DRUŠTVO ZA VARSTVO UPNIKOV PROTIV SLOVENIJE

21. novembar 2017.
(predstavka br. 66433/13)

2.2.1. Osnovne činjenice

Predstavku je podnijelo slovenačko društvo sa sjedištem u Mariboru. Godine 1996. osnovala ga je grupa pojedinaca (povjerilaca) koji su bili klijenti privatne nebankarske investicione kompanije Z. Ovi su pojedinci uložili sredstva u tu kompaniju, koja nije ispunila svoje ugovorne obaveze. Osnovani su neprofitno udruženje da zastupa zajedničke interese povjerilaca koji su pretrpjeli gubitak zbog ponašanja kompanije Z. i njenih vlasnika.

Nakon što je udruženje koje je podnijelo predstavku osnovano, 1.484 povjerioca je na njega prenijelo svoja potraživanja od kompanije Z. kako bi ga ovlastili da pokrene postupak za njihovu naplatu. Prema standardizovanom ugovoru, udruženje koje

je podnijelo predstavku bilo je u obavezi da povjeriocima isplati srazmerni dio zajedničkog iznosa koji dosude domaći sudovi u slučaju okončanja postupka u njihovu korist. Svaki povjerilac se obavezao da udruženju avansno plati po 25 eura na ime troškova postupka, da bude na raspolaganju radi učešća u postupku i da udruženju na njegov zahtjev pruža informacije.

Udruženje koje je podnijelo predstavku pred Okružnim sudom u Mariboru 18. marta 1997. pokrenulo je postupak protiv vlasnika kompanije Z. u vezi sa potraživanjima povjerilaca. Kompanija Z. je podnijela zahtjev da interveniše na strani udruženja koje je podnijelo predstavku. Podnijet je zahtjev za privremenu mjeru vezanu za imovinu tuženih, koja je određena, a potom 2. septembra 2003. godine preinačena. Udruženje koje je podnijelo predstavku zatražilo je da se predmetu da prioritet. Okružni sud u Mariboru je 13. novembra 2003. dozvolio intervenciju kompanije Z. u stečaju, a finansijski vještak je formalno imenovan 2004. godine.

Taj je vještak početkom 2005. zatražio od suda dodatne informacije kako bi pripremio svoje mišljenje, a potom se sudu ponovo obratio sa istim zahtjevom krajem 2005. godine. Okružni sud u Mariboru je 16. oktobra 2006. odlučio da predmetu da prioritet. Udruženje koje je podnijelo predstavku 21. februara 2007. podnijelo je nadzornu žalbu. Vještak je Okružnom sudu u Mariboru vratio spise predmeta, tvrdeći da ne može da pripremi mišljenje bez dokumenata koje je zatražio iz spisa predmeta u krivičnom postupku pokrenutom protiv dvojice tuženih.

Okružni sud u Mariboru je 8. juna 2007. usvojio zahtjev udruženja koje je podnijelo predstavku za isplatu iznosa od 9.855.235,19 eura. Drugi tuženi je izjavio žalbu u kojoj je osporavao zakonsko pravo udruženja koje je podnijelo predstavku u vezi sa potraživanjima određenih povjerilaca. Viši sud u Mariboru je 6. avgusta 2008. odbacio žalbu. Udruženje koje je podnijelo predstavku 18. marta 2008. podnijelo je zahtjev za nagodbu, konkretno – da sa Državnim pravobranilaštvom sklopi sporazum o pravičnom zadovoljenju zbog kašnjenja u građanskom postupku, shodno Zakonu o zaštiti prava na suđenje bez nepotrebnog odgađanja iz 2006. godine, o isplati 50.075,11 eura na ime nematerijalne štete. Udruženje koje je podnijelo predstavku kasnije je povećalo zahtijevani iznos na 74.200 eura.

Pregovori sa Državnim pravobranilaštvom nisu urodili plodom, te je udruženje koje je podnijelo predstavku zatražilo naknadu u iznosu od 74.200 eura na ime nematerijalne štete i 158.136 eura na ime materijalne štete prouzrokovane dužinom postupka protiv prvo tuženog. Okružni sud u Mariboru je razdvojio postupke o materijalnoj i nematerijalnoj šteti i odredio da se postupak o nematerijalnoj šteti vodi pred Lokalnim sudom u Celju.

Lokalni sud u Celju je 3. marta 2011. utvrdio da je u građanskom postupku povrijeđeno pravo udruženja koje je podnijelo predstavku na suđenje u razumnom roku i dosudio mu naknadu u iznosu od 2.880 eura na ime nematerijalne štete i 50,94 eura na ime

troškova postupka. Lokalni sud je zaključio da to pravo pojedinačnih povjerilaca nije bilo prekršeno jer nisu bili strane u građanskom postupku.

Udruženje koje je podnijelo predstavku 15. marta 2011. izjavilo je žalbu, tvrdeći da je sud trebalo da uzme u obzir da se postupak odnosio na 1.484 pojedinačna potraživanja koja su spojena radi ubrzanja postupka. Pored toga je tvrdilo da maksimalni iznos naknade za nematerijalnu štetu od 5.000 eura propisan Zakonom iz 2006. nije dovoljan u pogledu trajanja postupka koji je u toku. Viši sud u Celju je djelimično usvojio žalbu i iznos naknade povećao na 4.500 eura. Viši sud je također konstatovao da članovi udruženja nisu faktor koji treba uzeti u obzir prilikom određivanja iznosa naknade.

Udruženje koje je podnijelo predstavku 29. decembra 2011. podnijelo je ustavnu žalbu i inicijativu za razmatranje ustavnosti Zakona iz 2006. godine, konkretno odredbe o maksimalnom iznosu naknade od 5.000 eura. Ustavni sud je 23. aprila 2013. odbacio i žalbu i inicijativu za razmatranje ustavnosti Zakona iz 2006. godine.

2.2.2. Odluka Suda

Udruženje koje je podnijelo predstavku žalilo se na povredu člana 6 st. 1 zbog predugog trajanja građanskog postupka o kojem je riječ i nedovoljne naknade dosuđene za nematerijalnu štetu. Udruženje koje je podnijelo predstavku se također žalilo na povredu člana 13, tvrdeći da je maksimalna naknada od 5.000 eura određena zakonom nedovoljna i neodgovarajuća, te da ne predstavlja djelotvorni pravni lijek.

Prihvatljivost pritužbe o povredi člana 6

Sud je konstatovao da se u ovom predmetu otvara pitanje da li udruženje koje je podnijelo predstavku može da tvrdi da je žrtva navodne povrede člana 6 st. 1 jer su mu domaći sudovi dosudili naknadu za nematerijalnu štetu. Odluka u korist podnosioca predstave u načelu nije dovoljna kako bi on bio lišen statusa žrtve, izuzev ako su organi priznali povredu i za nju pružili obeštećenje.

Sud je primijetio da je Lokalni sud u Celju izričito priznao povredu prava na suđenje u razumnom roku udruženja koje je podnijelo predstavku, te da je Viši sud u Celju potvrdio njegovu odluku. Sud je zaključio da to priznanje zadovoljava prvi uslov utvrđen u njegovoj sudskoj praksi.

Status udruženja koje je podnijelo predstavku potom je zavisio od toga da li je obeštećenje adekvatno i dovoljno, imajući u vidu pravično zadovoljenje koje Sud dosuđuje u skladu sa članom 41. Sud je prvo nastojao da utvrdi da li predmet treba posmatrati kao predmet jednog pojedinačnog povjerioca ili je prilikom utvrđivanja iznosa pravičnog zadovoljenja potrebno uzeti u obzir interese pojedinačnih članova.

Sud je ranije u predmetima o predugom trajanju postupka zauzimao stav da treba da uzme u obzir način na koji broj učesnika u postupku utiče na stepen nevolja,

neprijatnosti i neizvjesnosti koji pogađa svakog od njih. Veoma je vjerovatno da bi veliki broj učesnika imao uticaja na iznos pravičnog zadovoljenja koji se dosuđuje na ime nematerijalne štete. Sud je naveo da je ovaj pristup zasnovan na činjenici da broj učesnika u zajedničkom postupku nije neutralan iz perspektive nematerijalne štete koju svako od njih može pretrpjeti zbog dužine postupka u poređenju sa nematerijalnom štetom koju bi pretrpio pojedinac koji je sâm pokrenuo identični postupak. Sud je priznao koristi od zajedničkog postupka, ali je i prihvatio da te koristi mogu izazvati očekivanja podnosilaca da država marljivo postupa u rješavanju njihovog predmeta.

Predmeti koje je Sud ranije razmatrao se, međutim, od ovog predmeta razlikuju na osnovu toga što je u ranijim predmetima veliki broj podnosilaca predstave učestvovao u domaćim postupcima i postupku pred Sudom, dok je u ovom predmetu udruženje koje je podnijelo predstavku u postupku postupalo u svojstvu jedinstvenog subjekta, odvojeno od svojih članova.

Sud je konstatovao da su pojedinačna potraživanja zakonski dodijeljena udruženju koje je podnijelo predstavku, ali da su s aspekta njihove finansijske vrijednosti pripadala prvobitnim povjeriocima. Međutim, povjerioci nisu pokrenuli pojedinačne postupke protiv kompanije Z. Stoga je Sud morao da odluči postoje li razlozi zbog kojih mora da u obzir uzme položaj pojedinačnih povjerilaca prilikom utvrđivanja naknade za postupak u kojem nisu učestvovali.

Povjerioci su mogli da izaberu da li da postupak pokrenu zajedno ili odvojeno. Opredijelivši se da zajedno pokrenu postupak, izričito su pristali na to da ne budu strana u postupku. Kada je riječ o karakteristikama udruženja koje je podnijelo predstavku, Sud je jednostavno ponovio da akt kojim se narušavaju prava nekog preduzeća ne podrazumijeva odgovornost prema njegovim dioničarima, čak i kada su interesi tih dioničara pogođeni.

Sud je odbacio tvrdnju udruženja koje je podnijelo predstavku da karakteristike sporazuma koje su pojedinačni povjerioci potpisali sa njim opravdavaju uzimanje u obzir njihovih pojedinačnih interesa. Zauzeo je stav da se karakteristike tih sporazuma odnose isključivo na interne odnose između udruženja koje je podnijelo predstavku i njegovih članova, a ne na rad posebnog subjekta i njegove odnose sa trećim licima. Pošavši od pretpostavke da dosuđenu naknadu ne treba smatrati profitom udruženja, koji se po domaćem pravu ne može dijeliti, Sud nije mogao da udruženje koje je podnijelo predstavku smatra skupom interesa njegovih članova. Postojanje posebnog subjekta podrazumijeva poseban subjektivitet, a njegove su interese domaći sudovi smatrali njegovim sopstvenim interesima, te su tako o njima i odlučivali. Sud je na osnovu ovih nalaza zaključio da udruženje koje je podnijelo predstavku ne može legitimno da očekuje da se isti interesi dva puta uzmu u obzir. Stoga je konstatovao da činjenica da domaći sud nije uzео u obzir interese pojedinačnih članova kada je određivao naknadu nije suprotna zahtjevima iz člana 6 st. 1.

Sud je prilikom analize iznosa dosuđenog udruženju koje je podnijelo predstavku konstatovao da je ona niža od iznosa koje je on u svojoj praksi dosuđivao za slična kašnjenja. Međutim, prihvatio je dosuđeni iznos jer nije bio očigledno nerazuman u poređenju sa iznosima koje opšte uzev dosuđuje u sličnim predmetima. Sud je razmotrio okolnosti predmeta kako bi utvrdio da li je iznos nerazuman, uključujući i dužinu postupka, vrijednost dosuđene naknade u svjetlu životnog standarda u tuženoj državi i činjenicu da se u nacionalnom sistemu naknada opšte uzev brže dosuđuje i isplaćuje nego kada bi o toj stvari odlučivao Sud. Sud je stoga konstatovao da je iznos dosuđen udruženju koje je podnijelo predstavku predstavljao dovoljno i odgovarajuće obeštećenje za povredu koju je pretrpjelo.

Sud je zaključio da udruženje koje je podnijelo predstavku više ne može da tvrdi da je žrtva po osnovu člana 34 zbog navodne povrede njegovog prava na suđenje u razumnom roku. Konstatovao je da ovaj dio predstavke nije u skladu sa odredbama Konvencije u smislu člana 35 st. 3, te ga je odbacio shodno stavu 4 tog člana.

Prihvatljivost pritužbe o povredi člana 13

Udruženje koje je podnijelo predstavku smatralo je da maksimalni iznos naknade od 5.000 eura određen zakonom nije djelotvoran u okolnostima ovog predmeta. Budući da je utvrdio da je pritužba o predugom trajanju postupka neprihvatljiva, Sud je zaključio da udruženje koje je podnijelo predstavku nema dokazivu tvrdnju propisanu članom 13. Stoga je konstatovao da ovaj dio predstavke nije saglasan sa odredbama Konvencije u članu 35 st. 3, te ga je odbacio u skladu sa stavom 4 tog člana.

2.3. Presuda u predmetu

GRZINČIČ PROTIV SLOVENIJE

3. maj 2007.

(predstavka br. 26867/02)

2.3.1. Osnovne činjenice

Podnosilac predstavke je rođen 1967. godine i živio je u Celju. Bio je strana u tri različita krivična postupka i u jednom građanskom postupku proizašlom iz prvog krivičnog postupka.

Kada je riječ o prvom krivičnom postupku, policija je 15. septembra 1995. godine podnosioca predstavke pritvorila pod sumnjom za iznuđu i ucjenu i izazivanje javne opasnosti. Protiv njega je otvorena sudska istraga i određen mu je pritvor. Sudska istraga je obustavljena 2. oktobra 1995. zbog nedostatka dokaza, a podnosilac predstavke je pušten na slobodu.

Podnosilac predstavke je u skladu sa Zakonom o krivičnom postupku podnio Ministarstvu pravde zahtjev za naknadu pretrpljene štete. Ministarstvo je podnosiocu predstavke ponudilo naknadu od nekih 310 eura, koju je on odbio. Podnosilac predstavke je 16. oktobra 1996. godine pokrenuo građanski postupak protiv Ministarstva pravde i Ministarstva unutrašnjih poslova pred Okružnim sudom u Celju. Tražio je naknadu u iznosu od 16.500 eura na ime nematerijalne štete i oslobađanje od plaćanja sudskih troškova. Okružni sud je održao raspravu 2. februara 1999.

Podnosilac predstavke je 6. jula 2000. uhapšen i optužen za trgovinu drogom u drugom krivičnom postupku. Ponovo je zadržan u pritvoru do 26. septembra 2000, kada ga je Okružni sud u Celju proglasio krivim. Rasprava u okviru građanskog postupka morala je biti odložena zbog pritvora podnosioca predstavke. Konačno je održana 5. decembra 2000.

Kada je riječ o krivičnom postupku zbog trgovine drogom, podnosilac predstavke je izjavio žalbu Višem sudu u Celju, koji je 10. aprila 2001. odlučio da predmet vrati na ponovno razmatranje prvostepenom sudu. Podnosilac predstavke je 9. oktobra 2001. oslobođen krivice. Javni tužilac je izjavio žalbu, ali je Viši sud u Celju 9. aprila 2002. potvrdio presudu.

Podnosilac predstavke je 10. juna 2002. podnio podneske u okviru građanskog postupka pokrenutog 16. oktobra 1996. godine i povećao iznos naknade koju zahtjeva. Okružni sud u Celju je 15. novembra 2002. godine podnosiocu predstavke dosudio 6.250 eura. Obje strane u postupku su izjavile žalbu. Viši sud u Celju je 11. novembra 2004. izrekao konačnu presudu, u kojoj je iznos naknade smanjio na 5.000 eura.

Javno tužilaštvo u Krškome je 2. jula 1999. podnijelo zahtjev Okružnom sudu u tom gradu da pokrene krivičnu istragu protiv podnosioca predstavke i još dva pojedinca zbog trgovine drogom, što je dovelo do pokretanja trećeg krivičnog postupka. Podnosilac predstavke se nije odazvao pozivu suda i uručeno mu je alternativno obavještenje. Oglušio se na nalog istražnog suda da se pojavi pred sudom. Javno tužilaštvo u Krškome je podnijelo optužnicu protiv podnosioca predstavke i još dva pojedinca Okružnom sudu u Krškome. Okružni sud je 30. septembra 1999. izdao nalog za hapšenje podnosioca predstavke.

Postupci protiv druga dva pojedinca spojena su sa postupkom protiv podnosioca predstavke, a isti je prosljeđen Okružnom sudu u Celju, pa vraćen Okružnom sudu u Krškome. Podnosilac predstavke je uhapšen 6. jula 2000. godine. Okružni sud je 8. decembra 2000. podnosioca predstavke proglasio krivim i osudio ga na kaznu od četiri godine, pri čemu je njegov pritvor produžio do početka služenja kazne. Podnosilac predstavke je izjavio žalbu Višem sudu u Ljubljani, koji je predmet vratio prvostepenom sudu na ponovno postupanje. Podnosilac predstavke je nakon tog postupka pušten na slobodu.

Pretres je nekoliko puta odlagan i prekidan, ali je sud na kraju 9. marta 2006. sva tri tužena oslobodio krivice. Javni tužilac je izjavio žalbu, a postupak je bio i dalje u toku pred Višim sudom u Ljubljani u vrijeme kada je Evropski sud za ljudska prava izrekao presudu.

2.3.2. Odluka Suda

Podnosilac predstavke je tvrdio da mu je prekršeno pravo iz člana 6 st. 1 zbog predugog trajanja građanskog postupka koji je pokrenut 16. oktobra 1996, a okončan 11. novembra 2004. Također je tvrdio da je krivični postupak koji je u toku predugačak. Podnosilac predstavke se žalio na povredu člana 13 zbog nedjelotvornosti pravnih lijekova za predugo trajanje postupka.

Član 6 – građanski postupak

Sud je pritužbu o građanskom postupku proglasio prihvatljivom i utvrdio da je period koji treba uzeti u obzir trajao oko osam godina i jedan mjesec na dva nivoa nadležnosti. Razumnost dužine postupka mora se cijeliti u svjetlu okolnosti predmeta i imajući u vidu složenost predmeta, ponašanje podnosioca predstavke i nadležnih organa i značaj pitanja spora za podnosioca predstavke. Nakon što je razmotrio spise predmeta, Sud je stao na stanovište da je dužina postupka, naročito pred prvostepenim sudom, bila pretjerana i da nije zadovoljavala zahtjev vezan za razumni rok, te da je prekršen član 6 st. 1.

Član 6 – krivični postupak

Sud je konstatovao da je slovenački Zakon o pravu na suđenje bez nepotrebnog odlaganja usvojen 2006. godine radi garantije prava na suđenje u razumnom roku na domaćem nivou. Taj je zakon počeo da se primjenjuje 1. januara 2007. godine.

Krivični postupak u ovom predmetu i dalje je bio u toku pred Višim sudom u Ljubljani. Od 2007. godine, kada je počela primjena Zakona iz 2006. godine, podnosilac predstavke je mogao da iskoristi pravne lijekove propisane tim zakonom. Stoga je Sud razmotrio da li bi se od njega moglo zahtijevati da iskoristi te lijekove u smislu člana 35 st. 1.

Prema Zakonu iz 2006. godine, nove raspoložive pravne lijekove mogu da iskoriste strane u sudskom postupku, učesnici u vanparničnom postupku i oštećeni u krivičnom postupku. Sud je utvrdio da ovi pravni lijekovi imaju dvojaki cilj. Prvo, da ubrzaju postupak u toku i/ili zaključak da su prekoračeni rokovi. Sud je stao na stanovište da su lijekovi u cilju ubrzanja postupka kako on ne bi bio pretjerano dugačak najdjelotvorniji i uvjerio se da zakonodavni mehanizmi ispunjavaju zahtjeve djelotvornosti.

Drugo, Zakonom je predviđeno podnošenje zahtjeva za naknadu za povrede koje su se već dogodile. Sud je zaključio da kombinacija ovog lijeka sa onima koji se mogu

iskoristiti za ubrzanje postupka predstavlja najbolje rješenje za obeštećenje kršenja zahtjeva vezanog za razumni rok.

Sud je potom razmotrio domaće pravne lijekove koji su postojali u vrijeme podnošenja predstavke, budući da ju je podnosilac predstavke podnio prije no što je počela primjena Zakona iz 2006. godine. Sud je konstatovao da obično ocjenjuje da li su iscrpni domaći pravni lijekovi u odnosu na datum podnošenja predstavke, ali da postoje izuzeci u konkretnim slučajevima koji su od značaja u ovom predmetu.

Sud je ponovio da dužina sudskog postupka u Sloveniji predstavlja sistemski problem prouzrokovan neodgovarajućim zakonodavstvom i neefikasnošću sprovođenja pravde. Cilj pravnih lijekova predviđenih Zakonom iz 2006. jeste da obezbijedi obeštećenje za kršenje zahtjeva vezanog za razumni rok, a to se odnosi samo na predstavke podnijete nakon što je taj zakon počeo da se primjenjuje i na predstavke koje se odnose na domaći prvostepeni i drugostepeni postupak koji se već nalazi na spisku predmeta Suda.

Sud je u nekoliko navrata konstatovao da podnosioci predstavki protiv država koje su usvojile zakonodavne mjere u cilju poštovanja zahtjeva vezanog za razumni rok treba te pravne lijekove da iskoriste iako su svoje predstavke Sudu podnijeli prije usvajanja tog zakonodavstva. Sud je utvrdio da je Zakon iz 2006. djelotvoran i, budući da je krivični postupak i dalje u toku pred drugostepenim sudom, izjavio je da podnosilac predstavke može da iskoristi sve pravne lijekove propisane Zakonom iz 2006. godine. Opšte uzev, nema razloga da se u ovoj fazi dovodi u pitanje djelotvornost Zakona iz 2006. Sud je, međutim, izjavio da bi slovenački organi trebalo da obezbijede da se Zakon iz 2006. primjenjuje u skladu sa Konvencijom. Štaviše, potrebno je preduzeti odgovarajuće mjere kako bi se izbjeglo zagušenje pravnih kanala.

Na osnovu pravnih lijekova koje podnosilac predstavke ima na raspolaganju u prvom i drugom stepenu, Sud je utvrdio da je on shodno članu 35 st. 1 morao da ih iskoristi. Stoga je pritužbu podnosioca predstavke o povredi člana 6 proglasio neprihvatljivom, jer nije iscrpio domaće pravne lijekove.

Član 13

Sud je naglasio da je članom 13 zajemčen djelotvorni pravni lijek pred nacionalnim organom zbog navodne povrede člana 6 st. 1. Zaključio je da je došlo do povrede člana 13 zbog nepostojanja domaćeg pravnog lijeka za poštovanje prava podnosioca predstavke na suđenje u razumnom roku u vezi sa građanskim postupkom.

Međutim, Sud je pritužbu o povredi člana 13 u vezi sa krivičnim postupkom proglasio očigledno neosnovanom shodno članu 35 st. 3.

Član 41

Sud je podnosiocu predstavke dosudio 3.000 eura na ime nematerijalne štete i 700 eura na ime troškova i izdataka postupka pred Sudom.

2.4. Presuda u predmetu

JELIČIĆ PROTIV BOSNE I HERCEGOVINE

31. oktobar 2006.
(predstavka br. 41183/02)

2.4.1. Osnovne činjenice

Podnositeljka predstavke, Ruža Jeličić, državljanka je Bosne i Hercegovine rođena 1953. godine i živi u Banjaluci, u Bosni i Hercegovini.

Ona je uložila svotu novca 31. januara 1983. godine u njemačkim markama u dva devizna računa u bivšoj Privrednoj banci Sarajevo, filijala Banjaluka. Devizna uštedevina koja je uložena prije raspada bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) („stara“ devizna štednja) spada pod posebni zakonski režim u Bosni i Hercegovini.

Podnositeljka je neuspješno pokušavala da podigne svoju uštedevinu iz banke u više prilika. Ona je 26. novembra 1998. godine dobila presudu kojom se njenoj banci nalaže da oslobodi cjelokupan iznos na njenim računima, plus redovni interes i pravni troškovi. Pošto ta presuda nije izvršena, 12. januara 2000. godine Vijeće za ljudska prava Bosne i Hercegovine je zaključilo da je Republika Srpska (dio Bosne i Hercegovine u kome se nalazi banka) povrijedila prava podnositeljke predstavke prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima i naložilo Republici Srpskoj da sprovede presudu bez daljeg odlaganja. Međutim, u vrijeme podnošenja predstavke Sudu presuda još nije bila sprovedena.

U skladu sa domaćim zakonom i nakon završetka privatizacije banke, 18. januara 2002. godine, novac na deviznom štednom računu podnositeljke predstavke postao je javni dug na teretu Republike Srpske. Bosna i Hercegovina (tj. Država) 15. aprila 2006. preuzela je taj dug, prema Odjeljku 1 Zakona o staroj deviznoj štednji iz 2006. godine.

2.4.2. Odluka Suda

Podnositeljka predstavke se žalila na nedostatak sprovođenja pravosnažne presude u njenu korist. Njenu žalbu je ispitaio Sud prema članu 6 st. 1 Konvencije i članu 1 Protokola br. 1.

Član 6 stav 1

Sud je primjetio da presuda od 26. novembra 1998. godine, iako pravosnažna, do podnošenja predstavke nije bila sprovedena. Sporna situacija je stoga trajala više od četiri godine od ratifikacije Konvencije od strane Bosne i Hercegovine 12. jula 2002. godine (period koji spada pod nadležnost Suda). Evropski sud je također primjetio da je dug prema presudi odgovornost Države.

Vlada je tvrdila da je ovaj slučaj izuzetan jer se presuda koja je u pitanju odnosila na oslobađanje „stare“ devizne štednje podnositeljke. Bilo bi neprihvatljivo sprovesti tu presudu bez obeštećivanja drugih „starih“ deviznih štediša u isto vrijeme (uključujući one koji nisu dobili pravosnažnu presudu u njihovu korist) i takvo djelovanje bi bilo prosto nemoguće zbog veličine „stare“ devizne štednje.

Evropski sud se nije složio; on je bio mišljenja da je situacija podnositeljke predstavke značajno drugačija od većine „starih“ deviznih štediša koji nisu dobili presudu kojom se nalaže oslobađanje uštedevine. Dalje, postoje dokazi da je presuda kojom se nalaže oslobađanje „stare“ devizne štednje prije izuzetak nego pravilo. To je potvrđeno sudskom praksom bivšeg Vijeća za ljudska prava, Komisije za ljudska prava unutar Ustavnog suda i Ustavnog suda Bosne i Hercegovine: oni su donijeli odluke u više od 1.000 slučajeva „stare“ devizne štednje, a pravosnažna presuda kojom se nalaže oslobađanje uštedevine donijeta je u samo pet slučajeva.

Iako je Sud svjestan da veliki dio „stare“ devizne uštedevine može prestati da postoji prije ili tokom raspada SFRJ i njenih bankarskih i monetarnih sistema, takve okolnosti treba da budu osporene i razmatrane prije konačne domaće presude i, kada su sudovi donijeli odluku, njihova presuda ne treba da bude dovođena u pitanje.

U okolnostima slučaja podnositeljke predstavke, Sud je smatrao da nije opravdano tako dugo odlaganje sprovođenja pravosnažne presude. Sud je zaključio da je suština prava podnositeljke na pristup sudu, zaštićena članom 6 Konvencije, time ometena. Stoga je došlo do povrede tog člana.

Član 1 Protokola br. 1

Sud je podsjetio da je nemogućnost dobijanja pravosnažne presude u korist podnositeljke predstavke predstavljala miješanje u pravo na mirno uživanje imovine. Iz razloga iznijetih u kontekstu člana 6 gore, Sud je dalje zaključio da miješanje u imovinu podnositeljke nije opravdano u okolnostima slučaja. Stoga je također došlo do povrede člana 1 Protokola br. 1.

Član 41

Evropski sud je podnositeljki predstavke dodijelio 163.460 eura na ime materijalne štete i 4.000 eura na ime nematerijalne štete.

2.4.3. Komentar

Ovo je prva presuda protiv Bosne i Hercegovine, koja je ratifikovala Evropsku konvenciju 12. jula 2002. Vlada je pokušala da tvrdi da je obeštećivanje svih „starih“ deviznih štediša ekonomski nemoguće. Sud se, međutim, nije složio i naglasio je razliku između štediša koji su dobili presude kojima se nalaže oslobađanje uštedevine i onih

koji nisu. Zatim je ponovio svoju dobro utvrđenu sudsku praksu da nesprovođenje pravosnažnih presuda predstavlja povredu člana 6 Konvencije. U ovom kontekstu, Sud je naveo da oko deset sličnih slučajeva, u kojima su podnosioci predstavke dobili presude domaćih sudova, čeka na razmatranje. Iz ovog obrazloženja slijedi i utvrđenje povrede člana 1 Protokola br. 1.

Ovaj slučaj je proglašen prihvatljivim 15. novembra 2005. godine. Jedno od pitanja koje je Sud razmatrao u to vrijeme jeste da li se sada ukinuto Vijeće za ljudska prava može smatrati za *drugi postupak međunarodnog razmatranja ili poravnanja* za potrebe člana 35(2) Konvencije. Prema ovoj odredbi, ako je predstavka razmatrana pred takvom instancom, Evropski sud je neće ispitivati i proglasiti je neprihvatljivom, pošto Konvencija teži da izbjegne pluralitet međunarodnih postupaka u vezi sa istim slučajevima. Sud je ispitao sastav Vijeća za ljudska prava, nadležnost, položaj u bosanskom pravnom sistemu i način finansiranja i zaključio da nije „međunarodno“ i da stoga Sud treba da ispita činjenice slučaja.

2.5. Presuda u predmetu

KAIĆ I OSTALI PROTIV HRVATSKE

17. oktobar 2008.
(predstavka br. 22014/04)

2.5.1. Osnovne činjenice

Predstavku je podnijelo 26 hrvatskih državljana koji su razne iznose novca tokom 1992. pozajmili iz vjesnoj S. D., koja je trebalo da im vrati novac u rokovima od dva do dvanaest mjeseci po mesečnoj kamatnoj stopi u rasponu od 10 do 18 odsto.

Podnosioci predstavke su 21. marta 1994. pokrenuli parnični postupak protiv S. D. u Općinskom sudu u Zagrebu zbog neispunjavanja ugovornih obaveza. U periodu od 1994. do jula 2003. održano je nekoliko ročišta. Neka od njih su održana prije 5. novembra 1997, kada je Konvencija stupila na snagu u pogledu Hrvatske. Općinski sud u Zagrebu je u julu 2003. izrekao presudu u korist podnosilaca predstavke. S. D. je izjavila žalbu Županijskom sudu u Zagrebu 12. februara 2004. godine, ali je taj sud odbacio njenu žalbu i potvrdio presudu prvostepenog suda.

Podnosioci predstavke su u međuvremenu, 2. decembra 2002. godine, podnijeli ustavnu tužbu Ustavnom sudu, žaleći se na dužinu postupka. Ustavni sud je 9. novembra 2004. utvrdio povredu ustavnog prava podnosilaca predstavke na raspravu u razumnom roku i dosudio svakom od njih po 4.000 kuna na ime naknade, a Županijskom sudu naložio da o žalbi odluči što prije, najkasnije u roku od šest mjeseci

od dana objavljivanja odluke u *Narodnim novinama*. Odluka je objavljena u *Narodnim novinama* 26. novembra 2004. godine.

Postupak u predmetu je i dalje bio u toku 9. novembra 2004. godine, kad je Ustavni sud donio svoju odluku, i tada je već trajao oko sedam godina. Postupak je okončan 8. novembra 2005, kada je Županijski sud u Zagrebu izrekao presudu, odnosno jednu godinu nakon odluke Ustavnog suda. Dakle, postupak je ukupno trajao nekih osam godina na dva nivoa nadležnosti otkad je Hrvatska ratifikovala Konvenciju.

2.5.2. Odluka Suda

Podnosioci predstavke su se žalili da je dužina postupka bila nesaglasna sa zahtjevom vezanim za „razumni rok“ iz člana 6 st. 1 Konvencije. Također su se žalili na povredu člana 13 zajedno sa članom 6 st. 1, jer Županijski sud u Zagrebu nije postupio u skladu sa nalogom Ustavnog suda da odluči o žalbi u propisanom roku.

Član 6

Razmatrajući prihvatljivost pritužbe, Sud je odbio tvrdnje Države o prihvatljivosti, naime da je Ustavni sud prihvatio ustavne pritužbe podnosilaca predstavke, da je utvrdio povredu njihovog ustavnog prava na raspravu u razumnom roku i da im je dosudio odgovarajuću naknadu, te da im je pruženo obeštećenje za povredu na koju su se žalili i da su oni izgubili status žrtve. Sud je primjetio da iznos od nekih 530 eura, koji je Ustavni sud dosudio svakom podnosiocu predstavke, očigledno nerazuman imajući u vidu praksu Suda i zaključio je da je obeštećenje koje su podnosioci predstavke dobili na domaćem nivou bilo nedovoljno. Sud je stoga konstatovao da podnosioci predstavke i dalje mogu tvrditi da su „žrtve“ povrede njihovog prava na raspravu u razumnom roku.

Sud je potom razmotrio meritum pritužbe u pogledu jednogodišnjeg trajanja postupka nakon odluke Ustavnog suda. Ponovio je da se razumnost dužine postupka mora ocjenjivati u svjetlu složenosti postupka, ponašanja podnosilaca predstavke i nadležnih organa i važnosti onoga što je za podnosiocima predstavke dovedeno u pitanje u sporu. S obzirom na to da je Država prihvatila da je postupak po mišljenju Ustavnog suda trajao nerazumno dugo, Sud nije vidio nikakav razlog da zauzme drugačiji stav, budući da je u predmetima u kojima se otvaraju slična pitanja često utvrđivao povredu člana 6 st. 1. Stoga je Sud smatrao da je dužina postupka bila pretjerana i da nije zadovoljavala zahtjev vezan za „razumni rok“ već u periodu koji je bio podvrgnut razmatranju Ustavnog suda, te da je došlo do povrede člana 6 st. 1.

Član 13

Sud je odbacio prigovor Države o prihvatljivosti pritužbe. Ona je tvrdila da podnosioci predstavke nisu iscrpili domaće pravne lijekove, jer je trebalo da podnesu još jednu

ustavnu tužbu. Sud se pozvao na svoju raniju praksu u kojoj je odbacio sličan prigovor o neiscrpljivanju pravnih lijekova. Primjetio je da bi prihvatanjem argumenta Države podnosilac predstavke bio uhvaćen u začarani krug, gdje bi nedostatak jednog pravnog lijeka stalno dovodio do nastanka obaveze da se koristi drugi.

Sud je ponovio da je članom 13 zajemčen djelotvorni pravni lijek pred nacionalnim organom za navodnu povredu zahtjeva o razumnom roku iz člana 6 st. 1, pri čemu je naglasio da „djelotvornost“ nekog pravnog lijeka u smislu člana 13 ne zavisi od izvjesnosti povoljnog ishoda za podnosioca predstavke. Iako je Sud u ovom predmetu primio k znanju da je Ustavni sud prihvatio pritužbu podnosioca predstavke, utvrdio povredu njihovog ustavnog prava na raspravu u razumnom roku i dosudio im naknadu, stao je na stanovište da obaveza Države iz člana 13 također obuhvata dužnost da se obezbijedi da nadležni organi izvršavaju odluke donijete po pravnim lijekovima. Premda je Sud razjasnio da to ne isključuje mogućnost izvršenja odluke Ustavnog suda sa zakašnjenjem ili čak i njeno neizvršenje, konstatovao je da Država u ovom predmetu nije ni pokušala da opravda šestomesečno kašnjenje, što je, po njegovo mišljenju, od posebnog značaja s obzirom na činjenicu da se povreda odnosi na dužinu postupka.

Sud je stoga stao na stanovište da se ne može tvrditi da ustavna tužba kojoj su podnosioci predstavke pribjegli predstavlja djelotvorni pravni lijek za dužinu njihovog postupka, budući da podnosioci predstavke u ovom predmetu nisu dobili dovoljnu naknadu za pretjerano trajanje postupka i da je nadležni sud prekoračio rok koji mu je postavljen za šest mjeseci, te da nije blagovremeno izvršio odluku Ustavnog suda. Kombinacija ova dva faktora u konkretnim okolnostima ovog predmeta pretvorila je inače djelotvorni pravni lijek u nedjelotvorni lijek, te je došlo do povrede člana 13.

Član 41

Sud je Državi naložio da svakom podnosiocu predstavke isplati 1.350 eura na ime nematerijalne štete. Sud nije dosudio nikakav iznos na ime sudskih troškova i izdataka, budući da podnosioci predstavke nisu podnijeli zahtjev za njihovu naknadu.

2.6. Presuda u predmetu

KAHRIMAN PROTIV BOSNE I HERCEGOVINE

17. oktobar 2017.

(predstavka br. 4867/16)

2.6.1. Osnovne činjenice

Predstavku je podnio državljanin BiH, g. Junuz Kahrیمان, rođen 1935. godine. U vrijeme izricanja presude živio je u SAD.

G. Kahrیمان je u avgustu 2003. pokrenuo parnični postupak protiv fizičkih lica u vezi sa nekim ugovorima, a prvostepeni sud u Bijeljini je u junu 2007. izrekao presudu. Okružni sud u Bijeljini je u aprilu 2009. ukinuo tu presudu i predmet vratio na ponovni postupak prvostepenom sudu. Prvostepeni sud je maja 2011. izrekao novu presudu, koja je kasnije preinačena u korist g. Kahrımana, prvo od strane Okružnog suda u septembru 2011, a potom i od strane Vrhovnog suda u avgustu 2012. godine.

G. Kahrیمان je izjavio žalbu Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine zbog predugog trajanja postupka i zatražio je finansijsko obeštećenje. Ustavni sud je 17. juna 2015. utvrdio povredu prava g. Kahrımana na suđenje u razumnom roku, ali mu nije dosudio nikakvu naknadu.

2.6.2. Odluka Suda

G. Kahrیمان se žalio Evropskom sudu za ljudska prava da dužina postupka nije bila u skladu sa zahtjevom iz člana 6 st. 1, prema kojem „Svako ... ima pravo na ... raspravu u razumnom roku pred ... sudom.“

Prihvatljivost

Država je tvrdila da g. Kahrیمان ne može i dalje imati status „žrtve“ shodno članu 34 EKLJP-a, budući da je Ustavni sud već priznao povredu. Sud je, međutim, stao na stanovište da odluka ili mjera u korist g. Kahrımana nije dovoljna da ga liši statusa „žrtve“ izuzev ako nacionalni organi nisu priznali povredu i dosudili obeštećenje za nju.

Da je g. Kahrیمان propustio da zatraži obeštećenje pred Ustavnim sudom, priznanje povrede bi, samo po sebi, predstavljalo odgovarajuće i dovoljno obeštećenje. Međutim, u ovom predmetu je g. Kahrیمان zatražio obeštećenje za povredu prava na suđenje u razumnom roku, što znači da i dalje može tvrditi da je „žrtva“ čak iako Ustavni sud nije dosudio nikakvu odštetu. Stoga je Sud predstavku proglasio prihvatljivom.

Član 6 stav 1

Postupak je trajao oko devet godina pred sudovima na tri nivoa nadležnosti. Sud je ponovio da se razumnost dužine postupka mora procjenjivati u svjetlu sljedeća četiri kriterijuma: (I) složenosti predmeta, (II) ponašanja podnosioca predstavke, (III) ponašanja nadležnih organa, i (IV) šta je u sporu bilo dovedeno u pitanje za podnosioca predstavke.

Sud je primjetio da je često utvrđivao povrede člana 6 st. 1 Konvencije u predmetima u kojima su se otvarala pitanja slična ovom. Imajući u vidu navedene kriterijume, zaključio je da je postupak predugo trajao i da nije zadovoljio zahtjev vezan za „razuman rok“, te je utvrdio povredu člana 6 st. 1.

Član 41

Budući da g. Kahriman nije podnio zahtjev za pravično zadovoljenje, Sud mu nije dosudio nikakav iznos shodno članu 41.

2.7. Presuda u predmetu

LUKENDA PROTIV SLOVENIJE

6. oktobar 2005.
(predstavka br. 23032/02)

2.7.1. Osnovne činjenice

Podnosilac predstavke, Franjo Lukenda, slovenački je državljanin rođen 1952. godine i živi u Sloveniji.

Podnosilac predstavke je u januaru 1994. godine povrijeđen na radu u rudniku lignita. Od tada je invalid i prima invalidsku penziju. Njegov poslodavac je uplatio osiguranje u osiguravajućem društvu *ZT*. Invaliditet podnosioca je procenjen na 13% i *ZT* mu je isplaćivala primanja za djelimični invaliditet od 1994. do 1996. godine.

Podnosilac predstavke je u decembru 1998. godine pokrenuo parnicu protiv *ZT* zahtijevajući 7% povećanja invalidskih primanja na osnovu nalaza medicinskog stručnjaka. Medicinski vještak, koga je sud odredio da ispita stepen invaliditeta podnosioca predstavke, podnio je izvještaj u aprilu 2001. godine. Podnosilac je u maju 2001. godine povećao svoj zahtjev za 2,5%. U februaru 2002. godine, vještak je podnio dodatno mišljenje, koje je uručeno stranama u sporu. Pravni zastupnici podnosioca predstavke su u decembru 2002. godine primili presudu kojom se djelimično odobrava zahtjev. Obje strane su se žalile. Viši sud u Celju je 19. februara 2004. godine djelimično odobrio žalbu podnosioca predstavke. On je povećao nivo invalidskih primanja i dodijelio

podnosiocu nadoknadu troškova postupka. Presuda je uručena pravnim zastupnicima 8. aprila 2004. godine.

Ukupno trajanje postupka je stoga pet godina, tri mjeseca i devet dana za dva nivoa nadležnosti.

2.7.2. Odluka Suda

Podnosilac predstavke se žalio na dužinu postupka u kome je učestvovao i na nedostatak djelotvornog pravnog lijeka u pogledu prekomjerne dužine postupka. On se oslonio na član 6 st. 1 (pravo na pravično suđenje u razumnom vremenskom roku) i član 13 (pravo na djelotvorni pravni lijek) Evropske konvencije.

Član 6 stav 1

Prema viđenju Suda, ukupna dužina postupka u slučaju podnosioca predstavke bila je prekomjerna i nije ispunila zahtjev „razumnog vremenskog roka“. Konkretno, dužina postupka pred prvostepenim sudom, koja je prekoračila četiri godine, nije bila u skladu sa standardima postavljenim sudskom praksom Evropskog suda. Sud je prema tome zaključio da je došlo do povrede člana 6 st. 1 Evropske konvencije.

Član 13

Evropski sud je zaključio da Vlada nije dokazala da se upravni postupak, *actio popularis*, ili ustavna žalba, preduzeti odvojeno ili zajedno, mogu smatrati djelotvornim pravnim lijekovima. Prema tome, Sud je utvrdio povredu člana 13 Evropske konvencije.

Članovi 41 i 46

Imajući u vidu stalni zaostatak u slovenačkim sudovima, Sud je smatrao jasnim da je dužina sudskog postupka u Sloveniji i dalje značajan problem. Štaviše, oko 500 sličnih slučajeva protiv Slovenije čeka na suđenje pred Evropskim sudom.

Sud je ponovio da je, ratifikujući Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, slovenačka država prihvatila obavezu da svima u svojoj nadležnosti obezbijedi prava i slobode određene odjeljkom 1 Konvencije. Država ima opštu obavezu da razriješi probleme zbog kojih je Evropski sud utvrdio povredu Konvencije, što treba da bude njen primarni cilj. Slijedi da presuda kojom se utvrđuje povreda nameće državi pravnu obavezu ne samo da oštećenima isplati iznose dodijeljene na ime pravične nadoknade prema članu 41 Konvencije, nego i da odabere opšte i/ili pojedinačne mjere koje će biti usvojene u domaćem pravnom poretku kako bi se prekinula povreda koju je Sud utvrdio i kako bi se što je više moguće popravile njene posljedice.

Evropski sud je podnosiocu predstavke dodijelio 3.200 eura na ime nematerijalne štete i 965 eura na ime troškova postupka.

2.7.3. Komentar

Utvrdivši povredu prava na pravično suđenje u okviru razumnog vremenskog roka (jedan od aspekata prava na pravično suđenje jemčenog članom 6 Konvencije na koji se najčešće poziva) i prava na djelotvoran pravni lijek, Evropski sud je dalje ispitaio obaveze tužene Vlade prema članu 46 Konvencije, kao što sve češće čini u skorijoj sudskoj praksi. Sud je istakao da, kada on utvrdi povredu, tužena država ima pravnu obavezu da, uz plaćanje određene pravične nadoknade, izabere opšte i nekad i pojedinačne mjere koje će biti usvojene u domaćem pravnom poretku kako bi se prekinula povreda i što je više moguće popravile njene posljedice.

Evropski sud je zatim napomenuo da je utvrdio neke od slabosti uspostavljenih pravnih lijekova koji postoje u Sloveniji i ohrabrio Vladu da ispravi ili uvede nove pravne lijekove tako da obezbijedi djelotvorno obeštećenje za povrede prava na suđenje u razumnom vremenskom roku. Donekle je zbunjujuće to što je Sud naložio slovenačkoj Vladi da obezbijedi pravne lijekove prije nego da direktno riješi problem dužine postupka prema članu 46 Konvencije. Ovo je kritikovao italijanski sudija koji je priložio protivno mišljenje ovom dijelu presude.

2.8 Presuda Velikog vijeća u predmetu ORŠUŠ I OSTALI PROTIV HRVATSKE

16. mart 2010.
(predstavka br. 15766/03)

2.8.1. Osnovne činjenice

Predstavku je podnijelo 15 hrvatskih državljana romskog porijekla. Svi su rođeni između 1988. i 1994. godine i žive na sjeveru Hrvatske.

Podnosioci predstavke su pohađali osnovnu školu u selima Macinec i Podturen u različitim razdobljima između 1996. i 2000. godine. Pohađali su i razredna odjeljenja namijenjena isključivo Romima i mješovita odjeljenja prije nego što su u uzrastu petnaestogodišnjaka napustili školovanje.

U aprilu 2002. godine podnosioci predstavke su povelili postupak protiv svojih osnovnih škola. Tvrđili su da je u razredima u kojima su đaci bili isključivo Romi nastava imala 30 posto sadržaja manje nego što je predviđeno zvaničnim nastavnim planom i programom. Naveli su da je ta situacija izraz rasne diskriminacije i da predstavlja povredu njihovog prava na obrazovanje, kao i njihovog prava na slobodu od nečovečnog i ponižavajućeg postupanja. Predočili su i jednu psihološku studiju koja se bavila romskom djecom koja su pohađala odjeljenja isključivo namijenjena Romima u tom području; rezultati te studije govore o tome da takvo školovanje, u okviru koga su djeca

razdvojena po osnovu porijekla, nanosi emocionalnu i psihološku štetu romskoj djeci, kako u smislu njihovog samopoštovanja, tako i u smislu razvoja vlastitog identiteta.

U septembru 2002. godine Općinski sud je odbacio tužbu podnosioca predstavke. Općinski sud je utvrdio da je razlog zbog koga su romski đaci bili uvršteni u zasebna odjeljenja taj što im je bila potrebna dodatna poduka iz hrvatskog jezika. Pored toga, sud je naveo da su nastavni programi u osnovnim školama u Podturenu i Macinecu istovetni i da su ti programi korišćeni i u paralelnim razredima u tim školama. Iz tih razloga, sud je zaključio da podnosioci zahtjeva nisu uspjeli da dokazima potkrepe svoje tvrdnje o rasnoj diskriminaciji. Žalba koju su podnosioci predstavke uložili na tu presudu također je odbačena u žalbenom postupku.

Podnosioci predstavke su u novembru 2003. godine uložili ustavnu žalbu, koja je u februaru 2007. godine odbačena uz slično obrazloženje.

2.8.2. Odluka Suda

Podnosioci predstavke su, obraćajući se Sudu u Strazburu, naveli da ih je to što su bili odvojeni od ostale djece i stavljeni u odjeljenja namijenjena isključivo Romima lišilo prava na obrazovanje u multikulturalnom okruženju i da su na taj način bili diskriminirani, kao i da su zbog toga pretrpjeli ozbiljnu obrazovnu, psihološku i emocionalnu štetu, poglavito osjećanje otuđenosti i odsustva samopoštovanja. Također su se žalili zbog prekomjerne dužine postupka koji su tim povodom povelili pred domaćim sudovima. U predstavci su se prije svega pozvali na član 3, član 6 st. 1, član 2 Protokola br. 1 i član 14 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.

U presudi od 17. jula 2008. godine sudsko vijeće je stalo na stanovište da nije bio prekršen član 2 Protokola br. 1, ni zasebno ni u vezi sa članom 14 Konvencije u pogledu pritužbe podnosioca predstavke, zbog toga što su raspoređeni u osnovnoškolska odjeljenja namijenjena isključivo romskoj deci. Pored toga, sudsko vijeće je stalo na stanovište da je bio prekršen član 6 st. 1 Konvencije u vezi sa prekomjernom dužinom postupka, posebno u dijelu postupka koji se odvijao pred Ustavnim sudom.

Podnosioci predstavke su 13. oktobra 2008. godine zatražili da se ovaj slučaj iznese pred Veliko vijeće po osnovu člana 43 (obraćanje Velikom vijeću) i 1. decembra 2008. godine kolegijum Velikog vijeća prihvatio je taj zahtjev.

Predsjednik Suda je organizaciji Grčki helsinški odbor (*Greek Helsinki Monitor*), Vladi Republike Slovačke i organizaciji „Interights” dopustio da intervenišu kao treća lica u postupku Suda, shodno članu 36 st. 2 Konvencije i pravilu 44 st. 2 Poslovnika Suda.

Član 6 stav 1

Sud je ustanovio da je dužina postupka (više od četiri godine) pred Ustavnim sudom u jednom slučaju od ovakvog značaja bila prekomjerna i zaključio je da time nije bilo

poštovano pravo podnosioca predstavke na pravično suđenje u razumnom roku, čime je bio prekršen član 6 st. 1.

Član 14 (Konvencije) u vezi sa članom 2 Protokola br. 1

Sud je ustanovio da se ovaj slučaj prije svega odnosi na pitanje diskriminacije. Sud je podsjetio na svoje zaključke iz prethodne sudske prakse o tome da su, zbog svog historijskog razvoja, Romi postali jedan specifičan tip ranjive manjine koja je u nepovoljnom položaju. Iz tih razloga, Romima je potrebna posebna zaštita, uključujući tu i zaštitu u sferi obrazovanja.

Sud je konstatovao razloge koje je Država navela za uvrštavanje podnosioca predstavke u odjeljenja namijenjena isključivo Romima, konkretno, to da nisu u dovoljnoj mjeri vladali hrvatskim jezikom. Sud je stao na stanovište da, iako privremeno raspoređivanje djece u zasebna odjeljenja iz razloga nedovoljnog poznavanja jezika nije, kao takvo, automatski u suprotnosti sa članom 14 Konvencije, onda kada se to, kao u ovom slučaju, odnosi isključivo na pripadnike određene etničke grupe i pogađa ih, treba aktivirati specifične mjere zaštite, odnosno jemstva.

Hrvatski zakoni koji su u to vrijeme bili na snazi nisu davali osnov za zasebna odjeljenja namijenjena djeci koja ne vladaju u dovoljnoj mjeri hrvatskim jezikom. Pored toga, testovi primijenjeni kod odlučivanja o tome da li će đaci biti raspoređeni u odjeljenja namijenjena isključivo Romima nisu bili koncipirani tako da se njima specifično ustanovi stepen dječjeg poznavanja hrvatskog jezika, već je umjesto toga testirano opšte psihofizičko stanje djece.

Što se tiče nastavnog programa, od trenutka kada su raspoređeni u odjeljenja namijenjena isključivo Romima, đaci nisu bili podvrgnuti nastavnom programu koji bi bio kreiran tako da se posebno pozabavi otklanjanjem jezičkih problema sa kojima su se ta djeca navodno suočavala zbog nedovoljnog poznavanja jezika. Iako su podnosiocima predstavke bili ponuđeni dopunski časovi iz hrvatskog jezika, to nije bilo dovoljno i ta mogućnost im se pružala samo u nekim fazama obrazovnog procesa.

Svi podnosioci predstavke proveli su značajan period svog školovanja u odjeljenjima namijenjenim isključivo Romima. Međutim, nije postojao nikakav poseban postupak nadzora i, mada su neki od podnosioca predstavke povremeno pohađali mješovita odjeljenja, Država nije uspjela da dokaže da je sačinjen ijedan pojedinačni izvještaj o tome kako je svako od podnosioca predstavke napredovao u učenju hrvatskog jezika. Ovo odsustvo jasno propisanog i transparentnog postupka nadzora i praćenja ostavlja mnogo prostora za proizvoljnost.

Pored toga, statistički podaci koje su predočili podnosioci predstavke za cijelo to područje u kome su oni živjeli, a čiju validnost Država nije osporila, pokazuju da 84 posto romskih đaka napušta školovanje prije završetka osnovne škole.

Što se tiče pasivnosti roditelja i činjenice da oni nisu iznosili primjedbe u vezi sa raspoređivanjem svoje djece u zasebna odjeljenja, Sud je stao na stanovište da roditelji, koji su i sami pripadnici jedne zajednice koja je u nepovoljnom položaju i često i sami slabo obrazovani, nisu bili kadri da sagledaju i samjere sve aspekte te situacije i posljedice svog pristanka na takvo raspoređivanje. Pored toga, neprihvatljivo je svako odricanje od prava svakog čovjeka da ne bude podvrgnut rasnoj diskriminaciji, jer bi to bilo u suprotnosti sa važnim javnim interesom.

Iz tih razloga, iako je priznao da hrvatske vlasti ulažu napore da obezbijede školovanje romskoj djeci, Sud je zaključio da u predmetnom vremenu nisu postojala odgovarajuća jemstva i mjere zaštite koje bi obezbijedile dovoljnu brigu za specijalne potrebe podnosioca predstavke kao pripadnika jedne grupe u nepovoljnom položaju. Shodno tome, povremeno raspoređivanje podnosioca predstavke u odjeljenja namijenjena isključivo Romima tokom njihovog školovanja u osnovnoj školi nije bilo opravdano, čime je bio prekršen član 14 Konvencije u vezi sa članom 2 Protokola br. 1.

Član 41

Sud je presudio da Hrvatska treba da isplati svakom podnosiocu predstavke 4.500 eura na ime nematerijalne štete, a svima njima zajedno 10.000 eura na ime sudskih i ostalih troškova.

2.8.3. Komentar

Iako je Veliko vijeće bilo jednoglasno kod nespornog pitanja tužbe podnosioca predstavke po osnovu člana 6, ono se skoro podijelilo – odluku je donijelo sa devet glasova prema osam – kada je riječ o pitanju koje je predstavljalo samu suštinu žalbe podnosioca predstavke: njihovom obrazovanju u izdvojenim odjeljenjima namijenjenim isključivo Romima. Ovaj slučaj je treći u nizu slučajeva koji se odnose na segregaciju romske djece u obrazovnom procesu. Slučajevi *D. H. i ostali protiv Češke Republike* (presuda od 13. novembra 2007) – gdje je Veliko vijeće preinačilo prethodnu presudu Vijeća i ustanovilo da je došlo do kršenja Konvencije – odnosio se na široko rasprostranjenu praksu raspoređivanja romske djece u programe za specijalno obrazovanje. U slučaju *Sampanis i ostali protiv Grčke* (presuda od 5. jula 2008), jednoglasno donijeta presuda Vijeća odnosila se na to što su grčke vlasti propustile da preduzmu specijalne mjere kako bi obezbijedile upis romske djece i njihovo raspoređivanje u zasebna (pripremna) obrazovna odjeljenja poslije protesta roditelja koji nisu Romi.

Većinski donijeta presuda u ovom slučaju (*Oršuš*) daje konkretnu smjernicu državnim organima koji se hvataju u koštac sa jezičkim problemima prilikom uključivanja romske djece u školski sistem. Sud je jasno identifikovao sljedeće mjere zaštite, odnosno jemstva koja su u ovom slučaju nedostajala, a koja moraju biti korišćena onda

kada djeca koja pripadaju jednoj etničkoj grupi treba da budu raspoređena u zasebna odjeljenja, formirana u svrhu njihovog podučavanja jeziku na kome se odvija nastava:

- Specifičan osnov u zakonu (na primjer, osnovni zakon ili administrativni propis opšte namjene) za različito postupanje prema đacima koji jezik ne poznaju dovoljno;
- Specifični jezički testovi (nasuprot testovima koji omogućuju opštu ocjenu) na osnovu kojih se prema đacima različito postupa;
- Neodložno i automatsko raspoređivanje djece u standardna odjeljenja onog trenutka kada u dovoljnoj mjeri ovladaju jezikom na kome se odvija nastava (što zahtjeva često testiranje jezičkog znanja i jasne rokove za sticanje jezičkih znanja, tako da se đaci mogu ocjenjivati sa stanovišta onoga što je postignuto u zadatim rokovima);
- Specifičan nastavni program usredsređen na učenje jezika namijenjen specijalnim odjeljenjima.

Ova presuda, kako su primjetile sudije koje su izdvojile mišljenje, predstavlja produžetak sudske prakse Evropskog suda u vezi sa indirektnom diskriminacijom. Takva vrsta diskriminacije ne može se dokazati samo statističkim podacima, kao što je Sud već primjetio u slučaju *D. H. i ostali protiv Češke Republike*, i ovo sada predstavlja jasan primjer. Nisu svi romski đaci bili raspoređeni u odjeljenja namijenjena isključivo Romima, a barem u dvjema školama o kojima je riječ čak ni većina romskih đaka nije bila raspoređena u takva odjeljenja; svi ostali pohađali su mješovita odjeljenja. Ipak je, sa stanovišta člana 14 i doktrine indirektno diskriminacije, i za postojanje makar i samo nekih odjeljenja namijenjenih isključivo Romima, u kombinaciji sa klimom netrpeljivosti prema Romima (u ovom slučaju, kao i u slučaju *Sampanis protiv Grčke*, to je bilo izraženo kroz neprijateljski stav roditelja neromske djece), bilo neophodno da Država opravda razdvajanje podnosioca predstavke od ostale đačke populacije.

Postoji opasnost da državni organi neće uložiti nikakve napore za integraciju romske djece u školski sistem; mogli bi pretpostaviti da se izlažu opasnosti da, u slučaju da to pokušaju, bude utvrđeno da su prekršili Konvenciju. Tu zabrinutost iznijele su i neke sudije koje su izdvojile mišljenje u slučaju *D. H. i ostali protiv Češke Republike*. Ovako pasivan pristup može biti kontraproduktivan – presuda u slučaju *Sampanis*, kojom je utvrđeno da je Grčka prekršila Konvenciju time što nije preduzela specijalne mjere za uključivanje romske djece u nastavni proces, predstavlja primjer kako se to može dogoditi. Zato je potreban jedan sveobuhvatni, individualizovani pristup obrazovnim potrebama djece. Ono što je Sud ovdje osudio bio je grubo metod koji su ove dvije škole primijenile u postupanju prema romskim đacima za koje je, u jednom trenutku, ustanovljeno da ne poznaju dovoljno jezik na kome se odvija nastava.

2.9. Presuda u predmetu PETROVIĆ PROTIV BIVŠE JUGOSLOVENSKE REPUBLIKE MAKEDONIJE

22. septembar 2017.
(predstavka br. 30721/15)

2.9.1. Osnovne činjenice

Predstavku je podnio g. Dušan Petrović, koji je imao dvojno državljanstvo BJRM i RS. Podnosilac predstavke je preminuo 29. marta 2016, te su njegovi sinovi, g. Žika Petrović i g. Aleksandar Petrović, podnijeli zahtjev da u njegovo ime nastave postupak pred Sudom.

Podnosilac predstavke je 11. decembra 2002. pokrenuo postupak za restituciju hotela u Skoplju koji je 1948. godine konfiskovan od njegovog prednika. Komisija zadužena za restituciju je njegov zahtjev odbila 7. juna 2004, a drugostepena komisija je njegovu žalbu na tu odluku odbila 16. novembra 2004. Upravni organi i sudovi na dva nivoa nadležnosti nekoliko su puta jedni drugima vraćali predmet na ponovno razmatranje. Postupak po žalbi koju je podnosilac predstavke izjavio na odluku Upravnog suda 26. januara 2016. godine i dalje je bio u toku pred Višim upravnim sudom u vrijeme kada je Evropski sud za ljudska prava razmatrao predstavku.

Podnosilac predstavke je 3. jula 2014. godine podnio pritužbu Vrhovnom sudu o predugom trajanju postupka restitucije. Vrhovni sud je u dopisima poslatim između 8. jula 2014. i 20. januara 2015. od Upravnog suda zatražio spise predmeta. Spisi predmeta su dostavljeni 13. februara 2015. Uzevši u obzir relevantni period, koji je otpočeo 16. novembra 2004, Vrhovni sud je 28. aprila 2015. konstatovao da predmet nije bio složen i da se nijedno odugovlačenje nije moglo pripisati podnosiocu predstavke. Zaključio je da je došlo do povrede prava podnosioca predstavke na raspravu u razumnom roku i dosudio mu naknadu u protivvrijednosti od 810 eura. Po prijemu zahtjeva Vrhovnog suda, između 25. avgusta i 21. decembra 2016, Ministarstvo pravde je u tri navrata zamolilo nadležno ministarstvo u Srbiji da odluku Vrhovnog suda uruči podnosiocu predstavke. Nadležno ministarstvo RS je 28. decembra obavijestilo Ministarstvo pravde tužene države da je odluka uručena podnosiocu predstavke.

Podnosilac predstavke je izjavio žalbu na odluku Vrhovnog suda od 28. aprila 2016. zbog preduzog postupka pred tim sudom i niske naknade. Drugostepeno vijeće Vrhovnog suda je 21. marta 2016. usvojilo odluku koja je djelimično bila u korist podnosioca predstavke. Ono je potvrdilo zaključke prvostepenog vijeća u vezi sa složenošću predmeta i da podnosilac predstavke uopšte nije bio odgovoran za odugovlačenje, utvrdilo je da je postupak trajao 10 godina, pet mjeseci i dvanaest dana, a podnosiocu predstavke je dosudilo naknadu u protivvrijednosti od 1.050 eura.

2.9.2. Odluka Suda

Podnosilac predstavke je tvrdio da dužina postupka restitucije nije bila saglasna sa zahtjevom vezanim za „razumni rok“ iz člana 6 st. 1 Konvencije. Također se žalio na povredu člana 13, jer nije na raspolaganju imao djelotvorni pravni lijek za predugo trajanje postupka restitucije, budući da je Vrhovnom sudu bilo potrebno previše vremena da odluči o njegovoj pritužbi o dužini postupka.

Član 6 stav 1

Sud je odbacio prigovor Države o statusu žrtve podnosioca predstavke i zaključio da je naknada koja mu je dosuđena (1.050 eura) očigledno neprimjerena imajući u vidu iznos koji bi mu Sud u skladu sa članom 41 vjerovatno dosudio na ime naknade nematerijalne štete. Izjavio je da Vrhovni sud nije propisao rok u kojem je nadležni sud trebalo da odluči o zahtjevu za restituciju podnosioca predstavke. Dosuđena naknada se odnosila ne period od 16. novembra 2004. do 28. aprila 2015, kada je prvostepeno vijeće Vrhovnog suda usvojilo odluku. Sud je, međutim, podsjetio da razumni rok u građanskim stvarima u nekim okolnostima može početi da teče i prije pokretanja spora pred sudom, naime, kada se stranke ne mogu obratiti sudu prije no što iskoriste pravni lijek pred nesudskim organom. Sud je stoga ocijenio da je u ovom predmetu period koji treba uzeti u obzir počeo da teče 27. jula 2004, kada je podnosilac predstavke žalbenoj komisiji izjavio žalbu na odluku kojom je odbačen njegov zahtjev za restituciju. Potom je konstatovao da mu je dosuđena naknada koja iznosi oko 35% naknade koju Sud u sličnim predmetima obično dosuđuje na ime nematerijalne štete. Stoga se u okolnostima ovog predmeta ova naknada ne može smatrati dovoljnom kako bi podnosilac predstavke izgubio status „žrtve“ iz člana 34 Konvencije.

Sud je primio k znanju zaključke Vrhovnog suda i priznanje Države da je postupak predugo trajao i da nije zadovoljio zahtjev „razumnog vremena“, te nije vidio razloga da donese drugačiju odluku, budući da često utvrđuje povrede člana 6 st. 1 u predmetima koji se odnose na slična pitanja. Sud je u svjetlu toga stao na stanovište da je prekršen član 6 st. 1.

Član 13

Kada je riječ o tvrdnji podnosioca predstavke da Vrhovni sud o njegovoj pritužbi o trajanju postupka nije odlučio u roku od šest mjeseci, propisanom u članu 36 st. 4 Zakona o sudovima, Sud je konstatovao da podnosilac predstavke nije pravilno osporio akceleracijski aspekt ovog lijeka pred domaćim sudovima, jer ga nije naveo u svojoj žalbi na odluku prvostepenog vijeća Vrhovnog suda. Sud je zato odlučio da ne ocjenjuje efekat pravnog lijeka za dužinu postupka na postupak restitucije koji je još bio u toku, a u pogledu pritužbe o povredi člana 13.

Sud je primjetio da je postupak po pritužbi podnosioca predstavke zbog dužine postupka restitucije počeo 3. jula 2014. i da je okončan 21. marta 2016. Dakle, trajao je jednu godinu, osam mjeseci i 18 dana na dva nivoa nadležnosti. Uzimajući u obzir kašnjenja u dostavljanju spisa predmeta i razmjeni između Vrhovnog suda, Ministarstva pravde u Makedoniji i Ministarstva pravde u Srbiji, koja su uticala na ukupno trajanje postupka, Sud nije smatrao da je u okolnostima ovog predmeta taj period bio nesaglasan sa članom 13. Stoga je ovu pritužbu proglasio očigledno neosnovanom.

Član 41

Sud je odbacio zahtjev za pravično zadovoljenje podnosioca predstavke.

2.10. Presude u predmetima

KUNIĆ I OSTALI PROTIV BOSNE I HERCEGOVINE I SPAHIĆ I OSTALI PROTIV BOSNE I HERCEGOVINE⁶⁰

14. novembar 2017.

(predstavke br. 68955/12 i 20514/15)

2.10.1. Osnovne činjenice

Slučajevi *Kunić* (u daljem tekstu: K.) i *Spahić* (u daljem tekstu: S.) odnose se na 32 državljanina Bosne i Hercegovine koji su se obratili Sudu u Strazburu zbog neizvršenja presuda koje su domaći sudovi donijeli u njihovu korist.

I u jednom i u drugom slučaju podnosiocima predstavki dosuđeni su novčani iznosi na ime neisplaćenih naknada iz radnog odnosa, zajedno sa zakonskom zateznom kamatom i troškovima postupka. Taj novac je trebalo da isplate dva od ukupno deset kantona, koliko ih ima u Federaciji Bosne i Hercegovine.

U slučaju K., Opštinski sud u Zenici i Opštinski sud u Tešnju dostavili su rješenja o izvršenju u martu 2007, junu 2008, kao i martu, aprilu i decembru 2010. godine. Slično tome, u slučaju S., Opštinski sud je dostavio rješenje o izvršenju u septembru i oktobru 2010, oktobru 2011, junu 2012. i februaru 2013. godine. I u jednom i u drugom slučaju presude su dostavljene nadležnoj banci na sprovođenje, ali je banka obavijestila sudove da izvršenje nije moguće jer su budžetska sredstva koja su bila izdvojena za te svrhe već bila potrošena.

I K. i S. žalili su se Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine: K. u julu 2008, a S. u septembru 2014. I u jednom i u drugom slučaju podnosioci predstavki su se pozvali na član 6 st. 1 (pravo na pravično suđenje) i član 1 Protokola br. 1 (zaštita imovine) Evropske

⁶⁰ Ove presude su pravnosnažne.

konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. U predstavkama se tvrdilo da su navedene odredbe prekršene dugim neizvršenjem pravnosnažnih presuda donijetih u korist podnosilaca predstavki.

Ustavni sud je stao na stanovište da su nadležne kantonalne vlasti dužne da identifikuju tačan broj neizvršenih presuda i iznos duga po tom osnovu. Osim toga, potrebno je formirati centralizovanu bazu podataka kako bi se odredili rokovi i kako bi se izbjegla zloupotreba izvršnog postupka. Time što dugo nisu preduzimale neophodne mjere za izvršenje pravnosnažnih presuda, kantonalne vlasti su spriječile podnosiocima predstavki da dobiju novac na koji su imali pravo. To je, kako je ocjenjeno, predstavljalo nesrazmjerno miješanje u pravo podnosilaca predstavki da neometano uživaju u svojoj imovini.

2.10.2. Odluka Suda

Pozivajući se na član 6 Konvencije i član 1 Protokola br. 1, podnosioci predstavki su se požalili zbog trajnog neizvršenja pravnosnažnih presuda koje su donijete u njihovu korist.

Prihvatljivost (član 35)

U slučaju K., Država je tvrdila da podnosioci predstavki nisu iscrpli sve domaće pravne lijekove. U slučaju S., Država je tvrdila da je podnosilac predstavke prekoračio rok od šest mjeseci, utvrđen u članu 35 st. 1.

Sud je ponovo naglasio član 35 st. 1 i zahtjev da svi domaći pravni lijekovi budu iscrpljeni u roku od šest mjeseci od dana donošenja pravnosnažne odluke. On je stao na stanovište da se član 35 mora primjenjivati uz izvjestan stepen fleksibilnosti i bez prekomjerne formalizacije. Kada se razmatra da li je poštovano utvrđeno pravilo, mora se obratiti dužna pažnja na okolnosti svakog pojedinačnog slučaja, što znači da je Sud morao realno da sagleda ne samo postojanje formalnih pravnih lijekova u unutrašnjem pravnom poretku visoke strane ugovornice već i opšti pravni i politički kontekst u kome ti pravni lijekovi funkcionišu, kao i lične okolnosti podnosilaca predstavki.

U slučaju K., Sud je ukazao na to da je Ustavni sud Bosne i Hercegovine ustanovio kršenje člana 6 st. 1 i člana 1 Protokola br. 1 i da je naložio vladi Zeničko-dobojskog kantona da preduzme neophodne korake kako bi osigurala isplatu kantonalnog duga po osnovu pravnosnažnih presuda u razumnom roku. Sud je primjetio da je Ustavni sud donio još osam odluka u drugim slučajevima u kojima su pokrenuta ista pitanja kao i u ovom slučaju, uz iste pravne argumente i instrukcije kantonalnoj vladi. Stoga je Sud zaključio da Država u ovoj stvari nije dokazala da je žalba Ustavnom sudu mogla da pruži obeštećenje podnosiocima predstavki, niti da je ponudila razumne izgleda za uspeh. Stoga je Sud odbacio prigovor Države po osnovu neiscrpljivanja domaćih pravnih lijekova.

U slučaju S., Sud je stao na stanovište da je potpuno jasno da je predstavka podnijeta u roku od šest mjeseci od obavještenja Ustavnog suda, te se stoga prigovor Države mora odbaciti.

Član 6 stav 1 i član 1 Protokola br. 1

I u jednom i u drugom slučaju, Sud je stao na stanovište da se položaj podnosilaca predstavki nije promijenio. Iako su primjenjene neke od mjera koje je naložio Ustavni sud, rok za izvršenje presuda nije poštovan. Sud u Strazburu je primjetio da se u slučaju K. radilo o kašnjenju u trajanju od više od sedam i gotovo 11 godina. U slučaju S. kašnjenje je iznosilo između četiri i više od sedam godina. Zaključeno je da su tolika kašnjenja bila prekomjerna. Sud je zaključio da su nadležni organi, time što dugo nisu preduzimali neophodne mjere za izvršenje pravnosnažnih presuda, lišili odredbe člana 6 st. 1 njihovog korisnog dejstva i spriječili podnosiocima predstavki da dobiju novac na koji su polagali pravo. U članu 1 Protokola br. 1 utvrđeno je da vlasti ne mogu da se pozivaju na nedostatak novčanih sredstava i da to ne može biti izgovor za neizvršavanje obaveze po osnovu duga koji je ustanovljen presudom. Prema tome, u datom slučaju radilo se o povredi člana 6 st. 1 i člana 1 Protokola br. 1.

Član 46

Sud je ponovio da su na osnovu člana 46 visoke strane ugovornice dužne da se povinuju pravnosnažnim presudama Suda u svakom slučaju u kome su stranke. Prema tome, Država je imala pravnu obavezu da podnosiocima predstavki isplati novac koji im je dosuđen, kako u slučaju K., tako i u slučaju S. Osim toga, Država je bila dužna da preduzme mjere u odnosu na druga lica koja su u položaju tih podnosilaca predstavki. U ovim konkretnim slučajevima radilo se o sprovođenju opštih mjera koje je naveo Ustavni sud u svojim odlukama. Sud je primjetio da je u vrijeme donošenja ove presude on imao još 400 sličnih predstavki po istom osnovu.

Član 41

Sud je stao na stanovište da je Bosna i Hercegovina dužna da obezbijedi izvršenje presuda domaćih sudova. Osim toga, Država je dužna da svakom podnosiocu predstavki isplati po 1.000 eura na ime nematerijalne štete i još 500 eura nekim podnosiocima predstavki koji su podnijeli obrazložene zahtjeve za naknadu sudskih i ostalih troškova.

2.10.3. Komentar

Presude u slučajevima *Kunić i ostali protiv Bosne i Hercegovine* i *Spahić i ostali protiv Bosne i Hercegovine* najnovije su u nizu slučajeva protiv Bosne i Hercegovine koje je Evropski sud za ljudska prava izrekao na osnovu predstavki podnijetih usljed nemo-

gućnosti pristupa sudu zbog dugotrajnog neizvršenja pravno obavezujućih i izvršnih presuda sudova BiH.

Osim toga, te presude predstavljaju jednu od nedavno izrečenih kritika na račun djelotvornosti pravnog sistema BiH u pogledu efikasnosti ustavne žalbe pred Ustavnim sudom BiH.

Kada je riječ o obavezi da se iscrpe domaći pravni lijekovi, Sud je još jednom razjasnio da se to pravilo koje je utvrđeno u članu 35 Konvencije mora primjenjivati bez nepotrebnog formalizma i fleksibilno, kao i da se moraju uzeti u obzir specifične okolnosti svakog pojedinačnog slučaja, pored opšteg zakonskog i političkog konteksta i ličnih okolnosti svakog podnosioca predstavke. S tim u vezi, imajući na umu da su kantonalne vlade, konkretno – vlada Zeničko-dobojskog kantona i vlada Srednjobosanskog kantona, propustile da preduzmu neophodne korake koje im je naložio Ustavni sud BiH, utvrđeno je da u ovoj stvari žalba Ustavnom sudu BiH ne bi mogla da pruži obeštećenje podnosiocima predstavki niti da ponudi razumne izgleda za uspeh.

Sud je istakao da nedostatak finansijskih sredstava nije valjan razlog za neizvršenje obaveze duga po presudi. Posebne okolnosti ponekad mogu opravdati izvjesno odlaganje takvog izvršenja, ali samo dotle dok ne predstavljaju miješanje u samu suštinu prava o kome je riječ u članu 6 Konvencije.

Prema tome, ove dvije presude još jednom podsjećaju BiH da ona neizvršenjem pravno obavezujućih i izvršnih presuda svojih sudova i nepreduzimanjem neophodnih mjera u svrhu izvršenja tih presuda, kao i nepovinovanjem odlukama Ustavnog suda, lišava odredbu člana 6 st. 1 njenog korisnog dejstva, što je, u ovim konkretnim slučajevima, neposredno prouzrokovalo i nesrazmjerno miješanje u mirno uživanje imovine podnosioca predstavki, koje je zajemčeno članom 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju.

Pored toga, dvije navedene presude se pridružuju ostalim presudama u kojima je ukazano na postojanje sistemskog problema u Bosni i Hercegovini, pa je Sud obavezao BiH da preduzme korake i u odnosu na druga lica koja se nalaze u istom položaju u kom se nalaze ovi podnosioci predstavki, i to sprovođenjem opštih mjera u skladu sa onima koje je naložio Ustavni sud. BiH je dužna da donese i sprovede te opšte mjere za izvršenje presuda pod nadzorom Komiteta ministara Savjeta Evrope.

2.11. Presuda u predmetu

STANKA MIRKOVIĆ I OSTALI PROTIV CRNE GORE

7. jun 2017.

(predstavke br. 33781/15, 33785/15, 34369/15 i 34371/15)

2.11.1. Osnovne činjenice

Predstavke je podnijelo dvoje crnogorskih državljana, gđa Stanka (prva podnositeljka predstavke) i g. Oliver Mirković (četvrti podnosilac predstavke), gđa Darinka Marjanović (druga podnositeljka predstavke) i g. Igor Mirković (treći podnosilac predstavke). Četiri podnosioca predstavke rođena su u periodu od 1939. do 1963. godine.

Treći i četvrti podnosilac predstavke 3. decembra 2004. podnijeli su Komisiji za povraćaj i obeštećenje (u daljem tekstu: Komisija) zahtjev za nadoknadu za zemljište koje je ekspropisano od njihovog pravnog prethodnika 1946. godine. Prva i druga podnositeljka predstavke 2005. godine odrekle su se prava u vezi sa imovinom koja je pripadala istom pravnom prethodniku, a u korist trećeg i četvrtog podnosioca predstavke. Komisija je usvojila rješenje u korist trećeg i četvrtog podnosioca predstavke. Dana 14. oktobra 2005. godine, Ministarstvo finansija je ukinulo tu odluku po žalbi koju je 19. septembra 2005. godine uložio vrhovni državni tužilac. Komisija je 17. aprila 2006. godine usvojila novu odluku, kojom je svim podnosiocima predstavke dodijelila obeštećenje, jer su svi nasljednici pravnog prethodnika. Tom prilikom Komisija je također razmotrila izjave u kojima se prve dve podnositeljke predstavke odriču nasljedstva, a koje su date 2005. godine, ali je utvrdila da se takva izjava valjano može dati samo u vanparničnom postupku pred nadležnim sudom.

Nadležni drugostepeni upravni organ (prvo Ministarstvo finansija, a potom Komisija za žalbe) i Upravni sud u periodu od 12. juna 2006. do 27. marta 2014. usvojili su ukupno 16 odluka. Drugostepeni organ je odlučivao o nizu žalbi i usvajao odluke u roku od 55 dana, 65 dana, 30 dana, 53 dana, 14 dana, 78 dana, 94 dana i 132 dana. Upravni sud je izricao presude u roku od jedne godine, osam mjeseci i 17 dana, sedam mjeseci i 22 dana, sedam mjeseci i 27 dana, tri mjeseca i 23 dana, pet mjeseci, pet mjeseci i 19 dana, četiri mjeseca i 16 dana i četiri mjeseca i 23 dana. U poslednja četiri navrata, podnosioci predstavke su pozivali Upravni sud da odluči o meritumu njihovog zahtjeva, ali to ovaj nikad nije učinio. Umjesto toga je ukinuo prvostepenu odluku Komisije. Posljednju odluku je usvojio 27. marta 2014, a u njoj je predmet vratio Komisiji na ponovni postupak.

Vrhovni sud je 27. juna 2014. potvrdio odluku Ustavnog suda, a njegova odluka je podnosiocima predstavke uručena 8. jula 2014. Svi podnosioci predstavke su 25. jula 2014. ponaosob uložili ustavne žalbe na odluku Vrhovnog suda, tvrdeći da su im povrijeđena prava iz članova 6 i 13 Konvencije, kao i drugu ustavnu žalbu na odluku

Upravnog suda od 27. marta 2014. Ustavni sud je njihovu žalbu na odluku Vrhovnog suda odbacio 28. oktobra 2014. kao prijevremenu, budući da je Komisija i dalje razmatrala njihov zahtjev. Ustavni sud je ustavne žalbe podnosioca predstavke odbio 28. decembra 2015, jer su izjavljene na presude Upravnog i Vrhovnog suda.

Dana 31. marta 2016. godine, postupak je odložen na zahtjev podnosioca predstavke na raspravi pred Komisijom do odluke Suda o njihovoj predstavi.

2.11.2. Odluka Suda

Podnosioci predstavke su tvrdili da im je prekršeno pravo iz člana 6 st. 1 zbog ukupne dužine upravnog postupka izazvane stalnim vraćanjem predmeta na ponovni postupak. Podnosioci predstavke su se također žalili na povredu člana 13 zbog nepostojanja djelotvornog pravnog lijeka.

Član 6

Prihvatljivost

Sud je odbacio argument Države da su prva i druga podnositeljka predstavke izgubile status žrtve jer su se 2005. godine odrekle svojih imovinskih prava, zauzevši stav da se sporni postupak pred nadležnim sudom na koji je Komisija uputila u odluci od 17. aprila 2006. neposredno odnosi na prvu i drugu podnositeljku predstavke i da one imaju legitimni lični interes da taj postupak sprovedu do kraja.

Sud je u pogledu argumenta Države da podnosioci svoju predstavku nisu podnijeli u roku od šest mjeseci zauzeo stav da su podnosioci svoju predstavku podnijeli u roku, budući da su Upravni i Vrhovni sud 27. marta 2014. odlučili da predmet bude vraćen na ponovni postupak Komisiji, koja postupa u svojstvu prvostepenog organa.

Sud je naposljetku odbacio argument Države da podnosioci predstavke nisu iscrpili sve raspoložive pravne lijekove, konkretno – da nisu podnijeli zahtjev za sprovođenje inspeksijskog nadzora. Sud je naveo da je u jednom ranijem predmetu koji je razmatrao konstatovao da pokušaji ubrzanja dugačkih upravnih postupaka sprovođenjem inspeksijskog nadzora nisu urodili plodom, te da nema razloga da odstupi od svog ranijeg zaključka, budući da Država nije podnijela primjere iz domaće sudske prakse koji bi dokazali suprotno. Stoga je Sud pritužbu proglasio prihvatljivom.

Sud je potom konstatovao da su domaćim zakonodavstvom propisani pravni lijekovi u slučaju da upravni organ ne donese odluku u određenom roku i da, premda su ovi pravni lijekovi opšte uzev djelotvorni, oni nisu primenjivi u ovom predmetu, jer većina organa jeste usvojila odluke u zakonom propisanim rokovima. Sud nije mogao a da ne zaključi da, iako je Država tvrdila da su podnosioci predstavke shodno domaćem zakonodavstvu mogli da ulože i „kontrolni zahtjev“, taj se lijek mogao iskoristiti samo

u cilju ubrzanja postupka pred samim Upravnim sudom, odnosno u upravnom sporu. On se ne može izjaviti u vezi sa postupcima pred raznim upravnim organima, te se u tom smislu ne može smatrati djelotvornim domaćim pravnim lijekom.

Meritum

Sud je konstatovao da je period koji treba uzeti u obzir u vezi sa dužinom postupka počeo da teče 19. septembra 2005. godine, na dan kada je izjavljena žalba na odluku prvostepenog upravnog organa. Taj je postupak i dalje bio u toku kada je Sud odlučivao o ovom predmetu. Budući da je postupak odložen 31. marta 2016. na zahtjev podnosioca predstavke, dužina postupka nakon tog datuma može se pripisati samo podnosiocima predstavke. Prije no što je došlo do tog odlaganja, domaći organi su u periodu od deset godina, šest mjeseci i 11 dana donijeli 21 odluku (uključujući dvije odluke Ustavnog suda), a predmet su devet puta vratili na ponovni postupak. Predmet se ponovo nalazio pred prvostepenim upravnim organom koji još o njemu nije odlučio. Sud je smatrao da ni složenost predmeta ni ponašanje podnosioca predstavke ne mogu predstavljati objašnjenje za dužinu postupka, te da je prekršen član 6 st. 1 Konvencije.

Član 13

Sud je prilikom razmatranja prihvatljivosti predstavke konstatovao da pravni lijekovi koje su podnosioci predstavke imali na raspolaganju na nacionalnom nivou nisu bili djelotvorni. Stoga je zaključio da je došlo do povrede člana 13 u vezi sa članom 6 st. 1 zbog nepostojanja domaćeg djelotvornog pravnog lijeka za pritužbe podnosioca predstavke o dužini postupka.

Član 41

Sud je Državi naložio da prvom, drugom i trećem podnosiocu predstavke zajedno isplati 1.560 eura i da taj isti iznos da isplati i četvrtom podnosiocu predstavke na ime nematerijalne štete, kao i da svim podnosiocima predstavke zajedno isplati 625 eura na ime sudskih troškova i izdataka.

2.12. Odluka u predmetu VUČELJIĆ PROTIV CRNE GORE

18. oktobar 2016.
(predstavka br. 59129/15)

2.12.1. Osnovne činjenice

Predstavku je podnio državljanin Crne Gore. On i njegovi brat i sestra 28. marta 2005. pokrenuli su parnični postupak protiv Države u svojstvu osnivača javnog radiodifuznog servisa, Radio televizije Crne Gore (RTCG), i G. K., zaposlenog u RTCG-u. Tvrđili su da je u televizijskom programu emitovanom na RTCG njihov otac opisan na način koji je uvredljiv i za njega i za njegovu porodicu.

Nakon dva vraćanja predmeta na ponovni postupak, Osnovni sud u Podgorici je 22. marta 2011. izrekao presudu na štetu tužilaca. Viši sud u Podgorici je tu presudu ukinuo 2. aprila 2012. i Državi naložio da svakom od njih isplati po 1.000 eura uz pripadajuću kamatu na ime nematerijalne štete. Sud je također odbio tužbu protiv G. K. i tužiocima naložio da mu plate troškove postupka. Viši sud je 7. decembra 2012. izrekao novu presudu, u kojoj je Državi naložio da presudu od 2. aprila iste godine objavi na RTCG i da tužiocima plati troškove postupka u vezi s tim.

Vrhovni sud je 23. januara 2013. odbio reviziju tužilaca. Tužiocima su podnijeli prijedlog za izvršenje. Poslije dva vraćanja predmeta na ponovni postupak, Osnovni sud je 7. aprila 2014. izdao rješenje o izvršenju, a potom je izdao još jedno rješenje 27. maja 2014. Podnosilac predstavke nije podnio kontrolni zahtjev tokom trajanja postupaka niti tužbu za pravično zadovoljenje kada su oni okončani.

Ustavni sud je 22. decembra u postupku po ustavnoj žalbi tužilaca utvrdio da je žalba nepotpuna i pozvao tužioce da je dopune u roku od osam dana, a u suprotnom će biti odbačena. Tužiocima su 5. januara 2015. izjavili novu žalbu, koju je Ustavni sud 21. aprila 2015. ponovo odbacio kao nepotpunu i zato što ne sadrži obrazloženje zašto su i kako prekršena ustavna prava i slobode tužilaca.

2.12.2. Odluka Suda

Podnosilac predstavke je tvrdio da su mu povrijeđena prava zajemčena članovima 6 i 8 Konvencije zbog ishoda i dužine parničnog postupka, dužine postupka izvršenja i nepoštovanja njegovog privatnog i porodičnog života.

Sud je ponovio da države ne moraju da odgovaraju pred međunarodnim tijelima za svoja djela prije no što im se pruži mogućnost da riješe problem kroz svoje pravne sisteme, te da su oni koji žele da se pozovu na nadležnost Suda kada su u pitanju žalbe protiv države u obavezi da prvo iskoriste pravne lijekove propisane tim pravnim siste-

mima, pri čemu svoje pritužbe prethodno moraju da podnesu odgovarajućim domaćim tijelima u skladu sa formalnim zahtjevima i vremenskim rokovima koji su propisani domaćim zakonima. Ako podnosilac predstavke ne ispuni ove zahtjeve, Sud njegovu predstavku proglašava neprihvatljivom jer nije iscrpio domaće pravne lijekove.

Podnosilac ove predstavke se žalio na dužinu parničnog postupka, koji je trajao od 28. marta 2005. do 23. januara 2013. Sud je konstatovao da, podnosilac predstavke nije podnio kontrolni zahtjev ili tužbu za pravično zadovoljenje, te nije ni bio u obavezi da podnese kontrolni zahtjev radi ubrzanja parničnog postupka, budući da je Sud već u svojoj praksi zaključio da je taj pravni lijek djelotvoran počev od 4. septembra 2013, a postupak je tada već bio okončan.

Kada je riječ o postupku za pravično obeštećenje, Sud je konstatovao da se njime može obezbijediti odgovarajuća nadoknada za povredu prava na suđenje u razumnom roku, te da tužba za pravično zadovoljenje predstavlja djelotvorni domaći pravni lijek. Sud je također konstatovao da novo zakonodavstvo o ustavnoj žalbi omogućava izjavljivanje ustavne žalbe u vezi sa nekom odlukom, činjenjem ili nečinjenjem. Pored toga, njime je predviđena mogućnost dosuđivanja pravičnog zadovoljenja, a postupanje Ustavnog suda u svim predmetima, uključujući one po ustavnoj žalbi, ograničeno je na najviše 18 mjeseci. Stoga je Sud zaključio da se ustavna žalba može u načelu smatrati djelotvornim domaćim pravnim lijekom, te da u tom pogledu nije bilo izuzetaka.

Sud je također utvrdio da je domaćim zakonodavstvom predviđena mogućnost izjavljivanja ustavne žalbe u vezi sa pritužbama o dužini postupka nakon što se iscrpe domaći pravni lijekovi ili u slučaju njihove nedjelotvornosti. Sud je stoga smatrao da i ustavna žalba predstavlja djelotvorni domaći pravni lijek za pritužbe o dužini postupka.

Sud je konstatovao da je Ustavni sud odbacio ustavnu žalbu podnosioca predstavke prvo zato što je bila nepotpuna, a potom zato što nije dopunjena kao što je zahtijevao i zato što u njoj nije obrazloženo zašto podnosilac predstavke smatra da su mu prekršena ljudska prava. Podnosilac predstavke nije ispunio formalnosti propisane domaćim pravom. Sud je stoga smatrao da podnosilac predstavke nije iscrpio raspoložive domaće pravne lijekove i odbacio je njegovu pritužbu kao neprihvatljivu shodno članu 35 st. 1 i 4.

Kada je riječ o dužini postupka izvršenja, Sud je prihvatio da kontrolni zahtjev predstavlja raspoloživi pravni lijek tokom trajanja postupka izvršenja. Budući da ga podnosilac predstavke nije iskoristio, Sud je odbacio njegovu pritužbu kao neosnovanu shodno članu 35 st. 1 i 4.

Sud je u pogledu drugih pritužbi o kršenju članova 6 i 8 ponovo naveo da je Ustavni sud odbacio ustavnu žalbu podnosioca predstavke prvo zato što je bila nepotpuna, potom zato što nije dopunjena kao što je zahtijevao i zato što u njoj podnosilac predstavke nije obrazložio zašto smatra da su mu prekršena ljudska prava. Sud je zaključio da

podnosilac predstavke nije na odgovarajući način podnio svoje pritužbe i odbacio ih je kao neprihvatljive shodno članu 35 st. 1 i 4.

2.13. Presuda u predmetu VUJOVIĆ PROTIV CRNE GORE

15. maj 2018.
(predstavka br. 75139/10)

2.13.1. Osnovne činjenice

Predstavku je podnio g. Igor Vujović, koji ima dvojno državljanstvo – Crne Gore i Norveške. Rođen je 1973. godine, a u vrijeme postupka živio je u Oslu, u Norveškoj.

Na dan 26. aprila 2000. protiv podnosioca predstavke i još jednog lica pokrenut je krivični postupak u vezi sa saobraćajnom nezgodom u kojoj je smrtno stradalo jedno dijete. Osnovni sud u Podgorici je 24. februara 2003. podnosioca predstavke oglasio krivim za ugrožavanje javnog saobraćaja, a njega i njegovog saizvršioca osudio na kaznu zatvora u trajanju od 18 mjeseci. Tu je presudu ukinuo Viši sud u Podgorici, koji je predmet vratio na ponovni postupak Osnovnom sudu.

Podnosilac predstavke se nije pojavio na pretresima zakazanim u periodu od 13. septembra 2006. do 13. aprila 2007, pri čemu nije obavijestio domaće sudove gdje se nalazi, a pogotovo ne da se preselio u Norvešku. Osnovni sud u Podgorici je 18. aprila 2007. izrekao novu presudu, u kojoj je ponovo osudio podnosioca predstavke i njegovog saizvršioca, ali na kaznu zatvora od 16 mjeseci. Viši sud je 13. novembra 2009. dodatno umanjio kaznu saizvršiocu, ali ne i kaznu podnosiocu predstavke. Žalba koju je podnosilac predstavke izjavio na presudu Višeg suda odbijena je 14. juna 2010. Podnosilac predstavke je 26. oktobra 2010. izjavio žalbu Vrhovnom sudu zbog pogrešne primjene materijalnog prava, koju je taj sud odbio. Podnosilac predstavke je potom Vrhovnom sudu 11. decembra 2010. podnio zahtjev za pravično obeštećenje, žaleći se na ukupnu dužinu krivičnog postupka, koji je odbijen 31. decembra 2010. godine.

Ustavni sud je 19. aprila 2013. odbio posljednju žalbu podnosioca predstavke.

2.13.2 Odluka Suda

Podnosilac predstavke se žalio da je dužina krivičnog postupka bila nesaglasna sa zahtjevom vezanim za „razumni rok“ iz člana 6 st. 1 Konvencije. Pored toga se žalio na povredu njegovih prava iz stavova 2 i 3 člana 6, odnosno da mu je prekršeno pravo na pretpostavku nevinosti, jer mu nije bilo dozvoljeno da ispituje svjedoke u svoju korist.

Član 6 stav 1

Sud je konstatovao da je postupak o kojem je riječ trajao od 26. aprila 2000. do 26. oktobra 2010. Sud je, međutim, mogao da razmotri samo period od 3. marta 2004, kada je Konvencija stupila na snagu u pogledu Crne Gore, do 26. oktobra 2010, kada je Vrhovni sud usvojio odluku, a taj period je iznosio nepunih šest godina i osam mjeseci na tri nivoa nadležnosti.

Pošto je proučio podneske koji su mu dostavljeni, Sud je konstatovao da je podnosilac predstavke neopravdano odsustvovao sa dva pretresa, jednog zakazanog za 13. septembar i drugog zakazanog za 30. novembar 2006. Drugi pretres je odgođen za 13. april 2007. Nepojavljivanjem na ovim pretresima, podnosilac predstavke je doprinio produžavanju osporenog postupka za nepunih sedam mjeseci. Imajući to u vidu, kao i činjenicu da podnosilac predstavke nije dokazao neaktivnost domaćih sudova u bilo kom periodu, Sud je smatrao da se preostali period trajanja postupka od šest godina na tri nivoa nadležnosti ne može smatrati pretjeranim ili nerazumno dugim. Stoga je zaključio da nije došlo do povrede člana 6 st. 1.

Član 6 stavovi 2 i 3

Sud je odbacio pritužbe podnosioca predstavke o povredama stavova 2 i 3 člana 6 kao očigledno neosnovane, budući da podnosilac predstavke Sudu nije dostavio nikakve dokaze koji bi potkrepili te navode, kao i zbog toga što nije bilo jasno kako je njegova pretpostavka nevinosti mogla biti prekršena zbog navodnog odbijanja domaćih sudova da saslušaju određene svjedoke.

Priradio AIRE Centre

Napomena: Zahvaljujemo se Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine, a posebno gđi Ermini Dumanjić, šefici Odjela za ustavnosudsku praksu, na podršci u pripremi ove publikacije.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

341.231.14:347.9(063)(082)

KONFERENCIJA najviših sudova u Bosni i Hercegovini (3 ; 2019 ; Jahorina)

Pravo na suđenje u razumnom roku [Elektronski izvor] : zbornik radova / Treća godišnja konferencija najviših sudova u Bosni i Hercegovini, Jahorina, 14. i 15. 11. 2019. godine = Right to a trial within a reasonable time : conference proceedings / Third Annual Conference of the Highest Courts in Bosnia and Herzegovina Jahorina, 14 and 15 November 2019. - El. zbornik. - Sarajevo : Ustavni sud Bosne i Hercegovine ; London : The Aire Centre, 2020

Način pristupa (URL): http://ustavnisud.ba/admin//public/down/Pravosudni_forum_2019_Zbornik_radova.pdf. - Nasl. sa nasl. ekrana. - Lat. i ćir. - Opis izvora dana 9. 4. 2020.

ISBN 978-9926-464-03-5 (Ustavni sud Bosne i Hercegovine)

ISBN 978-1-9999891-5-6 (The Aire Centre)

COBISS.BH-ID 29101574